

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatlal
nem leszün

AGRIA

mindig csatlal
nem leszün

CSNO
veridde

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: info@brody.iif.hu

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i> Genezis	11
ARTériák	
<hr/>	
<i>Serfőző Simon</i>	
Ha Isten is	14
Láthatjuk (<i>Fodor András naplóját olvasva</i>)	14
Én vagyok az	15
Nyarálás	15
<i>Anga Mária</i>	
Máig viselem...	16
Ének énekel bennem	16
<i>Turai Kamil</i>	
Tankák	17
<i>Pászkán-Varga Krisztina</i>	
Tavasza – Nyár – Ősz	18
Ernyőtlen	18
Öröktől	18
Mindent termő	19
Üzlet	19
<i>Vitéz Ferenc</i>	
Mászni, csak mászni	20
Hiszek benned... (<i>In honorem Kosztolányi Dezső</i>)	20
Rajz	20
Pillantásod	20
Isten batyujában	21
Jelek	21
<i>Nagy Zita</i>	
A bécsi macskakövek réseiben...	22
<i>Fecske Csaba</i>	
Nem menekülhetsz	25
Július	25
Mosoly és könnycsepp	25
Agypiszkáló	25
<i>Finta Éva</i>	
El kéne költözni innen	26
Bingeni Hildegard dicsérete (<i>Máté Máriának</i>)	27
Bingen	27
<i>Aknay Tibor</i>	
A fölös szavakról	28
Önazonosság	28
Noteszlap	28
Holdmosolyú lány napját keresi	28
Emlékezés	29
Van, mikor... (<i>F. K.-nak</i>)	30
Amíg kerestem	30
Sorsvonal	30

Györfi Réka	
Szellőkör	31
Bárány	31
Testmeleg	31
Csontszilánk	31
Szegedi Kovács György	
Száraz lábbal	32
Reményed néha	32
Csak egy	32
Vércsoport	33
Miért vannak	33
Fehér	33
Bárcsak	33
Csáky Anna	
Mózes a sivatagban	34
Rezgő szárnyakon (<i>Hívójelek; Csönd; Őszbe hullva</i>)	35
Fazekas József	
Miért?	36
Vár rád a parton	36
Hamvas ősz	37
Különös vigasztaló	37
Keringő-dal	38
A szépségek lovát	38
ArtMűhely	
Gál Sándor	
Kettétört pillanatok	39
ARTériák	
Fellinger Károly	
Altató	60
Szélcsend	60
Ádám	60
Szellemes	61
Tavaszdó	61
Patkó	62
Kovácsmester	62
Verbunk	62
Sempte	63
Sopornya	63
Tükröm, tükröm	64
Parádé	64
Olasz Valéria	
Miféle föld fölötti harc (<i>Asszociáció Pilinszky Miféle földalatti harc című versére</i>)	65
Virrasztó	66
Szépségét elem rakta	66
Németh István Péter	
3 badacsonyi anzix	
(„Jer, nézd a Balatont...”; <i>Egy tanulmány befejezése; Kisörsi Krúdy-szerenád</i>)	67
2 anzix Berzsényi tájairól	
(<i>Egyházashetye; Az önkéntes dala – Keszthely, 1793</i>)	68

Lipcsei Márta	
A vers figyel	70
A harmadik csönd	70
Foltozó idő	71
Szabadságvágy	71
Káliz Sajtos József	
Hattyúsors	72
Ünnepi a perc	72
Imatöredék	72
P. Maklári Éva	
József Attilához	73
Szente B. Levente	
A nagy csönd előtt	74
Átjárók között	74
A végtelen	74
Gösi Vali	
nyár lesz megint	75
akkor is tavasz volt	75
Árvaság	76
Angyalmosoly	76
Suhai Pál	
Nagyapám Mars-jelmezében	77
Magyar vers mongol-módra	77
Repülőgépen	78
Az ismeretlen	78
Kovács Daniela	
Az egyenesek útja rögös	79
Csakazértis	79
Jövönk gyermekének	80
Látomás	80
Saitos Lajos	
Ha költő hal meg (<i>T. I. – tudni illik...</i>)	81
Isten hátkendője	81
M. Fehérvári Judit	
Ars poetica kísérletek (<i>Gyulaváriné Legoza Vilmának és Dubniczky Istvánnak szeretettel</i>)	82
Égjáró	84
Műhely	
Sebők Melinda	
Kisportrék a második világháború utáni magyar irodalomból IV. (<i>Nagy László; Juhász Ferenc; Fodor András</i>)	85
ARTériák	
Pósa Zoltán	
Csipkebokor	95
Örök élet	95
Létinga	96
A megtalált éden	96
Madarász Imre	
Krúdy varázsa: étel és irodalom	97

Búzás Huba	
A nápolyi lány	99
Amíg lefő a kávé (<i>Búzás Attila Tamásnak, unokaöcsémnek</i>)	100
Asszonyok öle	101
Halálom előtt meghalok	101
Dialógus	
Útitárs az útvesztőben – <i>Kellei György beszélgetése Búzás Huba költővel</i> –	102
In Memoriam Kányádi Sándor	
Iancu Laura	
Isten madarai (<i>Nagygalambfalva gyászára, Kányádi Sándor emlékére</i>)	110
Burján Emil	
Vihar koszorúzta temetés	111
Finta Éva	
Sic Fata Volunt (<i>Főhajtással Kányádi Sándornak</i>)	112
Szakolczay Lajos	
Sanyi. Emlékezés Kányádi Sándorra	113
Tamás Tímea	
Szürkületkor	116
Bertha Zoltán	
„Valaki jár a fák hegyén” – <i>Szakralitás Kányádi Sándor versremekeiben</i>	118
Csáky Anna	
A lélekmadár	126
Aknay Tibor	
K. S. mesternek – odaátra	127
Hogyha volnék, hogyha volnál	127
„aki megért/ s megértet/ egy népet/megéltet”	
<i>Faragó Laura beszélgetése Kányádi Sándorral</i>	128
Farkas Gábor	
Visszatekintek (<i>Kányádi Sándor emlékére</i>)	141
Radnai István	
Elsőbbség (<i>Kányádi Sándornak és Miklóssy Endrének</i>)	142
Ködöböcz Gábor	
„fényből s gondból egyberostált ember-vándor”	
<i>Nagy Gáspár Kányádi-élménye</i>	143
Holló József	
Szavakból font koszorú – Kányádi Sándornak odaátra	147
Sziki Károly	
„Nagyváros, nagyváros, ne csábíts te engem, maradok holtomig, itt, ahol születtem!”	
– <i>In memoriam Kányádi Sándor</i> –	149
Gósi Vali	
Felköltöztek a szavak a mennybe	
– <i>Versmontázs Kányádi Sándor emlékének, a költő verseiből</i> –	158

Lőrincz József	
Búcsúzás	160
ARTériák	
Szekeres Mária	
egy győzelem születése	161
Időnként	161
szétszabdalt idő	161
Seléndy Balázs	
Mondod (<i>Balázs Tibornak</i>)	162
Radnai István	
Utolsó elvonás (<i>reflexió Seléndy Balázs versére</i>)	163
Ajánlás (<i>Seléndy Balázsnak</i>)	163
Delír kisasszony illata	164
Estétől reggelig	164
Kegyelet és emlékezet	
Kaiser László	
Búcsú Kapui Ágotától	165
ARTériák	
Pődör György	
Nagy fuga süket fülekre	
(<i>Válaszvers Radnai Isvának a Finálé című versére – Beethovennel</i>)	167
Vakvágány a végtelenbe	167
Műhely	
Csontos Márta	
Ellenpólusok Reményik Sándor versbeszédében	168
Kortárs hangon	
Kriegel Zsófia	
megengedő szerkezet	179
Kun Ágnes	
Katedrálisod	181
Fedák Anita	
A babázó bábozó	182
György Alida	
Varratnyomok	185
Kispál Dániel	
Töredékek egy halotról (III/1.)	186
Herédi Rebeka	
Nap és lámpa	189
Úgy álltál ott...	189
Vass Márton	
Költözés	190

<i>Krajnyák Ádám</i>	
Az égszilánkárus	191
<i>Tóth Gergely</i>	
A második vágány mellett	193
<i>Hubai Gábor</i>	
Milyen szép	194
szégyenérzet nélkül	194
ARTériák	
<i>Holló József</i>	
A lélek árján (a hetvenéves Fecske Csabához)	195
<i>Bozók Ferenc</i>	
Régi barátságok temetője	196
Krisztus tenyere	196
Októberi dal	197
Műhely	
<i>Antal Attila</i>	
A diktatúra – indián szemmel	
<i>Szőcs Géza: Csingacsanak látogatása a világosi villamossági üzletben</i>	198
ARTériák	
<i>Baka Györgyi</i>	
A lélek keresztútján – Esterházy János emlékére	205
Pünkösdi szél	207
Örök jelenlétben (Paulisz Boldizsárnak)	207
<i>Kaiser László</i>	
A fekete emberek. Irodalmi forgatókönyv – 1956 emlékének	208
<i>Bagi István</i>	
FELKAV-ARSZ POÉTIKA...	214
Képmutató képviselő	215
Lejtmenet	215
<i>Bakcsi Ernő</i>	
Pali bácsi	216
<i>Pataki István</i>	
avató	221
az első ősmagyar hozsanna	221
gyógymód fogfájásra	222
fordulj felém	222
nyaralásom	223
óda	224
<i>Kis Pál István</i>	
A kentaur és az emberasszony	225
<i>Bartal Klára</i>	
Tavaszi dal	232
Vasi tavaszaló	232
Igéző	232
Tavaszalón	232
Nyári rege	232

<i>Marcsó Vilma</i>	
Genius loci	233
Kései szerelem	233
Örökség	234
Olivér	234
<i>Sólyom Sándor</i>	
Képeslap helyett – Gábornak, Egerbe	236
ArtMűhely	
<i>Szakolczay Lajos</i>	
Sárkány Győző: Bálványok bukása	
<i>500 éves a reformáció, 50 rajz – 50 gondolat</i>	237
ARTériák	
<i>Farkas Gábor</i>	
Nem tudok	240
Térvesztés	240
Azúr	240
Rímre hanyatló	240
<i>Bérczessy Lajos</i>	
Pályaudvari „anziksz”	
(A szerző Tattersall című készülő regényének részlete)	241
Műhely	
<i>Szűk Balázs</i>	
A cigány hold – Egy cella képei (Malgot István, 2001)	
<i>Zsoltár-ballada két cigány és egy magyar asszonyért</i>	245
ARTériák	
<i>Drotleff Zoltán</i>	
A fák hegyén...	251
Vers vagyok...	251
Egy kis filozófia	251
Szintek	251
<i>Mészáros József</i>	
Béla	252
Laudatio	
<i>Lisztóczy László</i>	
„Dsida Jenő, az angyali költő”	
<i>Megnyitó beszéd a 39. Kaláka Fesztivál keretében megrendezett egri kiállításon</i>	254
ARTériák	
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Ellobognak sorra az álmok	258
Októberi faszor (Kolozsvári emlék)	258
Szabadkéz	
<i>H. Barbócz Ildikó</i>	
Utazás előtt és után	259

ARTériák

<i>Balajthy Ferenc</i> Aranycsapat – A jövő labdát kergetőinek is	263
<hr/>	
<i>Hubert Ildikó</i> Alberto Mondadori: A harag és szeretet éneke Magyarorszáért	264
<i>Bertha Zoltán</i> Spannraft Marcellina: Költészet és szakralitás	267
<i>Sz. Tóth Gyula</i> Csejtei Dezső: Filozófia a mindennapokban. Gondolatok emberről, világról, Istenről	270
<i>Lisztóczy László</i> Bozók Ferenc: Nagyvilági esszék	274
<i>Sziki Károly</i> Lezsák Sándor: Misi, a puska és a lódenkabát	277
<i>Bakcsi Ernő</i> Pósa Zoltán: Hűséges szökés és hűtlen visszatérés	280
<i>Kovács Jolánka</i> Szárász Pál A sah drágakövei	283
<i>Kaló Béla</i> Saitos Lajos legszebb versei	286
<hr/>	
<i>Szepesi Zsuzsanna</i> Csongrád felé – most Hová lettünk?	288 288

ARTériák

Sebestény-Jáger Orsolya

Genezis

*Prológus: Imádság Menny és Föld
Istenéhez*

Uram teremtett világot
kődbe burkolta bús közöny,
mint vízözön zubognak
holt napok
s mind elfonnyadt virág,
ha éljük Nélküled,
mert magunk csak sár vagyunk.
Uram, nézz le ránk,
és jaj ne engedd, hogy ott legyünk,
hol Te nem vagy ott,
Seol és Hádész küszöbén.
Uram tenyered végtelen terén
lásd a Lélek térdepel remegve,
s mint pislákoló, maroknyi fény
keres még Téged a védtelen remény.
Uram versben – ha szólni vágyasz
végtelen Egedből tekints le
gyermekidre,
kincsed hintsd le ránk,
hogy Rólad szóljanak
– bár botladozva e szavak,
s ajkam hadd ejtsen enyhet
szomjazóknak
s az éhezőknek Belőled
egy-egy morzsányit hadd adjanak.

Genezis 1,1–3,13

Mondá Isten:
Első nap fényt teremtek,
mert a fény én vagyok.
Megteremttem benne a mindenség falát,
mely mögül a sötétség
éji leple, mint ősi kígyó
oly korlátokat hágná át,
melyektől fényem
még pazarabban ragyog.
Első nap fényt teremtek
hogy sejtethd szem lehunyva is:
fény és gondolat
s a teremtő Erő én vagyok.

Második nap teremtek
– én az Úr – burkot s pajzsot
életednek, mely föléd borul
majd, ha mezítláb
a mindenség határán át
tobzódó mély vizekbe lépsz,
kóstolgtatván önnön határaid.
Igy lesz második nap
víz és tenger,
s mind e rész
így lesz szent egész.

A harmadik napon
az életet adom,
hogy pezsdüljön vizemben
milliárd sejtnyi lét,
s magból fakasztom földemen a fát,
a legkisebb fű is lehet majd virág
gyermekednek,
ízét, színét
teremttem mindnek mi él,
körülvesz s a síríg kísér
a teremtett világ.

A negyedik nap
szent és halhatatlan,
tárgulnak tán a végtelen
ősi katlan titkai a térben,
mégis engem láttat
rész az egészben,
tócsák tükrében a vándor holdja,
mindenségem ezernyi
fénylő pontja,
mint paplanomon pettyek
úgy peregnek.

Az ötödik napom
csupa mozgás
izmok és szárnyak – suhogó zsebongás,
lég és víz, hol mind egymásnak feszül,
és mint a legszentebb
kép végezetül
megtelik a tenger
fénylő pikkelyekkel,
hogy majd hálód a parton kivethesd,
és madarak tollával
szavam
papírra vethesd.

A hatodik napon teremtem
mindazt köréd, mi egykor

majd tiéd, ha hűen
követed az ősi rendet,
mit majd e napon beléd teremtek.

A hatodik napon
az élet teljesül,
hogy bölcs szívvel
uralmad alá hajthasd
mind mi dobban,
cammog, surran, vagy repül,
s nevet is adj majd végezetül
mindezeknek.

De a hatodik napon
még mást is teremtek:
a legszebbet, mint Lényem alkotott,
az embert, téged teremtek,
s hogy végképp ne maradj egyedül,
melléd adom társadnak
a Nőt, hogy szeressed.
Szeressed, hogy rácsodálkozz benne
mindenedre:
virágra, Holdra, tengerekre,
alkonyi égen bíborló Napomra
– a jóra.

A hatodik napon a Nőt ajándékozom,
hogy magadban és benne találj rám,
Istenedre,
Ki mindezt neked adom.

Megáldom én a hetedik napot.
A mű kész, de Alkotód legott
nem pihenhet.
Fölötted vagyok, figyellek nap, nap után.
Körülveszlek, mint alkonyi szél
a kertek alján,
s aggódva figyellek,
mint botladozó gyermeket apja
figyelhet.
Én adnám lábad helyére lábam,

és szádba a szavam, adnám karjaim,
adnám önmagam,
hogy el ne botoljál soha, és helyén legyél,
mert minden rátalált
az útra, minden mi földön él,
tudván az ősi rendet.
Csak te bolyongsz vak vágyad követve.
Figyellek egyre
és féltelek nagyon.
Én megszentelem a hetedik napom,
de te mit teszel majd ezen a napon?
vagy egy más napon,
amikor surranva fák közül
lopakodik ő,
mint egy másik teremtett őserő
s hol ő oson, ott hallgat a jó,
az ősi kígyó így jön elő,
hogy tőlem elszakítson...
Mit teszel majd Te a hetedik napon,
mit azért teremtek,
hogy Veled legyek,
még ha te nem is vagy velem.
E napot Önnönmagamért megszentelem
és várok századokra, évezredekre...
Rád várok egyre.
Mert én vagyok az Egy – végtelenszer,
egy az oszthatatlan végtelennel
kiből kiszakadtál,
hogy majd hazatalálhass
egyszer...

Serfőző Simon
Ha Isten is

Sorsom: jó-rossz öltözékem
 még apám szabta rám.
 Szemével méregette,
 magamra öltve hogy áll?

Viseljem most már,
 ha Isten is úgy akarja.
 Vigyázzak rá, intett,
 foltot ne ejtsek rajta.

Tartsam meg tisztának,
 legyen hozzá elég erőm.
 Ne kelljen szégyellnem,
 takargatnom senki előtt.

Láthatjuk

Fodor András naplóját olvasva

Nem kellett neked asztal,
 megtette a térded is,
 azon lejegyezted,
 amikre mint elpangó semmiségekre,
 ügyet se vetettek mások,
 pedig dehogyis voltak
 semmiségek azok.

Mennyi sérelem fel-felszisszent.
 Felfigyeltél mennyi
 meg-megrándulására léleknek, idegeknek,
 amelyek, mint égbe felnyúló gallyak,
 rándultak meg.
 Szóközeid hézagai közt beeláthatunk az időbe,
 mint az ég alján felzúgó szalmatűzbe.
 Sorsok hátsó udvarába beláthatunk.

Láthatjuk, akiket látnunk
 érdemes volt életükben is,
 s akik féltek a tolladtól,
 de félhettek is.

Én vagyok az

A gátoldalt eső veri,
 én paskolom napok óta,
 s zuhogok odakint.
 Én csendesedek el aztán,
 s májuszfává én szalagozom fel
 szivárvánnyal a növendék fűzfát.

Én pörgetem a forgószelet.
 A szomjúságot is, mint a lovat,
 én itatom meg.
 Ha öröm nevet, én vagyok az.
 Én a magasság,
 a földig lecsüngő gally is.
 Sietős út hazafelé:
 mindjárt rámenteledik.

Vagyok konok erő,
 a Tiszát leküszködöm a hegyekből.
 Láthatár vagyok – távolodóban,
 eloldva magam a földtől.
 S én, aki felhúzza az időt,
 hogy reggel felébresszen.
 Idejében feljöjjen a Nap:
 megjelenjek az égen.

Nyarálás

Nyarálni idén is
 a járda-szigetekre megyek,
 közlekedési táblák
 pálmafái alá.

Elhűsölgetek
 az aszfalt-tenger habjaiban,
 a parton végigloccsanó
 hullámaiban a pornak.

Régi ismerősként köszöntenek
 az alázatos bennszülöttek,
 fehér bőrű, szolga négeri
 e napfényes szigeteknek.

Anga Mária

Máig viselem...

A ház mögött hűvös volt mindig,
és mohásodott a fal töve,
tapintani lehetett a nyár páróját.

Gyermekkoromban oda hurcoltam
a virradatot, leültem a földre,
akkor láttam először angyalt.

A ház mögött volt a kert is.
A barázdák hosszú útjai
ujjamra tekeredtek, máig
viselem e gyönyörű gyűrűt,
s nyomukba lépegetve
lassan hátrálok, haza megyek.

Apám a kaput nyitja,
éppen valahová készül, elmegy.
Még utána szólok, várjon! –
de hiába, nem hallja meg.

Aztán látom, őt már angyal kíséri –
a ház mögött hűvös van,
mohásodik a fal töve,
tapintani lehet a nyár páróját.

Ének énekel bennem

Ének énekel bennem,
földből jövő, égből jövő,
mintha ezzel az énekkel
akarnák halottaim
megváltani boldogságomat,
elém lidércülnek, otthonra
találnak nálam,
belefeledkezve a szemlélődésbe
nézik bennem a hegyeket,
a szobámon átfutó patakot,
babonás éjszakáimat.

Azt mondják, itt maradnak,
ezzel az énekkel beszélnek hozzám,
örökké tartó télben, örökké tartó
tavaszban,

fürdetik szép arcukat,
és én engedem, engedem
magamban énekelni az éneket,
és halottaim égisz emelik,
megváltják boldogságomat.

Turai Kamil

Tankák

igy jó! csak így jó
zárva a Paradicsom
teker a kigyó
angyal ráng a grádicson
én döglődöm így dicsőn –

*

most kifosztatom
egész szégyenletemet
egyetlen atom
fénysebesség négyzeten
bevégeztem végzetem –

*

nem lehetett más
a határig jutottam
de az árulás
miatt lyukra futottam
az már másik társulás –

*

soha senkinek
sem lettem bizalmasa
igy lettem s z k i n h e d
megvasaltaknak vasa
aljasoknak aljasa –

*

kitisztult végre
a totális horizont
nézz fel az Égre
ott találsz valódi hont
vess ő-s-Istenbe horgonyt

Pászkán-Varga Krisztina
Tavasza – Nyár – Ősz

Szeretlek Isten némaságodért.
 Illatos, gyönyörű hallgatásodért.
 Mély mellkasod, Föld-mellkasod döbbenve lehel csöndet,
 madár torok pólusaidból dallamok gyöngyöznek csönded.
 Némává tesznek engem is fűszeres levegő kezeid,
 érintesz látvánnyal, lényeggel, bőrömdön formáid, színeid.
 Minden szépség Tebenned, vagy az Ellenállhatatlan!
 Gyűrűvé válok ujjadon, csöndedet hordozod rajtam.

Ernyőtlen

Záporozó világban ernyő lehetett volna.
 Rám hulló darabok súlya süvített,
 a légtérben testük zenélt.
 Hiába kerestem fölöttem, köröttem
 ponttá zsugorodott bennem.

Pucérrá nőttem.

Önként húztam vaskabátot,
 tartson össze:
 az alamizsnába kapott fegyelem.

Öröktől

Eljövök mikor csillagok csendjét
 hangokra fűzi friss esti huzat.
 Eljövök hozzám ha kell minden éjjel.
 Öröktől felezi magát a Tudat.

Mindent termő

Sötét- fekete kockákkal tele
 az éj piknikpokróc szövete,
 leterítve a Semmire.

Közepén játszom én és Ő.
 A kockák háztető-
 cserepek, kémények,
 ereszek.

Dombtetőről lefelé nézett
 búza-, repcetéblák és az égnek
 ablaküveggel kiszabott darabja,
 évszakonként más színt adva
 a képnek.
 Minden ablak felcsap Isten zsebtükrének.

Üzlet

Istennel közös az üzletem
 Ő tudja a fizetetlen számlát.
 Mikor, mivel fizet?

Mikor mivel fizet, a végén nem rázunk kezét,
 nem hagyja megfogni lábát.

Törékeny kirakatüvegben – míg a város emészti magát
 – arcomban felfedi önmagát.

Vitéz Ferenc

Mászni, csak mászni

Elkészültél hát minden erőddel.
Inad szakadt, míg felmáasztál a székre.
Jöttél füttyös tavaszi esővel,
s dér fedte avarként készülsz a télre.

Mászni, csak mászni – hogy megérkezz,
kapaszkodtál sziklákon és a fákon,
tenyér tapadt izzadó tenyérhez,
s nem láttál túl a páva ostobákon.

Most egy háromlábú széken ülve
egyensúlyozol – s elfog a rettegés.
Vajon melléd a Semmit ki küldte,
s hogy áll majd össze végül az Egé(sz)?

Hiszek benned...

(In honorem Kosztolányi Dezső)

Hiszek benned, mert bús lombjaid vannak,
mert sírni tudsz még a nyári fák alatt;
szerelmesen dőlsz a megtépett kazalnak,
s hiszek, mert a csillagokba tör szavad.

Hiszek benned, mert sűrű éjszakákon
átragyogsz, mint magzó szentjánosbogár;
hiszek, mert minden könnyű álruhádön
arany sújtások közt lépked a halál.

Rajz

Esőcseppek a szívemen –
az érintésük bársony.
Szívdobogások a felhők;
esőcseppek a fákon.

Valaki járt itt. – Lábnyomát
befoltozta a hajnal,
s rajzolt helyette gyönyörű
dalt egy fonnyadt gallyal.

Pillantásod

Ha már megtörtént minden,
te sem vagy, csak egy másolat,
de minden érintésben benned
keresem én is a másomat.

Ha már megtörténtem veled,
benne vagyok lélegzetemben:
Kilehelsz, amikor sírsz,
mert benne voltam a sebedben.

Ha már megtörtént minden,
emlékeznek ránk a csillagok.
Emlékszem én is a szemedre:
A pillantásod én vagyok.

Isten batyujában

Az őszi bokrok mind arany
homályban tündökölnék,
és sivalkodnak a vadludak az égen.
Félig az ág mögött, félig a nap fölött
ragyog a délután.
S összezörrennek a kavicsok
Isten batyujában:
ahogy bandukol a faluvégen...

Jelek

Az ott az ág,
ez itt a mag.
Az ott a nyár,
ez itt a nap.

Virág-madár
a hold alatt –
Magába zár
a hegykalap.

E csönd ma már
miénk marad:
A hangya vár,
a fű halad.

Nagy Zita

A bécsi macskakövek réseiben...

...az alkony ma is kócos
 – kontyba fogja –
 a városi morajt
 és tudatom elsimul
 a boltívek lenge hajlatán
 – menetel –
 – sok ember –
 kicsi-t-ér
 köztük
 – vagyok –
 kívülük
 toporgok
 ha egyszer még
 fölfedezem
 a macskakövek réseibe rekedt
 rögzös mosolyom
 nem tudom majd előre
 rátaposok vagy lehajolok érte
 – kihúzni magam –
 a porban
 roncsaim vagy rontatlanjaim
 nehezítik
 jobban?

nem tudom, ha nézem a világot
 – meztelen –
 tekintetemre valaki köt-e kabátot?
 kisimítja a szöszös gyönyört
 melyet gondolatom
 minden órában összegyűr
 – a kétség? –
 kérdez:
 két
 fél
 szekundumnyi létezés
 megüti az
 egy
 egészet?
 – felére? –
 – csökken-e? –
 ha tüske-puha takarómon a törvényszerű
 tücsöktorkú trombitája mormol:
 a világ nem
 – *is lehet* –
 más
 csupán
 véges számú kellekkel játszható végtelen
 – visszatérés –

– az áldott percben –
 amikor felfogjuk, hogy semmink sin-
 csen
 – a kegyelemben –
 mégis mindenből
 rész vagyunk
 vagy
 részt kapunk
 ha elherdáljuk is esztelen
 – egyszerre –
 ismert és ismeretlen
 sehol
 – vagyunk –
 mindenhol;
 a bécsi utcaövek
 monarchia-agg sziluettjein
 szürkélő Somoskő
 Szlovákia vára
 Magyarország lába
 hazánk
 bazaltja
 – egykorvolt –
 játéktáblánk átrajzolják
 szabályaink változtatják
 csodás és torz világ
 ahogy
 – a minden és a semmi –
 – összeköt –
 – összefügg –
 ahogy az utcalámpa csacska
 csóvája kézfejemre
 csóválva szolmizálja
 a lebomlás logikáját
 – az újjászületésben –

– neonkorunkban –
 az árnyakon vagy vágyakon
 vet(t) tárgyakon
 léglárvák rágják
 az árvák falatját
 hol értelem nem jár
 már
 sikátorok sötét sóhaján
 megkoppannak
 – érzéksarkaink –
 álmos rohanásba fulladt
 betonon felejtett tetemei
 – rozsdásodnak –
 a hitehagyott hulló falevelek
 újból átgondolják velünk tavaszunk
 talmi mámorát
 és a fatörzsekbe rejtett visszhangok
 kapaszkodnak
 kérges krákogásaikkal
 csámcsogó állkapcsainkra
 hogy mondjunk
 – vagy némán reméljünk –
 még bármit
 vagy akár
 a semmit
 az a pillanat
 amelyben megállunk
 – talán –
 csak a miénk
 – mégha felbuktunk is valamin –

– kacatos korunkban –
 a lélek lomtalanítva
 avas sikolya
 üres fiókban guruló
 egy szem dió
 a valót már rég
 elhordták?
 ellopták?
 de bizonyosabb:
 – eladták –

– a túlélést –
 az illúzió kimérei
 csak ki vak–
 merő?
 pusztul perceibe
 szüntelen bele
 – mi végre? –
 hiányzik a könyörületből
 ki örömet nem követeli a közös örületből?

– hányszor? –
 – mennyit? –
 – miért és kiért –
 költünk magunkból
 – többet –
 szólunk
 mint amennyit mondunk
 érezetünk kéklő holtágaira
 hullik lilán
 haláltáncok elillant
 – ölébe –
 – láncolt –

– neonprémek –
 – hevítik –
 arcaink azonossá koholják
 neonfények keményítik
 érzéseink
 a lelkek kőfejtőjében
 – h-arctalan a megadás –
 – hasztalan az ellenállás –
 a tömeg plasztik-katedrjáról önmagá-
 nak szalutál

ha egyszer még
 fölfedezem kontúrom
 a hideg macskakövek réseiben
 akárhol
 mint záport
 boldogságom beissza a repedés
 szomjas peregrinusa
 – maradok –
 megannyi múltamnak adósa
 míg bizonyosságot nem kapok
 hogy másokkal
 erősebben
 engem végül
 az élet
 vagy a halál
 köt össze?

Fecske Csaba

Nem menekülhetsz

elhagytad a házat
 mindig elhagy az ember valamit
 megszabadul tőle nem bírja
 megtartani talán nem is akarja
 mert valójában már rég elveszítette
 elhagytad a helyet ahol beleírtad
 magad a világba hangok követnek
 hízelegnek nagy a kísértés de
 visszajuthatunk-e az édenbe
 világgá ment a kiskertből a meggyfa
 füst lett belőle rigófüty két szemed
 kavicsa visszapattan arról amire
 nézel a fájdalom
 megkérdőjelezi magát nem menekülhetsz
 lábadra tekerednek az utak

Július

kívül-belül csönd
 tapintatos némaság
 szemembe csimpaszkodik
 kétségbeesve egy vézna száraz ág

halacsák cipelik hátukon
 tengerig a csacsogó kis patakot
 mely eliszkolt előlem
 de el sohasem hagyott

tudom én vérre vágyik
 az útszéli kő
 a sebeket hol begyógyítja
 hol föltépi az óvatlan idő.

Mosoly és könnycsepp

ahogy időm telt testesedett
 mint a magát elhanyagoló
 slampos asszony
 akire a férje ráunt
 én egyre kisebbre zsugorodtam
 maradék lettem elhagyatott asztalon
 amely fölött bizonytalan mosoly
 kenődik szét
 egy felismerhetetlen arcon
 s szemzugban türelmesen vár
 egy könnycsepp hogy...

Agypiszkáló

nincsen apám se anyám
 csak József Attilám
 *
 én vagyok középem
 és keringek magam körül
 *
 nem vagyok külön senkinél
 alig magammal több a semminél
 *
 fájdogalom az időt
 őszi fa hosszú tél előtt

Finta Éva

El kéne költözni innen

El kéne költözni innen.
Nincs itt csak fű, fa, virág.
Az emberek kicsik és uncsik.
Pénz és titulus híján
te is fölösleges vagy
pedig sosem volt ilyen
szép életed, ami most van.

Pesten vagy valahol másutt
nagyváros forgatagában
lehetnél egy az igen!-ből
egy az elnehezültek
megroggyantak tömegéből
mintha lenne kiváltság
lökösödni az úton
villamoson, földalattin
mozgólépcső vonulásán
s itt lenni büntetés csak:
azúros égre nézni
fáról tépni a szilvát
napozni kert sűrűjében
valami átok lenne
stigmatizáló mámor.
Lenni valahol máshol:
házad, otthonod árát
morzsolgatod visszatérőn.

Csak szóltak az Angyalok éppen:
szívesen laknak nálunk
járnak velem a kertbe
glóriázzák a sorsom
időznek tereimben.
Unják szörnyen a nyüzsgést
tömegek vonulását
nem férnek be a képbe
akkora a menekvés
föld alá, út sűrűjébe –
nem férnek be a létbe.

Fiam Londonból mondja:
mekkora falu egy ország!
Akár ha itthon élne
az ember nem különb ott
vidékiek és fáradt
ingerlékeny napestig.
Nagy falu ez a London.

És üzeni a britek
királyi városából
hogy gömbölyű a Földünk
én is pont a közepén
élek, ahogy akárki:
pont a legközepében.

Bingeni Hildegard dicsérete

(Máté Máriának)

Ül felhőtrónusán és ír
Bingeni szent Hildegárd.
Égiekről és gyógyításról
születnek szekvenciák.
Germánia prófétanője
látnoki szavakat
igéz versekbe és dalokba
az angyalos felhők alatt.
A „Rajnai Szibilla” szót kér:
a hitről elmélkedik.
Erkölcstant ír s a természetről,
meggyógyít valakit,
a teremtés és megváltás művét
veti papírra majd,
a kozmológia neki nem titok:
látomása a fénybe tart
minden varázslatot.
Drámát ír, megfeddi a királyt –
Rótszakállú Frigyet –
kolostorokat alapít!
Komponál éneket.
Bingeni Hildegard ragyog,
éberem álmodik.
Zengnek belőle fénylő igék,
Bingeni szent Hildegárd nevét
templom- s kolostorkupolák
visszaverik.

Bingen

Bingeni Hildegardot
megtanultam a szentet
pedig Bingen is hol van?
Lassan már ezer éve
hogy ráestek a fények
s világít mint a fárosz.
Dicsérem Hildegardot.

Aknay Tibor

A fölös szavakról

A fölös szó visszahull
és megöl irgalmatlanul.
A fölös szó torkodra ég.
Megfojt, akár a hányadék.
Leterít, mint háztetőn lapuló
kommandós lőtte golyó,
csapdába csal, mint a lépes-
pálcával dolgozó madarász.
A fölös szó mindenre képes,
a fölös szó megaláz.

Önazonosság

Körülveszem
magam
magammal.
Ablakot
nyitok
magamra.
Titokban
meglesem
magam.
Kívül
állok
magamon.
Beengedem
magam
magamba.
Azonos
vagyok
magammal.

Noteszlap

Beteg fa kérgén
megkövült mézga:
Isten könnye a világgért.

Holdmosolyú lány napját keresi

Sátramból sátradba
álmomból álmodba
karomból karodba
szavamról szavadra
csöndemről csöndedre
hitemről hitedre
bánatról bánatra
örömről örömré.

Emlékezés

Esteledik. A házak vére csorog a hegyről.
Egy műanyag széken ülve nézem,
hogy az erkély rácsai közt feszülő
pókháló szálain hogyan botlik
a napközben hetyke fény.
Látom a pár éve kivágott cseresznyefát:
törzsén és ágain különös,
zöld-sárga gomba virágzott és
meddő ölének árnyán
csapatnyi őszapó pihent
a narancsizzású délutánban.
A szomszédban, nagyanyám háza sincs már,
csak a vörös kő támfal emlékezik a múltra
és a lépcsősor, melyet – ki tudja miért –
mehagytak az új építők,
mint utolsó síremléket
egy felszámolásra ítélt temetőben.
A kisházban három nővér lakott,
kedvesek és titokzatosak.
Néha őket is látom, és olyankor
megeszem az almáspitéjüket.
Hallom a sínvégeknél csattogó
nyitott peronos villamost,
melyen az egyenruhás kalauznak
valódi lyukasztója volt és
hangosan mondta be a megállókat,
hogy Budagyöngye vagy Akadémia,
ahol a múlt század elején
még keresztcsíkos trikóban tornáztak
a leendő hadapród urak, akik ha túléltek
a nagy háborút és hadirokkantnak minősültek,
kiválthatták a trafikengedélyt,
mert a haza mindig hálás volt hőseinek.

Szemközt, a hegyen
magasodnak az árnyak,
egészen föntre,
egészen föntre..

Van, mikor...

(F. K.-nak)

Van mikor
hegy szeretnék lenni,
vagy borzas felhő
nagy kék ég előtt,
s tűnődnék,
mi volt előbb:
a táj, a felhők,
vagy kezekben
a fénylő délelőtt.

Amíg kerestem

Amíg kerestem, nem találtam,
csak sejtettem létét és
bízta jámborul:
talán megszólít egyszer
és felfedi titkát,
míg véres felhői közt
az időn átvonul.

Sorsvonat

Állunk az üres peronon.
A vonat elment.
Az utolsó is.
Sors-poggyászuk rajta,
csak mi maradunk le valamiért,
mert fontosabbnak gondoltuk annál...
de talán mindegy is.
Még emlékszünk vonatainkra,
még emlékezünk.

A poggyászt, amit a vonaton feledtünk,
elveszítjük.
Visszahozhatatlanul.

Györffy Réka Szellőkör

Parázs, szikra ragad a kőbe
mire a vérünk áthévül.
S árnyékból szakadt, lomha tömbből
az anyag messze kirepül.

Hegyesdő sziklanyáj
körül béklyózó téli táj.
Az íriszhártyán tükröző
keresztünk fényben rejtező.

Körém karjaid kiterjeszted
óvó mélységben szárnyalok,
minden titkoknak bokra reszket,
míg a túlpartra átjutok.

Bárány

Bárány, lelkem legmélyén legelésző!
Ki az áradattól majd elragadtattál,
meredek partfalon felkapaszkodhattál,
vérsáros körmöddel engem is kiástál!

A hínáros tóból végül kiemeltél,
dobbanó szíveden szárítgattál engem.
Tükör homályától megtisztított arcom
napsugárba mártod, arcodhoz szorítod.

Testmeleg

Nyúlik a sárral a szó is
nem baj – megújul minden sejtünk holnapután.
Újjászületnek a percek, mikor az órák leperegtek
magamba iszom a csened, s tenyered melegét.

Csontszilánk

Fiatal volt, szép és komor arccal
egy síkos kádban szemben ült velem.
Anyám s a második rohamra készült
a víz alá nyomni a fejem.
De ellenálltam,
s egyszer már megúsztam.
Új lendülettel készült ellenem
Kérdeztem, miért?
azt válaszolta közömbösen: miért ne?
Emlékszel-e, hogy a világra szültél?
Megrázta fejét – nem emlékezem.

Szegedi Kovács György

Száraz lábbal

Megkésett ima létezik?
Bomlásnak indult
temetetlen bűneink felett
ki tudjuk mondani: Jövel?
Száraz lábbal kelünk át
ködös nappalainkon,
miről később kiderül; ott tenger volt.

Csak állunk templomaink előtt,
mint a moh-borostás megkövült szentek,
ázott papírkoronával a fejünkön.
Uram!
Vezess vissza a gyermeki rácsodálkozáshoz,
ahhoz a fecske-röptű hithez,
mielőtt a Sárkány tűz-nyilai közt
lázadva felőrlődnenk.

Reményed néha

Reményed néha
sav marta kő,
álmatlan szögesdrót.
S jön az önsajnálát
két uszályal megrakodva;
kínálja elmúláshoz szoktató
dohos imáit.
De ha kibocsátanád
szíved sötét ablakából
elgyötört, vézna kis galambod,
olajággal a csőrében
térne vissza hozzád.

Csak egy

„A füstre gyolcsot én adok,
talpig halotti-inget.”(Mezei András)

Vajon érdekli a Mindenhatót,
hogyan tudjuk elnyöszörögni
áhitatos magolmányainkat,
amiket hosszú percekhez kötünk
és akkor fejezünk be,
ha már – szerintünk – elégségesen
csurog belőle az illatos
áldozati méz.
És mégse leszünk se többek,
se jobbak.
Szívünk alatt tovább dideregnek
aprócska remények,
s az arcul ütött szeretet
tisztá lényé belerokkan.
Csak egy érdekli Őt.
Minden időben
egy és ugyanaz;
„Szeretsz e engem?”

Vércsoport

Amelyik jó mindenkinek;
köztudatban a nullás.
A tudomány állása szerint
már az sem.
Csak egy maradt;
az egyetlen,
az örök vér-remény.
Mert valami olyan az Övé;
mindegyikkel baráti,
mindegyikkel elfogadó.
Mit nekünk,
ha az átok-idő
végül kicsomagol csontig; mert
megmerítettünk hősín igazában,
s behunyt szemmel is
megtaláljuk a tömegben
köntöse szegéjét.

Miért vannak

Miért vannak
cserépből a szép emlékek,
a rosszak
meg acélból;
behálózván idegeinket
szétbonthatatlan,
szétvághatatlan,
s keréketört,
árva lelkünk
csak hull alá
pörögve.

Fehér

Látod milyen szép fehér lett,
mutatott anyuka
a kötélén száradó ingekre,
és lehullott az első hó,
ami sokkal fehérebben vakított,
mint a kötélén kérkedők,
aztán az Isten borított ránk
egy fehérén izzó köntöst;
alig tudtunk
egymás szemébe nézni.

Bárcsak

úgy dalolna
tollam
mint kisgyermek
élete
első kérdése

Csáky Anna

Mózes a sivatagban

(egy filmélmény nyomán)

Menekül Mózes a forró sivatagban,
mint kavargó homok, örvénylik a lelke,
s mint forgószelek táncai teste körül.
Gránit-örszemek, élő-halott tornyok
lihegő léptének néma-kő tanúi.
Mély-sötét magány szorító karjaiban
reszket dideregve minden hideg éjjel,
jövendő nagy bajok sejtelmes jajszavát
hallja a szél ördögi kacajában
s a sötétség karjain visszaverődni.
Nappal a sivatag perzseli ép eszét,
szomjúság égető csókja ajkain,
nincs árnyék a nap örült tüze ellen,
sem áldani, szidni sem tudja az erőt,
mely sorsa titkaiba egyre taszítja.

Szent ez a föld, ahol áll, jövőt tanulva:
látja az Istent, a szavak beléhatolnak,
lángol a csipkebokor, ég kövön az Írás,
az emberre szabott törvény, a szabály.
Érti a parancs világló tiszta igéit,
lelke befogadja az Ég tűz-melegét,
elviszi népének majd a Tízparancsot,
de tudja, az ember lázadni merészel,
megszegi százszor is az isteni törvényt:
életet olt ki, és más javaira tör majd,
erőszak, gyűlölet, terror, a háborúk,
cinikus fegyelem mély szeretet nélkül,
lélek a lélektől messze menekül bajban,
s angyalok nélküli kiürült templomok
esengnek mennyei édes irgalomért.
Didergő világban álom a békeidő.

De messze a jövő s a vizsályok mérge,
több ezer évet e perc ím' félresöpör,
esküszik térden itt Mózes istenének,
tartja a törvényt, a kőbe égetettet,
őrzi a szent fényt, őrzi hűen a lángot,
tanúk a sivatag oltárai, a kövek.
Olvad az éjben a jóslatok keserve:
hinne kell, hogy az ember megneemesül,
szárnyal a szív meg a szellem is ragyogva,
isteni törvény áldja a földet, s így lesz
a világ majd boldog, telve kegyelemmel.

Rezgő szárnyakon

(Az őszi bogár dalai)

Hívójelek

Ez a mi évszakunk,
s lassan betelik,
szélbe fúló sírás a dalunk,
hívójele a sötét, a csönd.
Kereslek. A nap lebukott már,
sóvárgom áttetsző szárnyaidon
a rezgő dallamot,
kis őszi bogár.

Csönd

Mély tenger a csönd,
hulláma verdes az éj falán,
magába szív, elönt,
s a sötét visszhangja hallatán
táncol a sűrű bokrokon,
átjárja lassan lelkemet,
már sejtjeim között oson,
s az álom szárnyain remeg,
a vágyak fövényén hömpölyög,

égő szemembe szivárog,
s dalra hív a fű között,
átszó tar ágat, virágot.

Őszbe hullva

A nap még puha-lágyan
öleli az erdőt,
de éjjel a hold tavában
hűvös hullámú felhők,
s jönnek a tolvaj szelek
lopni a fákról
sok levelet,
hiába szól a csósz,
egy szép feszület,
erre a tolvaj ősz
már süket.

Fazekas József

Miért?

Ők előre tudták,
mind bele is haltak,
lelkükkel oly korán
csillagok szaladnak
át meg át
a mindenség téridő-titkain
s visszaköszönnek
folytonos bajainkban.
Országos sóhajok
visszhangjai,
átok és szitokkeltők,
elpazarolt századok
zendülő dalai
égzeng bennük ma is.

Mi itt, lenn
magunkra ragyogunk
fényesre vikszolt
pillanat-igazságokat:
s a plakátháborúknak
vége nem szakad.
Már három évtized
rohan a remény után.

Miért,
hogyan az a valami
mindig elszakad bennünk,
miért?

Kezeim fohászat hallgatom.

Vár rád a parton

Valaki mindig vár rád a parton,
vesd ki hálódát jobb felől:
akkor is, ha a kétség bénít,
akkor is, ha a gyász gyötör.

A pirkadat kontúrja rajzol
egy szent, szelíd arcot eléd.
Húzd hálód sebzett kézzel,
ne szisszenj, ha mindened ég.

Parton a tűz neked világol,
a szent tekintet eléd vetít
vérével megváltott világod,
s bajaiddal ott megbékít.

Valaki mindig vár a parton:
halk szavával magához int,
megtört kenyérben új világod,
mely eltöröl bút, bánatot, kint.

Hamvas ősz

Kékül a szilva,
szagos a táj,
földről az égre
fölkiabál.
Jönnek kosaras
szorgos kezek,
terül a fűre
hamvas sereg.
Fájhat a derék,
fájhat a kéz,
ropog a vén csont,
kattog a mész
s mire az üstben
megáll a kanál,
kenyeret hamar
kész a lekvár.

Különös vigasztaló

Föléd árnyékot tartok,
ne hulljon rád
semmi piszok,
szél szárnyán
leszek a legyező,
öllek jobban
mint száz szerető.
Leszek:
csak hallgatás, ha
felém sóhajtasz,
csak csönd,
csak féltés,
néma vigasz,
ki sem adlak,
velem sírhatsz.
Leszek:
csak remény
csikorgó télben,
kék alkony
fázó szíveden,
s zizegem feléd
halld és hidd el,
túléljük telünk
mindketten.
Árnyékom
újra átölel
minden félelmen.

Keringő-dal

Tüzes, aranyló sárga csók,
hallgatag, álmos, kék folyók,
szállong a fényben lepkeraj,
mormol megkönnyült zivatar.
Mint aki lusta, baktat kocsim,
kincsem a semmi s élt éveim,
kondul egy hang, délre dalol,
nótázik velem a víg távol.

Átlátok síkon föl a hegyre,
figyel a csönd, hív, jöjj ide,
jöjj ide szétszórt, tág tekintet,
a magas, a mély mind testvéred.
Testvér az út, e kopott csoda,
csoda, hogy visz, éppen oda.
S mire előrli maradék percemet,
a voltból születik újabb kezdet.

Mert vég és kezdet minden nap,
a képzeletből ez marad:
s a megtisztító szent öröm,
ott járunk mind a körön.

Mint anya, úgy ölel át az idő,
múltnak most ma, életnek jövő.

A szépségek lovát

Száguld velem ez a nyár,
őszig szinte meg sem áll.
Elfényli drága szép napom.

Most még minden dalol, zeng,
a magas, a mély is rámörvend.
Körbe táncol zöld bársony.

Sanda szemmel les rám az ősz
illatos ruhában, hogy legyőz.
Egy társam maradt, a remény.

Kardjával roppant s dúl a tél:
csöndesül a bátor s ki fél,
szívemben átdelel a fény.

Tavasz, nyár, ősz s télnek is
nótázom hittel, van mégis.
A szépségek lovát újra megülöm.

Gál Sándor

Kettétört pillanatok

„Menjetelek és hengerítsétek el a kutak szájáról a követ ott, ahol a források töprengve haboznak, hogy milyen úton közelítsék meg a tengert”
(Saint-John Perse)

(Lezártam a *Belső Univerzumot*. Mától új naplót kezdek írni)

Nov. 30. csütörtök. Az éjszaka havazott. A szemben lévő síkság: óriási fehér lepedő – kiterített költemény.

Dec. 1. péntek. Furcsa, alig is megélhető, hogy bezárult az a lehetséges, bennem való küzdelem, amely az elmúlt 365 napot egyetlen jelenidejű egységgé ötvözte – az írást által...

Ma, most, ezt az egészet – szinte kézzelfogható, tapintható realitássá fordította, azzal, hogy amott befejeztem.

A mai hajnal sötétsége és pirkadássá válása, a fények, ködfátylukkával együtt, más minőségűekké tündek, mint az előző tizenkét hónap hajnalainak az ébredési-fényei... Még a tea főző is más hangon dohogott, s később, ahogy az út, ugyanazok a kanyarok, útmenti, tél-csupasz fák, mintha közelebb lettek volna hozzám.

... És hogy a körtefa alatt egy egészen friss vakondtúrás feketéllett magányosan... Aztán befejeztem a szombati találkozóra a könyvek dedikálását...

... Úgy tűnik, illik – magamnak legalább – ideismételni, amit tegnapelőtt este írtam le:

MÉG ALKALMAS VAGYOK AZ ÉLETRE!

Az alábbi pedig egy délutáni villanás: lovak nélkül az emberi civilizáció talán ha a bronzkor szintjén araszolgatna napjainkban...

Hasonló volna – ebből következtetve –, hogy az emberiségnek nem volna történelme – történelmi tudata – a ludak nélkül, sem használható emlékezete a ludak szárnytolla nélkül – A ludak szárnytollából kitépelt-készített »írótollak« nélkül... Korai írásait Jókai is ilyen tollakkal írta még, gyönyörű lila gubacstintával... Diákkoromban Feszty Zsuzsiéknál láttam ilyeneket az író náluk megőrzött rézkalamárisban...

Szóval a lovak, a ludak, a gubacstinta és Jókai Mór együtt, itt, hogy megmaradjon. Csak kipróbálni – milyen! Egyszer szerzek igazi lúdszárnytollakat, hogy tudnék-e írni valamit velük?!

Lehet persze, hogy gubacstinta nélkül semmire sujtának.

December 3. vasárnap. Délután havazás kezdődött, ami bizonytalanná teheti a holnapi Encsre való tervezett utunkat. Még mindig az »átmenet« árnyékolja be az

egész napomat. Azt hiszem, több idő kell ehhez a »belső átrendeződéshez«, mint amire számítottam. Csupa téblábolás, semmittevés, amiről azt hiszem, hogy jelent valamit, de ami – tapasztalom – az égvilágon semmit se jelent...

Legfeljebb annyi a bizonyosság, hogy a tél utolérte önmagát.

December 4. hétfő. Tegnap reggel vadászgazdánktól kaptam egy nagy táská friss szarvashúst, hogy legyen elegendő fazékba való finomság. Amit a »regula« szerint vízbe raktam, s egy kevéske ecettel elkevertem, hogy a lőtt vad húsában maradt vér délig kioldódjék, mert odáig Encsen leszünk, karácsonyi bevásárlás okán... A lefagyott úton azonban bizonytalan volt az autózás... Szerencsére a »trianoni« utat lesózták, így baj nélkül autóztunk a Cserehát téli-gyönyörűséges dombjai között... Délután aztán a szarvast »tettük rendbe«, s nemsokára megkóstolhatjuk a sültborda ízét is...

Az egészből pedig az következett, hogy rendesen elfáradtunk mindketten. Hát ilyen meglepetéseket hoz ránk a december...

A többit holnapra hagyom.

December 5. kedd. Nehéz visszatérni egykori naplói-önmagamhoz. Erőtle-
nedni – vagy csak: lankadni? – látszik az a figyelem és fegyelem, amely a hétköz-
napok zajlásából kiszűri azt a pár mondatot, amelyet érdemes lejegyezni.

Tele vagyok nyugtalansággal például a szombati születésnapj talákozót illető-
en, s hiába keresem a nyugtalanság igazi okát, nem találok. Lehet, hogy nincs is
ok a nyugtalanságra, hiszen minden adott, ami hozzá kell... És ma még a decem-
beri napocska is biztatott, hogy ne csüggedjek.

Világos tehát, hogy bennem a hiba, bennem, valahol legbelül, ahol nem az érte-
lem, hanem az ösztönök uralkodnak...

December 12. kedd. Végül is a találkozóra a meghívottakból legalább százan
eljöttek. Azt hiszem, méltóak tudtunk lenni önmagunkhoz – s minden tekintet-
ben. A búcs–budapest–eger–debreceni vonulat az ittenivel, az »északival« talál-
kozott... »Egynyelvűsödött?« Remélem.

Egyszer ha esik az ember életében ilyen pillalant – alig is fölfogható élmény és
emlék!!!

Igazi lényegét meg se próbálom megfogalmazni! Talán néhány nap múlva, ha
lesz hozzá erő és biztonság...

December 13. szerda. Bála munkája a »visszalapozás« bő ötven évre, olyan ösz-
szefoglalása eddigi munkáimnak, amelyre soha nem számítottam. Most derült ki,
s vált végleges érvényűvé, hogy *soha semmilyen csoportosuláshoz nem tartoztam*
– *nem is tudtak soha sehova besorolni, s így – kívülállóként – hagytam magam*
mögött néhány utánam jövő korosztályt is. És hiába volt az elhallgatás, a kirekesztés
szándéka és gyakorlata évtizedeken át, az álságon és az irigységen kívül semmi
érdemlegeset nem tudtak velem szemben megfogalmazni.

Így Béla könyve ennek a sajátos mellőzési kísérletnek józan és egyértelmű cáfo-
lata.

(Itt a füzetben van egy bekezdés, amelyet kihagytam, s amelyet később, kibővít-
ve külön leírok, mert fontos!)

December 14. csütörtök. A *Hírek* sk. szerkesztője a karácsonyi összeállításukhoz
négy kérdésre kért választ. Ma a válaszokat elküldtem. Mivel ezek is a mai nap
részei, ide másolom őket.

1. Mi az, amit mindmostanáig megőrzött gyermekkorából?

*1944 decemberében a háború első vonalában éltünk. Nálunk Búcsón az oro-
szok, Dunamocson a németek. S a németek a maguk rendszerességével minden
nap, alkonyat idején lötték Búcsót. Így a hathetes állóháború idején, alkonyatkor
lementünk a pincébe, s többször ott is aludtunk. Karácsony első ünnepén „talála-
tot kaptunk”, s a pincében lévő takarók égni kezdtek. Apámnak sikerült eloltani a
tüzet, de egy kicsit megégtünk. Leperzselődött a szemöldököm, meg a hajam is, de
megmaradtunk... A hajam is kinőtt...*

2. Önnek mi 2017-ben a karácsony üzenete?

*Egy hasonló kérdésre Endre unokám nyolc évesen így válaszolt: „A szeretet és a
szívdobogás.” Ennél tökéletesebb definíciót aligha találhatnék.*

Hát fogadjuk el és éljük meg!

3. Ezen az ünnepen mire emlékszik a legszívesebben az elmúlt tizenkét hónap-
ból?

*Ez az esztendő számomra a nyolcvanadik volt. S én elhatároztam, hogy ennek
minden napján írok „valamit.” Ma már elmondhatom, hogy ezt a vállalásomat
teljesítettem. Címe pedig a BELSŐ UNIVERZUM, tételesen, hogy a „gondolkodó
anyag”, az emberi értelem nyolc évtized alatt mit fogadott be, s mit őrzött meg a
befogadottakból. A nyolc évtized – kiszámítottam – 29 200 nappal és éjszaka. Ab-
ban reménykedem, hogy még megérem, hogy ez a munkám könyvvé szervesül, bár
ma már a rák utáni időm tizedik évében járok...*

Szóval erre a munkára s arra, hogy sikerült befejezni – l e h e t emlékezni.

4. Kit vagy mit változtatna meg jövőre?

*Mivel a »biológiai pokolgép« megállíthatatlan, semmi esélyem sincs a változta-
tásra. Legfeljebb a tudomásulvétellel...*

December 19. kedd. Újra Kassa, meg, hazafelé, tankolás, Sacán pedig bevásárlás.
Tegnapról itt maradt házi feladat: Varga doktornő, aki a hatvanas évek elejétől volt
az orvosom, nyugdíjba vonul, így ezt a tényt is meg kell oldanom. Szerencsére van
rá lehetőség itt Buzitán. Ez azt jelenti, hogy évente legkevesebb 20-30 Kassára való
utazást takarítunk meg, ami nem az anyagiak, de a kockázat okán adna egyféle
biztonságot, hiszen a buzitai rendelő itt van az utcánkban...

December 20. szerda Arra gondoltam, hogy már majdnem „alibizmusból” – vagyis, egyféle ké n y s z e r b ő l folytatom az újra kezdett naplóírást. Ám ez csupán l á t s z a t ! Az áll mögötte, hogy a *Belső Univerzum* terhétől felszabadult értelem új igazodási pontokat – feladatokat – keres magának, amelyek egy másik – belső – egyensúlyt hozhatnak létre.

Időnként a feleslegességérzet »temet maga alá«, ami eléggé nyomasztó, de amit képes vagyok feloldani, vagy legyőzni magamban. Nem könnyű, nem egyszerű ez, de »én vagyok az úr« – legalábbis egyelőre...

December 28. csütörtök. Minden összekuszálódott bennem. Ami n a g y o n r o s s z ! Főleg, hogy az okát nem tudom megfogalmazni. Mintha valami ismeretlen veszedelem fenyegetne. Nem a halál... Lehet, hogy van annál nagyobb, ismeretlenebb fenyegető is?!!!

Éppen abból következően, hogy az *egy másféle ismeretlen!*

Bizonytalan vagyok a mozdulataimban és a gondolataimban.

A VÁRAKOZÁS BORZONGATÓ!

Sziki Karcsi közel háromoldalas írásban a Nincs harmadik lehetőségéről ír, nagyon személyes hangú, igen szép méltatást. Holnap majd megköszönöm a születésnap-i összefoglalóval együtt.

Tóth Laci is írt, hogy megkapta a Monográfiát, s hogy lassan a végére is jut.

Évusék rendben hazaértek, csak az a baj, hogy Evcsa beteg.

Amikor nyolcvanévesen arról gondolkodtam, hogy mire van esélye a magamfajta kövületnek, arra a végkövetkeztetésre jutottam, hogy: ha élek – írok s hogy ha írok – élek. És nincs h a r m a d i k lehetőség!

Azonban most – a 2017-ik esztendő utolsó napjaiban – derengeni kezdett, hogy mégiscsak van egyféle »harmadik lehetőség« – is! Hiszen az egész történelmünk – irodalomtörténelmünk is! – bizonyíték arra, hogy igenis az íróember számára létezik e z a titokzatos «harmadik» lehetőség...

És ez nem az élet és az írás kölcsönhatásának a vonatkozásában valósul meg, hanem **azt követően!!!**

Mégpedig a továbbadás lehetőségében!

És ez ezer évek óta adott: az agyagtáblák üzenetétől a most leírt mondat tovább adható-nyitható valóságával.

(Nagyon rosszul látok, nem tudom folytatni az írást).

... És ma, Szilveszter napjának délutánján az a kétely merült föl bennem, hogy – nem is kétely, hanem valami megnevezhetetlen ellenállás, miszerint merő ostobaságokkal foglalkozom, ahelyett, hogy sétálnék egyet az udvaron, vagy meginnék egy-két korty bort...

Kiszámíthatatlan az emberi értelem működése, didergető megélni villámgyors

változásait – minden emberi gyengeségünk forrásait! És mintha már nem volna semmi ellenállás bennem, mintha átléptem volna egy láthatatlan küszöböt...

Jó volna m e g é r t e n i e pillanat lényegét!

A Magyar Írószövetség elnöke, Szentmártoni János levélben értesített, hogy a Választmány elfogadta javaslatomat a Magyar Széppróza Napját illetően, s hogy Balog Zoltán miniszter támogatja a rendezvényt, amelynek megszervezésével Molnár Imrét, a Pozsonyi Magyar Intézet igazgatóját bízták meg, a komáromi megnyitó programjának megtervezése pedig javarészt az én dolgom lesz.

Így 2018. február 18-án Komáromban elindul a Magyar Széppróza Napja – az egész Kárpát-medencére érvényes határozattal.

A javasolt program: Koszorúzás Jókai szobránál, kiállítás a múzeumban, gálaest. Természetesen ezt Molnár Imrével részletesebben egyeztetünk. De indulásnak, alapnak ez elégnék bizonyult. S főleg mindkét Komárom bevonása az ünnepnap programjába.

Jan. 7. vasárnap. Hogy vállalkoztam a Magyar Széppróza Napjának világra segítésére, elindítottam egy olyan »belső szellemi erőfeszítést«, amelyet – úgy érzem, nem lett volna szabad már vállalnom. De most már nem hátrálhatok meg. Vagyis február 18-án Komáromban megnyitjuk az első rendezvényt javaslataim alapján, amelyet elfogadott Szentmártoni János és Molnár Imre is. Természetesen a műsor véglegesítése még hátra van, de az elvi részben egyetértésre jutottunk.

Elhatároztam azt is, hogy az ezzel kapcsolatos dokumentumokat összegyűjtöm és rendezem. Egy olyan jelentős, az egyetemes magyarság irodalmát és kultúráját érintő ünnep megteremtéséről van szó, amelynek megvalósítását életem egyik szép feladatának tekintem.

Jó lenne ott lenni február 18-án Jókai szülővárosában az ünnepi megnyitón...

Január 8. hétfő. Végül is nincs sok értelme a további kínlásnak: ami a vegetációnál alig több. Egyszerű az egész: ami sötétséggel kezdődik és sötétséggel ér véget.

Szemorvosnál voltam a szokásos ellenőrzésen. Úgy tűnik, minden rendben van a látással, hát örülnöm kellene a ténynek, bár ha tele vagyok kételyekkel...

Hiányzik, vagy végleg eltűnt a horizont!

Lám, mennyire leegyszerűsödött minden.

Jan. 9. kedd. Levélváltás Molnár Imrével. Úgy tűnik a február 18. program elvben összeállt. Ám, ha nem tudnak elvinni Budapestről Komáromba, akkor el se indulunk. Ilyen bizonytalan téli utazásra én már nem vállalkozhatom – ha elvisznek, megyünk és tartok egy rövid köszöntő-émlékeztést, ha nem, hát majd összerakom a rendezvény dokumentumait, s valahol majd csak megjelenik egy kicsi füzetben a megalapozásban való részvételem, hiszen névadója és műsorának alapvetése is az én javaslataim alapján történt meg. De az még odébb van.

Most még a *Belső Univerzum* gépbemazolása a napi föladat, amely egyáltalán nem könnyű, hiszen a kézírásom oly mértékben nyomorodott meg, hogy ki kell találnom, hogy egy-két hónappal ezelőtt mit írtam le.

Különben rendben is volnék.

Ha kitavasodik, még a kutat kell rendbe hozatni, hogy legyen miből meglocsolni a kerti növényeket.

Amikor senki sem jön haza.

Január 10. szerda. Szepsiben voltam hivatalos ügyeket intézni, meg bevásárolni.

A felsőlánci fiúk tegnap lóttak egy süldőt, hoztak belőle kóstolót. Öröm, hogy törődnek velem, jólesik a figyelmességük. Így aztán délután a vadhúst tettük rendbe, majd a fagyasztóba.

Erről jutott az eszembe, hogy egyszer a szinai vámnál lőhettem volna egy óriási vadkant, de akkora volt a hőség, hogy pár órán belül a disznó húsa bepállott volna... A hőség megmentette az életét...

Sem azelőtt, sem azóta nem láttam ilyen hatalmas vadkant!...

Aztán még a mélységekből fölmerült Gál nagyapám bakter korából egy éjszakai, meg-megismételt kiáltás, amely abban a nádtetős világban fontos figyelmeztetés volt.

TŰZRE-VÍZRE VIGYÁZZATOK!

Csecsemőkoromban, amikor a fél falu leégett, nem sokon múlt, hogy én is bent éjlek síkándriai házunkban – ez volt a NAGY TŰZ!

A fél falu leégett... De erről már korábban is írtam. Csak az erre való mindenkori figyelmeztetés hiányzott.

Így, hogy azt is leírtam, most már megmarad.

Ha megmarad!...

Január 11. csütörtök. Ha nem is sokat, de dolgoztam délelőtt és délután is. Lassan, de fogyogat a »Belső Univerzum.« Így haladva – ha baj nem ér – február végére talán be is tudom fejezni a másolást. Ami megnyugtató perspektíva, hiszen akkor, ha Satya hazajön, pár óra alatt könyvvé szerkesztjük, aztán már csak kiadó kell és némi pénz, hogy igazi könyv legyen belőle...

Január 13. péntek. Majdnem csak a megszokás és a napi rutin, de lehet, hogy sokkal titokzatosabb erők ültettek ide az estéli íróasztal mellé, a mai nap és a magam vállatására... Persze, nem megyek vele valami sokra, ennek ellenére mégis minden olyan, mintha *valami megtörténne általa...*

A bizonyosság és a bizonytalanság erőterei között a **kettétört pillanat**.

Nektek adom, vigyázzatok rá!

(Később – második bejegyzés)

Ami öröm, hogy Satya házára felrakták a tetőgerendákat! Meg a léceket is, s jöhet a cserepezés. És eső jöttén már lesz hova behúzódni.

Kicsit komolyabban: Fáj a »gyomrom«, ami elég kellemetlen... Az előbb már fájdalomcsillapítót kellett lenyelnem, egy tűzvörös ibalgin tablettát... Hát ettől írom ezeket a dülöngő sorokat-gondolatokat. Az elmúlt évek során már azt hittem, megtanultam elviselni a fájdalmakat. Azonban vannak pillanatok, amikor úgy érzem, e küzdelem végkimenetele teljesen egyértelmű.

Szóval péntek van és tizenharmadika...

Január 14. vasárnap. Mert tiszta volt az ég, hát kimentem megnézni csillagaimat, hogy megvannak-e még. De odafent alig akadt látnivaló, még a Göncölt se tudtam megtalálni... Biztosan azért, mert korai volt még az est-ido... Semmi baj. Éjfél után majd találkozom velük, ha addig nem felhősödik be felettünk a mindenség.

Különben most semmi érdemesnek mondhatót nem végeztem, kivéve egy szarvasbika lábszárából vasárnapra való levest, ami fenséges ízű... Ennek ellenére igencsak feleslegesnek érzem magamat...

Mert amikor az emberen eluralkodik a tunyaság, az olyan, mintha nem is élne, már-már méltatlan önmagához...

Meg biztosan benne van az is, hogy mi lesz a Magyar Széppróza Napjának a sorsa – ha lesz s o r s a egyáltalán... Pedig már kezdtem hinni abban, hogy Jókai óriási írói és emberi munkáját az egész Kárpát-medence magyarságának az ünnepevé emelhetjük.

De Budapesten valamit nem értenek, amit viszont én nem értek...

... Mint az éjszaka odafent, ma itt lent is eltűntek csillagaim(!)

Megtanulhattam volna már, hogy rendnek kell lenni: itt lent, odafent, de legfőként – bennem.

De e t u d á s semmit se old meg, se lent, se fent, se bennem.

Tíz év óta egyetlen éjszakát se tudtam végigaludni!

Úgy döntöttem, hogy mostantól nem írok dátumot, nem számítom a napokat. Nincs az ilyen időközök jelölésének semmi értelme, se jelentősége. Az »időnek« nevezett abszurditás nyolcvanon túl semmire se használható.

Ellenben bejegyzendő, hogy délután ragyogó napsütésben lementünk sétálni a Kanyapta-patak mellé. Tíz évvel ezelőtt, a gyomorműtétem után, ez a patakpart jelentette a »felépülés« nagyon komoly útját. Naponta lejártunk ide – később fel a csereháti domb-élre – »sétálni«. Olykor kínlódva, tele fájdalmakkal együtt képes voltam az alig egy kilométeres partszakaszon oda s vissza botorkálni, olykor epét hányva...

Ma pedig sajtó ízületekkel ugyan, a szépen megtisztított patakparton a hídtól, oda s vissza, bár lassan, de végigsétáltam...

S ahogyan a déli horizont felől a napsugarak a patak túloldalán a parton, s a víztükörben is »együtt vonultak« velünk árnyékaink is! ... Ott vonultak velünk együtt zajtalanul, lent a víz-mélyben kicsit halaványul, a parti lejtőn valamivel élesebben, és egy kicsit »szárazabban«...

Egy rövid idő elmúltával mondtam is Évának: »Látod, még az árnyékomtól se tudsz megszabadulni...«

Az előbb átnéztem a komáromi gálaest megnyitójára írt mondandómat. Ha véglegesítettem, majd ide másolom, hogy el ne kallódjon.

Késő este van, s minden olyan benne, mintha valamire emlékeznék – mintha egy emlékemre emlékeznék... Vagy valamire, ami „a megtörtént” után történik meg – egyféle „múltbéli múltban”.

Lehet egy hang, egy zenei futam vagy estéli fuvalat akár, aminek lényege meghatározhatatlan – mondjuk, mint a naplemente fényküllői, ahogy egy seregélyraj légörvényében egyszer megjelentek előttem és mozdulatlaná merevedtek – sziklavonulattá emlékezetem mélyén.

És ezt akkor is látom, ha a szememet lehunyom, és a csend átváltozik lassú havazássá...

„Meg kell tanulnom hallgatni”, írtam le egy cetlire pár évvel ezelőtt, amely közben könyvjelzővé nemesedve, megőrizte önmagát, a ma estéli »feltámadásig«.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy »hallgassak!«.

Inkább azt, hogy csak akkor mondjak ki, vagy írjak le valamit gondolataimból, amikor ideje van az írásnak vagy a megszólalásnak.

Mondjuk, ha a csend áramlásának függvényében egy szó felismerhetővé válik...

Már sok mindent nem vállalhatok.

Nagy csata dúl Budapesten a Magyar Széppróza Napja okán. Szomorúan figyelem, hogy mivé fajult – vagy: aljasodott le az „irodalmi élet” egyik része. Ahelyett, hogy egymásra figyeljünk, hogy egymást segítve éljünk, a külső szétdaraboltság mellé, sokkal nagyobb és megalázóbb veszedelemmé változott a belső megosztottság!...

Szoromúan érzékelem és olvasom ennek a megosztottságnak a pusztító jeleit...

Pár napja nyűglődöm már a februári Széppróza-napi mondanivalóm szövegének véglegesítésével. Talán a ma este egyberakott változata már valamennyire hasonlít elképzeléseimhez – de csak valamennyire!

Úgy tűnik fel előttem, megtörténhet, hogy amit nagyon szeretnék jóra, szépre, érdemesre megformálni, annak még a szándéka se látszik igazán, inkább csak a hiába való küzdelemé... Ám, amit ma este sikerült leírnom, azt hiszem már használható lesz...

Igen keveset olvasok mostanában, pedig volna elegendő időm – ha volna! Megírásra is volna időm, ám írni is vajmi keveset írok. Kivéve azokat a rövid szösszeteket – folytatva a 365 napos *Belső Univerzum* sorát, ám azt most, november végén befejeztem, s ma, délelőttönként a maradék részeket másolom csupán...

Szóval azt, amit mindközönségesen időnek mondunk, abból jutna erre is, meg arra is.

Azonban ha arra gondolok, hogy ma Szlovákiában már nincs lap vagy újság, amely az én – a mi – nemzedékünkötől valamit is publikálna – de Magyarországon se nagy a választék! –, akkor mire az írás?!

Ami pedig ennél is tragikusabb, hogy az érdeklődő olvasók (is) hiányoznak.

Na, jó! Ezt itt nem folytatom tovább, mert nincs semmi értelme. Hiszen néha úgy találom, hogy amolyan félbolondként, magammal vitatkozom, olykor saját állításaimat cáfolva...

Világos, hogy szükségem lesz – és hamarosan! – megoldást és feloldást találnom – kiutat –, hogy elkerüljem az elmezavart vagy valami hasonló, kivédhetetlen szellemi defektust...

Feloldható-e a belső csend?

Az írói életműről G. Steiner ezt írja: „...fokozatosan feltáruló tervet föltételez. (...) sokféle műfaj – regény, vers, esszé – személyhez kötött egységet alkot. (Kiemelés tőlem – G. S.)

A mű egésze áll helyt önmagáért, s így együtt több és megbonthatatlanabb, mint külön-külön bármelyik része.

A meghatározás pontos!

Ami az én személyes tapasztalatom, hogy nem képez „fokozatosan föltáruló” teret.

Én legalábbis soha nem készítettem ilyenféle hosszú távú tervet. Egykori magyartanárom

Fülüpp Rezső eligazításához tartottam magamat: TUDD A DOLGOT – A SZAVAK MAGUKTÓL JÖNNEK.

Nekem ehhez csak annyit kellett hozzáadnom, hogy: TUDD ÉS TEDD!

Az életünk ezáltal vállhatott használható történelemmé!...

Egész délelőtt másoltam, de olyan állapotban, hogy alig találtam rá a következő,

megfelelő billentyűre, de kitartottam, mert már csak alig tíz nap a hátralékom... Aztán azon tűnődtem egy sort, hogy annyira fontos ez az egész, hogy miatta le-szédüljek a székről?! Hogy valami halasztás szóba se jöhet?...

Föltehetően az az eredője ennek, hogy talán csak az nyugtatna meg, ha látnám – s együtt! – az egészet a számítógépben és kinyomtatva is.

Hogy a végére értem, s amit írtam, így b i z t o n s á g b a n v a n .

Végül pedig ez: ugyan mennyivel nehezebb ez a nagy füzet attól a tintasúlytól, amit ide e sorok közé leírok, esetleg „elfogyasztok?”

Merthogy egyre nehezebb felemelni!

Persze az is lehet, hogy a karom gyengült el mostanára...

Ma, 2018. január 31-én lezártam a *BELSŐ UNIVERZUM* másolását.

Lehet, hogy az alábbiakat már korábban beírtam ebbe a füzetbe, de nem emlékszem rá, mikor s hova. Ezért ide írom, akár másodjára is, hogy megmaradjanak, hogy ne dobjak el valamit, amit korábban fontosnak éreztem.

Tehát: »Néha úgy találok, hogy egy másik valóság részesevé – részévé – változtam, ami a teljes elbutulás kivédhetetlen jele... Ahonnan nincs folytatás.«

A „kettős létezés” állapota – Tudathasadás (?)

Miről gondolkodom, ha gondolkodom?

Egyáltalán: ma mennyit ér még a gondolat?

Már majdnem véglegesen kialakult a MSzN-nak a első nyitóprogramja, a „két” Komáromot összekötve, amit nagyon fontos eseménynek tartok. Valahonnan Tözsér is hallott a rendezvényről, fölhívott, s azt kérdezte miről is van szó... Felolvastam neki a 18-i tervezett programot, s az egyik legfontosabb részének a két Komárom „egyesítésének” a tényét találta... Meg, hogy a Jókai Napok után még erre is jutott időm és erőm.

Holott semmibe se került, csupán ötven év tapasztalatát kellett felidézni magamban, s kiválasztani a ma felhasználható lényegét. Egy kupacba raktam a dokumentumokat, s ha jut rá időm, leírom az egészet. Hogy együtt, külön, megmaradjon, hátha hasznát veszi még valaki egyszer...

Satya érkezését várjuk minden pillanatban.

... És az előző mondat után nem jutott idő kitenni a pontot se, mert abban a pillanatban egy nagy »sziasztokkal!« berobogott Satya a konyhába, derűt és jókedvet árasztva.

Aztán ma délután egybeszerkesztettük azt a 365 napot, mint 2016. nov. 29.-től

2017. nov. 29-ig írtam. Így a Belső *Univerzum* számozását is – 1–365 – igyekeztem pontosítani, s végigolvasni azt követően az egészet, kijavítva a betű- s egyéb hibákat.

Aztán kellene találni egy könyvkiadót, amelyik könyvvé varázsolná a kéziratot...

Miklósi Péter hívott – ráálltam, hogy az *Új Szónak* – pontosabban: Péternek – vállalom a tervezett egész oldalas interjút. Pedig kétségeim vannak afelől, hogy a lap elmúlt húszéves kiközösítése megérdemli-e tőlem ezt a gesztust. De én a békesség híve vagyok.

Satya már úton van Bécs felé – minden ilyen hosszú éjszakai utazása idején tele vagyok aggodalommal.

Igaz, holnap kezdik felrakni a cserepeket a háztetőre.

Okát nem tudnám pontosan leírni, de tény, hogy kockázatosnak találom a Komáromba való utazást. Pedig meglehet, hogy ez az utolsó alkalom – de még milyen alkalom! –, hogy lássam diákkorom városát, s hogy a Nádor utcán sétáljak egyet... Nem is beszélve arról, hogy az első Magyar Széppróza Napjának az alapprogramját én vázolhattam fel, s a gálaest megnyitása is az én tisztem lesz... S benne kimondva a „két Komáromot” egyesítő „szellemi híd” megépítését – Jókai Mór Szellemében. Ahogy 1963-ban is javasoltam a Komáromi Jókai Napokat is az ún. Országos Szavalóverseny helyébe, s hogy az még ma is, némileg megkopvaleépítve, de létezik.

(Itt ezt nem folytatom, mert az öndicséret gyanújába keveredhetek)

Kint sétáltam az udvaron a tél megfogalmazhatatlan sötétségében, a csend borzongatóan tágas ölelésében, s arra gondoltam, hogy meddig s hova érhetek még el benne...

Megpróbálni a lehetetlent!

Kitágítani az ismeretlen határait...

És nevet adni mindennek, amit idáig nem tudtam még megnevezni.

Nagy meglepetésként ért az *Új Szó*-beli hír, hogy az AB-ART az Egybegyűjtött XV. kötetére kapott támogatást, amely ugye, két évet késett, de mégis csak könyvvé szervesül az idén.

És ez újabb lehetőséget jelent(-het) számomra. Ugyanis ebből következik, hogy a következő, XVI. kötet a *Belső Univerzum* lehet, a XVII. pedig – s ez készen is van – a *Versek 2*. És ezt követhetné XVIII-ként a *Kitágult nap*, a *Nincs harmadik lehetőség*, s ezek a jegyzetek, amelyeket most írok – esetleg az »ikerlevelekkel« együtt...

Szóval ez a sorrend: realitás. De csak úgy és azáltal, ha legalább 2-3 évig ide ülhetek dolgozni az íróasztal mellé... S ezt mind egyetlen nap sodorta föladatként, megmaradásra kényszerítő erővel.

(Utóirat: Az *Új Szóban* a p á l y á z ó k névsorát közölték – így még ma sem ismert, hogy kik kapnak majd támogatást. Vagyis csak a sorrend adott – támogatás nélkül.)

A *Belső Univerzum* javításával elérkeztem a 42. napig. Annak ellenére, hogy a számítógép „önállósította” magát – folyamatosan átvált, s változtat a betűk nagyságán stb. De még így is tudok vele dolgozni. Majd Sándor „egységesíti” az egészet, ha hazajön a jövő héten...

Sokkal nagyobb baj, hogy fájnak a lábaim, hasonló érzéseim vannak, mint amikor izomláza van az embernek...

Csak hogy ez nem izomláz, hanem fájdalom, hogy gond elsétálni a kapuig, meg vissza.

A f á j d a l o m pedig a szervezet figyelmeztetése, hogy valami elromlott, vagy éppen romlófélben van...

Természetesen, tudom, hogy mindenféle okoskodás felesleges és értelmetlen, ha a valósághoz nem számolom hozzá az eddig elviselt nyolc évtizedet!

Mert ekkorra elbutul az ember, és gyakran megfélelkezik magáról...

Még-hogy: fáj a lába!

A „*HÍRE sk.*” háromoldalas írásban számol be a február 8-án tartott komáromi sajtótájékoztatóról, a Magyar Széppróza Napja február 18-i programjáról, bemutatván nemcsak a szándékot, hanem a mostanra elkészült teljes programot is. Lényegében az egész rendezvény a tavalyi javaslataim alapján valósul meg – nem kis örömmel! A sajtótájékoztatóról való dokumentumokat a többi mellé tettem, s ha befejeztem a *Belső Univerzum* javítását, ezzel a „kettőtört pillanattal” folytatom tovább a hétköznapi gondolatok sorrendbe foglalását.

Kétségtelen, hogy a Jókai Napok egykori »nevesítése« mellett ez lesz, vagy lehet, a másik olyan közös, az egész magyar irodalomra és kultúrára kiterjeszhető alkalom, amikor a »két« Komárom együtt vállalhatja és végezheti ezt a missziót.

S ahogy egykor a komáromiak tették Jókai Mór születésnapjának az évfordulóján, megszólal majd a Nagytemplom harangja, s a komáromi polgárok este gyertyát gyújtanak, és kiteszik ma is az ablakaikban – világítani.

Az egyÜvé tartozás jeleként a Duna mindkét partján!

Az imént beleolvastam az „ikerlevelek” egyre gyarapodó lapjaiba, s úgy látom ezeket bizony rendbe kellene tennem, ahogy és amikor lesz rá időm!

Pontosabban: a *Belső Univerzumot* követően ez lesz napjaim fő iránya. Elsőül a meglévőket összeszerkeszteni, majd pedig a számítógépbe véglegesíteni, időrendbe, szerzők szerint. Mert ezek a levelek – minden szempontból, spontaneitásukkal együtt – olyan kortűkör, amely életem lefelé hajló ágának az értéktöbbletét foglalja össze, vagy jeleníti meg.

Mikor – hogy!

Ma kezdődött a téli olimpia.

Különösen kedvező esemény, hogy Satya házára felkerült a tető – amely az egész „belső” most már megvédi az esőtől, hótól...

A sötétedés újra csak ide hozott az íróasztalhoz, pedig délután erősen elhatároztam, hogy *nem folytatom a feljegyzés sorozatot.*

Azonban talán a „megszokás kényszere”, amely belém Ivódott az évtizedek során, valami belső impulzust – fertőzöttséget? – gerjeszt, s ennek a parancsa ki-védhetetlen. Mintha valami lebénulna bennem, s olykor ezt már komoly veszedelemnek találok, hogy nincs, elfogyott az erőm az ellenállásra...

Ezért be is fejezem gyorsan az írást, hogy elhitesse magammal, és demonstráljam immunrendszerem működését...

Hogy most a n e m c s e l e k v é s jelenti a »cselekvést«!!!

KETTŐS ALKONYAT...(!)

Délután tudatosult, hogy a bal szemem alsó „holdkaréja” teljesen beárnyékolódott. Ha a jobb – jobb oldali – szememet letakarom, a bal oldali alján, mondjuk úgy annak kb. egyharmada „befeketedik.” Kezdetben azt hittem, valami belekerült a szemembe, s attól a kellemetlen homály. De kiderült: a „tartós sötét” oka szervi természetű. Ez a tény nagyon komoly veszélyt jelez! Ha csak arra gondolok, hogy a *Belső Univerzumból* még 250 részt kell átolvasnom és kijavítanom, már ez is bizonytalanná válhat. Mert fogalmam sincs, hogy a szemem – ilyen, mai állapotában – meddig lesz még használható.

Ennél azonban sokkalta nagyobb baj az általános napi teendők elvégzésének a lehetősége – pl. ennek a jegyzetnek a folytatása, vagy gépbe másolása... Az autóvezetés, s egyáltalán a mozgás mindenféle változata, nappal és éjszaka? Vagy a tisztálkodás, az alapvető, legegyszerűbb személyes tennivalók-feladatok megoldása...

Hogy mostantól kezdve mire kell még felkészülnöm, hogy milyenek az esélyeim, ha a ma felismert helyzet orvosilag nem fordítható jobbra?!

Áprilisban megyek ellenőrzésre – talán ott majd választ kapok mai kérdéseimre és kétségeimre.

Ebben a pillanatban ez a tény: letakartam a jobb szememet, s a ballal próbáltam

elolvasni az imént leírtakat. Az eredmény: a jobb oldali, alsó félkörívet nem látom, nem tudom elolvasni! (2018. febr. 8. vasárnap).

Lehet, hogy szemeimnek i g a z u k van: MÁR NEM AKARNAK LÁTNI(!)

A sötétség.

Hogy eltűnik benne az anyagi világ valóságának a megérthetősége és hangokká formálása?!

Zenévé, például. Vagy emberi beszéddé szerveződése?

A névadás!!!

Tudnék-e verset fogalmazni, ha nem látnám a fehér, tiszta papírlapot magam előtt?!

A sötétség kiterjedése lényegében felfoghatatlan mozgás.

Befelé árad.

A Duna Tv újra vetítette az *Egyetlen idő* című, rólam készült portréfilmet.

Egész délelőtt a *Belső Univerzum* szövegét javítottam. Még bő kétszáz nap a hátralék, s ezen a héten már aligha lesz mód a folytatásra. Fel kell készülnünk a Komáromba való utazásra, ami eléggé bonyolult esemény sor lesz...

Nagyon rossz a közérzetem, mintha ismeretlen veszedelmek kerülgetnének, ismeretlen, megnevezhetetlen üresség fog körül, ami tapinthatatlan...

Lehet, hogy abbéli aggodalmaiból fakadnak, hogy Satya holnap este indul Bécsből haza, egész éjszaka autót vezet, ami, téli viszonyok között nem valami szórakozás... Hát egy szikrányit se bánám, ha már csütörtök reggel lenne...

Fogy a nemzedékem – ma Kallós Zoltán haláláról olvastam a szomorú hírt. Az 1973-ban megjelent *BALLADÁK KÖNYVE* folyamatos használatban volt – van. A „*Balladák útja*” című írásomban annak idején az általam nálunk itt-ott talált balladákat az Ő gyűjteményével hasonlítottam össze – hogy egy-egy balladánk milyen hatalmas távolságokat járt be az évszázadok során... Például a *Rózsa Sándor – III.* című ballada otthoni – búcsi – változatát anyámtól tanultam meg, énekelni is: »Bakony erdő gyászban van, Rózsa Sándor vasban van...« Vagy a »Leégett a nyírbátori hodály« című változatot, ha jól emlékszem Abarán vagy Nagyráskán jegyeztem le...

Zoltánnal utoljára Budapesten az MMA egyik utolsó taggyűlésén találkoztam, s váltottunk pár szót ezekről a mostani, romló időkről...

A *Balladák könyve* minden időkre megőrzi nevét és hatalmas munkáját!

A tegnap leírtak döbbenetes folytatása – elment Gyüre Lajos is – 87 évesen. Talaly ősszel egy fogadáson beszélgettünk vagy fél órát, zömmel aktuális gondolataik-

ról... És elérkezett az a pillanat, amikor Lajosnak minden gondja megszűnt... A tragédiák is semmivé lettek, vagy semmivé foszlottak...

Mostanában már egyvégtében csak temetünk...

Nem vagyok valami jól – a komáromi megnyitóról majd írok, ha egy kicsit összeszedem magamat. Mert ma délután pokoli kínokat éltem át – akár a használt colstok, összementem...

Tehát: Gyüre Lajost alig két nappal ezelőtt Tóth Elemér követte, s a ma reggeli hír: elhunyt Fülöp Rezső is.

Mindezt azért írtam le ilyen betegen, hogy később! ide még visszatérjek. Még most is erős fájdalmaim vannak.

Majd holnap folytatom.

Talán...

Csupán annyit, hogy a nehezen talán már túl vagyok, de még mindig gond felhoznia a pincéből a levesbe való zöldséget.

A fájdalmak semmivé alázzák az embert, és ebből a megalázottságból igen nehéz felegyenesedni.

Sok mindent el tudtam végezni ma már, de fogcsikorgató volt a járás, a lehajlás és a felegyenesedés is olykor. Még most is vannak visszatérő fájdalmaim.

Túl ezen: a *Felvidék* ma háromoldalmi írást hozott a Magyar Széppróza Napja okán. Ami megnyugtató volna az irányba, hogy nem volt hiábavaló egyberakni az egésznek a lényegét – együtt a komáromi megnyitó emelkedettségével: délután 3 órakor megkondultak a komáromi templomok harangjai, Jókai szobránál szavalat és tisztelgés, majd a múzeum dísztermében délután ünnepi megemlékezés Jókai Mór-ról, aztán galaest a két Komárom közös műsorával. Ez utóbbit én nyitottam meg.

Természetesen örültem a két Komárom közös vállalásának, csak később, hazatérve, nagyon megbetegedtem...

S tapasztalom: Van, amit nem lehet folytatni...

De le z á r n i se!

Most tehát azzal folytatom, hogy Fülöp Rezsőtől is elbúcsúztak a pozsonyi krematóriumában. Rezsővel hosszú ideig – megszakításokkal ugyan – de éveken keresztül együtt dolgoztunk a Csemadokban. 1963-ban javaslatomra Ő fogadtatta el a Csemadok KB elnökségével, főtítkárként a *Komáromi Jókai Napok* elnevezést, a Szlovák kormány alelnökeként sokat segített a Thália Színház létrehozásában, együtt Dobos Lacival. Emlékszem, az együttes elő bemutatójának plakátjából vittem is Rezsőnek az akkori hivatalába.

Folytatólagosan: a rendszerváltást követően a Csemadok rendkívüli választmányi ülésén, amikor az átmeneti kormányba a magyar képviselő arányáról döntés született, én elhárítottam a kormányban való szerepvállalást, s felajánlottam Rezsőnek a nekem szánt tisztséget, de ő nem vállalta. Se Dobos Laci. Javaslatomra akkor a parlament alelnöki tisztségére A. Nagy Lászlót jelöltük, akit aztán e tisztségre meg is választottak. A kormány alelnöki pozíciójára a plénum Varga Sándort és Merva Lórántot jelölte, így szavazás következett, amely Varga Sándort javasolta a tisztségre, aki ezt el is fogadta. Az akkori szavazólapokat – én vezettem a tanácskozást – eltettem, ma is megvannak. Varga Sándor öt szavazattal előzte meg Merva Lórit...

Rezső temetésének napján mindezt azért írtam le ismét, hogy ez a pillanat, a mai búcsúztatást kiegészítve, megmaradjon – történelmünk hiteles tényeként, cáfolhatatlanul.

Ami pedig e februári realitás, hogy már majdnem teljesen rendbe jöttem, tudok enni, s a bort is megkóstoltam, de csak éppen-hogy!

Valami keveset dolgoztam is, de a számítógépes »munka« bizony még akadozik...

Ami még fontos: a cinkék megtalálták a kiakasztott szalonnávéget, s egész cinkekeraszt láthattunk a ház előtti almafa körül.

Aranysárga begyűk visszaverte a napsugarakat – amolyan Csontváry-féle magaslátokba...

Február 24. szombat. Elhatároztam, hogy újra kezdem a napok jelölését, miáltal valamilyen rend és rendszer keretei között épül tovább ez a jegyzet. Mert kellenek a kapaszkodók az előrehaladáshoz, ugyanis az emlékezet már gyákorta cserben hagy.

Szóval ha nem akarok eltévedni ebben a 80. éves bozótosban, akkor ügyelnem kell a szél irányára, a zajok eredetére, a hajnalok és az éjszakák árnyaira és árnyalataira – is!

És azért fontos ez, mert a komáromi kiruccanás – amit Márkus Béla irodalomtörténeti eseménynek mondott – sok új gondot hozott számomra. A legnagyobb ezek közül, hogy egyértelművé vált, hogy a bal szemem csak egyharmadnyi felületével érzékeli a tárgyakat... Ami gondot jelent például járás közben. Nem érzem biztonságosnak magam előtt az utat, olykor megbillenek, vagy nekimegyek az előttem lévő tárgyaknak... Vagyis orvoshoz kell mennem rövidesen, hogy ezt az új bajt megoldjuk, ha egyáltalán ez lehetséges. Ezért elsősorban a *Belső Univerzumot* kell rendbe tenni, amíg használni tudom a számítógépet... Minden más csak ezután következhet. És ez a más egyáltalán nem kevés.

Még ez: a Felvidék ma többoldalnai írást közöl a Magyar Széppróza Napja és a

80. születésnapom kapcsán rólam. Márkus Bélával Cservenka Judit készített interjút, akivel az AK-ban és a Tokaji Íróklubban többször találkoztunk.

Örülök ennek az írásnak!

Elfáradtam, és be is sötétedett.

Február 25. vasárnap. Volt délelőtt erőm és időm is a *Belső Univerzum* további javítására. Így eljutottam a 180. napig. Amiből az következik, hogy ha – mint ma is – napi 20 részt átnézhetek, akkor március végére ezt be tudom fejezni. Ha így lesz Balázs F.-nek elküldöm az »Egybegyűjtött...«, lehetséges XVI. köteteként. A versek várhatnak. Minden azon fordul meg, hogy a szemem milyen mértékben romlik.

Február 26. hétfő. Onkológia – a szokásos kivizsgálások. A vizsgálatok eredménye végig negatív. Sőt, Sárosiová doktornő szerint kiválóak, s a »markerek« is »nagyszerűek«. Valami hasonló dicséretben részesített Varga doktornő is az elmúlt év végén, amikor megmérte a vérnyomásomat, és nyugdíjba vonult.

Ezek a tények folyamatosan megnyugtatóak, amit a látásomat illetően már nem írhatok ide. És fogalmam sincs arról, hogy azon valamit is lehetne javítani.

Február 27. kedd. Vasárnap derült ki, hogy – még a hét végén – Szlovákiában meggyilkoltak egy fiatal oknyomozó újságírókat s a menyasszonyát Nagymácsédon. Szlovákia a saját levében fő, mert ez a kettős gyilkosság – feltehetően valamelyik olaszországi maffia Kelet-Szlovákiában működő – számlájára írható...

A parlament, a kormánygarnitúra, az ügyészséggel-bírósággal együtt óriási pácba került, mert a Fico által irányított kormányrendszerben a maffiához kötődő hivatalnokok »ügyelték« eddig az országot.

Mindenki a gyilkosokat keresi, de az eddigi »nyomozás« eredménytelen. Az is marad!

Délelőtt Szepsiben voltunk bevásárolni és orvosságokért. Szibériai a hideg!

Délután érkeztem az *Univerzum* 200. napjához, aminek nagyon örülök. És azt hiszem – így újraolvasva –, megérte az egyáltalán nem könnyű kísérletet. Jó volna látni könyvvé változott állapotában is.

Február 28. szerda. Viszonylag jó éjszakám volt, így délelőtt elértem az *Univerzum... 250. napjáig*. Azonban délután megbetegedtem, szerencsére nem olyan mértékben, mint az elmúlt héten, ami azt jelenti, hogy – bár kemény diétára fogtam magamat – tudok enni... Meg járni is.

Holnap délelőtt folytatom a szövegek javítását, amíg a szemem bírja(?)...

Március 1. csütörtök. Kellemetlen már – és kényelmetlen is – ebbe a feldudorodó füzetben az írás. Be is fejezem, s holnap egy másik újban folytatom. A napi realia: eljutottam a 300. oldalig az »*Univerzum*« javításában. Így holnap, de legkésőbb szombat délelőtt be is tudom fejezni a vele való munkát. És ez a tény reménységgel tölt el.

Délután telefonon beszéltem telefonon Balázs F. Attilával, hogy hogyan állunk a könyvek ügyével. Az a negatív meglepetés ért, hogy a XV. kötetre pályázott, de elég bizonytalan, hogy lesz-e támogatás a kiadásra.

A *Belső Univerzum*mal kapcsolatban pedig abban egyeztünk meg, hogy Magyarországon próbál szerencsét...

Ebből következik, hogy megint minden ismét bizonytalanra revesedett.

A március így az idén nem a tavasz, nem a reménység hónapja lesz. Holnap egy »vékonyabb« füzetben folytatom!

(PIPACSOS FÜZET)

2018. március 1.

Március 1. csütörtök. Az *Új Szóban* megjelent Miklósi Péter teljes-oldalas interjúja, amely február 18-án Vilma húgoméknál történt beszélgetés alapján készült. Úgy találom, hogy olvasható szöveg.

A mellékelt fényképhez is hasonlítok.

Különben ebbe a „pipacsos füzetbe” kéne y e l m e s e b b írni, jól fekszik a toll alá a papír.

Ami pedig ennél is fontosabb: befejeztem a *Belső Univerzum* másolását, ami most, hogy a végére jutottam, korábban majdnem lehetetlennek véltem – még pár nappal ezelőtt is.

Tetejére most, hogy az egészet újraolvastam, ezek a »rögtönzések« az eddigi munkáim egyféle megkoronázását – egy vadonatúj műfajt eredményeztek: **külön műfajjává szervezve a líra és a próza teljes spektrumát!**

Lényegében az „Omega kísérlet” rétegei adták hozzá az alapot, amely egyféle t á g a s s á g b a n , – sugárkörben – rendezte a gondolatokat...

Hogy aztán innen hova, s merre folytatható ez a frissítő „műfaj”, arról ma és itt sejtelmem sincsen...

Március 2. szombat. Sziki Karcsi kétoldalas jegyzetet írt a NAPÚT-ba a „Nincs harmadik lehetőségéről.”

Március 8. vasárnap. Mert a Cserehát alatti havas síkság ragyogott a napsütésben, hát lementünk a Kanyapta partjára vadkacsanézőbe meg sétálni... A Kanyapta egy „forrásnélküli” patak, amely Buzita alatt már amolyan folyócska, s lejjebb a Bódvában folytatja az útját – akár a tengerig...

Forrástalansága pedig abból származik, hogy Gombostól Perény, Hím, Felsőlánc, Buzita, Reste vonalán gyűjti össze vize nagyobbik hányadát, s a Hím alatt, nádasokkal benőtt, füzes szigetekkel tarkított hatalmas halastóvá növekedjen, amelynek »kifolyása« délnyugati irányba vezeti el a táj vizeit...

Perény szlovák nyelvű kismonográfiájában olvastam, hogy a patak neve a szlo-

vák *konopéből* származik. Ami lehet, hogy igaz, de lehet, hogy nem. (Konope: kender). Az tény, hogy az említett települések mai, termő síkságai egykor hatalmas mocsárvilág volt, amelynek nagy részét a múlt század ötvenes éveiben lecsapolták, s tették termővé... Erről korábban ezt-azt már leírtam...

Azonban egy-két mondatot arról a két »zúgóról«, amelyekhez sok-sok vadkacsa leszáll halászni és pihenni... Évekkel ezelőtt örvényeiből egy maroknyi vizet ki-merítve pár kortyot nyugodtan lenyelhetett az ember... Ma pedig az »örvénylés« mögöttes terében olyan szennyes-habos bugyvalékot láttam, amely megborrongatott...

Visszafelé araszolgatva az autó irányába aztán arra gondoltam, hogy ma már az egész emberi civilizációt ilyen szennyáradat sodorja magával, vagy süllyeszti magába.

A vadkacsák pedig felrebbennek belőle és elszállnak.

De aki ma repülni, járni sem igen tud, az merre meneküljön?!

Március 4. hétfő. Kassa – szemorvos. Feltehetően a bal szememben – nevezem így – vérömleny keletkezett, ami elég sok gondot görgött maga előtt... Úgy február közepétől kezdtem érezni a bajt, aztán tapasztalni is, hogy a látómezőm két-harmada besötétedett.

A mai vizsgálatok ezt erősítették meg. Kaptam egy injekciót a bal halántékomba, a szemem mellé, ami inkább kellemetlen volt, mint fájdalmas. Így haza tudtam vezetni az autót. Jövő hétfőn megyek ellenőrzésre.

Ezek után néhány kérdőjelet is ide írhatnék, de most – esetleg – a sötétedésre kellene valamilyen módon felkészülni – ha egyáltalán létezhet ilyesmi...

Március 5. kedd. Sikerült délelőtt átlapoznom a *Belső Univerzumot* is, így a 365 nap véglegesen a helyére került. Csak a bal szemem fáradt el, s a vége felé fájni kezdett. Most is egyféle »homály« akadályozza a t i s z t a l á t á s t !

Lassabban írok, de talán o l v a s h a t ó b b a n ...

Ebéd után erős »gyomorfájdalmaim« kezdődtek, de lenyeltem egy fájdalomcsillapítót, s egy szűk órák kínlás után a fájdalmak megszűntek. De döbbenetesen legyengítettek, gond a járás, egyáltalán: mindenféle mozgás.

Még ezt: reggel voltam az orvosunknál, a havi vitamininjekció végett, s magammal vittem az onkológiai vizsgálat eredményeit – már alkonyodott és szemetelt az eső...

... Mindkét szememben tompa nyomást érzek és enyhe fájdalmat – főleg a bal szemem csücskében.

De még tudok írni!

Március 6. szerda. Kísérletként nekiláttam az »új napló« – címe: *KETTÉTÖRT PILLANATOK* – másolásához.

Munka helyett: kínlás.

De végül is másfél óra kellett egyetlen nap rendbetételéhez. Azonban, ha itthon leszünk, megpróbálom folytatni – a hét végén vagy azt követően... Majd ahogy az időből futja.

Igaz: találtam egy korábban írt rövid verset, s oda másoltam a többihez, a Vil-mától kapott »verses füzetbe«. Amelyből – reményeim szerint, már nem vész el.

Március 7. csütörtök. Egy új döbbenet, vagy: diagnózis. Ahogy Szepsiből jöttünk haza, egyszer csak az út felett mintha egy óriási, apró lyukú ezüst szita jelent volna meg, amelynek minden részén parányi hópihelabdácskák lebegtek millió számra, föl s alá. S mind a két szememben. Igen kellemetlenné vált az autóvezetés. Valamiféle fényvisszaverődés keletkezett, amely elbizonytalanított...

Délután pedig, lent a pincében, ahova zöldségért mentem le, ugyanez ismétlődött meg, de arany színözönben!

Megpróbáltam kitapogatni a »látomást«, de semmit sem éreztem.

Aztán Éva utánanézett a számítógépben, s meg is találta a diagnózist. Ami úgy tűnik, inkább kellemetlen, s nem kezelhetetlen. Majd hétfőn kiderül az ellenőrzésen, hogy mi ez a nem várt fordulat vagy jelenség?!

Kicsit el vagyok keseredve.

Március 8. péntek. Délelőtt Encsre mentünk, a sűrű csereháti köd megnehezítette az autóvezetést, megfájdult a szemem – most is fáj, és rosszul látok. Tény, amit meg kell élni és elviselni.

Aztán néhány szép pillanat – az új óvoda alapkövetétele... Menyhárt Józsi, a Magyar Koalíció Pártja elnöke a pódiumról azzal az optimizmussal köszöntött, hogy itt talál majd az új óvoda átadásánál is – két év múlva.

Legyen igaza!

Az előbb Satya hívott Pozsonyból, elrendezte az »adóügyeket«, meg ott volt a tüntetésen is – derűs a kedve, s meg Somorjára a barátaihoz.

Március 9. szombat. Másoltam a »Kettészelt pillanatok«. Lassan, szaggatottan jutok előre, szétboncolva a hetekkel ezelőtt leírt szöveget... Azonban az a fontos, hogy még tudok dolgozni.

Ma pedig arra az elhatározásra jutottam, hogy a Magyar Széppróza Napjával kapcsolatos összes dokumentumot időrendbe rakom, s így délutánonként – e napló mellett – az egész »történetet« megörökítem, s ha befejezem, publikálom valahol... Mert azt tapasztalom, hogy egyféle »kisajátítás és elhallgatás« kíséri az egészeket a valós történetét... Amiként a Tháliának, ennek is sok-sok »alapítója« lesz majd. Hát ezért kell leírni és egybeszerkeszteni a történetet és az azt hitelesítő dokumentumokat!!!

A reflux »fejezi be« helyettem ezt a napot...

Pokol a – pokolban!

Március 10. vasárnap. Kísérletként délelőtt azt próbáltam meg, hogy a szemem

mai állapotában mennyi ideig bírja a szövegmásolást. Azonban nem jutottam semmi használható eredményre. Nem számoltam meg, de másfél óra alatt mindössze 15-20 sort ha beírtam a gépbe. A bal szememet viselte meg jobban ez a kísérlet. Enyhe fájdalmat és nyomást éreztem... Holnap délután megyek a szemorvoshoz ellenőrzésre, s a vizsgálat után talán bölcsebbek leszünk... Különben az imént említett »nyomást« is érzem.

Kellemetlen érzés és – t u d á s !

Hogy szememből eltűnhet a fény és a látás...

Március 11. hétfő. Csütörtökön befekszem a kórház szemészeti klinikájára. Ennyi a mai délutáni vizsgálat összesítése. Hogy tovább mi történik, az ebben az *alkonyatban* nem tudható.

Március 19. hétfő. Bejöttem megnézni, hogy a »téli íróasztal« megvan-e még.

A kórházi otlét döbbenetes volt... A harmadik infúzió majdnem megölt. A vérnyomásom 206-ra emelkedett, hogy az erek – a szemerek – kitáguljanak. A negyedik kísérletet már nem vállaltam, így, közös megegyezésre, hazaengedtek. Nem lett volna értelme a további otlétnek.

A látóidegeket nem lehet se pótolni, se »restaurálni«, mint egy olajfestményt...

Tehát: lassan és megállíthatatlanul sötétedik.

A maradék feladat: ezt dokumentálni – amíg lehet.

Az *Agriában* megjelent a Magyar Széppróza Napjának komáromi esti gálájának nyitószövege.

Meg Sziki Karcsi recenziója – másodjára.

Egy új »abszurd«: minden irányú mozgásom lelassult – az értelem és az ösztönök fékrendszere érezhetően működni kezdett – kezdtek...

Mostantól nem jelölöm a dátumokat.

Az úgynevezett idő elveszítette jelentőségét.

S azt is véglegessé kell fogalmaznom, hogy az előttünk valók megítélésében *nagyon óvatosan kell eljárunk!!!* Mert nem tudhatjuk teljes bizonyossággal tetteik indítékait – és nyomorúságos voltát.

Mivel – ahogy az előbb leírtam –, az időnek nincs tovább jelentősége számomra, hát megpróbálom függetleníteni magamat attól az erőttől, amely sokáig cselekvésre kényszerített. Hogy aztán ezt a szándékomat képes leszek-e betartani, ebben a pillanatban sejtlemem sincsen. Mert a szándék és a szándék megvalósítása között létező megfogalmazhatatlan realitás értelmezhetetlen.

Vagyis foglalkozni azzal nem is érdemes!

Hát persze.

Csak lenni és nem gondolkodni.

Egészen komoly kihívása a pillanatnak...

Fellinger Károly

Altató

Feneketlen kútjában
lubickol a vén hold,
betemeti a kutat
fényével az égbolt.

A varázsló kesereg,
tűvé teszi az eget,
varázskendőjével épp
egy üstökös integet.

Szélcsend

Lóköttő a szellő,
nem fodroz ma tavat,
csillagrétre terel
hét karám falovat.

Szárnyat ígéz rájuk,
valóság az álmuk,
a sötétség poklát
szétrúgja patájuk.

Ádám

Panama kalapja van,
olasz csizma lábán,
angol telivéren, ó,
lovagol az Ádám.

Norvégmintás pulóvert
török piactéren
lealkudja, mint egy skót,
nincsen abban szégyen.

Svédasztalról lakmároz
francia salátát,
magyar pörkölt is jöhet,
nem zavarja álmát.

A finn szaunában majd
angol hidegvérrel,
orosz rulettet játszik
a csikorgó téllal.

Szellemes

Tóni pökhendi, de bátor,
nem retteg az árnyékától,
mígnem aztán az éjszaka,
megjelen a szellem maga.

Fehér lepedő takarja,
izeg-mozog, táncos fajta,
biztosan a háta viszket,
– Okos Tóni ma elviszlek!

– Nem félek én, – kiált Tóni,
nem vagyok én régimódi,
nem hiszek a szellemekben,
öcsém te tréfálsz meg engem.

– Suttymban kelsz, s még ijesztgetsz,
no, de teremtek én rendet –,
a lepedőt úgy lerántja,
attól esik le az álla.

Nincs mögötte bizony senki,
nem tud erre, mit felelni,
földbe gyökerezik lába,
ördög ugrik a nyakába.

Tavaszkodó

Réparepce,
friss retek,
az eső is
megered.

– Kerülöm a
csalfa lápot,
körbevesznek
jóbarátok.

Réparepce,
saláta,
– fűtyülök a
világra.
Világ végét
ha átlépek,
nem érhet már
engem szégyen.

Réparepce,
lucerna,
miért búsul
az Erna?
Irgum burgum
az a titka,
nincs elég tej,
vén a Riska.

Patkó

A kovácsok lusták, gyarlók,
nem verik fel jól a patkót.

Nyerít a ló – Egek, egek!
tompák mind a patkószegkek!

– Nincs a hét közt bizony egy se,
ami nekem megfelelne.

– Sokba lesz a munka kérem,
az elhagyott patkó szégyen.

– Elég most már, Feri, Jankó,
nem kell több szerencsepatkó!

Kovácsmester

Kovácsmester rí, kesereg,
– Nem vagyok pojáca,
mégse lettem magamnak a
szerencsekovácsa.

– Megpatkoltam az ördögöt,
nyögött az idétlen,
harmadnapra megszöktette
csinos feleségem.

Verbunk

Újhelyjóra,
ácsi, ácsi,
verbunkot jár
Laci bácsi.

Kinn az inge
a gatyából,
egész falu
vele táncol.

Újhelyjókán
mákot vetnek,
mákos gubá-
val fizetnek.

Vaskalapban
járnak, kelnek,
vissza soha-
se felelnek.

Újhelyjókán
Kis-Dunában,
aranyhalból
is vagy száz van.

Borsóhegyen
babgulyással
jóllakik a
szél, majd szárnyal.

Sempte

Sempte, Sempte,
estelente,
aludj Fülöp,
tente, tente.

Álmod kútjában
a hajnal,
lubickol, mint az
aranyhal.

Sempte, Sempte,
vaskemence,
aludj Fülöp,
tente, tente.

Legjobb leves itt
a lencse,
tartson veled a
szerencse.

Sopornya

Sopornya, Sopornya,
lelent a szél
négykézláb a
pokolba.

Elzavarták
egykettőre,
nem volt neki
belépője.

Sopornya, Sopornya,
mitől lett a
tót legényke
mogorva?

Olyan csípős
ott a torma,
tele azzal
szoba, konyha.

Sopornya, Sopornya,
irgum burgum,
mi akadt a
horogra?

Gumicsizma,
öreg bakancs,
szaladjunk mert
ez a parancs.

Tükröm, tükröm

Miért fehér
a hópehely,
a mező meg
csupa zöld,

miért látja
édesapa
feketének
a jövőnk?

Az ég aztán
mitől lett kék,
s miért szürke
az egér,

mi van a sors
túloldalán,
zsákba a szél
belefér?

Parádé

Bőg a boci,
rí a boci,
ránk férne már
a jó foci.

Biciglicsel
nagyon kéne,
sopánkodik
menyus néne.

– Gyors bíró kell !
– liba ágál,
ki lehet jobb
a csigánál?

Jön a Balázs,
Fut a Balázs,
ügyes, akár
a lódarázs.

Jobbra figyel,
de balra lát,
kicszelezi
a kapufát.

Csuka tátog:
– Nincs még vége.
Kíváncsi a
fejesére.

*Olasz Valéria***Miféle föld fölötti harc***(Asszociáció Pilinszky Miféle földalatti harc című versére)*

Miféle föld fölötti harc ez?
Már kibékülnék lassan az idővel,
és belesimulnék a nyugvó létbe,
megadva magam halk sodrásának,
de gyötörnek újra és újra
felszökő vágyak,
miket már régen eltemettem
sejtjeim mélyébe, megadva
őket az elmúlásnak.
Miféle föld fölötti harc ez,
felszakadnak bennem egyre
a fényért küzdő vágyak.

Kapaszkodom magamba,
csak ne hulljak oda a magánynak,
a könyörtelen közönynek,
panaszodom a végtelennek,
az értelemnek, s az érzelemnek.
Miféle föld fölötti harc emészti
lelkem, mikor ember, ember ellen,
mikor anya a gyermekért, a reménytelenség
megremegtet, föld fölötti harc ez
meg nem szűnő reményekért.

A tenni akarás légszomja gyötör,
dobj magasba felkorbácsolt hullám,
dologra, szerető szerelemre,
a dologtalan elmúlás
bántana lenn a mélyben,
s a rögök rátelepednének
bűnömül megkövesedett szívemre.

Virrasztó

Virrasztok, s virraszt, sóhajt az éj,
 Radnóti velem, s csillagos ég,
 tollat fogok, bízván ma sikerül
 verset írni bátrabban emberül.
 Éj van, ám bennem oly világos,
 folyók ölelik át a várost,
 Hold vigyáz bíbor-pillájú álmokat,
 a lélek már szárnyakat bontogat.
 Elcsendesült a nappali zaj,
 torony alatt elült a vihar,
 csönd fülel, s fény suhan át a téren,
 csak madár rebben az éji kétkben.
 Álmodik az ember holnapot,
 felejteni próbál tegnapot,
 s majd újjászületve ébredni fel,
 bárhoggy lesz, az úton haladni kell.
 És alussza álmát a város,
 színes »tollamból vers szivárog«,
 s míg az éj ébren álmodni tanít,
 csillagokkal virrasztok hajnalig.

(Radnóti: „tollamból vers szivárog”)

Szépségét elem rakta

Szépségét elem rakta az este,
 elbűvölt csillagaival,
 szemem a Göncöl-szekeret leste
 az éj kék ablakaiban.

Megpillantottam, ahogy sugárzott
 biztatón a földre le,
 miközben teljesen elvarázsolt
 rám ragyogó csillagszeme.

Szépségét elem rakta a hajnal,
 lelkeket megérintette,
 amint néztem a felkelő napra,
 fények rakódtak szívemre.

Fellegetek terített vállamra,
 közel hajolt hozzám az ég,
 felékesített selymes sálakkal,
 s rám emelte tekintetét.

Szépségét elem rakta az élet,
 kincseit én észre vettem,
 tudom, az útra mindez elég lesz,
 szegény-gazdagnak születtem.

Adakozhatok, amerre járok,
 szemem csillag-ragyogását,
 ragyogja be az egész világot,
 a szépséget mások is lássák.

Németh István Péter

3 badacsonyi anzix

I. „Jer, nézd a Balatont...”

Nézd, a kelő Nap a lombok alá süt
 először a hegyre,
 s este előtt ér túlhan az erdei
 fák koronáján.

Kéklík a szürke bazalt míg
 róla gyikocská iramlík.
 Évmil’iós a talapzata, így
 él mind, ami miccen.

Ébredesz, újra is alvad a fény:
 örökéig arany menny
 gyúl, ciripel tücsök, a
 Badacsony pirosan-feketéll.

II. Egy tanulmány befejezése

Nyáron a szívforma bazaltkő a ház megett, a diófa alatt.
 Télen a forró kandalló melegíti a költőt és a kedvesét.
 Nyáron, amikor a Nap eltűnik a Badacsony mögé,
 e téli fagytól és a kánikulai hőtől széthasadozott bazaltköpeny
 kellemesen melegítenek az estében is még. Ugyanúgy pihenhetett
 a kövön a költő és kedvese júliusban, mint bent a szobájukban
 karácsonykor, a faragott székeken. Ültek. Beszélgettek vagy hallgattak.
 A világot járt költőt, aki túl volt már hadi és szerelmes fogságokon,
 ne vonzotta a nagyvilágból sem Német-, sem Olasz-hon,
 vagy éppen a francia Draguignan. Ím, itt a kő - - -
 ami kedvese és az ő számára a világ közepe, az origó.
 Ide húzódhat. S akkor már szólíthatja Rózát: Ül mellém...

III. Kisörsi Krúdy-szerenád

Minek is lestem volna a hasznát, kincseidből
 árulni sohse akartam, hiszen Te ingyen és hosszan
 még tavi tükröddel a ragyogást is megkétszerezed
 lábadnál itt, hova mindig szívesen bujdokoltam.
 Rejts el e tájban élők elől is, akik békeidőben bazaltodra
 okádnak, vagy távoli hősoktól, akik a háborúban pedig
 átlövik Krisztusodnak a bádog-korpuszát. Én csupán pajkosan
 birkolódzom – mert Te megengeded – finom boraiddal;
 nem vágtak eddigelé földhöz, bölcs mámorokig egészen
 csöndben velük megöleltetsz. S amikor már alszik a hegyoldal,
 és egy szemtelen légy se zavarja a kitakaródzott
 lányok álmát, ablakukon legföllebb szőlőmagocskákkal kocogtatok,
 vagy a hajnali vonatra várva néptelen vasútállomásodon,
 végig egy árva mák-fejet zörgetek csak szerelmesen: Badacsony!

2 anzix Berzsenyi tájairól

1. (Egyházashetye)

Nőszírom volt első mi kinyílt a kertben
 majd virágzott tulipánfa ága
 s nem fagyott el még füge sem, holott dér
 vont a babérfánk.

Részegítőn szállt a jezsámen-illat,
 repce sárgállt, mint a bazalt hegyekből
 újra forrongó aranyos folyam, dőlt
 végig a tájon.

Gyertya-formán gyúlt ki a gesztenye mind,
 s azt ígérték már a szederfa-bimbók
 hogy befestik majd vacsorán az ajkam
 szád pirosával.

2. (Az önkéntes dala – Keszthely, 1793)

elcsapott diák számlálnom ág
 hegyén sziporka-csillagot
 silbaknak semmit őrzeni
 hát ide állítottatok

nézdelek és vágyok is
 a falon túli kertbe
 hol illatozó évyűrűivel
 a tusak mire ülnék újra eredne

friss még a forgács
 hova kússzon a borostyán
 ha nem visz út a magasba
 csupán a Balaton horizontján

hullámmal takaróm lehajtani
 főmet nincsen kaszárnya
 ültetek új fát majd madárberkenye
 lesz az a plánta

Lipcsei Márta

A vers figyel

mint elemésztő sivatagban
a szív üde lüktetése dobban
ahogy friss forrásvíz csobban
előntve a lebbenő levegőt, eget
erővel új álmaid leplét lengeted
a halál majd kibont önmagadból
egy másvilágon így lesz azonos léted
ha Isten elméjében felemel téged

a teremtés adta gyönyöröket
a gond és a bánat viszi el
vörös tetejű válaszok göröngyein
s a korlátokon csak a vers figyel
a bölcs menekül, majd elmereng
új példát gyűjt szavainak
szemlélete szántja a világot
bár világ feletti ködök fedik a valóságot

őszintére vetközni nem könnyű dolog
ha élő áramokhoz igazodik a lélek és a test
a metszésvonal, a két szétfutó világ
összezavarhat, utódainknak marad az éber seb
s az üzenet friss reményekben halad tovább
és a megbékélt magány lesz menedék csupán
próféta lesz az új tavasz ha végre üdv fakad
s a friss levegő lendülettel újra szárnyra kap

**A harmadik
csönd**

hallgat az ember
kering a madarakkal
majd visszahull a sorba
ha szíved az ablak
a fény hangot adhat
csend, kapocs, összefüggés
a világ egy csapda
az élet nő mint a fa
kalandos hulláma csobban
meggyőz, majd kérdez
büntet és éltet
sorsodba titkok
némán vegyülnek
kerülve kereslek
kutatva a jelet
szóban éget a tested
rejti a márványt
a szobor testet
félúton figyel
vajon mikor ér el
hogyan alkudni tudj
a szenvedéllyel
a csók, az álom
mint a reggel

Foltozó idő

egy zord kép lép elő
mintha a virágok rabruhában járnának
a fagyos szél néha megpihen
a mélység is a felszínre törne
hordott álruháinkat
vetjük már a tűzbe
halott látja arcunkat
sajátságos a nyugalom
Isten sétál a homlokon

Szabadságvágy

szabadulna a fény
gerezdekre hullik
színskálájával hipnotizál
tűnő illúzió gyilkol
végtelenségig vitt variáció
túlélésre ösztönöz
trükkök sorozata rabul ejt
kábít a sejt kombináció
a kávékvantumokban
a tér nyakát szorongatja
az időpóráz
lehet a kényszeres ismétlődésekből
ki kéne már lépni
vagy talán lelépni?

Káliz Sajtos József
Hattyúsors

Megsebzett torokkal is
 dalolni kéne mostan...
 Ilyen időket élünk:
 a hattyúknak vére loccsan. –

Hótiszta tollukon már
 bíbor-gyöngy virágzik.
 S bár hangjuk egyre halkul,
 még így is szívet fájdit.

Szeretnék szállni, szólni!
 – vagy sorsom a hattyú sorsa?
 s ez lesz halottas gyolcsom,
 hogy odaát folyton hordjam?...

Golyó-lyuggatta ingem
 anyám csak egyre mossa...
 Ilyen időket élünk:
 a hattyúknak vére loccsan. –

Megsebzett torokkal is
 dalolni kéne mostan.

Ünnepi a perc

A harang szava hosszasan zeng...
 ballagnak a hívek,
 a hű templomba járók,
 tudják: a kondítás nekik üzent.

Én is megyek az utamon
 – s mint egykor a harcos
 elődök a gyilokjárón –,
 gondjaimmal tusakodom...

De csöndesebb perceimben
 a szívembe látó és megértő
 Istenemmel társalkodom.

Imatöredék

Örökkön árnyékban,
 megnyirbált szárnyakkal
 itt vergődök, Istenem.

Én szárnyalnék, hidd el,
 bátorságos hittel,
 hisz' van miért küzdenem.

Dönts hát sorsom felől,
 s újítsd meg az eróm:
 tölts el tűzzel, étellel...

Vagy kemény markoddal
 vessél vissza oda,
 honnan egykor vétettem! –

P. Maklári Éva

József Attilához

Mire gondoltál a sínek mellett állva, és
 hallva már a vonatkerekek zokogását?
 Nem vigasztalt a megkésett díj sem,
 sem Flóra, ki elfogadón várt rád?
 Untad a várakozást, 32 év nyűgét?
 Céltalanná vált ez a lassú séta,
 vagy vonzott egy égi jel kattogása,
 egy megértőbb, szeretőbb planéta?

Hasaltál vonattetőn, sikáltál hajót,
 a tőke tűzét talpad széttaposta,
 anyát sirattál reménytelenségben, s mint
 kődarab zuhant rád árvaságod súlya.
 Álmaid nem rögzítették okos telefonok,
 magányod csak a papírlap értette.
 Gyermekként gügyögtél, s szerelmet
 keresve bújtál volna asszonyi ölekbe.

Várta már rímeid egy láthatatlan könyv,
 vagy érezted a lehetetlen kínját?
 Élni akartál, vagy verseidből fejed
 fölé építeni egy örök kriptát?

Nem sejthetjük, mi volt utolsó álmod,
 A „semmi ága” nekünk elérhetetlen,
 de tiltakozásod és hűséged rendje
 egyszer visszhangra talál a végtelenben.

Szente B. Levente

A nagy csönd előtt

Még érzem hajának illatát,
csókjainak forróságát, bánatát,
örök kegyelmét,
ahogy a fák között lopódtunk
és a csiklandós esti szél
bennünket átjárt.

Ahogy szálltak velünk a percek,
s az évek csendesen halni mentek.
Emlékszem a rettegésre, a magányra,
mi aztán úrrá lett rajtunk.

Láttuk hogyan roskadnak földre a fák:
velük öregségünk, harcunk, emlékün
lázongva homokká vált.

Átjárók között

Néha azt hiszem,
a csend a hallgatással nem azonos,
hogy szófukarságomban rég ellobbant sorsom.
Mit gondolok, vagy mit számon aztán kiejtek,
régén tudták süketek, bénák és vakok.

Néha csak szállok homokként a szélben,
furcsán – tisztán
csillagok közé furakodom,
mélységes éjsötétben;
önmagammal találkozom.

A végtelen

kő koccan –
élesen csikorog talpam alatt,
szalad az utca,
pirosat ásít a reggel,
ahogy megosztom másokkal
végtelen utam.

Gósi Vali

nyár lesz megint

és nyár lesz megint
kélő napmeleg
átsuhan majd egy emlék veled
az enyhet adó vénülő lombokon
bearanyozza hiányodat a júliusi égbolt
hallom megint az élni akarás negyvennégy éve
megéledő gyönyörű dallamát
mely átvergődve magát a kínsikolyon
elhozta a legszebben komponált élet-muzsikát
és sok éven át ünnepre leltünk a nyárban
míg megváltó tisztulásra vágyva
átlényegültél egy másik
boldogabb világba
nélkülem

akkor is tavasz volt

emlékszem
akkor is tavasz volt
azt hittük örökké tart a kikelet
csak bámult a kíváncsi Hold
én szégyenlősen néztelek
a kezem után nyúltál
végigsimítottad ujjaim
hosszúra nyúlt árnyékunkon
halkan dalolt a csend
hallom ma is ahogy egy tücsök
boldogan cirpelni kezd
de korántsem hasonlít ez a mostani est
sem ez a furcsa kikelet ahhoz a régihez
a hóvirág a fagyos földbe döngölt
végtelen télből mint egy jégvirág kimered
zajossá vált a csend
és én féltelek
alig hallom
a szívverésedet

Árvaság

Keményedik a próba,
falak húzódnak mindenütt.
A maradék idő kizár, nem ereszt magába.
Régóta befelé búcsúszom, rejtőzködöm
ebben a végérvényes árvaságban,
ahol vége-nincs napút a lét,
szaggatott körvonal,
melyet a nap egy év alatt
látszólag bejár ugyan,
de szökik a fény a mennybolt falán.
Azóta enyém minden halál.
*Minden halállal én leszek kevesebb.
Fekete bokrok hajolnak elém,
fekete virágok nyílnak mindenütt,
sötéten lobog az alkony-ég.
Vagyok a világ részeként
valami magányos, időtlen,
haldokló létezés.

**John Donne*

Angyalmosoly

Megtorpansz
a pillanatban
csöndre int a táj
hófehérben ringatóznak
a cseresznyefák
anyák arcát virágozzák
szelíd szilvafák
ezüstöső mossa el
a hétköznapi porát
fényesség fakad a szívben
s mint képtelen csoda
feltűnik a horizonton
egy angyal mosolya

Suhai Pál

Nagyapám Mars-jelmezében

Érzékeim kicserélve:
szemeddel látok, füleddel
hallok, agyaddal gondolkodom.
Csákód fejembe nyomtam,
mundérod húzza a vállam,
kardod, pisztolytáskád
az oldalamon.
Nem játszom békés hadiistent,
nem illik hozzám már nyugalom.
Harcias állszíjad magamra öltöm:
fegyverben állok,
vicsorgok, morgok
a véres alkonyaton.

Magyar vers mongol-módra

S a férfiak eljöttek a
kacérszemű leányokkal
e vidékre azóta lett
e kies táj hazánk s egünk
talpalatnyi föld fajtánk
talpa alá hol most repülő
gépek szállnak a habkönnyű
égen s a hajdani lovasok
helyett új honfoglalók
helyet más jogok nevében
követelnek maguknak
kevesebb tisztelettel de
éppoly öntudattal mint a
mégoly régi ősök és hősök
akiket ide egykor az eső bevert
amikor apró de szilaj
lovaikon száguldoztak még
tova a zöld végtelenbe
s feldübörgött a gyors paták
pergő súlya alatt a föld

Repülőgépen

A házak, ahogy emelkedünk s elsuhanunk fölöttük, egyre apróbbak lesznek – kéklő ragyogásban repülök, ezüstös folyókba fürösztöm lábam s velem együtt tisztul az ősztön. Óriás lettem! Nagy, vad örömben rohanok az izzó nap alatt – csak a gép zúg s a csend körös-körül. Nagyokat lélegzem. De hirtelen a biztonságom darabokban. Nem a motorokban – az egy, az oszthatatlan igazságban. Felülről többet látok, alul jobban.

És amit mindehhez utólag tehetnék.
(Félig még tanulság, félig már az emlék.)
Más ablak más tájra másképpen tekint le.
S odalent kétlábú rovarként botorkál az elme.

Az ismeretlen

Az ismeretlen katona
sírja előtt feszes-vigyázzban
tisztelegjen a század.

Az ismeretlen istenség
templomában béke honoljon
s kellően óvatos alázat.

Én is megünnepeljem
magamban a másikat,
a másik embert,

akivé lettem,
harcban az ismeretlenért,
akivé nem is lehettem.

Kovács Daniela

Az egyenesek útja rögös

Vigyázz az adott szóra, meg ne szegd,
erkölcsben legyél tiszta, mint a hó,
s ha álszentek nyelvkorbácsa ver meg,
örülj, hogy nem vagy közülük való.

Légy különb náluk, s harapd a nyelved,
ha rábólint egy aljas alkunál,
s meglátod, úgy fénylik majd a lelked,
mint vizezésen át a napsugár.

Hajolj le hozzám, megsúgom néked
egyszerű nyitját a nagy titoknak:
száz világvihar szaggathat, téphet,
törnek a szálfák, de nem inognak.

Törj inkább ketté, de sose engedd,
hogy szégyenben valaha elpirulj,
hogy más szívéen seb legyen a neved,
ha múlnod is kell, emelt fővel múlj.

Csakazértis

Azt kérdezted, hogy érdemes-e élni,
hogy van-e zátony a vágytengeren túl,
s ha árnyék borít, merhetsz-e remélni,
ha még a napfény is ellened fordul?

Tudom, hogy most vad sorsszelek gyalulnak,
s hogy pórázon tart ezerbéklyós szabály,
de azt is, hogy álmaid ott lapulnak,
ahol a szíved ver, ahol nyög, ha fáj.

Merj élni. Ha száz lemondás is megtör,
és úgy érzed, mind veszted felé sodor.
Mint kiirtott fa, melyből újra feltör,
ki tudja, melyik gyökérről a bokor.

Jövők gyermekének

Szüless hát, bonts rügyet, mint a vadfa,
légy visszhangja az ősrégi szónak,
ajkainkon légy égzengő mantra,
sorstajtékunk fölött mentőcsónak.

Légy igézet, szilárd erődalap,
hegyoldal légy, mely soha nem omol,
légy igazság, mely lelkünkbe harap,
zápor, mely létzsindelyünkön dobol.

Légy szálkás árboc, friss patakmeder,
melyben tisztult szóként zubog a hab,
diadal légy, emberek közt Ember,
béklyózott lábbal is mindig szabad.

Jövendő légy, beteljesült végzet,
mely a nyugat ravaszágán átlát,
s jegyezd meg, nem arra szültek téged,
hogyan véredbe más áztassa lábát.

Ha látod majd, hogy elgyöngül a drót,
mely hazánkat most még tartja egyben,
felbőszült titánként emelj majd szót
földünk s fajtánk zsarolói ellen.

Látomás

Esteledik. Az árva járda mentén
már alvófélben pislákol a lámpa,
és ringatózva a napnyugta csendjén,
egy apró csillag beszökik szobámba.

Rám mosolyog. Ágyam szélére fölül,
ujját végighúzza sápadt ajkamon,
kirántja bánatomat szívem mögül,
s kiszökik vele a nyitott ablakon.

Saitos Lajos

Ha költő hal meg

(T. I. – tudni illik...)

Mikor meghalt a költő
Nem volt még emlékműve
Csak életműve volt
És dísz-sírhely ami várta
A sebtében kiásott gödörrel
S egy diófa koporsó várta
Jobbról mellette feleségei
Volt neki hites társa kettő
Balról szeretői állottak
Volt neki – volt neki tizenkettő
S a sírba eresztő kötélén
Megannyi csomó képzelt göcsben
Ne csússzon meg a gyász-húszárok
Kezén sírba eresztéskor
A kharon-ladikja-koporsó
És sírba tételkor kézen-közön
Zengtek brongtak a harangok is
Mert amikor nagy költő hal meg
Az istenek is rínak – s amikor
kicsi – csak a kórus zokog.

Isten hátkendője

Megint ezek az álmatlan éjszakák
hajnalok hajnali évák és violák
és az itt meg nem nevezettek
benéznek a holddal ablakomon
készül-e már ditirambusom az
asszonyoknak hogy megköszönjem
mit értem tettek vagy nem tettek
éppen mert féltették voltom ön-
magamtól ki ártani is kész szerel-
mükért s megint ezek a suvadásos
hajnalok mikor a nyár nagykendőstől
ismeretlen hátán Istennek ellobog!

M. Fehérvári Judit

Ars poetica kísérletek

Gyulaváriné Legoza Vilmának és Dubniczky Istvánnak szeretettel

1.

A vers sípoló lélegzetvétél
alvás közbeni apnoe,
mikor levegőt kanalaz ereidbe
az alagutakon átszivárgó oxigén.
És Neked kell kihajtogatni
a csillagporos éj fájdalmait,
s ekkor már tudod, ebben az
univerzumban egy mélyen
rezonáló pont vagy, és
nem érdekli a fekete lyukakat,
elnyelnek-e majd, ha egyszer
hamvaidd őrzik a Te Mindenséged
összes létező kulcsait, hogy mégis
beléjük essenek poraid, génjeid,
ziháló gondolataid az elmúlásról,
hiszen egy isteni terv engedte
csetleni-botlani lépteid, s egyedül
ő érti csak a miértet is,
mert nem te, hanem ő
a Holnap hegedőse.

2.

Emlékeimben rezignált pokol,
köszvényes mélyén roskadt emlékpor.
Itt felejtettél, Te, ki az Isten vagy,
csak néhány koldus galamb üzeni,
hogy itt az estharang, mert nem
kell tudnom a naplementét, s azt sem
melyik év, milyen hónap és hányadika van.
Gyászol a lelkem, elment a Lányom
oly hirtelen, hogy még a fellegek fodrait
sem érte el itt lent az értelem, s fönt
sem az egykori viharos szerelem,
mi oka lehetett mindannak, hogy
ma sincsen velem.

Persze, az élők mondják, mondják
mindig csak ugyanazt,
számomra még sincsen megváltó malaszt,
mert lélekgyötrő bajom sajog, roppan belül.
Már nem bánom.
„Mocsár Zsófia?...” Ki törődik vele?
Egy lány volt, ki egy padra rég sokszor leült,
néha párjával, néha egyedül...
Kezében könyvek zizegtek
Ez a öröklét anatómiája – .
Alfons Maria Muchát tréfásan érintette meg,
s míg itt lépkedett kopott térkövek felett,
ő volt a csókok közé szökött rövid kacaj,
mit rég elnyelt az idő, a szmog, s az utcazaj.

3.

Őzike-mosolyú, halk, nyárvégi kert,
Zenit fölé menekülő vándormadár,
Díszlettervezésbe hajló, bölcs szomorúfűz,
Mellemen lüktető Zsófia medál.
Holdfény-hajadat gyermekként kuszálom;
Életre támaszt egy-egy éber álmom.

4.

Csigaház-csöndbe rejtőzött a perc,
vérszegény fűszálak álmodnak harmat-táncot,
darázsként zümmög a nemlét-gondolat,
s a hajnal papnője csillagokat áldoz.

Égjáró

Te milyen urnát választanál magadnak?

Vagy feküdnél inkább arccal a földnek széttárt karokkal
egy fa alatt?

És te? Talán jobban szeretnéd, ha kukacok rágnák tested, s, míg
csontodig hatolna a nemlét, szemüreged már vakon villanna fel,
ha exumáltatni akarna egy családtagod...

Te milyen temetést választanál magadnak?

Mára eltűntek a siratóasszonyok, s csak nagy ritkán
találsz egy falut, ahol van még zászlós körmenet.

Így arra gondolnál, hogy legyen olcsó, mert mindegy,
vagy, ha már direkt erre pazaroltad kicsinyke pénzedet,
fizessen a biztosító, mert ugyan sok százezer forinttal
átvert, de mégis van miből, ha van, ki eltemet.

Te hiszel a túlvilágban? Vagy hitetlen vagy és inkább
szemfedőd is a végtelenre feszíted fel, mert úgy sejtet,
túlél majd egy csillámló gondolat? És éjjelente mólód fölött
rég elszenderült őseid adakoznak emlékmorzsákat,
melyeket úgyis elfúj Isten lélekgyűjteménye,
hogy átfesse az élők lelkeinek titkait, s így őrizzen meg
az örökkévalóságnak mégis.

És hitetlen a házad,
hitetlen magányod,
hitetlenek emlékeid,
melyek úgy úsznak majd
az alámerülésben, akár
a harangszó: HITETLEN irgalom.

Utóhang:

Most kellene patakot vágni a csuklóm tövéen,
Most kellene minden egyes írásom egyes szám
második személybe tenni, mert Te haltál meg,
s itt élek én, akár a féreg... Alagutakat fúrok a
földbe, s csak néha ringat el az álmatlan holdfény,
mert akkora a csönd, hogy ordítanék, de a hangod
is itt maradt nemléteddel, ami valahogyan ma
mégis az enyém, s belém nyilallt a fölöttem lévő
féregjárt, még sincsen hangja az éjszakának.

Sebők Melinda

Kisportrék a második világháború utáni magyar irodalomból IV.

(A bartóki modell húrjain)

Nagy László (1925–1978)

Bartóknak „elsősorban erkölcsi tartása hatott rám. Zenéjéből tanultam ritmikát, kompozíciót, még aranymetszést is. Zenéje sarkallt arra is, hogy a népköltészetben keressem azokat az értékeket, melyeket felhasználhatok, erős metaforát, szabad lelkületet”¹ – vallja Nagy László *A költő nem tévedhet* című prózai írásában, s hasonlóképpen nyilatkozik esszéiben is, ahol a magyar hazához, néphez, sorshoz köthető világa mutatkozik meg. Bartók életműve József Attiláéval együtt a hagyomány és a modernség, a népi és az európai szintézise. Nagy László metaforikus látomásai a József Attila-i fegyelmet az Adyra jellemző indulatot társítják a García Lorca-i és a népköltészeti szürrealisztikus látásmóddal. Korai versei a népi líra és a népköltészet hatását mutatják, ezeket a dalokat első gyűjteményes kötetében, a *Deres majálisban* publikálta 1957-ben. De már azelőtt, 1949-ben Bulgáriába ment ösztöndíjjal, és a bolgár fordítások szabadították fel gazdag gyermekkori folklórélményeit. A folklór inspirációja találkozott a keresztény mítoszszal verseiben. Így társította a magyar és az európai hagyományt a kortárs művészet modern törekvéseivel. 1952-ben Bulgáriából hazatérve döbrent rá politikai megcsalottságára, ekkor költészete drámai fordulatot vett. A korábbi daloló hangot a dér, a fagy, a hideg és a csönd metaforikus képzetei váltották fel. Ekkor alakította ki költészete metaforikus-látomásos világát. Jellegzetes hosszú-énekeiben az epikus számvetés és a lírai kifejezés vegyül egymással, a világ pusztuló képeit víziószerű ellentétes képekben jeleníti meg. A *Gyöngyszoknya* (1953) allegorikus látomásában a társadalmi romlás a sűrű jégverés metaforikus képeiben nyer kifejezést. A *Rege a tűzről és a jácinról* (1956) első nagy pályaszakaszának összegző műve. A sirató és a himnusz kettőssége történelmi számvetés formájában a magyar szegénység évezredes sorsát jeleníti meg. Az 1956-os forradalom leverése Nagy Lászlót is megrendítette, később publikálja tragikus számvetéseit (*A falak négyszögében, Karácsony, fekete glória, Kitűnik származásom*).

Nagy László a magyar nép sorsproblémáit, nemzettudatát, modernségét és európaiságát a bartóki modell húrjain, a folklór erezetén át az egyetemes kultúra magasla-

¹ NAGY László, *A költő nem tévedhet*. In: uő., *Adok nektek aranyvesszőt. Összegyűjtött prózai írások* (szerk. KISS Ferenc), Bp., Magvető Kiadó, 1979, 46.

taira emelkedő, 1965-ben megjelent *Himnusz minden időben* kötetével tudta kifejezni. A költői érés olyan fordulópontja ez a kötet, ahol a felsőiskolai nép szokásaiból, a népköltészet ösztönző erejéből táplálkozó költő a világirodalmi folklórforrásokból is ihletet kapva, vissza tud térni a nemzeti kulturális örökség hiteles hagyományaihoz. A *Himnusz minden időben* olyan érett költői megszólalás, ahol a műfajok változatossága és a szerkezet: a címadó vers és a *Búcsúzik a lovacska* ellenpontozza, magas izzású feszültségben tartja a himnusz és a sirató kettősségét. A kötet ciklusnyitó verse, a *Ki viszi át a szerelmet* 14 soros szonettformába sűrített, látomásos-mítoszi összetett költői képek feszültségében születő ars poetica. A mű nyolc mondatból áll, és mindegyik egy-egy képi egységet foglal magába. A képekre mítoszi felnagyítás jellemző. Az első kép a tücsök-hegedű mikrovilágát, a köznapok harmóniáját közvetíti: a tücsök, a deres ág, a szivárvány természeti képei mögött azonban létünk alapkérdései fogalmazódnak meg: „Ki feszül föl a szivárványra?”; „S dúlt hiteknek kicsoda állít / káromkodásból katedrálist?”; „S ki viszi át fogában tartva / a Szerelmet a túlsó partra!”. A lírai hitvallás üzenete: a költőnek minden áldozatvállalás árán is kötelessége megővni az értékeket, megmenteni a művészi eszményeket. A kötet *Tűz* című himnikus-látomásos fohása is az erkölcsi helytállás példája. A tűz változékonyságát és zaklatottságát is szimbolizáló képversben arra figyelmeztet, hogy a magányosan alkotó művésznek az értékvesztett korban, az „áru és áruvilágában” megalkuvást nem tűrve, a tűz erejével kell küzdenie a nemes célokért, szabadon kell szárnyalnia az etikai-eszmei magaslatokért.

A műfajilag változatos kötetben: a himnusz, a vallomás, a rövidversek, létfilozófiai dalok és hosszúénekek mellett megjelenő portréversek igazi újdonságot jelentettek addigi pályáján. A költő tehát az 1960-as évek elején talált rá a portrévers műfajára, amely igazi kulturális-szellemi gazdagodást jelentett. A *Himnusz minden időben* című kötet négy portréverse (*A fekete költő, Csontváry, Bartók és a ragadozók, József Attila!*) nem csupán hiteles jellemzés és sorskép, hanem a művészeszmény megformálása is egyben. A megidézett tragikus művészsorsokon keresztül Nagy László saját világképe is megmutatkozik. Az ars poetica jellegű portréversek költői világképe és beszédmódja azonban eltérő variánsokban mutatkozik meg. *A fekete költő* számonkérő ítékezés, a Csontváry-portré védőbeszéd, a *Bartók és a ragadozók* méltatás és vallomás, a *József Attila!* inkább reményért esdeklő fohász. Így a portrévers örök érvényű erkölcsi igazsága és a megidézett elődök kulturális-etikai szemlélete mögött más-más költői beszédmód-változatok figyelhetők meg. A *Himnusz minden időben* című kötet tragikus hangoltságú portréversei a változatosság és a művészi hitvallás igényével gazdagítják Nagy László költészetét. Első pályaszakaszában szemléletileg és poétikailag is inspiráló József Attila hatása. Ez nem csupán motívumokban (*Az örök hiány köszörűjén...*), hanem önmegszólító jellegben és portréversben is megmutatkozik. Az 1960-as évek elején írt négy portrévers közül a *József Attila!* már 1962-ben elkészült, a másik három: *A fekete költő, Bartók és a ragadozók, Csontváry* 1964-ben keletkezett. *A fekete költő* Kis

Ferenc sorsát példázza: a költőtárs nem tudta vállalni a merész szárnyalást, tehetetlen maradt a politikai ideológiával szemben, nem bírta kimondani a kor szörnyűségeit. A vers a történelmi kor szorításában feloldódni képtelen költőbarát lelki vívódását mutatja be, aki egykor merész „vaspalcás mesterlegényként”, igazi költőként szólt, majd megkeseredett „daltalan dalos”-sá lett, s nem tudott többé fekete sasként szárnyalni. Szintén a metaforikus-metonimikus látomások ellentétének feszültségében születik a *Csontváry* című portrévers. Csontváry festészete úgy követi a bartóki modell vonásait, hogy nemzeti és európai méretű sorsproblémákat képes kifejezni vizuális asszociációival. Nagy László portréversében alkotta meg a maga Csontváry-képét: a festő jellegzetes képeinek, motívumainak szavakba öntött vizuális látványával. A kétsoros versszakokból álló művészportré a magányos festő monumentális életművének örök értékeit mutatja fel. A zseni-örült ambivalens kettősségét fejezik ki a metaforánál sűrítettebb metonimikus-szinekdochés költői képek. A kétségek között vívódó művészt a „bábeli magaslatokba emelt fej” és a „gigászi vörös szemgolyó” azonosítja. A művész magyarságtudatát a „lángoló Kárpátok”, egyetemességét a „világnagy vászon ecset- és üstökös-egység” kozmikus távlatokba emelt összetett költői képei érzékeltetik. Csontváry „temérdek sugár-erő”, „elárvult aszkéta-mester”, „egyszeri csoda”, aki halálával átlényegül, majd csodálatos alkotásaiban él tovább: a *Magányos cédrus* megrendítő szimbólumával. A cédrus a Nagy László- és a Csontváry-alkotásokban is sorsjelkép: a magányos művész monumentális nagyságának örök jelképe. A művész erkölcsi helytállását szimbolizálja a *Bartók és a ragadozók* portrévers is. Bartók a maga szinkretizmusában és drámaiságában először „Új ritmikájú Sárkányölő”, a „programos harc” képviselője, aki „gyémántfejjel ütközik” a gonosz hatalmakkal, majd művészi erejével diadallal győz a ragadozók felett. Ezt követően a vers átvált egyes szám első személyű költői vallomásba: „Nekik Bartók az elkerülhetetlen sorscsapás. Nekem példa és megváltás, mint a legfényesebb árvák: Ady és József Attila. Őt látom a magasban, fehéren izzó haját, a sztratoszférát legyőző semeit. Tenyerében óra: méri és ellenőrzi a Mindenség zenéjét.” A verszárlat látomásos-metaforikus sugallata transzcendens magaslatokba emeli a zeneszerzőt. A komponista a hagyomány és a modernség szintézisét úgy tudta megvalósítani a „Mindenség zené”-jével, egyetemes művészetével, hogy a népi folklór és a pentatónia harmonikus világából kromatikus, diszharmonikus dallamot teremtett. A megváltás és a feltámadás keresztény motívumai az égi szféra kozmikus összetettségében mutatják Bartók példaértékű művészegyéniségét. Az élet – halál – feltámadás gondolati-motivikus összetettsége a *József Attila!*-portréversben is felfedezhető. A „megváltatlan földi lét” feszültségét csak a megváltást nyújtó égi transzcendens sejtelmé tudja feloldani. A József Attila-i szenvedéstörténetben a példázat és a megváltás keresztény motívumai a heroikus hős feltámadásának földi és égi, valós és transzcendens szintézisét sugallja. Nagy László József Attilához intézett fohászában felszólítja példaképét a feltámadásra, majd segítségért könyörög. Noha a vers nem val-

lások, a szent-, a mártír- és a vértanú-kép mellett a Megváltó szimbóluma is rámintázódik József Attila alakjára. A porté épp a vers szakrális szimbolikája miatt tekinthető modern himnusznak is. A Nagy László-vers lírai alanya olyan válsághelyzetben van, akinek József Attila jelenti a hitet, a reményt, így a vers az egyes szám második személyű felszólító módú igék sürgetésével az imádkozó-könyörgő költői beszédmodor variánsait is megvalósítja: „**József Attila! / te add nekem a reményt, / mert nélküle / romlott a napvilág**”; „**Segíts, hogy az emberárulók szutykát / erővel győzze a szív, / szép szóval a száj!**” A vers ontológiai-erkölcsfilozófiai mondandója – ellentétek, párhuzamok, felsorolások alakzataival – az emberi létezés tragikumának alapkérdéseit teszi fel. Az ellentétek gondolati párhuzamai – „kifúlva”- „kigyúlva”, „csontom”-„vérem”, „vicsorog”-„csikorog”, „ázni”-„fázni”, „te glóriás, / te kintől bélyeges!” – különös feszültségben tartják a költeményt. József Attila, „a nagy”, „a vérszagú szörnyekkel” vitázó a küzdelmekkel teli élet, a megfeszített művészi akarat, a méltó emberi magatartás, az erkölcsi helytállás sorsszimbóluma. Nagy László portréversei olyan ars poetica érvényű önarcképek, amelyekben a művészi léthelyzet tragikumára, küldetéses sorsára a költői beszédmodorok különböző változataiban jut kifejezésre.

Portréverseinek gazdag sora kései kötetekben: a *Versben bujdosó* (1973) és a *Jönnek a harangok értem* (1978) darabjaiban tovább folytatódik. A *Jönnek a harangok értem* prózavers keretes szerkezetű nyitó és záró részében a harang a szülőfaluba hazahívó szó mint a tér és az idő végtelenjének szakrális-mítoszi jelképe. Utolsó kötetében a portréversek többnyire siratók is: *Gyászom a Színészkirályért*; *Három nap, három éj*; *Aki szerelmes lett a halálba*. Költségzetének jellegzetes esztétikai minősége a tragikus és a fenséges hangnem, valamint a többféle műfaj, műforma változatossága: a portréversek mellett metaforikus dalok, himnuszok, rapszódiaik, hosszúénekek és prózaköltemények színesítik költői világát. A létező feszültségek kifejezésére már nem mindig találta alkalmasnak a hagyományos formát. Szimbolikus-mítoszi-látomásos világot teremtő hosszúversei annak a szemléleti-poétikai forradalomnak az alkotásai, ami a Nagy László-féle lírai gazdagság mellett még Juhász Ferenc költségzetében tudott kiteljesedni.

Juhász Ferenc (1928–2015)

A modern magyar líra forradalmát Nagy Lászlóval együtt, de szélsőségesebben megvívó Juhász Ferenc költségzete szintén a bartóki modell és a József Attila-i példa jegyében született. Juhász Ferenc a látomásos-metaforikus költségzeti forradalom egyik vezéregyénisége, az új vizionárius líraeszmény megteremtője. 1947-ben népi kollégistaként került a fővárosba bölcsészhallgatóként. Később a Szépirodalmi Kiadó lektora, az *Új Írás* folyóirat főszerkesztője lett. Első versei a *Diárium*-ban láttak napvilágot. Már korai műveiben is feltűnik, hogy egyszerű életképeinek is kozmikussá növelt arányokat ad, kitágítja a világot. Első kötetei, a *Szárnyas csikó* (1949) és az *Új versek* (1950) után

korszakos társadalmi változások képét rajzolta meg *A Sántha család* (1950), valamint az *Apám* (1950) című elbeszélő költeményeiben. Az 1950-es évek elején döbben rá, hogy megtévesztették a hamis politikai jelszavak: a költségzetét ért támadások főként politikai-ideológiai indíttatásúak voltak. Kezdeti lelkesedését, idillikus képeit felváltja a kiábrándulás hangja: komorrá, tépelődővé válik (*Novemberi elégia*). A csalódottság érzése szintén fellelhető az 1954 táján keletkezett *A tékozló ország* című époszában, mely mérföldkő a költő pályáján. Az elbukott Dózsa-felkelés fölött érzett gyász egyben a jelen siratása is. A történelmi események látomásos megjelenítése, a parasztháború bukása majd szörnyű megtorlása, a „személyi kultusz” bűnös politikájának metaforikus víziója. Földézi a magyar történelmi múlt egyik hősi korszakát, képet rajzol az eseményekről, megformálja Dózsa nagyszerű alakját, érzékelteti a harc monumentalitását, a szegények lázadásának okait, majd a képek zsúfolt gazdagságával személyes vallomásának is hangot ad. Töprengéseit, szubjektív megnyilatkozását átszövi a Rákosi-politika feletti ítélete. Romlást és pusztulást kifejező képeivel, a természet vegetatív burjánzásának aprólékos rajzával az ember nélküli világ rideg természetét ábrázolja. A mű záró soraiban azonban a történelmi újrakezdet reményét megcsillantja. Dózsa valóságos történelmi vezér, forradalmár egyéniség, kényszerű küzdelme mitikus fénybe emeli, így szinte eposzi hőssé válik. Juhász Ferenc az archaikus és a modern elemek szintézisével valósítja meg a lírai eposz műfaját. Erről a sajátos műfajról azt vallja: „Az én eposzaim, ha hordoznak is anyagukban némi cselekményszerűséget, ha rendelkeznek is a történelmi elemi vonásaival, mégis lírai versek, személyes vallomások, eredendő himnuszok és siratók”. A tékozló ország már jelzi a költő későbbi eposzainak problematikus vonását: az analitikus-látomásos képvilág bőségét. Bodnár György Juhász költségzetének három jellegzetes karakterjegyét az alábbiakban látja: „a költői jelzés felcserélése a természettudományi ihletésű részletes megjelenítéssel”; „a leírt mikrovilág szokatlan és ismeretlen vízió”-ja és „az önállósult költői kép”² mint lírájának igazi stílusjegye. A költő szemléletmódja kozmikussá tágult, filozófiai töprengéseiben, látomásverseiben a „Mindenség” teljességét próbálta kifejezni (*A virágok hatalma, A mindenség szerelme, A halottak éposza*), erre utal *A tékozló ország* soraiban is: „Hallgasd meg végre panaszom: / e terhet én már nem bírom. / Bennem a mindenség delel, / az úr csöndjével és fényével”.

Az 1956-os forradalom leverését követően Nagy Lászlóhoz hasonlóan Juhász Ferenc költségzete is elhallgatott, majd 1965-ben jelent meg legnagyobb hatású verseskötete, a *Harc a fehér báránnyal*. Az 1956 utáni válságköltségzet egyik legnagyobb hatású, kivételes alkotása a kötetben megjelenő *József Attila sírja* című éposza, melyben József Attila alakja, érzélemvilága és költségzete az elszabaduló verssorok fantasztikus gomolygásával kápráztatja el, vagy döbbsenti meg az olvasót: „illatos-agyú csönd apró sírodon, kicsi /

² BODNÁR György, *Törvénykeresők*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 592–593.

gyermek-sírodon Mesterem, Testvérem, Ősöm,/ Apám, jézus-nemzőszerű halottam, a mindenség törekeny csödöre, angyalszárnyú kék kristály, / a lét idegrendszerének nyüszítő hálózata, halottak élén ögyelgő árva fiúcska.” A hosszúvers egyes soraiban az egymással közvetlen kapcsolatot nem mutató részeket tartalmazó egészben is felsejlik József Attila költészete. Szintén a *Harc a fehér báránnyal* című kötetben jelent meg a Bartók halálának tizedik évfordulójára írt hosszúverse, *A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából*, melyet a Cantata profana irodalmi párdarabjának szánt. A román népballadára épülő, párbeszédés polifón szöveg, az archaikus és modern világ kettősségével az elszakadás tragikumát beszéli el. Hiába az édesanya könyörgő szava, a gyermekkor édenébe nincs többé visszatérés. A román balladában a fiúk vadászat közben eltévedtek, majd az erdő sűrűjében szarvasokká lettek. Juhász Ferenc verse az átváltozás motívumát a természeti közegből kiszakadt modern ember léthelyzetének kifejezésévé emelte. Az anya hiába hívja gyermekét, a szarvassá változott fiú nem térhet vissza a szülői házhoz. A hívás, tagadó válasz, kérés majd ismét tagadó válasz rendje szerint felépített alkotás katartikus hatása összetett: sokrétű érzelmi-gondolati-poétikai tartalommal telített: „anyám, édesanyám, nem mehetek vissza, / száz sebem kiforr szín-arannyal, / naponta lerogyok, száz golyó sügyemben, / naponta fölkelek, százszor teljesebben, / naponta meghalok három-milliárdszor, / naponta születek három-milliárdszor, / szarvam minden hegye kettős-talpú vas villanyoszlop, / szarvam minden ága magasfeszültségű-áramvezeték”. A nyugalmat, biztonságot ígérő anya félti fiát a modern világ veszedelmeitől. A szarvassá változott fiú érti és átéli ugyan anyja fájdalmát, de nem térhet vissza a természeti világ harmóniájába, mert már új léttörvények irányítják. A nemzedékváltás tragikumuma, a tékozló fiú érzelmvilága, a költői elhivatottság kínja, a tudatos létszemlélet mítoszi költői kifejezésben tud megvalósulni. Pomogáts Béla szerint Juhász gigantikus époszaiban „forradalmasította a magyar költészet kifejezésrendszerét, birtokba vette az archaikus népköltészet és a modern szürrealisztikus líra eredményeit. [...] Szóképeinek anyagára a modern tudomány: a biológia, az őslénytán, a csillagászat hatott, ezt az anyagot vizionárius halmazokba rendezte el. [...] Hatalmas felsorolásaival, képhalmazzaival és katalógusaival a természet és a mindenség változatos gazdagságát érzékeltette”.³ Ez a túlbujánzó képvilág, a létezés gazdagságának érzékeltetése jól megfigyelhető az 1963-ban keletkezett *Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb* című époszában. Az esős, neonfényben úszó budapesti utcán, az Oktogonon magányosan szemlélődő költő verse számvetésként, lírai önvallomásként, egyfajta lelkiismeret-vizsgálatként is értelmezhető. A címében rejlő szimbolikus utalások az 1956-os forradalom harmadik napját, csütörtökjét vagy az evangéliumi „Nagycsütörtököt”: Jézus kínszenvedésének kezdetét is jelenthetik; a

³ POMOGÁTS Béla, *A hosszú vers: a mitológikus költői számvetés alakzata*. In: uő., *Változó világban*, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2007, 247.

refrénszerűen visszatérő „harmadik napon” pedig a Pilinszky-lírából ismert feltámadás-motívumot sejtetik. Juhász apokaliptikus látomásaiban családi gondokra és társadalmi problémákra egyaránt utal: felesége betegsége, távolléte éppúgy szerepet játszott a mű megszületésében, mint az ország sorsáért való aggodalom. A szubjektív-objektív beszédmódváltás többször is megfigyelhető: „Magam vagyok (...) Nézem az esőt / téged keresve. / Hívlak kékülő szavakkal”; „Gyíkbőrbe bújt asszonyok, / kígyóbőrbe bújt férfiak. // És éhesek. // És szomjasak. / Kék, zöld, sárga, piros arccal / tolonganak”. A leíró és a meditatív részek folyamatosan váltakoznak a tudatfolyamnak tekinthető költeményben, ahol a metaforák egymáshoz kapcsolódva egyetlen burjánzó képsorban jelennek meg. Jó példa erre a neon-Magyarországot élő lüktető test metaforája: „Magamat szívedbe kapartam (...) Mint embrió / kuporgok összecsavartan / lüktető, véres dzsungelben: / ringatnak a lágyan-mozgó bordák, / verdes vér-zuhatagod sistersége”.

A hetvenes évek elején fordulat következett be Juhász Ferenc pályáján: époszait felváltották a rövidebb költemények, versprózák: *A megváltó aranykard* (1973), *Szerelmes hazatántorgás* (1977). Gyászénekek és siratók sugallatával vitázva írta meg himnuszait, kortársai művészetének is emléket állítva: *Latinovits Zoltán koporsója, Mit tehet a költő, Vázlat a mindenségről*. Megújuló lírájának további fontos állomásai: *Fekete saskirály* (1988), *A tízmilliárd éves szív* (1989), *Világtűz* (1994), *Pupillák* (1995) kötetek. Varázslatos nyelvi és költői világa a rendszerváltást követő újabb kötetekben tovább gazdagodott. Művészarátja, Fodor András szerint „Juhász költészetének éppen elég lehetősége van a gondolati elmélyülésre; másrészt őt magát ... semmi sem tudja annyira izgatni és megráznai, mint az emberi sors. ... Nagyszerűen keveredik a szépség a hátborzongatóval. Ez aztán a virtuozitás! És cseppet sem bántó, mert minden mesterségbeli ötletesség, tudatosság ellenére az összkép természetesen lendülettel, elementárisan hat ránk”.⁴

Fodor András (1929–1997)

Fodor András mesterei közül Takáts Gyula és Fülep Lajos; az elődök közül József Attila, a zeneművészetből Bartók, valamint Sztravinszkij vezet rá a líra műhelytitkaira. Első verseit a *Válasz*, a *Sorsunk* és a *Csillag* közölte, első kötete 1955-ben jelent meg *Hazafelé* címmel. Bár korán bezárulnak előtte az Eötvös Kollégium kapui, ott köt egy életre szóló barátságot Colin Mason angol zenetörténésszel⁵, aki megismerteti Bartók művészetével. A falusi élményvilágból táplálkozó pályakezdő költő a modern művészet tartományait is meghódította. Már 1948-ban a *Válaszban* napvilágot látott

⁴ FODOR András, *Juhász Ferenc hangváltása*. In: *In memoriam Juhász Ferenc: Vázlat a mindenségről* (szerk., Pomogáts Béla), Nap Kiadó, Budapest, 2017. 31.

⁵ 1972-ben *Kettős rekvium* című kötetében állít emléket barátainak: Colin Mason zenetörténésznek és Fülep Lajos művésztörténésznek, melyben költői érzékenységgel fejezi ki a kettős halálest fájdalmát.

Bartók című ars poeticája, melyet beválogat első kötetébe. A *Bartók* költői dikcióját a visszatérő ismétlődések és ellentétek alakzatai formálják. A zeneművekkel való nagy találkozás, a rácsodálkozás az alapja a közvetlen hangú személyes vallomással kezdődő versnek. Bartók zenéje iránti rajongásának úgy ad hangot, hogy az operaházi-hangversenytermi emlékek áradása közben a *Fából faragott királyfi*hoz, a *Cantata profanó*hoz, a *Divertimento*hoz fűződő személyes élményeit eleveníti fel. Mondatainak szaggatottsága, tagolatlansága is érezteti a Bartók-zene disszonanciáját: „Most szakad! Most! Forróság, hidegség, / ijedt gyönyör: érzed az új zenét. / Zötyögő, csörgő, csettegés, a / pattogó vékony lécek éles / pergése, gépek, forgótárcsás fegyverek rideg kattogása”. Olyan nyelvi eszközökkel képes felidézni a zenét, hogy a hangutánzó szavak akusztikus hatásával érzékelteti a „vibráló borzadályt”. Bartók portréja két hasonlatban is felsejlik, mintegy ellentétezve a disszonanciát: „hamvasan fénylik, mint a porcelán, de / izzó fehér, mint tűz fölött a fém”. Már Nagy László költészetében is megfigyelhető az a fajta líriko-epikai költői beszédmód, amit Voigt Vilmos nyomán a „narratív dal” fogalmával pontosíthatunk. A „narratív dal” az az állapot, amikor a lírai érzelmvilág az epika köntösében szerepel: grammatikai-szemléleti vetülete a személyváltó alkotói aspektus, amely először harmadik, majd első vagy második személyben szólal meg. Hol szubjektíven azonosul, hol objektíven kívülről tekint hősére. A Fodor András-vers alanya többször is nézőpontot vált. Az emlékezés és vallomás után: a személyes hangnemet meg-megtöri egy-egy meditatív vagy Bartókot megszólító rész. „De lámcsak győztél!” / „Kirajzolódik finomélű arcod”, majd ars poetica érvényűen szól a bartóki húrok tágas kulturális értékeiről, a népi folklór nemzeti és európai távlatairól: impressziók, reflexiók, emlékek, vallomások és megfigyelések váltakozása után a verszárlat a művészi rokonság felismerésével zárul. A pályaszakasz későbbi, *Másik végtelen* című (1970) kötetében is Bartók példája nyomán ad hangot a csalódottságnak, annak a súlyos emberi-költői válságnak, amelynek leküzdésére törekedett. 1972-ben íródott, majd *Az idő foglya* (1974) című kötetbe válogatott *Tánc* című költeménye szintén bartóki ihlettségű mű, (mely a kelet-európai népdalgyűjtés során a zurna/oboa és a nagydob hangszerpáros zenéjére járt tánc megfigyeléséből keletkezett). A tánc – mely Nagy László Bolgár tánc, Takács Imre *A férfi tánca*, Weöres Sándor *A tánc* műveinek is visszatérő motívuma – a zene, a mozgás és a látvány együtteséből fakadó élményeket rögzít. Fodor András versében a folklorisztikai megközelítés, a bartóki zenéből ismert feszültség és a lírai feltárulkozás szintézise a táncot mitikus-kozmikus dimenziókba emeli: „Aztán mert nincs se vége, se hossza/ a várakozva, kínlódva sűrűdő, / maga-magába térített zenének, / a vonszolódó hangok panaszába / belékalimpál dühösen a dob. [...] / Lábak verői csattogva, zuhogva / ütik a hegy-völgy-tenger peremére / feszített ősi-ritusu porondot: / ezt a keserves nagy dobot, a földet”.

Fodor András több esszéjében vall Bartókhöz (*Vallomások Bartókról*, 1978) és József Attilához kötődő élményéről (*Szólj költemény*. József Attila élete és költészete, 1971).

Költőelődje *Bánat* című versét Bartók *Allegro barbaró*jával veti össze: „Bartók Allegro barbarója kezdődik valahogy így, ilyen fölriadt szökkenéssel, ilyen zaklatottan. ... Tudva, hogy József Attila milyen nagy becsben tartotta, mesterének tekintette Bartókot, ez a közvetett vonatkozás is erősítő érv kettejük kapcsolatához. Tény; hogy Bartók ujjmutatása nélkül ez a *Bánat* című vers nem íródott volna.⁶ Fodor András költészetének első korszakában (*Józan reggel*, 1958; *Tengerek, dombok*, 1961; *Fordul az ég*, 1964) a számvetést végző József Attila gyakorol rá nagyobb hatást. A *Kétarcú világ*-ciklus darabja az *Ének József Attiláról* című verse. Költőelődjéről teljes portrét ad: „kit idegenben annyit löktek – vertek / kínok közt is kereste a rendet / nem talált a földön menedékre”. Fodor András példaképe jellegzetes motívumait is beleszővi a versbe (fény, vasgár, csillag, rend, éj), József Attila pedig a „biztató remény”, a „tisztá-tükrű értelem”, a „becsület”, a „káoszban is csillagot teremtő” örök emberi értékek jelképévé válik. Noha Fodor András pályájának arculatát csak a líra, a műfordítás (Puskin, W. H. Auden, Longfellow, Alekszandr Tvardovszkij, Philip Larkin) és az esszé (*A nemzedék hangján*, Igor Sztravinszkij, *Vallomások Bartókról*) hármasságából lehetne a maga teljességében árnyalni, József Attila megidézése, a költészetével való dialogikusság meghatározza életművét. A József Attila-életmű esztétikai-etikai magatartása a világháború után szárnyukat bontogató, majd a történelmi kor szorításában eleinte kibontakozni képtelen művészek lírájában lett követendő példa. Nagy Lászlótól, Pilinszkytól, Fodor András, Takács Imrén át egészen Juhász Ferencig vagy Tornai Józsefig sorolhatnánk azokat a művészeket, akik a József Attila-i életút küzdelmét ifjú szívekben élesztették újjá. Az új népi líra 1920-as években született képviselői – Nagy László, Juhász Ferenc és Fodor András – harmóniát nem lelő világukban olyan etikai programot hirdettek, amelynek nemzeti-európai értékeit József Attila költészetében és Bartók zenéjében lelték. Bartók – aki Illyés Gyula, Szilágyi Domokos és Kányádi Sándor költészetének is ihletője (*Bartók*, *Bartók Amerikában*, *Halottak napja Bécsben* versekre gondolhatunk) – disszonáns akkordjainak belső feszültségével időtálló esztétikai értéket képvisel. A művészi példa örökérvényűségének igazolásán keresztül vizsgálja önmaga eszméit a költő. Harmónia és diszharmónia, népi és európai összetettsége is jelképezi azt a példát, amelyet a zenében Bartók, a költészetben József Attila jelentett az 1945 utáni dunántúli költőnemzedék számára. 1956 tragikus eseményeire a magyar irodalom többféle választ adott, Fodor András *Fordul az ég* (1964); Nagy László *Himnusz minden időben* (1965); Juhász Ferenc *Harc a fehér báránnyal* (1965) kötetei a nemzeti felelősségérzet és a morális önvizsgálat intellektuális vívódásai. Fodor Andrásnak egész költészetét átható eszménye volt, hogy kiküzdhesse a vágyott egyensúlyt, amelyet kora nem kínált. József Attila és Bartók irányjelölő géniusza mellett talán épp a kiküzdhetetlen, vágyott egyensúly, az eszmei harc, az örök helytállás köti össze leginkább az 1950-es évek szorí-

⁶ FODOR András, *Futtam, mint szarvasok...*, Tiszatáj, 1980 / 4., 16–17.

tásában induló költőnemzedéket. S mindemellett még milyen jellegzetességek hozhatják közös nevezőre a magyar nép sorsproblémáit kifejező Nagy László, monumentális lírai eposzainak képgazdagságában burjánzó Juhász Ferenc és a zenei-képzőművészeti inspirációkra is felizzó Fodor András költészetét? A népi-nemzeti tradíciókhoz viszszatérve, a folklór erezetén át jutnak el az európai kultúra azon művészeti tájaira, amelyekben megtalálják a kor ideológiájával szemben is időtálló etikai-esztétikai értéket: a magyar tradíciók mellett a multikulturális tájékozottságot, a modern művészeti irányzatok iránti fogékonyságot.

Épp a küldetéses költői sors mindenségét is magában rejtő szereptudata, az egyetemes morális eszmék megfogalmazása vezette a nemzedéket a bartóki modell útján. Németh László figyelt fel először erre a múlt örökségeit és az egyetemes modern kultúra szintézisét megvalósító művészi törekvésre. A *Magyar Műhely*ben Németh László már 1956-ban ír a bartóki modell megvalósulásáról: „a népben megőrzött mélyebb irodalmi, emberi elemekkel igyekszik sematikussá váló életünket s irodalmunkat gazdagítani. Bartók példája a költők egyikén-másikán már közvetlenül is érezhető, úgy-hogy főleg Nagy Lászlóról és Fodor Andrásról szólva joggal beszélhetünk irodalmunk bartóki vonaláról.”⁷ Az 1920-as években született költőnemzedék tette tehát talán a legtöbbet a bartóki út térhódításért, hiszen meg tudta valósítani magasabb rendű célját: vagyis az ősi-népi kultúra tradícióit saját látomásos világán keresztül az egyetemes kortárs művészettel kapcsolta össze. Hagyomány és újítás, nemzeti és egyetemes, ősi és modern népi szürrealizmusának szűrőjén át a legaktuálisabb problémákat tudták megfogalmazni. Nagy László, Juhász Ferenc és Fodor András költészetében József Attila példája is egyfajta bartóki összegzést teremt, „abban az ételemben, hogy életművében a modern európai gondolatiság és a magyar hagyományok, benne a folklór egy része, egy szintje is ... a leghiánytalanabb módon szerveződnek egészé”⁸ A három költő összetett világképében szellemi-erkölcsi rokonság: a folklór eredetig nyúló hajszálygyökerek, a népi és a magas kultúra szintézise, a magyarság és az európaiság humanista szemlélete. Életművükben Bartók példája nyújt tehát modellt a néphagyományban gyökerező létértelmezés egyetemes rangú megszólalására: a „bartókiság” nem pusztán látásmód, hanem a nemzetét féltő művész eszmei mozzanata.

⁷ NÉMETH László gondolatait idézi TARJÁN Tamás, *Nincs főzene – A bartóki modell egy hírjáról*, Alföld, 2008/3, 53.

⁸ JÁNOSY Zoltán, *Nagy László mitológikus költői világa*, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1996. 266.

Pósa Zoltán

Csipkebokor

A Sinájnak hegyén
Égő csipkebokor
Fárosza mutatja
Hogy velünk vagy, Uram
Kezedbe ajánlom
Lelkedre testáлом
Szenvedésben magam
Fiadnak testében
Táruelénk az út
Az egyetlen amely
Ős-tisztaság kehely
S hozzád visz Istenem
Csak feléd nyit kaput
Tiéd az életem

Örök élet

Egész életutam
Hozzád vezet Uram
Ég felé kiáltok
Elkerül az átok

Az idők kezdetén
Útnak indult egykor
Pompázatos körtánc
Mindenki részese
Hőse és eszköze
Olykor szünetelünk
Kiszállunk de újra
Egyre szebb köntösben
Minden távozásunk
Után visszatérünk
Majd Istentől kérünk
Végső nyugodalmat
És örök életet

Létinga

Ide-oda sikló
 Idősíkok között
 Csúszkálva tévedünk
 Aki egykor voltunk
 Feledve is vigyáz
 Ránk vagy gátol minket
 Ha legyőzi újabb énünket a régi
 Simán megőrülünk
 Ha mi pusztítjuk el
 Egykori lényünket
 Egydimenzióssá
 Szimplává szűkülünk
 Csak az egyensúlyra
 Törő harmónia
 Visz a teljességbe
 Föl a magas égbe
 Mennyek oltalmába
 Isten hazájába

A megtalált éden

Nem szabad, hogy puszta
 Legendának higgyük
 Azt ami a légben
 Fényben földben terjed
 De a vakok és a
 Korlátolt tudósok
 Előtt láthatatlan
 Csak a feltétlen hit
 Hozza közel hozzád
 Amit ezredévek
 Szorgos bűvárai
 Folyton elvesztenek
 Te viszont meglelted
 Megvilágosodván
 Amint Krisztus-sebek
 Jelentek meg rajtad
 Kétezer esztendő
 Kudarcai után

Madarász Imre

Krúdy varázsa: étel és irodalom

A gazdag, változatos és nívós Krúdy-irodalom egyik legkitűnőbb könyvének, a jeles, ámde élete végén méltatlanul mellőzött, halála után pedig igazságtalanul elfeledett debreceni irodalomtörténész, Fülöp László *Közelítések Krúdyhoz* című tanulmánykötetének talán legremekebb írásában – *Változatok a gasztronómiai témára* – olvashatjuk: „Az ő [Krúdy – M. I.] ábrázoló művészetében találhatjuk meg a különleges [gasztronómiai – M. I.] témakör legszínesebb, legérdekesebb és legteljesebb változatait, az ő műveiben jelenik meg az epikai motívumtípus a legnagyobb gazdagságában.” Igaz. A „gasztronómiai témának és élménynek” a magyar irodalomban nincs ihletettebb és művészebb ábrázolója Krúdy Gyulánál; s megfordítva, Krúdy hatalmas terjedelmű életművének és élvonalbeli szépprózájának legismertebb, legnépszerűbb, legjellegzetesebb vezérmotívuma a gasztronómiai. A szerelmi tematika mellett, így lenne teljes a mondat – de valójában még annál is karakterisztikusabban, egyénibben. Mert jóllehet Petőfi szent kettőssége – „Szabadság, szerelem” – Krúdy emberi és írói hitvallásában a – kockáztassuk meg saját szavainkkal – szerelem, étterem profánabb kettősségévé alakult át, a szerelemnek megszámlálhatatlanul sok költői írásművésze van, a kulináris kultúrának, a konyha kultuszának összehasonlíthatatlanul kevesebb, s olyan nagyságrendű, mint Krúdy alig-alig akad a világirodalomban is. Ez utóbbi állítás akkor is védhető, ha Krúdy ismertsége és elismertsége a, nevezzük így, gasztronómiai világirodalomban még éppoly kevésbé általános és „kanonizált”, mint az az igazság, hogy az eltűnt és megtalált, újraélt és újjáteremtett időnek olyan remekírója volt, aki nemcsak kortársként, de színvonalban is közel állott Prousthoz.

A nagyszerű tizenkilencedik századnak – melyet Krúdy úgy csodált, tisztelt és szeretett, és amelyhez oly sok szállal, gyökérrel kötődött – idealista eszményei sajátos kettősséggel, részben, de nem teljesen ellentmondásos módon profanizálódtak és materializálódtak Krúdy regényeiben és elbeszéléseiben. Éppen a reformkor és szabadságharc iránti lelkesedése okán Krúdynál tisztábban kevés korabeli író látta, ama hősi korhoz képest milyen távol és mennyivel alacsonyabban volt a kiegyezés utáni kiábrándult, rezignált, megalkuvó, opportunisták (mindeközben azonban anyagi téren hatalmas fejlődést hozó) időszak. A, Kölcseyvel szólva, „magasra vívó szenvedelmet” nemcsak a közéletből, a magánéletből is kiveszni látta, innen a szerelemábrázolás és „szerelemfilozófia” újfent kettős-ellentmondásos jellege történeteiben. A Nagy Romantika, az igazi romantizmus letűntével a szerelem az utolsó terület, ahol és forma, amelyben a romantika, helyesebben egyfajta romantika, nem az a nagybetűs, eredeti, hanem ami abból megmaradt és még megtalálható, továbbra is lehetséges volt, átélhető. Ugyanakkor a szerelem is elsilányult immár: a régi kizárólagos és teljes, egyetlen Hölgy iránti és

a férfi egész lényét betöltő Szerelem, a Petrarcatól örökölt Ámor-vallás helyett a szindbádi kalandozások, kalandorság, virágról virágra repdeső csapodárságai léptek, még gáláns formákkal, elegáns szavakkal, de már elsekélyesedő, kiüresedő tartalommal, felcserélhető szereplőkkel, ahol már csak a nosztalgikus szomorúság, a veszteség, a hiány fájdalma volt igazi és romantikus.

S amikor a múltó idó romboló tevékenységét már a magánszférában, az egyéni életben is kegyetlenül kifejti, akkor jön, mint „legutolsó menedék”, az evés hedonizmusa. Ágy után az asztal. Aki szeretkezni már nem tud, jókat falatozni még képes. Akinek a szíve kihűlt, azt az orjaleves még hevítheti. A hálószoba után a konyha, az ebédlő, az étterem („restauráció”) boldogít. A romantikának végső tagadása vagy végső mentsvára a kulináris szentély? A társaságban, mások előtt enni restelló Byron számára bizonyosan az antiromantikát és a költőietlenséget jelentette. A kései romantika és a dekadentizmus határvidékeit magányosan bejáró Krúdynál azonban nagyon is létezett a konyha költészete. Nála az életörömnök ugyanúgy utolsó lehetősége az étel öröme, mint az életművészetnek az ételművészet. Élet és irodalom frigyéből étel és irodalom műzsaszövevénye lesz. Minimálisabb – hogy ne mondjuk anakronisztikusan, minimalistább – nyersanyagból ilyen művészi maximumot kevesen hoztak létre: a gasztronovellák gyakran jóízű – rendszerint magányos – ínycs reggelizések, ebédelések, vacsorázások aprólékos-részletes-empatikusan leírásai. Krúdy a legmulandóbb művészetnek, a szakácművészetnek adott irodalmi öröklétet. Elbeszélései kispikájában szembeünlő a drámákra jellemző párbeszéd, rendszerint pincérekkel folytatott beszélgetések gyakorisága (látványos cáfolataként a hamis közmondásnak, miszerint „magyar ember evés közben nem beszél”), és az egészet a háttérből a személyesség, az önvallomás lírája rezegetti. Ahogy a szerelmi történetekben az éles szemű olvasó felfedezheti Krúdy titkos „perverzításait”: a lábfetisizmust és egyfajta – halovány – mazochista koloritot, úgy Szindbád, „Ben, az elcsapott zsoke”, az Arabs Szürke-beli ezredes, Kápolnai, Ulrik, Császárkabáti, Péntek úr, Szortiment szerkesztő, a nagyevő Szűcs Pátri, Kalkuttai, P. B. és a sok névtelen éttermi „vendég” kedvenc ételei, ínycségei többnyire azok, amelyeket maga a („Gourmand” álnéven is publikáló) író fogyasztott legszívesebben: gondolkunk csak a Huszárik-film óta Szindbád „márkajelvé” lett, pedig az eredeti novellában (*Hol vagytok ti, régi Vendelinek?*) Privát úr száját-gyomrát kényeztető velőscsontra, Ferenc József császár és király bécsi csontbúsára, levesthúsára vagy főtt húsára, *A jó étvágy titka* vonatatos utazójának, P. B.-nek szárazkolbászára, a (párbajra készülő) ezredes „perkeltjére” és retkeire, Újházi Ede levesthúsára, Loncsos paradicsommártására, Kiskerti úr húsvétli sódarjára, Kalkuttai és Zsanett „ugorkasalátájára” (*Egy pohár borovicska és következményei*), Ben tyúklábaira és húsogácsáira (*Őszi versenyek*), a sok idegen (jobbára német) nevű finomságra (Tafelspitz, gábli, pájsli, snepf, hanzli stb.) a *Delikátesz*, *A has ezeregyéjszakája*, az *Előhang egy kispörköltözhöz* és más gyűjteményes kötetek válogatott elbeszéléseiben. Egyetlen szereplő ételélvezete olvasók tízezei lett, egy órányi asztali gyönyörűség immár évszázados olvasói élmény.

Búzás Huba

A nápolyi lány

megérdemelnétek lőcs lábaim, cinyáták,
selyembatisztban járassalak, járjatok,
elvittetek – ámbár sehol se várták
a jöttömet, kinyíltak ablakok –
a búbáj városaiiba:

bulvárokon, proszpekteken, ha talpalok
akad csalósvény, kandi kalyiba,
de oly lány, nyelve? mint a zsálya
mamája Áve Mária?
csak egy! az ég locsálja

tűz termetét! víg vackán hált nem egy ripők,
igaz, hasalja mégse pöre pálya,
a tajtékzó tenger utána bög
– *vieni gia!* – suttog a szája,
téblábolok mögötte – nők

Amíg lefő a kávé

Búzás Attila Tamásnak, unokaöcsémnek

elillanóbb a szó a kávé illatánál,
 eh! ihletem alig dereng, nem ihlelem
 – habár homálya mélyén fény motoszkál ~
 szárnyacsapkodása – halld-e! – féktelen,
 na, mintha pelikán-anyám
 vajh lenne, gőze fölszáll,

kávébab-ültetvény fölött a végtelen...
 sistergek csőre-torka hajlatán
 fiókaként esengve – vad sikk! –
 a vérét kortyolom, na, lám,
 nedűnkét, mint a vaksik...

nem ihlelem az ihletem,
 homály, de fény motoszkál:
 egy korty... egy igenév elővonaglik...
 leírom sebtén – film-szakadtig

Asszonyok öle

ha hívogat, a lógonyom dagad, a pörge,
 hasmánt se búsulom csoroszllya zsembeik,
 dorombon játszik? mint a macska kölyke?
 döfős kedvében rám se hederít?
 mit bánom, biccen át csete-

patéba nyakrafő, nyüstöljön váltig itt
 a kóc... na-na, elég! hogy én sete?
 tán tudja, háztetőnkön hány lik?
 gonoszkodik gömbölydede,
 számoljak nyegle százig?

nyo-nyo-nyo-nyolc... ej, csillapodj galang-giling!
 tenyérbe dől, elálmosít e másik,
 szemem ragad le háj-báj hölgyeink,
 na, mint mikor a ló pipázik,
 fejem le-föl ölükbé ring

Halálom előtt meghalok

valósággal szétfodrozódik zagyva képem,
 ily arc-közel a végítélet? rám lövell,
 ezernyi ráncot vet, hát, összetémem,
 talán az ősz külön nekem jön el
 e tótükörben: ím' halott
 tudat vagyok, de ébren:

fatál', mit éltem át, mint túlvilági jel,
 mert valahonnan égi fényt kapott
 e táj – övé legyen a hálám...
 itt hagyva csósz papot-csapot
 főlkapva visz a hátán

az ősz, közel... reám lövell,
 a képem összetémem:
 bekaplak mindenestül sanda sámán,
 – a számat mintha rád ma tátnám

Útitárs az útvesztőben

– Kellei György beszélgetése Búzás Huba költővel –

A város legelegánsabb lakóparkjában, a Takács-kertben, egy csodálatosan berendezett lakásban írja verseit Búzás Huba. Felesége, Edit asszony korábban Budapesten televíziós látványtervezőként dolgozott, de kiváló lakberendező és stylist is, így érthetően méltó körülményeket teremtett férjének az alkotáshoz.

Búzás Huba 83 éves, Keszthelyen érettségizett, majd jogi diplomát szerzett a pécsi egyetemen. Tizennégy éves bírói gyakorlat után a Veszprém Megyei Tanács osztályvezetője lett, majd évtizedek múlva visszatért a városi bíróságra. Középiszolás korában egy nyáron át versenyszerűen úszott a Budapesti Előre csapatában. Rajki Béla „emelte” ki a Balatonból, és mellúszásban Európa bajnokot akart nevelni belőle, ám szülei nem engedélyezték a fővárosba költözését. Később a ringben kötött ki. Édesapja rábeszélésére, aki ökölvívó edző volt, az egyetemi évek alatt nagyváltósúlyban élvonalbeli bunyós lett belőle a Pécsi Bányászbán. Idővel búcsút intett a sportnak, a líra végzetesen elcsábította, a folyóiratok sorra közölték verseit. Idén jelent meg a Cédrus Művészeti Alapítvány kiadásában, Kallai Sándor festőművész illusztrációival az *Égi kupolánk* című lírai eposza. Búzás Huba megírta élete – József Attila-díjra esélyes – főművét. Beszélgetésünknek a hetedik, legfrissebb kötete adta apropóját. Pályafutásának sikereit, buktatóit sem kerüljük meg.

– **Az eredményes, ismertséget szerző költői indulást 1972-ben 23 éven át tartó hallgatás követte. Utána viszont sorjázta a kötetei: *Kávéillat – korán ébredőknek* (2000); *Napranéző* (2003); *Hajnali tótágasok* (2006); *Tépd le a napot* (2008); *Amerre a szél fúj* (2010); *Kúszmászva Európa zsámolyán* (2015). Imponáló termékenység. Miért tartja fontosnak a költészetet az életünkben?**

– A költészet, mióta világ a világ, mesemondás az emberről. Szerb Antal vallotta: „Az irodalom a lélek válasza a sorsra.” Ennek módja, formái, eszközei az idők folyamán a körülményekkel változtak. Valaha egy volt még az epika, dráma, líra. E műfajok között ma sincsenek áthidalhatatlan távolságok. Gondoljunk csak T. S. Eliot *A költészet három hangja* című értekezésében kifejtettekre. Kezdetben talán tűzhelyeik mellett, „a kétszáz lovat áldozó dombokon”, vagy a Yucatán-félsziget áldozókútjai magasában – kezdetleges zeneszerszámaikat pengetve vagy azokon dobolva – dalolták, mondták, jajongták évezredek át az ember sorsáról (létéről, hiteiről, félelmeiről, vágyairól, reményeiről) történeteiket, vízióikat, imáikat, meséiket a táltosok, sámánok, varázslók, papok, mágusok, igricek, költők. És ez talán az emberiség legigazabb története, mert a lélek legmélyéből lövellt föl, akár a forró vízű gejzírek. Holnap, holnapután is mesélni fogják az emberek történeteiket, be-

szélnek szenvedélyeikről, indulataikról, örömeikről, szerelmeikről, viszontagságaikról, háborúikról (halottaikat siratják), szentjeikről, isteneikről.

– **Az irodalmat, különösen a lírát kedvelők körében feltűnést keltett és elismerést váltott ki versművészete, az újszerű költői hang. Az országos média érdeklődését azonban még válogatott verseket tartalmazó kötete, a *Tépd le a napot se csigázta fel. Mi erről a véleménye?***

– Azt hiszem, többféle magyarázata lehet. Bizonyára szerepet játszik az a kárhozatos tény, hogy a múlt politikai rendszerben, 1972–1995 között, mint költő, a hallgatást választottam. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy egy-egy írói életmű kibontakozásához, pláne elismertetéséhez legalább két-három évtized kell. Épp annyi idő ez, amennyi időn át költőként elnémultam. Az okok között említhetjük, hogy versesköteteim mindössze 3-400 példányszámban láttak napvilágot, azaz szélesebb körű olvasóközönséghez eleve el sem juthattak köteteim. Ehhez járul, hogy Magyarországon az észszerű könyvterjesztés nem megoldott. A kisebb kiadók nem foglalkoznak terjesztéssel, a könyvkereskedő cégek pedig szintén haszonelvűek. Ismertség hiányában (ami üzleti kockázatot jelent) át sem veszik „a nevesincs szerző” műveit eladásra, neve legföljebb folyóiratokban válhat idővel ismertté. Emiatt még kevés példányszámú kötetem is kiadóm raktárában porosodik, mielőtt a zúzdába kerül. Az „újszerűnek” mondott költői hang szintén szerepet játszhat az érdektelenségben, noha szó sincs a versekben ún. „költői félhomályról”. Versbeszédemben nagyon is érvényesül a pontos mondatszerkesztés követelménye, noha textusaimat antigrammatikálisan választott szavak teszik ki; a mondatnak (a költői képnek) mindenkor latens, emocionális tartalma is van: képzettársítások hordozzák a költemény lappangó affektusait. Mi tehát az újdonság? Önálló szóalkotások, archaikus fordulatok, hangulatfestő kifejezések, nyelvi sziporkák, megkomponált verszene. Új strófaszerkezeteim, a pentagrammának elnevezett új versforma saját kreáció, megfelel személyes vérmérsékletemnek, ugyanakkor megközelíti a már unt szonettforma hajlékonyságát.

Költői értékrendemről elmondhatom, hogy az nem merev, de szigorú. A versformák közül nem vetem el például a szabadversek változó ritmusú variációit se. A legfontosabb viszont, hogy a mű a költő *látomásokat hordozó indulatait* fejezze ki. Elengedhetetlennek vélem a szemlélet eredetiségét (egyediségét), azaz a mű konkrét, személyes érzéseket fejezzen ki improvizatív eszközökkel, újszerű szemléleti formában.

Mivel a mű esztétikai vitalitása mindenkor az *erőteljes nyelvtől* függ, meghatározó, hogy az irodalmi alkotást a nyelv eleven egyedisége jellemezze. Az erőteljes nyelv képek elképzelésére kényszerít, újszerű hangulatokat teremt; a szikrázó, szokatlan szókapcsolások, szókreációk „új borzongásokat keltenek” – mondták a régiek. Csiklandozzák a tunya szelleműek tudatának még a hónalját is – mondom én. A líra nemábrázolható érzésekről szól, így azok hangulattartalma csak hasonlatokkal, megszemélyesítésekkel, azaz képekkel érzékeltethető.

– **Mindeddig elkerülték az irodalmi díjak. Mi ennek az oka? G. B. Show mondta, hogy díjat nem illik visszautasítani, úgy kell élni, hogy ne kapjunk.**

– A *Mozgó Világ* nivódíján kívül csakugyan nem kaptam irodalmi kitüntetések, díjakat. Ez azonban ne hangozzék keserűen! Nem a kitüntetések, díjakat tartom irodalmi rangjelzéseknek, hanem a magas esztétikai nivót, magát a kiváló művet, amit elismerni kell, illik, ha az csakugyan egyetemes érvényű, újszerű és egyedi műalkotás. A díj legfőjebb az ismertséget mozdítja elő, hogy a díjazott munkája eladható legyen, műve eljuthasson a minél szélesebb olvasóközönséghez. Ennél is nagyobb baj az olvasóközönség helyes esztétikai ítéloképességének deformációja. Amit a díjak téves odaítélése vagy éppen oda nem ítéleése okozhat. Ítéloképességünk mindkét esetben károsodást szenved a megtévesztő gyakorlattal, mert ferdül az irodalmi ízlés, értékítéletünk elbizonytalanodik, hajlik a silányabb minőség elfogadására.

– **Minek tulajdonítsuk, hogy a 2010-ben megjelent, kevés figyelmet kapott *Amerre a szél fúj* című verseskötetét csak öt év múlva, 2015-ben követte a *Kúszmászva Európa számolyán* című, valamivel nagyobb érdeklődést kiváltó kötet? Kedvét szegte a visszhangtalanság?**

– Nem cáfolom, hogy az *Amerre a szél fúj* várakozásom ellenére még annyi elismerést se kapott, mint a *Tépd le a napot*; a *Kúszmászva Európa számolyán* fogadtatása pedig ismét valamivel többet. A veszprémi (telt ház) bemutatón kívül az *Amerre a szél fúj* csupán egy halványra sikeredett könyvbemutatón szerepelhetett az Írószövetség könyvtárában. A *Kúszmászva Európa számolyán* nemcsak Veszprémben, de Egerben is közönségsikert aratott, eljutott a Libri könyvkereskedés-hálózatba, könyvtárakba, valamint Szokolczay Lajos, a neves kritikus írt róla elismerő méltatást. Mindemellett kortárs írók, költők, kritikusok, zeneszerzők, festők tisztelték meg kötetemet véleményeikkel, lelkendezéseikkel, melyeket a kötetek belső borítóján fülszövegekként (blurbökként) szerepeltettek. Az *Amerre a szél fúj* egyébként – olvasóim visszajelzései szerint – semmivel sem színvonalatlanabb líra előző vagy későbbi köteteimhez képest. Ellenkezőleg, számosan efféle sorait dicsérgetik: „*úgy éltem nyüzsgeteg piactereken, akár / gyümölcsök halmain – lakcímem a szélben – / kis pottyadékező nagy madarak közt, / egy csellengő csuri, csöppnyi veréb / a nőkre fölcsiripolva...*” (Öreg csavargó éjdala)

A feltett kérdésre válaszolva kijelenthetem, hogy magasabb évjáratom folytán ihletem aszúsodik, „termékenységem” nem lankad. Az *Amerre a szél fúj* után ugyanis 2012-ben újabb kötetel jelentkezhettem volna a könyvpiacra: a *Félrevert harangjaim* című verseskötet azonban nem jutott el az olvasókig. Oka: kiadóm – akkor a pesti Hungarovox – eredménytelenül pályázott a kézirattal a Nemzeti Kulturális Alapnál; az alap nem finanszírozta a kötet kiadását. Mellékesen megjegyzem: előzőleg léptem ki az Írószövetségből alapszabály-ellenes politikai nyilatkozatuk miatt, amit a közgyűlés tudta nélkül adott ki az elnökség „a magyar írók nevében”. Fájlaltam, mert kötetem versvilága „közéletibb” líra az előzőknél, kifejezetten háborúellenes sugallatú opuszokat tartalmaz. A kézirat a későbbiekben is háttérbe szorult – a mai napig asz-

talfiókom titkai között hever –, mert utóbb már fontosabbnak éreztem a *Kúszmászva Európa számolyán* kiadását, amelynek finanszírozását végül a NAPKÚT Kiadó Cédurus Alapítványa vállalta magára.

– **Térjünk vissza a csaknem negyedszázados költői némasághoz. Mi váltotta ki ezt a nyilván gyötrellemmel, érzelmi elfojtással járó állapotot?**

– Újkori irodalomtörténetünkben visszatérő kérdés, hogy létezett-e 1968–1989 között akár nyílt, akár burkolt cenzúra, és létezik-e ma is? Nyílt cenzúra az említett időszakban nem volt; burkolt cenzúra annál inkább, és emiatt a szintén gyilkos öncenzúra el-eltaposta sokat ígérő irodalmi kezdeményeinket. Ma teljes a gondolat- és vélemény-szabadság. A sajtószabadság terének beszűkítése következtében azonban mindezeket erősen korlátozza a regnáló hatalom. Érvényesülnek ma is a csoport- és pártérdekek, a szerkesztőségi klikkek. Ezek olykor gúzsba kötik, öncenzúrára kényszerítik az alkotókat. Huszonhárom évi hallgatásom? Kiváltó okát sokáig magamban is megkérdőjeleztem. Végül 2011-ben olvasóimnak is bevallottam: *igen, a gyöttrő öncenzúra hallgatott el 1972-től kezdődően*. Domokos Mátyás irodalomtörténész 1993-ban *Az olvasó fényűzése* című művében már a mai írástudók árulásáról beszélt. Megállapításait máig érvényesnek, igaznak érzem: „... az írástudók árulása napjainkban kezd olyan méreteket ölteni, hogy az igazi szellemi kötelesség hagyományainkba írt kótábláinak a kisa-játítása is a szemünk láttára zajlik, akik erre az örökségre való lármás hivatkozással igyekeznek megteremteni árulásuk szellemi legitimizációját és az erkölcsi folytonosság illúzióját... életünkön mindinkább a nemzeti, faji és üzleti öncélúság az úr...” Vallom: az írás szabadságának csakis az írás adhat értelmet. Babits Mihály eredeti szavaival: „*az írástudóhoz a világitótorony heroizmusa illik, amely híven mutatja az irányt*”. Egyébként pedig szenvedek a honi irodalmi élet töredezettségétől, a klikkesedéstől, provinciális szemléletétől, amely a fővárosban élő írók javarésze is vonatkozik. Egykor tehát a totalitárius hatalommal szembeni függetlenségem megőrzése (önkínzó öncenzúrámmal) késztetett az elnémulásra; 1995-től sem gondolom másként: a mindenfajta politikai függőségtől mentes értékrendet képviselem.

– **Idén megjelent *Égi kupolánk* című verseskötetének nemzeti-irodalmi jelentőségét mutatja, hogy három bírálója is, egymástól függetlenül, Madách *Az ember tragédiája* című művéhez hasonlítja, méretezi az eposzt. Igaz, nem rangsorolják mellé, de összevetik vele, semmiképp nem az eposz hátrányára. Ilyen vélekedésekkel is találkoztam: európai vers, utánozhatatlan költői univerzum, kozmikus égbe tekintés, stiláris lelemény, hiteles közelítés robbanásszerűen táguló világunkhoz. Voltaképpen mi a mű tárgya, illetve mondanivalója számunkra?**

– Elvem ugyan, hogy a szerző sose magyarázgassa művét, a műnek kell magyaráznia önmagát, de tegyük kivételt. A mű lényegét egy vezérmottóba sűrítettem a kötet elején: *kozmiussá nyitott tudatfolyamatok kifejezése a nyelv eszközeivel*. A mű tárgya: az Ember, az Emberiség, konkrétan a XXI. századi ember közérzete; még szűkebb értelemben: a szerző tudata. Nemzeti-irodalmi jelentősége Madách nagy művével való

összevethetőségéből következik, amely megtisztelő, mégis – vagy emellett – egyetemes jelentőségű mondanivalóját kell, hogy hangsúlyozzam. Egyetemes, korszakos jelentőségét a bírálók említik ugyan, de az nem kap döntő hangsúlyt méltatásaikban. Holott a mű történeti szemléletmódja – tárgyilagosan ítélve – inkább egyetemes, mint nemzeti, hisz tárgya, ismétlem, *az egész emberiség közérzete, félelmeink, olykor apokaliptikus látomásaink*. Az ember félelemérzete abból a felismerésből fakad és táplálkozik, hogy e bolygó az otthonunk, lakhelyünk ugyan, itt élünk az élettelen közepette, ám sem a Föld konkrétan, sem általában a Világmindenség nem kompatibilis velünk: rideg, ellenséges környezet vesz körül, benne az élők léte esetleges. Emiatt populációnk megmaradására kevés az esély, különösen, ha megmaradásunkra törekvésünk egymás kiirtására, pusztítására és a környezet ártalmára korlátozódik. Ma már nem egy-egy nemzet fennmaradása a tét, hanem az *emberiségé*. Lássuk be: az ösztönéletű ember viselkedése történelmünk során elszomorító, nem sok jót ígér. A környezet károsítása olyan méreteket ölt, amely létünket veszélyezteti, pusztulásunkat sietteti. Az ókortól kezdve az emberek világméretű marakodását tapasztaljuk.

Természetesen sohasem az a mérvadó, miként vélekedik a munkájával szemben elfogult szerző műve értékeiről, annak remélt vagy várható hatásáról. Rendszerint az esztétika, stilisztika és verstanok mércéjével mérő kritikusok, irodalomtörténészek és nem utolsósorban az Olvasók értékítéletei döntenek műalkotásának minőségéről. Bizonyára így van rendjén.

– **Fenyegetettségünk, magunkra hagyottságunk pregnánsan megjelenik az eposzban, noha nem új keletű emberi félelmekről van szó. Korábban is találkoztunk „a menekülő emberrel”. Maga az érzés is eredendően régi. Ön az egész emberiség „világba vetettségére” figyelmeztet, és közeli pusztulását vizionálja, ha csak nem fordul vissza a szakadékba vezető útról. Felmerül a kérdés: mit mond az eposz a vallásokról, az istenhitről? A teremtő nem eleve garantálja fennmaradásunkat?**

– A mű nem nevezhető se hit-, se vallásellenesnek, de bigottnak sem. Szinte valamennyi nagyobb hitfelekezet fundamentumait tárgyilagossággal távolságtartással, olykor empátiával jeleníti meg, kivált a költői képek „filmvetítésével”. Vonatkoztassunk el tőlem: a szerző az emberiség „égbekiáltó” kérdéseit – igaz, álmában csak – egy Mindenség-szubsztanciához intézi. Ugyanakkor a nooszféra (az emberi tevékenység által módosult bioszféra – *a szerk.*) szellemi védőernyőjének tekinti az istenhitét. Idézek az eposz 47–48. versszakából: *„sehonnan nincs egyéb felelet, se hír, eh, rajtad nem segít 'valaki', ha nincs; / azazhogy higgyetek, imádkozz, te vagy a képzelet világa, / mind, amiket kitalálsz magadnak, monda, legenda ezernyi hőse, / varázslatok, vallásalapítóid, szekták...”* E sorok nem cáfolják, ellenkezőleg, bizonyítják a pajzsul felépített hit (vallások) kozmikus félelmektől felszabadító szerepét. Közömbös, hogy a hit önmagában sohasem bizonyította tények valóságát. Mindegy is tehát, mely vallásról van szó. Efféle

nézőpontból hiteinknek is volt az adott történelmi helyzetben progresszivitásuk. Azaz: továbbra is vallom a fizikai, biológiai, tehát természeti, társadalmi és mentális mozgások tapasztalatilag és elméletileg igazolt jelenségének létezését, miszerint *irányultságuk, egymásnak feszülésiük valóság*. Megkülönböztethető a fejlődés, visszafejlődés, az ismétlődés és irreverzibilis mozgásirányok, valamint a körforgások elmozdulásait előidéző progresszív és regresszív hatóerők állandó jelenléte életünk mindennapjaiban.

– **Az elbeszélő költemény befejezése, az emberiség pusztulását jósoló látomások ellenére, szinte idilli hangulatú. Vajon ez nem gyöngíti-e a fejezeteken végigvonuló, mélységesen komor látóélet és figyelmeztetés hitelességét?**

– Gondoltam erre... Úgy vélem azonban, hogy a fenyegető apokaliptikus árnyékában, a pusztulás látomásának ez az erőteljessége tudatilag és érzelmileg éppen ellenkezőjébe csaphat át. Katartikus hatása nemcsak az emberben való *csak azért is-hitünket!* és elszántságunkat erősítheti, hanem felkínál egy magasabb rendű lét iránti célt is – vágyat. A szemléleti forma újdonsága talán ebben mutatkozik meg leginkább. Ez azonban a költeményben szintén nem előzmény nélküli, nem váratlan. A mű erős jellemzője a progresszív irányultságú történelemszemlélet, amikor például azt mondom a műben: *„ember! a történelmed – vérmaszatos ugyan, de – szabadságod röpte, magasba föl...”* A mű szemléletmódja és végső kicsengése ezért életigenlően pozitív. Bizonyítja ezt az egész mű jobbat akarása, az egymás közötti megbékélés vágya, valamint a népek és az egyes emberek jogainak tiszteletben tartására, megővésére irányuló visszatekintés és a felvázolt jövőkép. A szövegelemzők szerint minduntalan visszautalások történnek erre. A történelem tapasztalt trendje reménnyel tölthet el: még megmenthet mindnyájunkat *az ember társadalmának önvédelmi reflexe*, amely végső soron nemcsak kikényszerítheti populációnk életben maradását, hanem további felemelkedésének irányába mozdulhat el. E bizakodó történelemszemlélet korántsem happy endes hurraóptimizmust kiált a nagyvilágba. Kozmikus veszélyeztetettségünket, kozmikus magányunkat nem lehet elmismásolni: *„művészek hordozzák Goya látnoki / lidérces öslény-látomásait időtlen ember-óriásról, / meztelenül aki ül egyedül végtelen űr peremén és szétnéz...”*

– **Az eposz tudományos érdeklődésről, történelmi és művészettörténeti műveltségről árulkodik. Aki elolvassa és igényes, óhatatlanul rákényszerül, hogy Bachot hallgasson, Goethe, Flaubert és Balzac regényeit lapozgassa, utánanézzon a görög mitológiának, az európai forradalmaknak vagy a spanyol falangisták tetteinek. Az ismeretek befogadását persze nem könnyíti meg az ön kreativitása, vagyis az eposzban alkalmazott formai és esztétikai újítások. Melyek ezek?**

– Most megjelent művem, vélhetően, ugyanazokban a hibákban szenved, és ugyanazon erényekkel dicsekedhet, mint korábbi versesköteteim. Legföljebb műfaji jellegzetességeiben tér el az előzőektől. Az *Égi kupolánk* szokatlan asszociációs mezője, az *alkaioszi strófaszerkezet* (eddig a világirodalomban soha elő nem fordult) megkettőzésének újdonsága egy vadonatúj műfajban, az ún. „lírai eposzban”, tudtommal olyan

formaötleken nyugvó innovációk, amelyek összetettségükönél fogva is említést érdemlőek. Az eposz műfajának ilyen megújítása, a líra műfajával történt ötvözése, sőt e „lírai eposz” egyetemes szemléletű egyedi művé formálása, meghonosítása a magyar irodalomban, talán önmagában is figyelemre méltó kreatív tettek. A formai újításokkal kísérletező (modern) törekvéseket elutasító konzervatív szemlélet (amely a lírát és elbeszélést ötvöző új műfajoktól vagy a prózába hajló lírától idegenkedik) meghátrálásra sohasem kényszerített. Ezúttal sem. Meggyőződésem vezérel: nagyobb horderejű formai újításaink közvetve jelentősen hozzájárulnak az emberről, létezésünkről szerzett, szerezhető tudásunk gyarapításához; végső soron ahhoz, hogy mindjobban felismerjük döntéseink operációs terének lehetőségeit és korlátait, megpillantsuk sorsunk ijesztő mélységeit, valamint felemelkedésünk útját, meghalljuk az emberiség egyre hangosabb jajkiáltásait, felmérjük kultúránk, civilizációnk fennmaradásának kínáló módját, megmentésének esélyeit.

– **Monumentális művének hét fejezete 298 négysoros versszakból áll. A fejezet-címeknek leleményesen a kötetet nyitó szürrealista költemény egy-egy sorát adta. Mennyi idő alatt készült el az eposzsal?**

– Az remélhetőleg kiderült az eddig elmondottakból, hogy mi inspirált a megírására. Mindnyájan félelemmel születünk, és félelemmel halunk meg. Én sem vagyok kivétel, ezért döntöttem úgy, mielőtt utolszor botlik a „*csalén bicegő időm*”, hogy megpróbálom az emberiség létét kifejezni, összefoglalni egy terjedelmesebb munkában. Hajnalban kelek, kávé izom és leülök a dolgozószobámba. Papírra, golyóstollal írok. 2016 végén kezdtem el az eposzt. Már csaknem egyharmadával elkészültem, amikor 2017 áprilisában gyomorműtéten estem át. A lábadozás idején folytattam az írást. Gördülékenyen ment a munka, mintha diktálták volna a versszakokat. Május végén, június elején fejeztem be. Összességében a mű megírása, vagyis a kifejezés belső – nevezhetem szükségletnek – lélekindítatásaimból adódott: „...*amint te, ő, mi férfiak és nők, gyerekek, kutyák / száguldozunk egy távoli naplementbe, esthomálya – fuss! – ide ér hamar, / borul föléjük éj sötétjén katedrál égi kupolájuk, / szonda-szemük valahol e múltba néz, de a játszi jövőt kutatja...*”

– **Juhász Ferenc 1985-ben jelentette meg a *Halott fekete rigó* című, 493 oldalas eposzát. Később is hódolt a műfajnak. Ön szerint az eposz, így az *Égi kupolánk* is, mennyire lehet manapság modern, közkedvelt mű? Nem virágozott el a műfaj?**

– A műfajok nem avulhatnak, ha új tartalommal, újszerű szerkezetben és nyelvi formában, eredeti stílusban, hangon jelennek meg. A művek viszont elavulhatnak, idővel el is avulnak, még a legmodernebbek is. Egyébként a *modern* fogalmát ideje átértékelnünk. Nem annyira időszerűt vagy korszerűt és aktualitást értek rajta, azaz nem kormegjelölést, hanem *relatív időtlen intellektuális minőséget, értéket*. Minden modern, ha az előző idők, időszakok produktumaihoz képest progresszív, haladottabb eredményeket, mentális felszabadulást, teljesebb, harmonikusabb fejlettséget képez, hordoz,

mutat fel tartalmilag és formailag. A „*csonthéjú*” formával rendelkező művek kevésbé avulnak el, mint az eleve „*puhatestűek*”.

Az *Égi kupolánk* nem hagyományos eposz, hanem voltaképpen általam kreált *önálló alfaja a kultúrhérosz történetének: ún. lírai eposz, egyben az adott (magyar) nyelvterületen a költői nyelv sajátos megújítása is*. Tartalmában képzettársítás-líra, a tudat legfelsőbb szférájában lezajló indulati élet egzaltált, rapszodikus lüktetésének elbeszélése. Emiatt műfajilag inkább hasonlítható Saint-John Perse *Bóják* című alkotásához, semmint Dante *Isteni színjátékához* és mások korábbi, nagy hőskölteményeihez, vagy Madách *Az ember tragédiája* című drámájához. Saint-John Perse művétől viszont éppen abban különbözik, hogy – mint egy színes film – nagy léptékű kozmikus, történelmi, sőt művészettörténeti „látomás-förgeteget” vizionál.

A lírai eposz ekként a realitásnak megfelelően, azaz lazán kezeli a múlt időt. Tudatunkban ugyanis az idő mindig egyidejűleg a múlt, a jelen, a jövő kavardása. Az emlékező ember, illetve az elbeszélő tudatában összemosódnak a különböző időpontokban történt események, az éppen lejátszódóak vagy a történetek papírra vetésének időpontjai. Fejünkben – ennek következményeként – szinte hullámanak, hömpölyögnek a történések, az emlékezet, a képzelet és a valóság tényei, valamint az ezeket motiváló, kísérő vágyak, szándékok, ábrándok, dühök, ezerféle érzelmek. Az átéltek a kifejezés által kapják meg jelentésüket. Az eposz többek által emlegetett „tág horizontja” talán ennek tulajdonítható. Hozzáteszem: nem *didaktikus* mű, nem *útmutató*, hanem *útítárs* az útvesztőben. Egyediségét és egyetemes kontextusát (valóságmezejét) szerkezeti kiteljesedésével, kompozíciójával és nyelvi megjelenítésével nyeri el. Nem tudunk róla, hogy a világirodalomban lenne előzménye vagy ismert referenciája. Mind a lektori és más vélemények, mind olvasói fogadtatása – noha kevés még a visszajelzés – azt bizonyítják, hogy az irodalom iránt érdeklődők elsődlegesen a formai elemek újdonságai nyomán fedezik fel e lírát, hogy leginkább az újító költő arca bontakozik ki számukra.

Elismerem: különös viszolygást érzek a kommersz lírával szemben. Az ízlés persze korról korra változhat. Történelemszemléletem horizontja – háborús élményeim, a forradalomban való részvételem nyomán és a diktatúrák éveiben – kinyílt. Élettapasztalatomra épült értékrendemet, a társadalom esettjei iránti szolidaritásomat, a hatalom jogtiprásait elítélő állásfoglalásaimat lehet manapság idejét múltnak vagy maradinak tekinteni, de *ízlésem* akkor is szemben áll mindennemű diktatúrával, antiszemitizmussal, rasszizmussal, közéleti és egyéb bűnözéssel. Nézetem szerint az emberség, a humánus értékrendjén alapuló írásművészetek abszolút lényege: a mindenkori hatalommal szembeni autonómia, az emberi érzésvilág árnyaltságának, sokféleségének megjelenítése, az emberi méltóság piederstálra helyezése. Mindez önmagában persze nem újszerű. Hogy korunk idősebb magyar költőnemzedékén belül mégis úgy tartanak számon, mint újítót, nyelvújítót, vélhetően formai újításaimnak tulajdonítható.

*Iancu Laura***Isten madarai***Nagygalambfalva gyászára,
Kányádi Sándor emlékére*

A bajban nem szeretek
imádkozni
ilyenkor túl nagy az Isten
és elfordult arccal
néz maga elé
két fecske lármáját
figyeli
nagyobb lehet köztük a baj
jobb kezemet bal tenyerembe
emelem
kőhajítás helyett
keresztet vetni

Hálát adhatunk a Fennvalónak azért, hogy a 2018. június 20-án életének 90. évében elhunyt Kányádi Sándort ismerhettük s hogy költészetében kapaszkodóra és vigaszra lehettünk. (A szerk.)

*Burján Emil***Vihar koszorúzta temetés**

Gyül Nagygalambfalva fölött szürke felhő,
míg rárímel több száz fekete esernyő,
nyitott sírt szentel meg, templomot, gyászmisét,
mennydörgés jelzi, hogy nagy-nagy a veszteség.

Két villám fog téged zárójelük közé.
Tiéd volt a csűrkert, most urnád az övé,
morzsányit hozunk e testtelen magányból.
Égi-földi vándor vagy Kányádi Sándor.

Forrás: MTI Fotó: Czeglédi Zsolt

Finta Éva

Sic Fata Volunt**(Főhajtással Kányádi Sándornak)*

fától fáig
állomásig
diófától almafáig
vasúti sínekre vetve
önnönmagával keresztbe
tájon ahol annyi lélek
emlékezi a vidéket
fejfák kereszttek közt járva
vénül az ember magára
nyelvét mézesíti ajka
nyelve anya is meg dajka
anyatejen nevelkedett
szerelem lesz a szeretet

fától fáig
állomásig
Szapolyai János-áig
megy vissza a történelem
fakereken fémkereken
egy országnak két királya
török Habsburg úgyse bánja
mint mikor harangok kongnak
reánk ellenséget ronttat
Ferdinánd és János ki-ki
saját pecsenyét süssi
így maradunk kettévágva
Buda s Erdély tartománya

fától fáig
állomásig
kiáltó szó ami vásik
mint a köröm mint a fogak
rojtosodik széjjelszakad
mint vize a Küküllőnek
sodródik bennünk a főzet
a kifundált történelem
méregkeverő gyötrelem
indián dal votják ének
csángó siratja a létet
Bécsig is eljut a gyásza
amíg széjjelkiabálja

fától fáig
zöldhatárig
irgalmatlan sötét ásít
ragadozó pokol mélye
gyomrában a múlás népe
Janus Pannonius pedig
hazahozta érdemeit
csak hogy Nagyvárad is oda
Krisztusnak ecet a bora
én Istenem jó Istenem
Téged kérni is gyötrelem
vétessék el legfőképpen
minden székelytől a szégyen

* „A sors akarta így” – Jagelló Izabella nevéhez kapcsolódó legenda értelmében a száműzött királyné véste egy tölgyfába a Meszesi-kapunál „SFV” rövidítéssel lengyelországi bujdosása előtt.

Szakolczay Lajos

Sanyi*Emlékezés Kányádi Sándorra*

Ötven éve, régi ismeretség, csak így szólítottam: Sanyi, akárcsak Csoórit, noha mindkettő – tapasztalatom szerint, ahogyan hallottam – jobbára „mély hangzással”, Sándorként tiszteltetett. Soha nem tette szóvá, soha nem tiltakozott a becézés ellen. Nyilván gondolta, szólítson ez a „gyüttment” ahogyan akar – 1967-ben ismeretlenül, fiatalon, egy véletlen folytán csöppentem bele a kolozsvári író társaságba (Palocsay Zsiga felesége hívott meg férje nagyszabású születésnapjára) –, egy a fontos, a pesti süvölvény adja meg az idősebbnek a neki kijáró tiszteletet.

Én nagyon is megadtam. Leginkább avval, hogy ától cettig ismertem – kell-e ennél nagyobb kalapemelés – az írók műveit. Könyvet, folyóiratot, újságot, mindent. Készültem a pályára, ezért már akkor a romániai, a csehszlovákiai és a jugoszláviai magyar könyvektől és folyóiratoktól – elvéve egy-két nyugati „tiltott” kiadvány is beszélgetett – roskadoztak a polcaim. Nemcsak a klasszikusokat, lett légyen Erdélyről szó, Tamásit, Kós Károlyt, Dsidát, Reményik Sándort, hosszú a sor, olvastam, hanem a magasságukba igyekvőket, Kányádit, Székely Jánost, Páskándi Gézátt és a hatvanas évek elején indult *Forrás* fiataljait, Lászlóffy Aladárt, Szilágyi Domokost, Hervay Gizellát, Bálint Tibort, Szilágyi Istvánt is. A kolozsvári *Utunk*, a marosvásárhelyi *Igaz Szó* és hamarosan a bukaresti *A Hét* mindennapi eledelem volt.

Első utam, 1967 őszén, azért is emlékezetes számomra, mert éjjel az állomáson – Fazakas Csilla kérését teljesítve – Szilágyi István, a később világhírűvé vált *Kő hull apadó kútba* című regény szerzője fogadott. Jó betoppanás!

A nevezetes születésnap bulin az öregektől (Kacsó Sándor) a fiatalabbakig ezren voltak a Fazakas János-házban (Sincai nr.7.) – Zsiga, az orvosprofesszor, akinek Szilágyi Domokos ajánlott verset, lányát vette feleségül –, én csak ámultam a reggelig tartó ünneplés (köszöntők, humoros performanszok) gazdagságán. Többek közt Páskándi remekelt a Him nyuszt a nő nyestnek című Palocsay-paródia előadásával. (Másnap vele találkoztam először a Fő téren, s kérésemre akkor írta be vinilin borítójú füzetembe a Kinek a jánya vót apád? Gellért Sándor-paródiát.)

Hogy Kányádival mikor találkoztam először, nem nagyon emlékszem (gondolom a *Napsugár* szerkesztőségében), de egy biztos: a kilencvenéves Kós Károly köszöntése előtt (1973. december 15. fénykép van róla) már sok rántottát megettem reggelként a Calea Horea nr. 48. alatti lakásukon. „Hány tojásból kérsz, gyere, Ruttkai Évának is rántottát sütöttem.”

Csak hézagosan írtam naplót, de az egyik ilyen bejegyzés szerint (1976. márc. 17. szerda) voltam olyan pofátlan, hogy hajnali négy óra harminckor – a vonat érkezése után fél háromtól fél ötig az éjszakai Kolozsváron sétáltam – csöngettem az ajtaján. Kilencig, közben rántotta, meghánytunk-vetettünk mindent, de Kántor Lajoséknál még aznap délelőtt újra találkoztunk. Írók, képzőművészek, színház (Sütő: *Csillag a máglyán*), *Utunk* szerkesztősége, *Korunk* szerkesztősége, az akkori látogatás négy napja alatt így ment ez rogyásig. (Március 20-án az Astoria Szállóban hajnali fél háromtól háromig például Gálfalvi Gyurkával és az orvos Szurkos Pistával beszélgettem.)

Ez idő tájt történt, hogy Kányádi kisebbik gyermekét, Andrist (aki ma Párizsban tudós professzor) az ölembe ültettem, és gyermekdalokkal szórakoztattam (dokumentum: 90 perces magnófelvétel, később egyik darabja, a *Képezzünk* egy kereket, vegyük be az egeret... valamely mesekönyvbe is bekerült). De általában órákat beszélgettünk. Minthogy színészi hajlamai is voltak, nem véletlenül akart fölülni Thália szekérére, szívesen adott elő történeteket, életképeket, anekdotákat. Fáradtan is ittam minden szavát.

Egyetlenegyszer azonban a kolozsvári lakásában előfordult, meseregényéből olvasott föl egy fejezetet (egérke, villamos, kalauz), hogy a fotelban ülve elbóbiskoltam. Éreztem, hogy itt a vég („csak nem történik meg velem az a szégyen, hogy elalszom”), ám egy ordítás – „te alszol? – kijózanított. Fölálltam, és a szoba közepén, egymással szemben, délutántól éjfélig folytattuk a disputát. Nem volt olyan eset, hogy nem kísért volna „hazáig”, a Continental Szállóig. Beszélgettünk. Megfordultunk a Fő téren, s kísértem vissza a Calea Horea 48-ig. Majd újból vissza. Beszélgettünk. Igaz, mindig jött mögöttünk egy árnyalak (gondolom a Securitate szíves intézkedésére), de nem nagyon törődünk az éjszakai kísérettel.

A hetvenes évek közepén az *Új Írás* szerkesztőségében dolgoztam, s így segíthettem Kányádi legnagyobb versének, a *Halottak napja Bécsben* című poéma teljes szövegének a megjelentetésében. Tudniillik a cenzúra a költeményből kivette azt részt (sem a *Szürkület* című kötetben nem jelenhetett meg, sem a bukaresti kiadású vers-hanglemezen), amelyben a költő nemzetiségi-kisebbségi politikusként Mátyáshoz, az igazságoshoz fohászkodik, hogy vessen már véget a romániai magyarság szenvedésének. Juhász Ferenc, a folyóirat főszerkesztője – nem tudni, hogy Aczél György tanácsára-e vagy csak óvatosságból – a kiszedett anyag megjelenését hónapról hónapra késleltette, ám végül mégiscsak napvilágot látott a szenzációs mű. (Amely a rendszerváltás után természetesen a honi kiadású könyvekben is visszanyerte eredeti formáját.)

Kányádi Magyarországra települvén, minthogy kolozsvári lakását elorozta a „hivatalosság”, lubickolt a jól megérdemelt elismerésben. Több városban Benedek Elek-kutat alapított, adózáván Benedek apó gyermekszeretetének, s számtalan ki-

tüntetésnek lett birtokosa. Nálunk is fáradhatatlanul járta a városokat, falvakat, iskolákat, hogy a fiatalokat beolthassa a költészet, a vers, a magyar nyelv szeretetével. Műveltséget alapozott? Erkölcsi tettet hajtott végre.

Többször meglátogattott bennünket Bocskai úti lakásunkban, s feleségemmel, Faragó Laurával mi is többször – sajnos, a legszívesebb invitálásra is nem elég-szer – vendégeskedtünk az Attila utcai lakban. Humorral telített, rejtélyes alakja – mit akart, miért, sosem derült ki – számomra néha megfejthetetlen volt. Csak egy példa! Az utcán találkozáva elújságolta, hogy van egy érdekes új verse, a *Kuplé a vörös villamosról*. A Bocskai úti otthonunkban kötöttünk ki, s evés és italozás közben elkértem az opuszt. A kéziratot avval tettem az aktatáskámba, hogy másnap a *Kortárs* szerkesztőségében elújságolom a szenzációt. Valamiért ki kellett mennem a szobából, s barátom közben a gépelt lapokat, nyilván Laura sem figyelt, „visszalopta”. Hányadik érzékem sugallta, hogy később nézzek bele a táskába, ott van-e a kézirat. Nem volt ott. Erre ordítani kezdtem, hogy mit képzelsz, adod és visszaveszed? Végül sikerült a vers birtoklása (meg is jelent a *Kortársban*).

Noha nagyon szerettem, sajnálom, hogy az utóbbi években (leszámítva a véletlenekeket), csak keveset találkoztunk. Sanyi alakja mindjobban átszellemült. Angyali türelmű, már ami a vendéget illeti, beszélgetésekben élte ki magát. Délután fél kettőkor betoppantunk hozzá, feleségem hamarosan eltávozott (akkor még tanított a zeneiskolában), beszélgettünk, én fél hatkor fölálltam, erre ő: „hová mész?” Feleltem: „indulok haza”. Megrökönyödve mondta, „nem tudunk még egy kicsit koccintani?” Visszaültem a fotelba, beszélgettünk. Éjjel fél tizenkettőkor fölálltam, hogy megyek haza. Erre ő: „nem tudsz itt maradni? Aludj itt, valamit fölolvassok.”

Fölöttébb ragaszkodott a régi ismerősökhöz, barátokhoz. Humorommal én sem kíméltem, amikor azt mondtam feleségének: „Magdikám, az öregember helyett nem nekem kellett volna elvennem téged?” „Hagyd el, Lajos!” És jót nevetett.

Mindezekből mit vitt a mennyei útra, föltehetőleg ott is boldog lesz, nem tudhatni. A *Vannak vidékek* nyilván az angyalok között is kedvelt olvasmány lesz. 1973. december 15-én – hiszen épp aznap köszöntöttük Kós Károlyt – a Bethlen Gábor arcképével (metszet) díszített levelezőlapra az alábbiakat írta: „Vannak vidékek ahol / a fölösleges / kutya- s macskakölyköket / vízbe ölik vagy elevenen / eltemetik /de mielőtt még a szemük / kinyílt volna //de mielőtt még a szemük kinyílt volna”.

A kötetben nyomtatott vers alatt a dátum: 1974. Az általam féltve őrzött kézírásos levelezőlap viszont tanúsítja, hogy ez az erkölcsi figyelmeztetés már előző évben is megvolt.

Sanyi, hintázzál az angyalokkal!

Tamás Tímea Szürkületkor

egyszer egy este igen egy torontói őszi este volt pedig lehetett volna nagygalambfalvi is úgy esett az eső akár ott a galambfalvi állomáson mikor megáll a vonat és letörlöm úgy a könyökömmel az ingujj szélével az ablakot ugye ismerős az a mozdulat és látom hogy ez már Galambfalva mindjárt Bögözben vagyunk egy ilyen nagy őszi eső volt amikor Dávid Gyula előadta az egyetemen – a torontóin az erdélyi magyar irodalmat szerettem volna ott lenni műélvezni élni ahogy ezt már mondani szokás de akkor is azon az estén is a fiammal játszottam egy nagy idegen házban ahová is előadás utáni vacsorára volt mindenki hivatalos ahogy ez már szokás csak nekünk kettőnknek volt úgy kiosztva az a hely, hogy hiányzott belőle az előadás műélvezés csak miután a fiam elaludt és én egyedül teljesen egyedül maradtam abban a nagyidegen házban és a vendégek késtek és már megsütöttem a rám bízott almástésztát is csak azután néztem szét a könyvek között csupa francia angol amikor megpillantottam a Szürkületet gyorsan leültem

az egyik nagy puha fotelbe nem is ültem hanem hanyattág dőlve feküdtem ott és elkezdtem kint kísérteties szél és levélhullás és némaság volt akár egy Hitchcock filmben amikor az ajtó csapódik és a szél szanaszét teregeti a függönyöket féltem kicsit, hisz arra gondoltam még a nevét sem tudom ennek az utcának, nevetséges, hogy mennyire nem tudom hol vagyok amikor elkezdtem olvasni a Szürkületet akár egy regényt, szórul szóra sorról sorra fel-felneszeltem a zajokra a kintiekre a műélvezőkre gondoltam az előadásra ahová már megint nem mehettem el a fiam békésen aludt kissé hűvös volt az ájer ott bent amikor olvastam egyre olvastam a Szürkületet és valahogy nem bántam már a házat az előadást a műélvezetet az életet ahogy azt már mondani szokás és akkor határoztam el hogy még az idén még ezen a karácsonyon vagy előtte írok neki, akit magamban meg sem szólítottam, mert minek is tettem volna hisz tudunk egymásról és csak olvastam tovább az utolsó sorig szóig betűig és tudom, hogy romantikusan hangzik és manapság oly igen szokás kinevetni a romantikát de valahogy elsüllyedtem az időben és abban a puffos

fotelben és igen akkor elhatároztam hogy bárminek, bármiként is hat pedig Istenem csak igaz, semmi más írok neki és megírom azt az estét ott a Szürkülettel és tán nagy szavakat fogok használni vagy kicsiket vagy egyáltalán nem is használok szavakat csak – vagy mégis nem tudom de csak neki fogom megírni elmondani hogy tudjon róla kell hogy tudjon róla mert közös volt az az este ott abban az idegen házban vagy a nagygalambfalvi állomáson és tegyen vele amit akar – Ámen.

Bertha Zoltán

„Valaki jár a fák hegyén”

Szakralitás Kányádi Sándor versremekeiben

Kányádi Sándor költészete a primer és áradó természetességtől, a puritán szemléletességtől, a könnyeden (nép)dalszerű, táj- és életképi vallomás- és élménylírától, a harmóniára érzékeny empirizmustól, a leíró-ábrázoló, tárgyias költői realizmustól ívelt a látomásversek, a meditatív rezignációval elmélyített példázatos allegóriák, a polifón, mozaikos szövegkompozíciók (montázsversek, „hosszú versek”): a drámai-metaforikus dinamikával lüktető sors-beszéd filozófiai és esztétikai tágassága felé. A lamentáció, a rapszódia, a rekviem, a siratóének, a lírai krónika, a tűnődő elégia, a liturgikus könyörgés, a zsoltár és a többi tónusváltozataival teremtett azután ő is szerves és eleven (viszszahajló és megújító) folytonosságot az erdélyiség hagyományrendjében – a létromlás, a sorvadás, a kiszolgáltatottság katasztrófájának egyre döbbenetesebb erejű vízióival és diagnózisával, amelyeket gyakran a hétköznapias, önlefokozó és alulstilizáló élőbeszéd-szerűség, a kesernyés (ön)íronia színez (és súlyosbít). Személyes közvetlenség és mitizáló egyetemesítés varázsos kettősségében a végzetsejtő keserűség eluralkodása a Kányádi-lírában a vallási képzetek és motívumok körében is nyomon kísérhető tehát. Amíg például a korai (hatvanas évekbeli) *A XC. zsoltár* („Az embereket Te meg hagyod halni”) a szimbolikus lét- és halálábrázolásban – a paraszti-zsáneres karakterfestésben – a kitarítás és a helytálló életakarát abszolút erkölcsi imperativusának, transzcendens értelmének és magasrendűségének az apoteózisát is megérezkíti, addig a későbbi (a hetvenes-nyolcvanas évekhez köthető) versek már a teljességgel értelmetlenné vált, abszurd és nyomorúságos, sőt alacsonyrendűen groteszk vonásaival ijesztő kollektív létvesztésről tudósítanak. Az irgalmatlan genocid hatalmi téboly, az etnokratikus, magyargyűlölő, népirtó fanatizmus tényei, a feltartóztathatatlan széthullás közösségpszichikai látéletei – a romániai magyarság alapvetően kettős (egyetemes-emberi és nemzeti, kisebbségi-etnikai) antidemokratikus elnyomásának dimenziói –, a segítség nélkül maradás kínjai, a metafizikai megtöretés és árvaság stációi telítik ezeket a műveket („Uram ki vagy s ki mégse vagy / magunkra azért mégse hagyj” /*Halottak napja Bécsben*/, „kiszolgáltatottnak lenni mit jelent” /*A prédikátor könyve*/, „üres az istálló s a jászol / idén se lesz nálunk karácsony” /*Isten háta mögött*/, „elmennek a harangok / minden nagypénteken / Rómába mennek / odamenegetnek // s ott felejtik / a nyelvünket” /*Csángó passió*/, „a zsoltárt már csak magukban / dúdolhatták a kivégzett hosszú / hangzók hozzájuk tartozói // az isten háttal állt // mert ezer esztendő előtté annyi / mint a tegnapi ő elmúlása / és egy rövid éj átvigyzása” /*Tömegsír-vers*/, „Ültem az Isten sírján, / megkönnyebbültem /.../ Fölálltam, s vissza-rogytam, / nem volt ahová mennem” /*Isten sírján*/).

A szövegformálás idézestechnikai összetettsége különös módon érvényesül, illetve növekszik a gondolati és stiláris átképzések, imitációk fiktív szférájában; a *Dél Keresztje alatt* ciklus metaforikus párhuzamteremtése a dél-amerikai bennszülött indián és az európai (kisebbségi) magyar népcsoport analóg létezés- és tudatrégeinek vibráló egymásba-játszásával bontakozik ki, s az így létrehívott bonyolult textuális szövedéket a keresztény-biblikus (ó- és újtestamentumi) fohászok és segélykérés, illetve az archaikus-népi imádságok, litániák megrendítő hatással beilleszkedő stílmái tovább árnyalják. Látvány és képzelet, a távoli jelen és a saját jövő síkjainak villódzásából, a nyelvvesztő, felmorzsolódó őshonos közösség megpillantásának és a baljóslatú önreflexív előérzetnek – a szétágazó téridőbeli előre- és visszautalásoknak – az interferenciáiból száll föl az ugyancsak „nyelvben bujdosó” erdélyi „vándor énekes” – a „bús nemzet” „örök árvaságra” ítélt „csékély parányá”-nak – vezérlő oltalomért „zokogva” esdeklő invokációja „Nagyasszonyunk”-hoz, „hazánk reményé”-hez. S a közvetlenül észlelt megindító hasonlóságok („az indián és a néger / tüzet rakni éppúgy térdel / mint a Hargitán a pásztor”) a kételkedést kiváltó eljövendők összevethetőségének a megrázó érzékeltetésével úgy egészülnek ki („ki annyi poklot járt a földön / hihet-e másvilágiban /.../ isten báránya hiába vetted / magadra világ vétkeit /.../ hiába minden áldozat ha / kiszemeltél a kárhozatra”), hogy a kínok edzette, kétségek szaggatta óhajok végül valami bölcs kozmikus-organikus ősharmónia kívánalmába torkollanak: „elülről kéne kezdenünk / de semmit sem felejtani / abból mi megtörtént velünk / s élni élni az édeni / büntelenségű elemek / társaként örök életet”.

Igen jellemzőek azok a versek is, amelyek a szövegköziség transzformációin keresztül – az áthallások és rájátszások gazdagságával – korábbi erdélyi művekhez viszonyulnak, s így tanúskodnak a szemléleteltérések és hangulatmódosulások milyenségéről. Jékely Zoltánnál (*A marosszentimrei templomban*, 1936) a tízfőnyivé zsugorodott gyülekezet a pappal és a halott elődök, valamint az Úr szellemével kiegészülve a megmaradás sorstopuszává emelkedik a fizikai omlás közepette is; Kányádinál pedig a korjelző szerepű jelentések „elkülönböződései” a pusztulásfolyamatok bevégződéséről adnak hírt: „ledőlt a cinterem fala / kövei földbe vástak / védtelen áll a dombon / maholnap egyesegyedül / istenéz lesz a templom / csupán egy ajkon szól már / paptalan marosszentimrén / haldoklik szenci molnár” (*Egy csokor orgona mellé – Jékely Zoltánnak szeretettel*, 1975). Dsida Jenő katartikus biblikus átképzése (*Nagycsütörtök*, 1929) a konkrét és mitikus szenvedéstörténeti sorspárhuzam, illetve sorsazonosítás révén az egzisztenciális gyötrelmek mellett valamiképpen a „mélypont ünnepélyét” (Pilinszky Jánosé a kifejezés) is közvetíti, celebrálja; Kányádinál az állatias borzalom, a közösségi pusztulás groteszk tragikumát telíti ugyanazt a tárgyias-látomásos, konkrét-szürrealisztikus várótermi szituációt (*Éjfél utáni nyelv*, 1982); s később – immáron manapság is – a létezés nem más, mint merő esendőség, profán és bizarr hétköznapi-ság, szelíd, de maró szarkazmussal demonstrált társadalometikai-szociálpszichológiai

erózió és értékfelfordulás, közösség- és tradíció nélkülivé korhadás, szolidaritáshiány, önző-atomizáló elidegenedés („nagycsütörtökön már kora délután odébbállnak / a vacsorát már ki-ki a maga nem föltétlenül / családi körében költi el nagycsütörtökön / már kora délután meglép aki csak teheti / nincs idegünk már a közös szorongáshoz / a közös de a külön-különi megszégyenítéshez / sem a kálvária a kivégzés ceremóniájához / ha legalább élőben menne mint minden este / a megváltott és meg nem váltott világ / minden híradójában latrok százai ezrei / mentődnek föl naponta pilátusok légiói / mossák a kezüket nyilvánosan és közben / elégedetten mosolyognak bele egyenesen a / kamerákba /.../ no szia majd húsvét után / locsolkodni ugyan már kinek van ebben a mai / rohanó világban divatjamúlt a folklór” – *Nagycsütörtökön*, 1994). A szikkasztó, dehumanizáló eszménytelenedés következményeképpen a „föltámadást hétfőtől kezdve mindenki már / csak magának reméli” (mint ahogyan a megváltásmű kegyelmi misztériuma Hervay Gizellánál is kiesett az átlényegülésre képtelen evilági időrendből: „mindig pénteken ért véget a hét, / mindig pénteken, / és utána hétfő lett / megint” – *Zuhanások*, 1978; s Szilágyi Domokosnál is „most és mindörökké, kérges reménnyel, várunk a hajnali csatlakozásig” /*Ez a nyár*, 1969/). S itt már a kilencvenes években járunk, egyfajta posztkoloniális dezillúzió, az igazi felszabadulást nem hozó '89-90-es fordulatot követő fanyar bizalmatlanság érzelmi közegében. A kecsgetető változások a globális erkölcsi zavarodottságot, a morális dezorientáció kontinuitását takarják (el), riaszt a restaurációs folytonosság-lehetőség, amelyet a *Kuplé a vörös villamosról* (1992) vagy a *Mintha csak tréfa* (1994) karikíroz. S ha élénk marad a transzcendenciaképzetek szuggesztivitása („ahogy az isten észrevétlen / beléd épül minthogyha volna” – *Ahogy*, 1994; *Rövid fohász*, 1991; *Egy fenyőfára*, 1991), ugyanúgy élesen tör fel minduntalan a határozott vagy a meghatározhatatlan félelem is. Pokoli grammatikai játékosság üzenete 1988-ban, hogy „félem / féled / fél / féljük / félitek / félnek” (*Egy ige összevont, tárgy-as-alanyi ragozása jelentő mód, jelen időben*) – vagyis a rettegésnek nemcsak az alattvalókra, hanem a félelem tárgyára, a nyilván a hatalomvesztéstől féltő hatalomra is kiterjedő totalitását; de 1995-ben is refrénszerűen ismétlődik, hogy „a legeslegnagyobb öröm / félelem nélkül élni”, s felfakad a (s)óhaj, hogy a napsugárból „jutna bár egy résnyi / oda is ahol nem lehet / félelem nélkül élni” (*Útravaló ének*). Hiszen „az sem biztos hogy megújul a világ” (*Két makáma*, 1994), s „fürkészheted mit / hoz a holnap / lesz a becsapott / becsapottabb” (*Nóta*, 1994). Az erőszak pedig tovább eszkalálódik, s ezt fogalmazza megrendítő hitelességgel az *Epilógus* (2000) is: „aknamezőre terelt konda / lekaszált lovak szétlőtt oltár / égő erdők uram e ronda / fajzathoz mely gyilkol naponta / baján enyhíteni mért hajónál // fiad már egyszer meghalt értük / eredményét magad is látod / gyűlölet a fegyverük vértjük / pusztuljanak legyen már végük / teremts nélkü-lük új világot // elég nagy a te mindenséged / mentsd ki az innen menthetőt még / oda hová lábuk se léphet / krisztustalan amit beszélek / de talán mégis lehetőség // s hadd löj-jék szét mit ők emeltek / templomot gyárat hidat házat / gyilkolják egymást népek

nyelvek / paránya sincs a szeretetnek / nincs bennük szemernyi alázat // imát is azért imádkoznak / öléshez kérik segítséged / dicsőségedre ha kik voltak / növényeknek és állatoknak / nekik adj örök üdvösséget”. (A vers az 1975 óta készülő nagy poéma, a *Sörény és koponya* /alcíme szerint: *Poéma két részben két epilógussal többszöri nekirugáskodással*/ zárórészévé válva, annak valódi – ténylegesen végső – „epilógusát” alkotva látott kötetben is napvilágot a *Felemás őszi versek* /2002/ című verseskötetben.) A magyar bölcséleti líra legkegyetlenebb, leginkább önmarcangoló vonulatához kapcsolódik ez a tépelődő filozofikus számvetés, a vallási-metafizikai öskérdésekkel való Isten-faggatásnak, a történelmi és antropológiai kudarcba fulladó emberi genusból való kiábrándulásnak ez a végletes mintadarabja – amelyben (a többi között) mintha a „nincsen remény!”, az „ember fáj a földnek”, az „emberfaj sárkányfog-vetemény” költőjének (*Az emberek* Vörösmartyjának), a szégyentelenséget kigúnyoló *Az ember* vagy az iszonyatos *Szörnyű idő...* Petőfijének a kétségbeesett kiáltozása, vagy az emberi önzést a hernyóéhoz hasonlító Arany János (*Kertben*) és a „vér s könny modern özönvizét” látó, az „ember-utáni” csendet áhító Tóth Árpád (*Elégia egy rekettyebokorhoz*) világfájdalmas („spleen”-es) melankóliája is visszhangoznék. S szinte motívumszerűen a *Felhők*-ciklus Petőfijének több víziója, például a LXII. darab – a *Midőn a földön...* – kínzó látomása arról, hogy a már a bibliai kezdetekkor is egymást öló emberiség kipusztulása után még a vadállatok is „szelidebb emberfajt” fognak nemzeni.

S ebbe a kontextusba illeszkedik az 1994-es keltezésű *Valaki jár a fák hegyén* – amely az erdélyi és az egyetememes magyar költészetnek, a vallási-spirituális létélményekkel töltekező elégikus-gondolati vallomáslírának, egyszersmind a diabolikus történelmiséget megszenvedett lélek (poszt)modern, posztkoloniális bizonytalansághangulatában, rezignációjában fogant létösszegző számadásnak egy újabb remeke.

Valaki jár a fák hegyén

valaki jár a fák hegyén
ki gyűjtja s oltja csillagod
csak az nem fél kit a remény
már végképp magára hagyott

én félek még reménykedem
ez a megtartó irgalom
a gondviselő félelem
kísért eddigi utamon

valaki jár a fák hegyén
vajon amikor zuhanok

meggyújt-e akkor még az én
tüzemnél egy új csillagot

vagy engem is egyetlenegy
sötétlő maggá összenyom
s nem villantja föl lelkemet
egy megszülető csillagon

valaki jár a fák hegyén
mondják úr minden porszemem
mondják hogy maga a remény
mondják maga a félelem

A költemény az 1997-ben (majd második, javított kiadásban 1998-ban) napvilágot látott – s a „Kányádi Sándor egyberostált versei” alcímet viselő – gyűjteményes könyvnek a címadó darabja. Annyira kiemelt szerepet tölt be és helyet foglal el, hogy a kötet (minden egyéb tájékoztató szöveget nélkülöző) borítójára (fülszöveggént, a szerző fényképe alá) is rákerül. Emblematis, összefoglaló kompozíció tehát, önportré és üzenet, bensőséges konfesszió és távlatos világkép-konstrukció, sorsatmoszferikus embermegjelenítés és archaikusan megtisztított mindenséglátomás. Képletszerűvé egyszerűsített fogalmak szerkesztik meg élet és halál, lét és nemlét, egyszeri, véges egzisztencia és potenciális szellemi végtelenség, porszemnyi mikrokozmosz és csillag-perspektívájú makrouniverzum, immanencia és transzcendencia, a humanitás antropológiai lényegét jelentő félelem és remény modellerejű lírai alapviszonyait: kettősségét, ellentétét és komplementaritását. A cizelláltan kontemplatív, lágy dallammenetben, a hajlékony ritmusban (a jambikusan lüktető – s az ütemhangsúlyos ritmikával csak igen halványan érintkező – nyolcas szótagszámú sorokban), a megnevezett lényegvalóságok összehajlását, összefonódását is sugallatosan érzékeltető keresztírásokban borzongató titokfűrkésző elmélyedés tükröződik. A tűnődő-merengő meditációban a sejtelmes ontológiai megérzések és állítások szinte magukba (a harmadik és a negyedik versszak kérdező hangsúlyai – „vajon amikor...”, „vagy engem is...”) ölelik a legvégső titokra irányuló kérdéseket, s a metafizikai enigma elrejtő válasznélküliségébe, a megválaszolhatatlanság ősréjtélyébe burkolják azokat. (Albert Camus szerint is az ember kérdéseire a kozmosz csendje a válasz; és valóban: az igazi kérdésre nem lehetséges válaszolni, hiszen amire van válasz, az miért lenne kérdés?) A lelkileti érzékenység és rezonancia egylényegű az érzékfölöttiség eszkatológiai meghatározhatatlanságával. A remény és a félelem a létbeli és a léten túli szférákra egyaránt vonatkozik; s nincs is más törvény vagy felfogható instancia, mint maga a sorssal összeolvadó, a sorssal azonos, feltétlen értelemmeghaladó talány. A vers esztétikai szuggesztivitá-

sában így ölelkezik a szinte gyermeki naivitás hanghordozását idéző keresetlen, természetes, intim egyszerűség, a mesei jellegű tisztaság, illetve a kísérteties misztikum, a mélyfilozofikus átszellemítés szakrális emelkedettsége; életes meghittség és elvont bölcselmi rafinéria, logikai szubtilitás – az olyannyira jellegzetesen kányádi intonáció stílárius összetettségében, mondathajlításos szemlélet- és nézőpont-vibráló kevertségében, komplexitásában.

A természetképi és mitikus hangulatsűrűségével közvetlenül megragadó, mágikus hatású indító sorban a földi táj és a saját közegéből fölfelé tekintő ember azonnal a transzcendencia – s a (Rudolf Ottó-i, Mircea Eliade-i, Sík Sándor-i értelemben vett) numizónitáció, istenérzet, a „sensus Numinis”, a megremegtető csodálat, ámulat, áhítat (a „mysterium tremendum” és a „mysterium fascinans” őselményének – végtelen jelenvalóságával találkozik. A kép Reményik Sándor-reminiscenciákat is mozgat: „Fenn Isten jár a csúcsokon”, „Fenn az Úr lépked hallgatag”; „A fenyves olyan kísérteties” – olvasható *A kis templom a nagy dómban*, illetve a *Néha félek...* című Reményik-versekben. Kányádinál a „valaki” még inkább elbizonytalanítja ezt az istenképzetet, viszont nem fosztja meg az alanyiség feltétlenségétől. Nem „valami” múlja felül az emberi észlelet és eszmélet horizontját, hanem „valaki”; mint Adynál is („Itt egy nagy Valaki kormányoz” – *Egy avas kérdés*), fennmarad a személyes mindenható kategóriális szubjektumszerűsége. A transzcendens magánvalóságában kiismerhetetlen szellemlény benne is és kívül is áll a világon. A „fák hegye”: e belül- és felül-létel lebegő határvonala; az elérhető és az elérhetetlen légies kétértelműségének a szemléletes-metaforikus archetípusa. A *fa* mitológiájában („életfa”, „világfa”, „Istenfa”) eredendő létprincípiumok, világszintek, ég és föld szférái kapcsolódnak össze; így a fa az átjárás, az érintkezés, az emelkedés, a reveláció kultikus-rituális helye is. A csillag szintén ősképp, s az egyéni életsorsot jelképező szerepe is; így az emberrel rendelkező abszolút független akarat is „csillagként” „gyújtja”, „oltja” az életet. Az ismeretlen döntéshez a létattribútumokká lényegülő fundamentális lélekmeghatározottságok viszonyulnak: a remény és a félelem. Az a két minőség, amely egymást kölcsönösen feltételezi is: egyik sincs a másik nélkül; paradox érzelmi tartalmakként itatják át egymást. Hiszen alapvető, akár hétköznapi lélektani tapasztalat is félelem és remény korrespondenciája, együttható kölcsönviszonya, paradox parallelizmusa. Ez a különös párhuzamosság és reciprocitás – egyszerre egyenes és fordított arányosság – a pszichikum legmélyét érinti. Mert félelem és remény egyikének növekedése, fokozódása nemcsak a másik csökkenését idézi elő. A félelem lehet közvetlenül magának az életreménynek a megnyilvánulása is: aki fél, annak még van veszteni- és félténivalója, az még nem mondott le róla (se általában az életörzészről), az még reméli annak megtarthatóságát. Ezt a félelmet az akár rejtett, titkos remény táplálja. S a bármilyen életremény vagy örökélet-remény sincs félelem nélkül. Aki fél, az remél – és fordítva („csak az nem fél kit a remény / már végképp magára hagyott”). A kettő létszerű összesűrűsödése, koegzisztenciája fundamentális

pszichoontológiai (vagy ontopszichológiai) törvény. (Itt is érvényes Niels Bohr párhuzamos és cirkuláris komplementaritást tanúsító tétele: „*contraria non contradictoria sed complementa sunt*” – az ellentétek nem kizárják, hanem kiegészítik egymást.) Van reménység is, ha van még félelem: remény és élet. Mert máskülönben – félelem nélkül, ha már az is elszivárgott –: élet sincsen. („Jaj, Istenem, minek élek, / ha a semmitől is félek” – hallhatjuk a népdalból is.) Én „*félek*”, még „*félek*”: hangzása szerint is asszociálja ez, hogy: még „*élek*”. (Sőt, az „*élek*”, „*félek*” szavak a „*lélek*” szót is rejtve sugalmazzák; Adynál /*Áldott, falusi kód/* tiszta rímként szerepel: „Félek a sugaras napokon, / Minden kicsi látástól félek / S ha ablakomból messzelátok, / Reszket és nyög bennem a lélek.”)

Ezzel az emocionális telítettséggel – a kétféle eshetőség (örök elmúlás vagy örök megmaradás; sötétlő megszűnés vagy fénylő resurrectio?) tudatával – fordul az individuum önnön lélekfolytonosságának, az örök életnek a lehetősége felé, s borzong meg a számára való újjászületés kategorikus befolyásolhatatlanságától. (A harmadik és negyedik versszak ismétlődő – de ellentétes vonatkozású – csillag-metaforái nyomatékosítják mindezt.) De a lélek talán éppen ezzel a kettős természetével képes – akár öntudatlanul is – részesévé válni a teremtő világszellemnek; hiszen az, aki „*úr minden porszemen*”: lehet, hogy „*maga a remény*” és/vagy „*maga a félelem*”. A nyelvi asszociációk bonyolult játéka és oszcillációi teszik mindezt művészileg varázslatossá. Hiszen nem dönthető el például, hogy isten-e vagy ember-e a félelem és a remény, vagy mindkettő; hogy maga a többretű érzéjelenség uralkodik az emberen, amellyel az önnön jövőjét kutatja, vagy pedig a különmű istenség tulajdonságai-e szintén a remény és a félelem? A rejtett nyelvtani alanyok összefüggései által lesz individuális és transzcendens szubjektum összetartozása egyszerre tisztázatlanul mély és ettől oly megrázóan különleges. Kérdés – örök kérdés – marad, hogy ki tehát az alapképleteiben megmutatott lelkiállapot eredeti hordozója. Honnan származik az irgalom? Hiszen ez is egyrészt az együttes emberi reménnyel és félelemmel azonos („*én félek még reménykedem / ez a megtartó irgalom*” – hangzik a második versszakban), de ugyanúgy sajátja lehet az embert irányító gondviselésnek is. „*Gondviselő félelem*”: ez a furcsa, meghökkenítő szintagma (és a „*félelem*” látszólagos antonimája, a „*remény*”) különös módon implikálja a biblikus képzettársításokat – vonzatokat, szinonimákat és fogalomsorokat; egyrészt a gondviseléshez természetszerűen csatlakozó „*szeretet*” eszméjét, másrészt a „*hit*”, „*remény*”, „*szeretet*” (Pál apostoli) hármasságát. (A virtuális szókapcsolat – „*gondviselő szeretet*” – jelentősége is kiemelkedő, a „*szeretet*” sok Kányádi-versben válik kulcsfogalom: „*hiába ha a szeretetnek / rózsája hervad s nem virít*” – *A folyók közt*; „*s a szeretetnek / hiánya nagyon dideregtet*” – *Isten háta mögött*; s ezt láttuk az *Epilógusban* (a *Sörény és koponyában*) is: „*paránya sincs a szeretetnek*”). Így válik intertextuálisan is még bonyolultabbá a látszólag könnyen befogadható vers gondolatvilága – az alapeszmék többértelmesítésével és új fénytörésbe állításával. Az invenciózus konnotációkban például a félelem úgy is többretű, hogy jelentheti a további létből (negatív lélettartalmak-

tól), a haláltól, a megsemmisüléstől, az eternitás, az örökkévalóság bizonytalanságától való félelmet, de a közvetlen istenfélelmet is. (S mindezen kívül – mint láttuk – lehet még abszolút szellemi hatalom, isteni attribútum vagy határozmány, jón és rosszon túllévő végigazság.) S ugyanígy a „*gondviselésbe*” is beleérezhető a gondot „*teherként cipelő*”, „*elhordozó*”, illetve „*átvállaló*”, „*a másikat attól mentesítő, megkönnyítő*” jelentésmozzanat is. Minden szónak, minden szókapcsolatnak határtalan holdudvara foszforeszkál, s a végső titkok mégis – mint a mítoszi beszédben – hiányos vagy tömönatos kijelentések sugárzó tisztaságába – szinte igei súlyú koncentrált nyelvi struktúrába – tudnak belerejtekezni, beletömörülni. A verskezdő „*valaki*” határozatlan alanyiságát a „*mondják*” általánossága keretezi (ellenpontozza-ismétli) a vers végén – s érdekes, hogy a pályáján petőfies hangokkal induló Kányádi a modernség széles övezeteinek bejárása után itt megint és újra kapcsolódik valamiképpen a Petőfi-ihletéshez. A *Felhők*-ciklus XXV. darabja, a *Mondják, hogy mindenikünk...*: pontosan ezzel az igealakkal kezdődik, s tematikusan is kötődik (még a csillag-metaforával is) az elmúlás, a változtathatatlan őstörvényhez való emberi viszonyulás filozofémájához: „*Mondják, hogy mindenikünk bir egy csillaggal, / S az, akié lehull az égről, meghal. / És így fogy az ember, így fogy a csillag; / Mindegyre omolnak*”.

A mű végtelen tágasságú biblikus-krisztológiai és költészettörténeti referenciái és aspektusai – textuális és hangulati kötődései (például a „*fák hegye*” az „*Olajfák hegyére*” is asszociálhat) –, az ismétlések, párhuzamok, gondolatrítmusok, anaforák és szimmetriák és egyéb kijegecesedett alakzatok klasszicizáló artisztikuma: együttesen a magyar költészet kanonizált nagy versei közé avathatja ezt a kivételes jelentőségű költeményt. Istenkeresés és az őt elrejtőzködöttségében való megtalálás – hit és tudás, archaikus népi vallásosság és jelenkori tudományos világképi elemek szintézisét megteremtő – egyik különleges lírai mesterdarabjává. Örök érvényű tanító és életigazító kortárs művészi élményünké.

Irodalom

KÖDÖBÖCZ Gábor: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2002.

MÁRKUS Béla (szerk.): *Tanulmányok Kányádi Sándorról*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004.

MURVAI Olga: *Vers-rekviem – Kismonográfia Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben című poémájáról*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005.

PÉCSI Györgyi: *Kányádi Sándor*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2003.

PÉCSI Györgyi (szerk.): „*meggyötörtén is gyönyörű*” – *Képek és tények Kányádi Sándor életéből*. Helikon Kiadó, Budapest, 2009.

Csáky Anna

A lélekmadár

Ma megint egy sirály röppen,
sikolt föl a szürke ködben,
ma megint kevesebben vagyunk,
titok, homály, köd holnapunk.
A sors kiszámol: nagy játékmester,
kezébe kerülünk majd mi is egyszer,
pecsétet üt a holt nevére,
s egy romba dőlt test a bére.
A lélekmadár viszont fent rikoltoz,
semmi köze a tegnapi holthoz,
reszketeg lángú örökméccsel
világít, testtelen köhéccsel,
szárnya a kéklő eget írja,
s a végtelen űr a papírja,
számára az idő kiürülő pompa,
mintha immár nem az övé volna.
A lélekmadár szárnyal, ég- és földközi,
tolószék, mankó többé nem köti,
a könny, a kín, a sok balga gond
alatta morajlik, zúg, jajong,
ő mögötte hagyja bánat-gond szülőit,
szemében a tenger tükröződik,
útja a Végtelen honába vezet,
s tenyerén hordja az Emlékezet.

Aknay Tibor

K. S. mesternek – odaátra

Kiment a Szó a házból
és magával vitte színeit:
a pirosat és a feketét.
Maradt a csönd,
kinek kinek a csöndje,
hogyan gondozzuk
a ránk testált reményt,
hogyan viselni
így legyen könnyebb.
Mint súlyos emeletek
földrengés után,
zuhant ránk a hiány,
hogyan szóvesztés terhe mellett
kell szólnunk arról, mi bánt.
Akár kopott olvasón a szem,
vezetnek a szavak,
lélek simogató szépek,
keservvel igazak.
Kiment a Szó a házból:
útján a vándor kicsit megpihen,
hogyan aztán csillag legyen odafent.

Hogyha volnék, hogyan volnál

*„Én sem volnék, ha nem volnál,
Ha te hozzám nem hajolnál”
(Kányádi Sándor)*

Hogyha volnék, hogyan volnál,
árnyékomban is kinyílnál.
Hogyha volnál, hogyan volnék,
árnyékodban is kinyílnék.

Erős ágam, hogyan volnál,
mindhalálig megtartanál.
Hogyha volnék erős ágad,
mindhalálig tartanálak.

Hogyha volnék egyik feled
egész volnék mindig veled.
Hogyha volnál másik felem,
egész volnál mindig velem.

Hogyha volnál szavam, csendem,
az otthonod volna bennem.
Hogyha volnék szavad, csended,
az otthonom volna benned.

„aki megért/ s megértet/ egy népet/megéltet”

*Faragó Laura beszélgetése Kányádi Sándorral**

A kolozsvári költőt budapesti otthonában, a Duna partján kerestem fel, az alsó-krisztinavárosi öreg templom és Virág Benedek szobrának tőszomszédságában. A budai ház, amelynek időnként lakója, évszázadok tanúja: az ódon falak és a modern bejárat jól megférnek egymással. Az összetapasztott falak korokat hidálnak át s békítenek össze. A hetvenkét évesen is fiatal költő jókedvűen olvasta fel *Vénülőlőben* című versét:

vénülőlőben mintha a gének
egyre jobban emlékeznének
naponta egy-egy apámtól látott
gesztus lát rajtam napvilágot

köhintésem is őt idézi
s ahogy ő szokott messze nézni
úgy nézek a távolba szűkre
húzott szemmel el-elrélvölve

úgy rakom keresztbe a lábam
ahogyan azt csak tőle láttam
s a mosolyom is mintha benne
az ő mosolya élemedne

félszeg nótáit mondva-fújva
alkalmankint őt élem újra
bánatomban és örömben
kívül-belül őt érem tetten

gorombaságig csupaszított
eddig rejtőző szavak szitkok
beszédbeli megtorpanásom
föltámasztja a hallgatásom

* Faragó Laura *Szüülőföldem – zengő anyanyelvem* című könyvéből

– Fél éve írtad ezt a versedet Kolozsváron, édesapáddal együtt szülőfaludra, Nagyalambfalvára is gondolván. Hány éves korodig emlékszel vissza?

– Ötéves koromra mindenképpen emlékszem. Amikor én születtem, Galambfalva nagy falunak számított, ezerhatszázban biztosan laktak benne – most ezer lakója lehet. Amikor Brugge-be mentem kisebbik fiammal, a gyönyörű városban benéztünk a székesegyházba, s ott annyian voltak, akár nálunk a csíksomlyói búcsún! Csakhogy ott a japán turisták jöttek velünk szembe, özönlöttek, szinte éreztük, hogy elferdül még a szemünk is, annyian voltak. Kérdeztem akkor Andristól: – No, fiam, hányszor férne bele a mi otthoni templomunk? – Talán kétszer – állapította meg. – Látod – mondom –, semmiféle kisebbségi érzésed ne legyen, mert egy időben épültek! Csakhogy otthon 1600 embernek, itt meg 150 ezernek épült!

– **Milyen összetétele volt akkor a falunak? Többségében református?**

– Az én falumban található a legrégebb román ortodox templom, ugyanis a XVIII. században román parasztokat telepítettek be. A Sebesi-birtok – így hívták – negyvenholdas volt, nagy udvarházzal, melynek pincéjében bújócskáztunk. Az udvarházban halt meg Bartha Miklós, a nagy újságíró édesanyja, aki uzonfalvi volt. Ők ötven román zsellércsaládot foglalkoztattak. Érdekes dolog, hogy a század elején a falunkban még külön magyar tánc volt, és külön – akkor még semmi sértő nem volt benne, s így mondták – oláh. A csudálatos az volt, hogy a nyolcvan esztendő Romániájában még a pápa gyerekei is elmagyarosodtak. Fordított dolog történt tehát, mint a nagyvárosokban. Így nálunk van Udvarhely megye legrégebbnek nyilvánított, ma is meglévő műemlék temploma, és megvan még a falu legrégebbi zsúpfedeles háza – amely ugyan már megsüllyedt –, a román papi lak. A román pap fia gyerekkori barátaim voltak, és emlékszem, a bécsi döntéskor, 1940-ben nekem kárda volt feltűzve (de még ott volt a román zászló az iskola udvarán), s még mondták is Bubisék, hogy milyen szép ez a magyar zászló! Kicsit vontatottan beszéltek a magyart, mert a háztartási alkalmazott nálunk a Piroska család volt, és dialektusuk szinte az egész ház beszédére rányomta a bélyegét. Ők ebben a magyar faluban születtek, itt nőttek föl, és apjuk, a román pápa volt az iskolaigazgató.

Az én gyerekkoromban volt egy kötelező hétosztályos román iskola, és volt egy felekezeti háromosztályos református iskola korlátozott létszámmal, a kántortanító vezetésével. Mi azért tanultunk meg otthon már kicsi korunkban – mint a zsidó gyermekek – írni-olvasni, mert szüleink talán attól féltek, hogy nem jutunk be a felekezeti iskolába. Azt szoktam mondani, hogy én a Sínai-hegy lábánál születtem (ami igaz is, mert nálunk a legmagasabb hegyet Sínai-hegynek hívják), írni-olvasni pedig Mózesről tanultam egy kőtáblán. Mert Mózsi bácsira bíztak, aki egy nagy lapos kövön, cserépdarabkával karcolta föl nekem a betűket. Ő volt akkor a falunkban a rádió, a televízió, ő volt a föllovasóember, aki – főleg télen

– járta a házakat (akkor volt a kultúra ideje), és estéről estére más-más háznál olvasott föl, azért, hogy a közköltés egyformán oszolja, azaz egyformán fogyjon a petroléum. Még ma is emlékszem, ahogy mentünk a csikorgó hóban, s engem Mócsi bácsi az ölében hozott haza. Egy alkalommal húsvétkor nem piros tojást kaptam, hanem kiscsirkét, s fölneveltem. Egy kis kakaska volt, s mikor nagy lett, karácsony körül elvittem a zsidó boltoshoz, Szeréna nénihez. Ezért ő adott nekem öt liter petroléumot. És én ebből egész télre megváltottam a nálunk való fölölvasás jogát. Otthon aludhattam el az ágyban, és nem kellett a nagy hidegben hazamenni! Mócsi bácsi nem úgy tanított bennünket, mint most az unokámat tanítják, hogy *húzunk egy egyenest, majd – egy hét múlva – ezt megtámasztjuk, majd – újabb egy hét múlva – teszünk rá egy kis pontot, s ez lesz az i betű*, hanem egy törött cseréppel a kőre fölírta: *kezdetben vala az ige*. És ezt naponta elmondta nekünk, hogy ez a „kő” betű, próbáljuk lemásolni! Mi ezt egy palatáblára rámásoltuk, s karácsony tájára már tudtunk olvasni.

Én már felolvasó voltam, mire a felekezeti iskolából beírtak negyedik osztályos koromban a román iskolába. Addig nem tudtam románul, s a '39–'40-es évből csak arra emlékszem, hogy én mindig a sarokban álltam, mert a többiek – ugye elsőtől fogva oda jártak – tudtak románul. De mi, akik előtte felekezetisek voltunk, akkor kezdtünk csak románul tanulni. Nekem iskola előtt minden reggel ki kellett takarítani az istállót (ahogy nálunk mondják, a pajtát), s a tejkéből kellett enni adni a lovaknak. A tejke deszkadarab, és az abrakostarisznyát helyettesíti (ugyanis a lónak az a szokása, hogy körbenyalazza és szétszórja az abrakot). Fogtam a kötőféket, elővettem a jászolból a tejkét, s abból megettettem a lovakat. Szinte mindig késtem az iskolából, s ezért folyvást pellengérré állítottak. És a lovak nem ettek. A jóistennek sem akarták időben befejezni! S egyszer – nem volt akkor még karórám, de éreztem, hogy megint kések az iskolából – dühömben megharaptam a lovat. Alig vártam, hogy hazamenjek, és bocsánatot kérjek a lótól (amit egyébként megírtam *Két jó ló szolgája* című versemben). Az egész életem a ló és a kutya jegyében telt el. Ugyanis én egy árván maradt csikóval (akinek ellés közben elpusztult az anyja) és kilencből egy életben hagyott kicsi kutyakölyökkel egy napon születtem. Édesapám megvette a csikót, mert neki volt egy csikós kancája, s mikor megtudták a szomszéd dobai faluban, hogy Kányádinak van egy csikós kancája, az árva csikót odaadták neki hat véka piros bélű körtéért, amit nyáron majd megad a dobainak! Életem meghatározója ez a kanca csikó, aki vasderes volt, majd fehérre öregedett. Öregnek is hívták később a lovat, s tizennyolc éves koráig – tizennyolc éves koromig – élt. Akkor ették meg a farkasok.

– **Hogyan ették meg a farkasok?**

– Úgy ették meg a farkasok, ahogyan az előfordul: a farkasok bizony gyakran megeszik a lovakat!

– **Elkóborolt?**

– Ez nagyon szabadságszerető ló volt! Neki köszönhetem, hogy iskolába kerültem, mert csikózott egyet, s amikor én akkora lettem, már ennek a leánya – aki közben igavonó társa lett, a Vilma – is csikózott egyet, amit eladott édesapám, s abból fizette a tandíjat. És később is a tandíjat a csikók árából fizettük. Én azért kell hálás legyek az egyház református kollégiumának, mert el vagyok maradva az 1944-es tandíjjal. Igaz, tandíjkezdvezményes voltam, de száz pengőt kellett volna fizetni, s azt mondtam, hogy édesapám csak akkor tudja a pénzt adni, amikor a csikót eladja. És Háty Rudi bácsi, az igazgató akkor jelentette be sírva, hogy gyerekek, haza kell menni, mert az országot megszállták a németek. S akkor elmaradtam a tandíjjal, s ezért fizetem én az egyházi adót (mióta már volt saját lakásom) Kolozsváron! Tehát törlesztettem már az anyaszentegyháznak (és talán érdemtelenül ezért vagyok presbiter). De ez a ló olyan szabadságszerető volt, hogy amikor a háborúban ezeket is besorozták katonának – mint a székeleyeket –, egyszer csak hazaállított! A géppuskagolyó lepattant a hátán, úgy jött haza a töltényekkel! A lovakkal sok dolgom volt, mert Szent György napjától már nem otthon evett a ló, hanem fölültem a hátára, s kivittem őket a legelőre.

Egyszer éjjel vittem az erdőre őket, ahol félelmemben hol sírtam, hol énekeltem – mert mióta édesanyám meghalt, dolgoznom kellett –, s egyszer olyan beteg lettem kétoldali tüdőgyulladással, hogy majdnem belehaltam – mert akkor még nem volt penicillin –, s az orvosok már lemondtak rólam. Arra emlékszem, hogy 40,3 fokos lázam volt, mikor elájultam, s 39 fokos, amikor Gyarmati főorvosnál Székelykeresztúron fölbredtem a viaszosvászonnal letakart heverőn, s azt hallom a spanyolfal mögött, hogy ez a gyerek hosszú ideig nem végezhet fizikai munkát! Édesapám kérdezte, hogy a lovakat sem viheti a csordára. Nem! Nagy csend, s én éreztem – az életben először –, hogy teljesen fölösleges vagyok! Hallom, hogy kérdezi a doktor úr: esze van? Mondta édesapám, hogy a tiszteletes úr azt mondta, hogy van. Akkor adják kollégiumba! És akkor betettek a szekér derekába, s mentünk vagy harminc kilométert, amikor Betfalu fölött, ahol egyébként Tompa László született, hátraszólt édesapám: – Elmész-e a kollégiumba? – El! – Megállod-e a helyed? – Meg! – feleltem. – No, akkor: négy sarka van a világnak, olyan pályát választasz magadnak, amelyet te szeretnél; amikor én meghalok, te engem ne átkozz, hogy ez is lehettem volna, az is lehettem volna, csak volt egy bolond apám, aki megakadályozott! Így Udvarhelyre kerültem, az újraindított református kollégiumba, második osztályba. Ahogyan szokás volt a rekrutáknál, amikor berukkoltak, úgy édesapám is elküldött engemet Csomó Rózához, s előtte, az ő segédletével, ződ ágat, májusfát vittem neki legényecskeként.

Beállítottam ződ kalapban, és mondtam: édesapám azért küldött, hogy tegyél bokrétát a kalapra, mert te vagy a szeretőm, s én vonulok bé a kollégiumba! Ahogy

szokás volt, még zsebkendőt is kaptam – amely hosszú ideig megvolt, Róza nagyon jó szövőasszony a faluban még ma is! –, s felbokrétázva felültem a szalmazsák tetejére, s bevittek – a paradicsomba! Naponta háromszori rendes koszt! És a könyvek! Az első jó tanárom dr. Tóth Béla, aki a debreceni református kollégiumból fiatal tanárként jött át, és ő nagyon sokat segített nekem, mert igen sok lemaradásom volt. Én addig minden évben Szent Mihály napjától Szent György napjáig dolgozni voltam az állatokkal. De lettem én tanári tévedés áldozata is az első napokban! Földrajztanárom amikor megkérdezte, hogy „készültél-e”, én azt sem tudtam, honnantól kezdjem! Azt feleltem, hogy elmentem felbokrétázódni Rózához, és mondtam volna tovább a készülődésemet a kollégiumba, amikor megint megkérdezte: készültem-e. S mikor meséltem tovább az otthoni dolgokat, azt felelte: és még hazudsz is? S már jött is közelebb a köves gyűrűjét befelé fordítva, és jól fölpofozott. Én zokogtam, s akkor gondoltam, hogy haza kéne menni! Úgy látszik, ő is észrevette, hogy pedagógiai melléfogás volt, amit csinált velem (hiszen a *készülni* nekem mást jelentett, és én nem ismertem még az iskolai zsargont, hogy a készülés a tanulást jelenti), mert az első félévkor hiába nyújtogattam az ujjam, föl nem szólított – mégis ötöst adott félévben! De Tóth Béla tanár úr (áldassék a neve) olyan pedagógus volt (magyart és latint tanított, később a felsősöknek angolt is), hogy a latindolgozat javításakor megkérdezte tőlünk mondatonként, hogy kinek van meg hibátlanul. S ha a rossz tanulónak volt egy jó mondata, azt hívta ki először a táblához! Persze szidott is minket néha úgy, hogy Debrecen körül külön barmok legelnek, mint ti vagytok – mégis szerette őt mindenki! Később össze is barátoktunk öregkorunkra. Én annyira szerettem a kollégiumot, hogy amikor szüreti vakációt adtak – aki harminckilenc kilométeren túl lakott, az benn maradhatott az internátusban, én tizenhét kilométerre laktam –, nem mentem haza! Inkább mentem almát szedni az igazgató úrral, annyira jól éreztem magam. Olvasni pedig rengeteget olvastam a kollégiumban!

– **Volt-e Nagyalambfalván könyvtár gyermekkorodban?**

– Volt régen közkönyvtár a faluban, ami mára sajnos megszűnt, de iskolai könyvtár van. Most ünnepli iskolánk az alapításának 435. évfordulóját, s *Pál deák* mesterről fogjuk elnevezni, aki egykor elkezdte a tanítást. Régen a deák azt jelentette, hogy tudott írni-olvasni. Például így hívnák most a fiamat: Kányádi lófő András deák. Maradt fönn egy írás az 1500-as évekből, hogy „Kányádi lófő Miklós deák öt köből zabot ígért – és megadta” – ezek hozzátartoznak a családi tradícióhoz. Egyébként szokás volt a magukra valamit is adó székely családokban, hogy egy-egy gyereket (ha nem is végig, de néhány esztendőre) fölsőbb iskolába küldtek. Ezért nem meglepő – ahogy Egyed Ákos is írja –, hogy, mondjuk, a madéfalvi veszedelem idején egy csíki faluban több olyan férfi akadt, aki egy-egy kérvényt meg tudott írni latinul! Hiszen a hivatalos nyelv a latin volt. Az olvasásról meg azt

tudom mondani, hogy a ponyvairodalmat (*Szívek harcát...*, *Sobri Jóskát...*) együtt olvasták föl Jókaiival, Petőfivel. Nem tettek különbséget az irodalom és – ahogyan ma mondanánk – a szappanoperák között. „Bozóki gróf, siessen, siessen ...” – emlékszem még most is a folytatásokban megjelent füzetek egy-egy mondatára! Otthon a házunkban nagy könyvtár nem volt: a *Biblia*, *Petőfi Sándor összes költeményei* és a soros *Kalendárium* – ennyi volt. És a *Magyar Nép* hetilap, amit öten fizettek elő az utcában, s ebből olvasott föl Bartos apó. Közösen vették, mint ahogy a kukoricavető gépet és a lövontatású kapát is, őt család vette együtt! A székely kaláka, a közbirtokossági tulajdon virágzott nálunk, s ilyen jól működő gazdaságot csak Svédországban láttam az utóbbi időben. Kár, hogy nem erre épített a szocializmus!

– **A háború után megmaradtak az ünnepek a faluban? A református vidéken volt-e például karácsonyi betlehemes?**

– Hogyne lett volna! Én például ma is keresztet vetek a kenyérre, mielőtt megszegem. Ez magától értetődik. Mint ahogy nálunk Anjou-liliom zárókő van a templomunkban, és keresztfának hívják az egyik magaslatot. Valamikor mi is római katolikusok voltunk, és ma is szállást adunk a csíksomlyói búcsúra menőknek. Református létemre én is tudom az *Ékes virágszál*, *hozzád esdeklünk*, *Szép Szűz Mária*, *könyörögj értünk* katolikus éneket. Amikor tíz-tizenkét éves lehettem, és a húgom úgy öt éves, akkor nem mehettünk a püspököt megnézni, aki Csíksomlyóról érkezett, s Nagyalambfalván ment keresztül az állomáson – mert ki volt adva nekünk otthon a szántanivaló. És még ma is hallom, ahogy sírt a húgom: „Sohase látom meg a püspököt” – ugyanis a református nép is bevonult az állomásra köszönteni! A betlehemezés nálunk is olyan szokás volt, mint bárhol másutt. Subában hozták a betlehemes istállót, és elmondták a verseket. Szomszédos falunk, Doba katolikus volt, Galambfalva református, de a hagyomány korábbról, a reformáció előtti időkből való. Nem akarok én Európába integrálódni, ahol a protestáns gyereket kézen fogva kell a katolikus gyerekek között kísérni, és viszont! Ezek nem jártak soha Tordán, ahol 1564-ben betartották a vallásszabadságot. Azonkívül hol látsz te olyan püspököt, aki elvinné neked az új temetkezési szertartási könyvüket a II. Vatikáni Zsinat után – akkor újítottak a szertartásaiakon a római katolikusok – nekem, a protestánsnak azzal, hogy Sándor fiam, nézd át, és javíts bele bármit, csak szép legyen? És amikor mi nála esküdtünk, feleségem megrendülten hüppögött mellettem, s a püspök azt mondja: mondd utánam Pázmány Péter szövegét! Nem lehetett nem utánamondani – és utólag azonosítottam a szöveget: mindent kihagyott, ami az én hitemre és református mivoltomra sértő lett volna! Milyen nagy ember volt, aki ezt megcsinálta! Esketés után összecsukta a könyvet, s azt hiszem, a magyar értekező próza gyöngyszeme lehetett, amit mondott (ahol katolikus a feleség, református a férj), és evangélikus egyházi sze-

mélyek a tanúk!), s amit úgy fejezett be, hogy: „Ilyen ünnepi alkalmakkor, gyermekeim, az Isten jelen van!” Feleségem sírt, én bátorításul a püspök úr szemébe kapaszkodom, de ott is látok valamit megcsillanni, s akkor arra gondoltam: Istenem, ez a püspök úgy pap, ahogyan Petőfi Sándor költő!

– **A felekezeti békétlenséget csak a gyarló emberek művelik – hiszen Pál apostolnak az Efézusbeliéhez írt levelében ez a mondat olvasható: „Legyünk mi szentek és feddhetetlenek Ő előtt szeretet által”. De térjünk vissza a kollégiumba és gyerekkori olvasmányaidhoz!**

– Ugye volt nekem már alapom az olvasásra olyakkora, hogy az meglátszott a bizonyítványomon is: intőt kaptam félévkor matematikából. Nem csak azért, mert annyit beteg voltam! (Az intőt megkapom, hazaküldik postán. A postás, ugye, kíváncsi ember. Kibontotta, s megmutatta mindenkinek, hogy ennek a Kányádinak a fia milyen szégyent hozott a falura!) Édesapám bejött a kollégiumba egy keddi napon – akkor volt a hetivásár – ünneplőben, én a betegszobán. – No, fiam, nem erről volt szó! Öltözünk, s megyünk haza! – Kimegyek a szekrényhez, hogy csomagolok, s Tóth Béla tanár úr odajön. Én tisztelettel jelentem: édesapám azt mondta, hogy haza kell mennem, s itt kell hagynom a kollégiumot! – Hol van a te édesapád? – s mikor meglátta, bevitte a tanári szobába. Mit beszéltek, mit nem, de amikor kijött apám, azt mondta: – Többet ilyen elő ne forduljon!... s így maradtam én az értelmiségi pályán. Nekem minden dolgozatomban tartalom: jeles, helyesírás: elégséges, külső alak: elégtelen volt. (Akkor az egyes volt a legjobb jegy – én ma sem tudom, miért kell még ragaszkodnunk a szovjet ötöshöz!) S amikor Tóth tanár úr fölolvasta a jegyeimet, mindig hozzátette: ahogyan ez a bizonyítvány elégséges, ugyanúgy lehetne színjeles is – de Kányádinak lóg egy deszkája! Én sejtettem akkor, hogy mit jelenthet ez, s mikor később Kolozsváron találkoztam vele, elmondta.

– **És mit jelentett?**

– Akkor arra mondták, akinek egy keréssel több van, vagy kevesebb! A kollégiumban öten jelentkezünk Petőfi-kötetre, s én az öt pengőből befizettem kettőt, s hozzátettem, hogy a többit majd édesapám elküldi! Mikor már mindenki behozta a pénzt, akkor azt mondta, hogy fiam, neked nem kell megadnod a három pengőt. (Ő kifizette, pedig volt három gyereke!) Az iskolakönyvtáros is ő volt, és én szilencium alatt is állandóan olvastam, s ez meglátszott a jegyeimen. Akkor azt mondta a tanár úr, hogy csütörtökön nem vehetek ki könyvet, csak egy héten egyszer, kedden! No, én megkértem Rigó Karcsit, aki kisbaconi volt, hogy a csütörtöki buktarészemért venne-e ki nekem könyvet. Álmélkodott is a tanár úr, hogy ez a Rigó milyen szorgalmas lett! Egyszer aztán szűrőpróbaszerűen megkérdezett tőle valamit – s nem tudta! Akkor rákérdezett, hogy kinek veszed ki a könyvet? – Kányádi Sándornak. – S miért? – A csütörtöki buktarészemért. – Szé-

gyelld magad! – mondta neki, s nekem, hogy csütörtökön is vehetek ki könyvet. Ezek a meghatározók! És mit kaptam édesapámtól abban az évben karácsonyra? A könyvügynök nálunk is járt, és megrendelte Makkai Sándort – tíz kötetben! Ott volt 1941-ben a kicsi karácsonyfa alatt. Részletekben lehetett fizetni: *Sárga vihar*, *Ördögszekér* és így tovább. Édesapám a háború alatt elkerült a hadak útjára, én pedig különböző iskolákba kerültem, mert az iskolák sorra megszűntek. S végül a fémipari szakközépiskolában végeztem, ott érettségiztem le vén fejjel, huszonegy évesen, és ott ült tizenhét évesen Páskándi Géza, s ott fedezett fel engem. Az alapokat azonban Tóth Béla tanár úr rakta le! A szakközépiskolában csak a szolidaritás tartott engemet, mert én megcsináltam másoknak a magyardolgozatot, engem pedig matematikaérettségi előtt három nappal megtanítottak a legegyszerűbb másodfokú egyenletekre. Volt egy kitűnő matematikus az osztályban, aki segített, s aki az érettségin a legnehezebb feladatokat választotta, én meg a legegyszerűbbeket. Ezért én be tudtam fejezni az érettségi dolgozatot a kicsöngetésre, ő pedig nem. Ezért én tízest kaptam, ő pedig kilencest! Akkor csak a négy legjobb mehetett az iskolánkból felsőoktatásra. Ő, a nagy matematikus nem tanulhatott tovább, s el is vitték rögtön három évre katonának. Fél életen át haragudott reám! Kínkeservesen, harmincéves korára tudta csak elvégezni a műegyetemet.

– **Hová jelentkezted felsőoktatásra?**

– A színművészeti főiskolára. Mert a színjátszás az én falumban egy évszázadra nyúlik vissza. Egyáltalán, a Székelyföldön csak úgy engedélyeztek táncmulatságot, ha színdarabot mutatnak be előtte! Akkor népszínműveket játszottak. S az én édesanyám volt a falumban a primadonna. Szegény, meghalt 1940-ben, s én már tizenhat éves koromban odakerültem a társulathoz. A budapesti Operettszínház plakátragasztója lett a rendezőnk. Még kuplékat is tanultam akkor. Például: „Olvastam a lapban, azt hiszem, a Napban, hogy Juliska szerelmes volt a villamoskálauzba. De szülei a postáshoz varrták. Olvastam a lapban, azt hiszem, a Napban, hogy Juliska nincs már a postással, egy csendes hajnali szürkületben kiment a Népligetbe, s a villamos alá került.” Akkor tanultam, hogy „szkeccs”! Én az összes darabot tudtam, az összeset lesúgtam, és a végén én lettem a bonviván! De amikor énekelni kellett, és kieresztettem a hangomat, mindenki rájött, hogy nem tudok énekelni. No, sebj, mondta a rendező, csak tátogjak a színpadon, s majd a Jenő énekel a kulisszák mögött! Zuhog a taps, nagy a siker – föl volt találva a „play back”! Levédtek? Nem! Kár, mert mára milliomosok lennének!

– **Visszatérnék a falubeli népszokásokra. Karácsonyról meséltél, azonkívül milyen szokásokra emlékszel még?**

– Aprószentekre, Szent Dávidra, de a legkülönösebb a húsvéti locsolás volt, amire leginkább visszaemlékszem. Otthon szigorúbb húsvét volt, mert a lányokat a vödörrel a kúthoz vitték, s a hideg vízzel öntözték meg őket! Úgy nyolcéves le-

hettem, talán 1936-ban volt, amikor egy tizenhét éves szép leányt hét vödör vízzel öntöztek meg a legények. Olyan tüdőgyulladást kapott ettől, hogy egy hét múlva meghalt. Ekkor szűnt meg a falunkban a kútból való locsolás. Azóta csak kevés rózsavízzel vagy szagos szappanos vízzel lehet locsolni!

– **Egész életművedben nyomon követhető a szülői ház, édesapád sorsa, a lónak – életed központi szereplőjének – a sorsa, hiszen most kiderült, hogy valóságos lóról van szó! A *Fától fáig*-ban, egyik legnagyobb versedben is és a Román Viktornak ajánlottban is mit keres az a gyermek a „függőleges lovak fájdmánál”?**

– *Sörény és koponya* – amit még be kell fejeznem! Már húsz éve próbálom ezt a versemet megírni, s Réz Pál barátom egyre inkább sürget és nógat, hogy megírtam-e már a nagy versemet – mert neki ígértem –, de én egyre inkább attól félek, ha megírom, meghalok! Ő nem vesz engem komolyan, mert mindig azt mondja erre: írd meg nyugodtan, és ha meghalsz, én Magdit elveszem majd feleségül!

– **Nagy versedet, a *Halottak napja Bécsben* címűt is hosszú éveken át írtad! Megemeljük a kalapunkat, ha a megírandó fölülmúlja ezt. Ha nem múlja fölül, csak eléri, akkor is megemeljük! Amiről mesélned kellene, amiről újabb nagy versed írod, s amely témát már többször is kerülgettük: a ló! Ott tartotunk, hogy megették a farkasok...**

– Igen. Tizennyolc éves korában! Mondottam már, nagyon szabadságszerető ló volt. Én elcsaptam az erdő szélénél, s ő jelentkezett a pásztornál, jóllakott, s elment. Nem tudott a karámban ülni, és most is ez lett a veszte! Kiengedtük, mert nálunk, ha nem volt szükség a gazdasági munkában a lovakra, akkor kiengedtük őket három-négy napra, hogy ne egyék otthon a szénát. Nekünk otthon csak házi munkára kellett, mi nem fuvaroztunk vele naponta. (Egyszer fuvaroztam vele deszkát tizenhat éves koromban, amikor szerelmes voltam, és kellett a pénz – s édesapám azóta sokszor fölhánytorgatta, hogy a tarlóláncot akkor elvesztettem!) Csak abban az évben vettünk szénát, amikor én voltam a gazda, mert különben nálunk mindig rengeteg széna volt otthon, hiszen nem fuvaroztunk velük, s a lovak szabadon voltak, ha nem volt szükség rájuk. A lovat, még ha a farkassal volt is vitája, azt a lovat nem lehetett megfogni. Elkergette a farkasokat! A lovat egyedül én tudtam megfogni. Zabostarisznyával mentem, és még velem is, aki a gazdája voltam, előfordult, hogy jött, hátracsapta a fejét, s lerúgta a szalmakalapot a fejemről. Éjszaka gyakran találkozott farkasokkal, s mindig elzavarta őket, sokszor még, ha ott volt Purdó kutya, még ő is segített! De a legutolsó vitában, amikor a farkasok körülvették – ő vesztett! S amikor elpusztult, az akkora esemény volt a faluban, hogy a templom tornyából ki is hirdették: „Nagy farkasjárás van a faluban! Kányádi Miklós fehér lovát, az Öreget megették a farkasok!”

Ez 1947-ben volt, amikor én tizennyolc éves voltam. Akkor is én vittem ki a csordába, mint mindig. Az erdő szélén elcsaptam, ő kiment, jelentkezett, s három

nap múlva mentem érte, mert szántani kellett. Azt mondja a pásztor: vót itt kinn a ló, fiam, az igatársával, a Vilmával, meg a csikájával... de elmentek, többet nem jelentkeztek... én meg azt hittem, hogy hazavitted! Biztosan elmentek a Kápolna laposába, ott szoktak tilosba járni! S a kuttyák minden éjjel ott fognak a Kápolna felől (valami kápolna lehetett ott a középkorban). Elő is került a Vilma a kiscsikóval... Fölülök a Vilmára, s megyünk a nyomok után. Kicsi eső volt, s ez rögzítette a nyomokat. A farkasok megtámadták, három farkas, körbe-körbe! (Ahányszor mosógépet látok forogni, mindig ez jut eszembe!) Valóságos vályú maradt a helyén (mint a taposómalomnál szokott), s találtam is ott egy kirúgott farkasfogat egy szőröcsomóval. Akkor a farkasok taktikát változtathattak, mert a lovak elindultak vissza a csorda felé. A nyomokból láttam, hogy elől ment az Öreg, mögötte a csikó, s utána a lánya, a Vilma. Egy nagy árkon kellett átmenni, amelyiken szekérút vitt át. Ahol mentek volna át, oda ült le a ravasz farkas – megtaláltam a helyét, a porban a nyomokat az eső rögzítette: amikor mentek a lovak a szakadék mellett, akkor nekirontottak a farkasok, és beverték az árokba. Az Öregnek úgynevezett farkasvaksága volt – ebben a korban, tizennyolc évesen, már nem látnak jól a lovak –, s a csigolyája karambolozott. Ezért tudták megmocskolni! A leánya és a csikóunoka elmenekültek. *Sörény és koponya* című versem erről szól majd: „harmadnapon már csak sörény és koponya / lerágott bordák s a karambolozott csigolya / egymásra futott véres kis vagonjai / el sem kellett már takarítani // harmadnapon már csak a dögszag s a belek / széttaposott sarából torzó legyek / s a szakadék szélén sebtében kirakott / zabálás sürgette anyagcserenyomok / s a csönd a tehetetlen lombok szégyene / miért itt kellett megtörténnie // harmadnapon már csak sörény és koponya / lerágott bordák s a karambolozott csigolya / üres kötőfékszárat húz a nap / végig az erdőn még egy sugarat / mint akire önnön halála alkonyul / Úgy állok olyan vígasztalanul / s a dögre settenkedő farkasok / szájuk szélét nyalva lesik hogy zokogok” – ez az előhang. Ezzel a verssel úgy vagyok, mint Bajor Bandi egyik barátja, aki csak egy sort írt, s az annyira tetszett neki, hogy abbahagyta, mondván, hogy többet nem tud ilyen jót írni: „mikor Várad elfogyott a síneken”! Ez az egy sora volt. Az előhang után én sem igen akarom a verset folytatni...

– **Megjelent már valahol az *Előhang*?**

– Debrecenben adták ki Cs. Nagy Ibolyáék a Csokonai Kiadónál, 1989-ben. A kötet cím is ez: *Sörény és koponya*. Nem tartom szerencsésnek a vers címet – kötet címként –, mert a nagy vers még nincs is megírva! Csak a kiadott tizennyolc sor mint előhang. Magát a nagy verset már régóta elígértem a Holminak!

– **Sándor, szeretsz-e énekelni?**

– Amikor egyedül vagyok, gyakran dúdolgatok, de Bori, a három és fél éves unokám olyan tisztán énekel, hogy ő szokta nekem kiáltani: ne énekelj, ne énekelj! De mindkét nagy fiam abszolút hallású!

– **Bartók és Kodály szerepét a magyarság életében milyennek látod? Őket meg is énekelted két gyönyörű versedben:**

Bartók

egyszál hegedű
a tengeren
múlt és jelen
s tán a jövődő

süllyedő-félben
süllyedőben

csak a kapitány
két szeme
csak egy pillanatra
csukódott le

nagy baj nem lehet még
velünk a zene

Kodály

be már örökre
nem borulhat
lendül a karja nyílik
sugarasra az ég és
hozza már a galamb
hozza az olajágot
boldog akinek térdén
egy nemzet lovagolhat

– A múlt században, meggyőződésem, hogy Magyarország – a „haza a magasban”, ahogyan Illyés Gyula fogalmazta – Bartók Béla volt, Kodály Zoltán volt, Kós Károly és Márton Áron püspök volt, és édesapám volt!

– **Fekete-piros című versed „mozdulatországáról”, kérlek, mesélj valamit!**

– Versemben mindent leírtam. Csütörtök és vasárnap voltak kinn a cselédek a kolozsvári telefonpalota előtt, és zene nem volt, csak táncoltak. A vers így kezdődik: „leíró költemény, melyet szereztem a / Kolozsvári Malomárok és telefon-

palota / közti járdaszigetről az ezerkilencszáz- / hatvanas-hetvenes esztendőkből
csütörtök / és vasárnap délutánoként”. Ebben a versemben próbáltam kitalálni a dallamokat, mert rájuk szóltak, hogy ne énekeljenek. És nem énekeltek többet, csak táncoltak! Némán táncoltak, s én a táncból próbáltam megírni azt, amire táncoltak: „Honnan járnak, honnan hozták? / Honnan e mozdulatország? / S milyen titkos adó-vevők / fogják, folyton sugározván, / az egyazon vér és velő / hullámhosszán? // Egy pár lány, két pár lány / fekete-piros-fekete / táncot jár. // A magnó surrog így. / S amit ha visszajátszol? / Koporsó és Megváltó – jászol.”

– **A Központi Statisztikai Hivatal vizsgálati eredményéből tudjuk, hogy egy átlagos magyar középiskolás 1986-ban naponta körülbelül harminckilenc percet olvasott a maga örömeire, 1999-ben már csak tizenháromat! A sokat emlegetett nyelvvesztéshez – amely az idegen nyelvű környezetben különösen veszélyezteti a kisebbségben élő magyarságot – veszélyforrásként az olvasásvesztést is megnevezhetjük?**

– Egyik versem, a *Felemás őszi ének* talán erre a kérdésre is választ adhat: „építsd föl minden éjszaka / építsd föl újra s újra / amit lerombol benned / a napalok háborúja / ne hagyj kihunyni a tüzet / a százszor szétrúgottat / szítsd a parazsat nélküled / újra föl nem loboghat”. Szítani kell a tüzet, és mindent meg kell ragadnunk a fönmaradásért: meg kell becsülnünk a mai technikát, és minden kulturális lehetőséget igénybe kell vennünk, hogy megmaradjunk! A Duna Televízió sokat segíthet, és az internetre is, a világhálóra, minden javainkkal föl kell hurcolkodni! Ez olyan fontos ma, mint a könyvnyomtatás vagy a kereszténység fölvétele volt – annak idején! Így megteremtődhet a „haza a magasban”, és a budapesti magánmagyar kapcsolatba léphet az új-zélandi magánmagyarral. Csak azt a világhálót meg kellene tanítani magyarul! Igaz, én még nem láttam internetet, de biciklim sem volt gyerekkoromban, mégis tudtam, hogy a bicikli is egy nagy találmány! Mikor az Ericson Magyarország Kft. fiatal kutatómérnökeinek tartottam előadást, és elmondtam nekik, hogy magyar nyelvű számítógépeket kellene tervezniük, akkora tapsot kaptam, hogy örömben elneveztem a mellém rendelt moderátor fiút *mederbentartónak!*

– **Igen termékeny író vagy! Mikor írsz? Rendszeres időbeosztásban, avagy csak akkor, ha ráhangoltságod van?**

– Egyik versemben erről is szóltam. *Esti gyónás* a címe:

ma sem vittél engem
a kísértésbe én vétkem
én igen nagy vétkem
én legnagyobb vétkem
versre való restség

– Ismerjük Nagy László szavait, amikor arra a kérdésre, hogy mit üzen a jövő század emberének, azt mondta: ha még lesz emberi arcuk – csokolom őket! Kérlek, valami vigasztalót üzenj nekünk!

– Sajnálom, hogy semmi újat nem tudok neked mondani, de egyik versemben ezt is szó szerint megírtam. Ez legyen az utolsó üzenet (*Játszva magyarul*):

*aki megért
s megértet
egy népet
megéltet*

– Köszönöm, hogy a Gellérthegy lábánál is megelevenítetted az öreg köveket, életet adtál a kicsi térnek, az ódon falaknak. Jó kétszáz évvel ezelőtt – egy zseniális versálom szerint – a költő Virág Benedek, szobra itt van a közeledben, megköszönvén a látogatást Kosztolányinak átnyújtott egy almát. Ezúttal én hadd köszönjem meg a vendégséget egy erdélyi népdallal:

Szék városi öreg templom harangja,
Jaj, de ritkán hallszik nálunk a hangja.
De amikor elhozza az esti szél,
Eszembe jut, hogy te engem szerettél.

Nem szeretsz már, nem hallom a harangszót,
Nem hoz nekem az életbe soha jót.
Sírig tartó hű szerelmet fogadtál,
S az estéli harangszónál megcsaltál.

Száradjon el minden virág a réten,
Aludjon el minden csillag az égen!
Nap se süssön, gyász borítsa az eget,
Mert egy legény csalta meg a szívemet.

Farkas Gábor

Visszatekintek

Kányádi Sándor emlékére

Jön felém az erdő –
izmos szürke bükkök

Függőlegesek végtelen párhuzama
magasban összezáró karok
zuhanó ösvények
a gyökerek útvesztői közt.

Elcsuklik a dallam,
elhallgat a csengő,
ágak közt a téboly –
jön felém az erdő.

Izmos szürke bükkök,
égig érő tornyok.
A csend vezet csak –

s felnövő aggályok.

Forrás: MTI Fotó: Czeglédi Zsolt

Radnai István

Elsőbbség

Kányádi Sándornak és Miklóssy Endrének

amíg még itt ahol még nem kopár
amíg sétálok a fák alatt
amíg a lomb lelke bólogat
az ablak előtt látod a korát

a csend-szobában ahogy nő árnyuk
jönnek a barátok s az alkony
rosszallást látnék minden arcon
szellem amíg belőlem is átjut

barátok meglátogatom őket
közös kép közülük két halott
amíg csak levelet nem kapok
megőrzöm még árnyasan a földet

vonulnak lenn a pályatársak
nappal rövidebb s újra látnak

Forrás: MTI Fotó: Szigetváry Zsolt

Ködöböcz Gábor

„fényből s gondból egyberostált ember-vándor”

Nagy Gáspár Kányádi-élménye

Már-már közhelynek számít, hogy az áldott emlékű Nagy Gáspár nemcsak a költői létformában, de emberségben és magyarságban is kimagaslott, még pontosabban: kiragygott a kortársak közül. A fájdalmasan korán elhunyt költő jó barát a tapintatos figyelem, az őszinte érdeklődés, az önzetlen segítőkészség és a keresztényi szeretet élethosszig tartó, folyamatos gyakorlásával mutatott példát mindannyiunk számára. Családi indíttatásán és iskoláztatásán túl ebben választott mesterei (Kormos István, Nagy László, Pilinszky János és Jékely Zoltán) is útmutatásul szolgálhattak neki. Akár-csak a Szabófalvától San Franciscóig szemlélődő idősebb pályatárs, Kányádi Sándor, akitől a tág horizontú gondolkodás mellett az írástudói bátorság, a hűség és helytállás morálját tanulhatta el Nagy Gáspár. Példának okáért az *Időmadárijesztő* című vers üzenetét („amikor már-már vérembe rögződnek a ki nem mondható szavak, megpróbálom nagy költőnek érezni magam”), hiszen – mintegy Wittgenstein szállóigéjével is dacolva – „amiről nem szabad hallgatni, arról beszélni kell”.

A két költő közötti poétikai hasonlóságokat, az élmény- és érzékenységformák érintkezését méltóképpen egy másik tanulmány tárhatná föl. A jelen dolgozat „csak” arra vállalkozhat, hogy három alkalmi írás segítségével közelítsen a címben megjelölt tárgyhoz. Nagy Gáspár Kányádi-élményét a székelyföldi Nagyalambfalváról elszármazott Mester ötvenedik, hatvanadik és hetvenötödik születésnapjára készült köszöntő-tisztelő írásokkal próbálom bemutatni. Az egymást erősítő és egy irányba mutató szövegek nem hagynak kétséget afelől, hogy „utolsó garabonciáskodó népköltőnk” és „utazó verscipelőnk” varázsos személyében a kortárs magyar költészet megkerülhetetlen, korszakos jelentőségű alakját tisztelhetjük.

A műfajilag és partitúra tekintetében is változatos születésnapi köszöntések közül az első (*Távirat Kányádi Sándornak Kolozsvárra, a Horea 48-ba*) a *Tiszatáj* 1979. májusi számában jelent meg. Íme, a teljes szöveg: „...amikor a költészet a többféle megnevezés/ látványos eszközeivel kussol a lényegről akkor te/ európa lélegzetében és földünk felsíró sóhajaiban/ figyeled az egyetlen galambtollat hol remeg legjobban/ hova nem száll le milyen víz hajtja szamos/ zuhintóján miféle szél fújja bécsi utcák csöndjén/ és san franciscóban propeller örvényben külön/ már madártól külön a hazától ideg-s/ galambdúcba hogy visszatál-e...” A Kányádinál is gyakori központozás nélküli prózavers az ünnepelttel fölsimert érték- és sorsközösség jegyében mondja ki a köldöknéző magatartás érvénytelenségét, miközben a közösségi elkötelezettségű, herderi felfogás mellett tesz hitet. Az otthontalansággal és idegenséggel dacoló vágy-

és célképzetek lényegi azonossága a „táviratvers” egész metaforikájában, vivőerőként funkcionáló értékjelképeiben („egyetlen galambtoll”; „szamos zuhintója”, „bécsi utcák csöndje”, „san francisco”, „propeller örvény”, „madár”, „haza”, „ideg-s galambdúc”) is egyértelműen megjelenik. Mintegy képileg s gondolatilag asszociálva a Kányádi-líra megannyi emlékezetes szépségű darabját (*Halottak napja Bécsben, Fekete-piros, Fától fáig*), illetve a *Játszva magyarul* üdvözítő hermeneutikáját: „aki megért/ s megértet/ egy népet/ megéltet”. Ráadásul a Nagy Gáspár-féle „gyorsfényképen” a couleur locale mellett a világnyivá táguló optika szemlélettágító- és távlatosító törekvése olyasféle hangsúlyokkal jelenik meg, amely mély és lényegi rokonságot mutat a kolozsvári költő 1967-es bécsi előadásában a romániai magyar költészetéről mondott, de önportrének is kitűnő jellemzésével: „Tekintete: tiszta, inkább szelídnek, békésnek mondható. De hegyi tóra emlékeztető szeme sarkában az öröm mellett a nyugtalanság, a konokság ráncai jelzik: szemmel tartja a világot, a pásztortüzek füstjét s az atombombáét egyaránt”.

A második alkalmi írás (*Levél Kányádi Sándornak*) a költő hatvanadik születésnapjához kapcsolódik, és miután május 10-én Havas Judit Kányádi-estjének bevezetőjeként szolgált – a *Forrás* 1989. októberi számában jelent meg. A *Vannak vidékek* versciklus alig kódolt üzenetéhez híven „el nem küldött, táviratként föl nem adott” levélforma-töredék az életút és életmű jellegadó mozzanatait/mozzajait egybeszóve fejezi ki a szerző ünnepelet iránt érzett szeretetteljes nagyrabecsülését. A *Fától fáigtól a Sörény és koponyáig* emelkedő pályáiv olyan nagy formátumú költőre vall, akiről Nagy Gáspár a példaembereknek kijáró tisztelettel beszél: „Immár két évtizede tudom, hogy a hírvivők, krónikások és konok örökök: tehát a költők legelső sorában vagy, az egy kézen számolhatók közül – ez mára fényesen szomorú evidencia. (...) Szerte a világban, ahol csak magyarok élnek, ismerik verseidet, s ma különös erővel és szeretettel gondolnak rád”. A Kányáditól származó emblematikus szöveghelyek („vannak vidékek, ahol...”, „égő szekértábor”, „azért harang a harang”, „a vers az, amit mondani kell”) az informális helyzet és az esztétikai érték szoros összefüggésén túl arra is figyelmeztetik az olvasót, hogy tisztán irodalmi motiváció és tisztán esztétikai megértés a posztmodern korban sem létezik. A levél végén változatlan formában megismételt, tíz évvel korábbi születésnap távirat kurzivált szövege is ezt a meggyőződést erősíti bennünk. (Zárójelben és emlékeztetőül: „... amikor a költészet a többféle megnemközelítés/ látványos eszközeivel kussol a lényegről akkor te... stb.)

A szeretetben és sorsvállalásban azonosuló köszöntőversek sorában művészi értékei okán egészen különleges helyet foglal el a költő hetvenötödik születésnapjára írott *Mi volna évei mögött?* című remeklés, amely a *Tiszatáj* 2004. májusi számában jelent meg. A legtitkosabb ultrahangokra is fogékony mű a Kányádi-lírára emlékeztető természet- és valóságközeli metaforikájával, áttetsző formarendjével, csillámló játékoságával, nyelvi szépségével és emberi mélységével ragadja meg az olvasót. A személyes

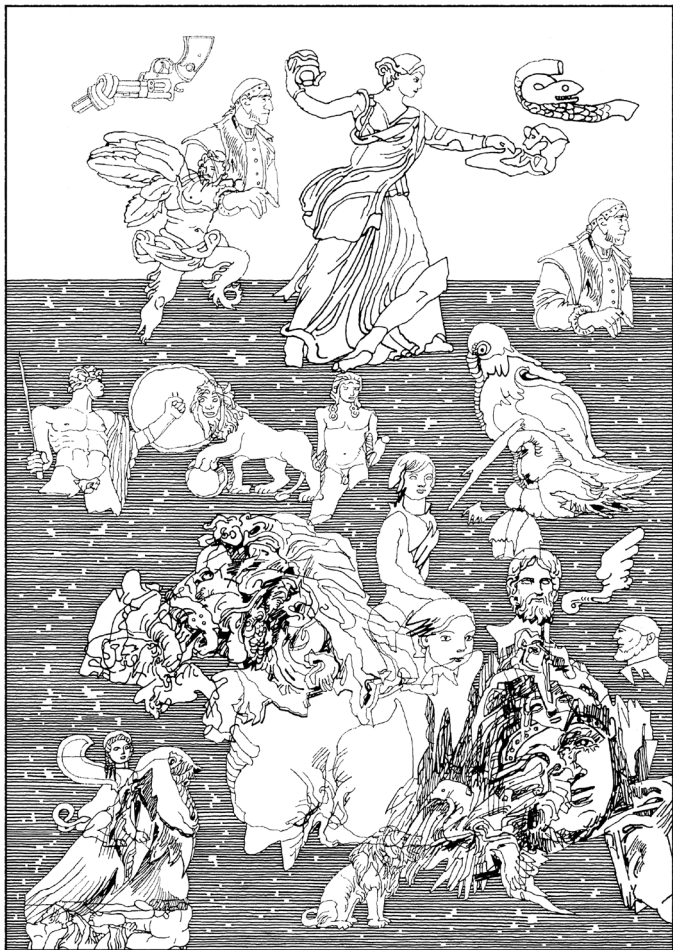
léttörténet pragmatikai vonatkozásait a költői világ imaginárius elemeivel ötvöző, in-tarzaszerűen leltározó alakrajz oly módon láttatja Kányádi Sándor művészi-emberi portréját, hogy eközben a lírai én az idősebb pályatárssal fölismert lényegi azonosságokat, a nyelvszemlélet, a költészetfelfogás, a magyarságélmény, a hagyomány- és értéktudat terén megmutatkozó attitűdbeli egyezéseket is érzékeltetni vagy legalábbis sejtetni tudja. Az már a kifinomult érzelmi intelligencia tanulhatatlan eleganciáját, a nyelvi-szemantikai megformálás bravúráját dicséri, hogy mindezt rejtjelesen, indirekt módon teszi. (A mostani dolgozat keretei között kifejtteni nem, legföljebb csak jelezni tudom, hogy a Kányádi-verseket idéző ritmikai szegmentáltság, élőbeszédszerűség, nyelvi minimalizáltság, beszéd- és dallamtagolás külön tanulmány tárgya lehetne.)

A Kányádi-misztériumot kutató vers a szignifikáns élettények és személyiségjegyek („nagy utak”, „világvégi találkozók”, „árny-mosolyok”, „gyors szökellő szavak”), illetve az értéktudatot kifejező értékjelképek („csikó-csengő”, „golya-kelep”, „fecske-csivít”, „Szamos Nyárad és Küiküllő”, „ama metró-pad”, „fák hegye”) főlemlítésével úgy jut el az érvényes és élményszerű Kányádi-portréhoz, hogy eközben általánosabb létfilozófiai tanulságokkal is szolgál. A *Mi volna évei mögött?* a fizikai és metafizikai világ határmezsgyéjén egyensúlyozó költeményként avat be a látható mögött fölsejlő titkokba, a szenzualitáson túli igazabb és mélyebb valóságba. „Szamos Nyárad és Küiküllő/ megmorajló/ hangja/ mögött/ sőt még ama/ metró-pad fölötti falra/ papírosra/ féltényerre és körömrre/ vagy a fekete korongra/ rótt versek/ mögött/ is van egy másik költő/ fényből s gondból/ egyberostált/ ember-vándor/ el nem romló/ el nem vásó/ mert szívéből tud ő szókat/ Isten hű írástudója/ de bölcsen tud hallgatni is / így prófétál némán s túlhan/ már fák hegyén és koronáján”. Nagy Gáspár vallomásként és önportréként is olvasható verstüneményében, főként pedig annak utolsó soraiban – miközben tehetség és jellem életreszólan fontos összefüggését érinti – mintegy a vékonyka földi jelenlétre figyelmező mementóként tudatosítja a vendéglét transzcendencia általi meghatározottságát, valamint az evilági történések metafizikai távlatból fölsejlő mélyebb és pontosabb értelmét.

Nagy Gáspár számára a magyar irodalom egysége és összetartozása már akkor is nyilvánvaló volt, amikor a határon túli magyar irodalom alkotásai szinte még teljesen ismeretlenek, illetve hozzáférhetetlenek voltak a hazai olvasóközönség körében. Versei háttérvilágát fölillantó esszéi (*Szavak a rengetegből*, Tiszatáj Könyvek, 2004), valamint vallomások, emlékezéseket, interjúkat tartalmazó kötete (*Közelebb az életemhez*, Tiszatáj Könyvek, 2005), továbbá Görömbei András Nagy Gáspárról írott monográfiája (Kalligram Kiadó, 2004) egyaránt bizonyítja, hogy költőnk a sokágú síp szólamait a határokkal dacoló nyelvi-szellemi haza spirituális szimfónia-élményeként érzékeltette és érzékeltette évtizedeken át. Lett legyen szó Tamási Áronról, Sütő Andrásról, Jékely Zoltánról, Határ Győzőről, Gál Sándorról, Farkas Árpádról, Ferenczes Istvánról, Vári FABIÁN Lászlórról, Kannás Alajosról, Baránszky Lászlórról, Horváth

Elemérről vagy éppenséggel az „Isten hű írástudója”-ként aposztrofált Kányádi Sándorról, az esszéíró és vallomástevő Nagy Gáspár gondolatai majd’ mindig az egyetlen és pótolhatatlan anyanyelv körül forognak, mondván, hogy „nem félteni kell anyanyelvünket, hanem sokkal jobban szeretni (...) Mert csak a szeretet védelmezheti meg és teremtheti újjá az isteni rendelés szerint ajándékkul kapott anyanyelvet”.

A nyelvre való ráutaltság és a nyelvnek való elkötelezettség képezi Nagy Gáspár és Kányádi Sándor közös ethoszának legdominánsabb elemét, hiszen Kányádi *Apáczai* című portréversét idézve: „egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv”. Az a megtartó és létüknek értelmet adó nyelv, amely mindent tud, és amely mindig hatalmasabb használóinál. De ha a költészet bármi oknál fogva hallgat a lényegről, akkor a mégoly omnipotens nyelv is vajmi keveset ér.

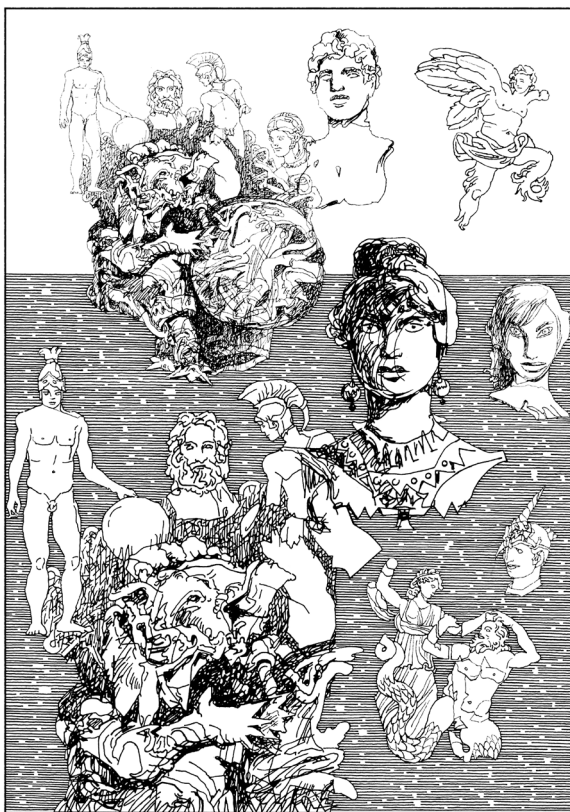

Holló József

Szavakból font koszorú – Kányádi Sándornak odaátra

A Teremtő elhívott: még nem tudom felfogni!
És a tudatalattimban a költészeted kísért:
hallom egy versed két sorát: „*valaki engem
kiszemelt valamire valamiért.*”
Így rendeltetett el a Te küldetésed,
hogy az álmaid ránk hagyhasd elmenőben,
miután bejártad sorsod útvesztőit:
a félrekapott sarkú, szakadt sárcipőben.
Merengek, ahogy ködökben a távol.
Az agyamon át-át villannak verseid
verődve, akár pillák közt a fény –
súgják *székelyfölded* örök értékeit.
Azt, mit magaddal hoztál őrizőnek
dacolva korcs eszmerendszerekkel.
Megtartó hitedbe belecsimpaszkodva
jöttél a lelkedben – önkívületekkel.
Magadhoz szorítva a félténivalóid:
történelmet, hazát, magyarságot, nyelvet!
Félelmek nélkül, ragaszkodón, tisztán,
ahogy álmaihoz kötődik a gyermek.
Egy üresedő világban csurig töltött szívvel
ÍRSZ... hogy gondolatod hagyatékká vesse
a szárnyatlan repülést... amin úgy értél az égit,
hogy visszahozzon vágyad szabadesése.
Múlandót marasztalsz, a maradandóval.
Tudva a kimondott, a leírt szó hatalmát
hirdeted: a remény nyesett ágként kihajt –
és az igazság áttöri a hazugságok falát!
Szelíd énedhez társult istenhittel
Te felelősséggel szólsz holnaphoz és mához!
Ahogyan írod is: „*nem mindegy Uram tudhatod
hogy az utódom áld-e avagy átkoz.*”
Oly jó azt kimondani; értjük minden szavad,

míg próbáljuk elbírní a nehéz örökséged.
 Azt amit ránk hagytál oldó irgalomnak
 féltve őrzi már a Te büszke néped!
 Nem háborogtál a sorsodért soha,
 sem a válladra aggatott keresztjeidért:
 úgy gondoltad: „*viszem egy-két stációt
 a megkorbácsolt Krisztusért.*”
 A Teremtő elhívott. A harangszó velünk sír.
 Szorongó csendeket vigasztal az Ige.
 Összekulcsolt kezekkel érted imádkozunk
 Hozzá, aki ... *kiszemelt téged valamire.*
 Betöltetlen, szörnyű úr maradt utánad!
 Összefolyt, időtlen a nappal meg az éjjel.
 Perelnénk a sorsot, de nem tudunk ocsúdni,
 csak összekapaszkodunk a nagy Ürességgel...

Szíki Károly

„Nagyváros, nagyváros, ne csábíts te engem, maradok holtomig, itt, ahol születtem!”

– *In memoriam Kányádi Sándor* –

„Csak a költő halála után derül ki,
 hogy az volt-e, amit élete alatt hittek,
 s olykor maga is annak hitte magát.”

Hosszú emlékezés és elmélkedés ez, éppen 3 és fél évtizedes emlékek gyűrűje készül ebben az írásban. Háború van a lelkemben, a Mezőségig csapó hullámokkal. Okkal.

1982 nyarán Görömbei András, Bertha Zoltán, Aczél Géza, Márkus Béla, Csoóri Sándor, Csengey Dénes ajánlólevelével indultam el Debrecenből Erdélybe, hogy a tabudöntőgető *Befalazott szószerék* című zenés irodalmi összeállításomban Görömbei András által beszerkesztett költőket meglátogassam, és a versek keletkezési helyszíneit, hangulatait meglessem, megérezsem. Így jutottam el életemben először többek között Kányádi Sándorhoz, Farkas Árpádhoz, Király Lászlóhoz, Ozsvald Árpádhoz, Sütő Andrásához, Magyar Lajoshoz, Bágyoni Szabó Istvánhoz.

Az ajánlólevelél jónak bizonyult, mert nem csak az ajtók, de a szívek is megnyíltak. Sok üresfejű kóborlovag vágatott már akkoriban is körülöttük, kik csupán az idol-idiotizmus szerénytelenségével csöngették fel őket. De beszélni kell komoly kérőkről is: Gryllus Dánielről, aki ez év májusban még koccintott a költő 89. születésnapján, és vallja: *Ez szubjektív dolog, de számomra ő volt a legnagyobb mai költő.* És együtteséről, a Kalákáról, beszélni azokról, akik Ködöböcz Gábor irodalomtörténész átszellemültségi szintjén tanulmányokat írtak a Mesterről.

36 év telt azóta. A varázslat ereje nem tompult 3 és fél évtized távlatában sem, s talán nem túlzás, ha azt mondom, a szeretet ereje legyőzte az időt. Még akkor is így van ez, ha többen végleg elmentek már, és művészi tollforgatóink jelesei a mennyei kávéházakban írják verseiket.

Most éppen aktuális halottunkat, Kányádi Sándort gyászoljuk. És emlékezünk. József Attila szavaival mondván: *nem oly nehéz – idesereglik, ami tovatűnt, a fej lehajlik és lecsüng a kéz.* Lehetne folytatni ezt az Ódát, s nyomában megszületne – rajongásig szeretett költőnkhez igazítva – az elbitorolt sorokból új imádat: *Nézem a hegyek sörényét – homlokod fényét villantja minden levél...*

Mert igen! Kányádit csak imádván lehetett szeretni. Rakom sorba 36 év tükörce-

repeit, madármarasztaló szavait, szétmálló életnek, kilátástalan sorsoknak, sok hite-volt nincs nincstelen megtört hitűeknek az ősi magyar életkedvbe, sok-sok nevetésbe fojtott szorongásnak értő-ostorozó rajzába töltött életművét.

Ő biztonságkorlátot állított a szabadságérzetük mellé, mert tudta: nem vagy szabad, csak anyaöltre vágyakozó lubickoló, meghalni is képtelen kupac, még kockázatni is alkalmatlan túlélő. Lefokozott vegetáló egyed. Ezeket a biztonsági kőröket futotta évről évre kifáradástól kifulladásig a nagy-maszk elméletét követve: akkor jó, ha belesimulsz egészen, tehát eldobhatod a saját arcodat. Befelé forgatással akarta megvalósítani saját szándékát Amerikában, Kanadában, az anyaországban és Erdélyben.

Terrakotta-lét hírnöke lett, a mázatlan égetett kisebbségi sorsközösség lázadója, ahol mindenkor felvillan egy fanyar, magányos pillanat-zárószó, de nem lezárásnak, hanem hitnek, a holnapi felkelés reményébe oltva. S ha már kopott benne a *hírnökség*, akkor madarakat vigasztalt, miben gyermeki lelke kapott szárnyra. Kézről kézre, generációról generációra hagyatkozzuk írásait, ahogyan magam is a Tisza kutya történetével kezdtem gyermekeimmel, s a *Virágon vett vitéz* szétrongyolódva most unokám polcára kerül.

Kányádi Sándor 1929. május 10-én született Hargita megyében, Nagyalambfalván. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, majd a Római Katolikus Főgimnáziumban és a fémipari középiskolában végezte el. Ezt követően színművészetet tanult, de a diplomáját Kolozsváron, a Bolyai Tudományegyetemen szerezte meg a nyelv- és irodalomtudományi karon. Kányádiban először a szintén erdélyi költő, Páskándi Géza (1933–1995) látta meg a tehetséget. Szívesen beszélt Kányádiról, mikor színdarabját próbáltuk az Egri Vár színpadjára, Pesten. Ő közölte 1950-ben első versét a bukaresti *Ifjúmunkás* című lapban. Összesen tizenkilenc verseskötete jelent meg, műveit angol, észt, finn, francia, német, norvég, orosz, portugál, román és svéd nyelvekre is lefordították, utolsó könyvét 2002-ben adták ki *Felemás őszi versek* címmel. Írásművészetét számtalan alkalommal ismerték el. 1993-ban Kossuth-díjjal tüntették ki. 2014-ben a Nemzet Művésze lett, 2017-ben pedig megkapta a Prima Primissimát. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Írói álneve Kónya Gábor volt.

Kedves Sándor! Először be kell vallanom 1982-es félelmeim! Amikor beesteledett, az ajánló levéllel kezemben elindultam felkeresni a *Befalazott szószerk*be szerkesztett költőket. Mindig be volt osztva, kihez megyek. A legfélelmetesebb a Te lépcsőházad volt. Szerintem lidérces álmaim innen is származnak. Akkor már ismertem az újfasizmus ellen írott *Könyvjelző* versed, a megaláztatás meghűlt véredényeit, a rém dallamára kocogó fogak ritmusát. Mindazt a körülményt, amelyben ezek a versek megfogantak. Az éjjel utáni nyelv didergését éreztem minden porcikámban, amikor a sötét lépcsőházba érkeztem. Nőtt és feszült bennem a félelem, a becsapódott bejárati ajtó és valami nyikorgás zaja köszöntötték egymást,

és nem tudtam, hogy fussak, vagy maradjak, merjek-e két emeletet menni még? Kezemben egy kis balta, amelyet magammal hoztam, mert a sátorverés után valamiért hoztam nőtt.

Elém buggyannak ezek a rémséges esték, és nagyon szégyellem bevallani akkori félelmeimet, bozontos rettegésemet. Hívtál, mentem, persze, hogy igen. Egy lépcső, még egy, még ötven, csengetés és fény! Megmenekültem. Ez volt az első felvonás. A második könnyű volt. Szólt a zene a rádióból. A rádió mindenkinél szólt. Ültél a saját gipszmaszkod alatt, és verseket mondtál, a legújabbakat olvastad fel, melyeket aztán átadtál, hogy ottlétem alatt tanuljam meg, és adjam oda X szerkesztőségnek, de a papírt nem vihettem át a határon.

A *Metszetet* kaptam, amiből megértettem a remény utáni vágyakozást és magát a reményt, hogy egyszer vége lesz! Fakó reménység ébredsz, és vége lesz a fekete szenvedésnek. Még megkértelek, mutasd meg azt az ablakot, ahonnan kitekintve a secusok cipőjének orra látszik a falhoz húzódva: Ha le mer tekinteni az ember. A ház előtt egész éjszaka... A rettegés apokaliptikus szonátája az a vers. *A ház előtt egész éjszaka ott állt egy terepjáró, égő féklámpával állt, mintha csak akkor érkezett volna, mint ha éppen indulni akart volna...*

Két marokra fogta szívem újra a félelem, mert tudtam, lassan el kell köszönnöm, a lépcsőházból valahogy ki kell jutnom a kocsig. Az elköszönés olyan volt, mintha sosem találkoznánk már, mert ezek a búcsúk mindig különös jelentőséget kaptak. Persze, hogy találkoztunk még, de akkor is kitámasztotta bennünk az idő múlását az a néhány perc. Nem vallottam be, hogy a baltát eldugtam a lépcsőfordulóban, mert akkor azt is be kellett volna vallanom, hogy félős kisgyerek voltam, és hogyan jön egy rettegő alak ahhoz, hogy a *Fekete-piros* verset szájára vegye, pláne ha széki is az illető?

Nehéz, sötét idők félelme ébred ma is bennem. Akkoriban a Fagetban laktunk, a Tordai út menti kempingben. Csak később tudtam meg, hogy a nyolcvanas években azért volt ott olyan sok erdélyi, köztük kolozsvári is, mert egyedül onnan lehetett befogni a magyar televíziós adást. Belegondolt-e már valaki abba, milyen bünt követett el a bolsevik baloldal magyarjaink legjavával, éppen azokkal is, akik a televízió magyar adásáért kempingbe mentek? Hátborzongató, ahogyan belovagolt a halál Erdélybe, azon a bizonyos 2004. december 5-i Mikulás-napon is! Lidérces messze fény... És milyen jó, hogy ez a nemzetáruló, testvértagadó semmi-embergyűjtemény mélyen a Faget szintje alatt, elbukva virraszt!

A *Befalazott szószerk* összeállításból talán a legsúlyosabbak a Kányádi-versek voltak, abban a Görömbei-szerkezetben, hol mindegyik egy nemzet-gerenda volt. Megtartó váz, több ezer évre faragott sózott váz. De most ehhez a félelem-devianciához ez a bevallás illik.

Gondolatban még most is lerohanok a Hórea emeletéről, és bevágom magam a

kocsiba. Bezárok minden ajtót és várok. Percekig állok még a háza előtt, mint aki megmenekült a haláltól: kilihegem magamból a félelmet.

Vége a baltaszorongós éjnek, évtizedeket átugorva előre kéredzkedik egy másik est, mely 2006. október 22-én volt. A floridai Bánkuty házaspárral, Lányi Zsoltékkal és néhány katonával a 13 nap 13 helyszínes, 50. évfordulós rendezvény egyik állomására, Kolozsvárra siettünk. A magyar Sapientia Egyetemen Bocskay-szobrot avattunk, amelynek fő adományozója Bánkuty Géza és Ilona volt. Először Király Lacit faggattam egy tanteremben, majd a következő felvonásban jött a Kincses Kolozsvár est. A Malomárok és a telefonház közé vitt az éji barangolás. Újra a fekete-piros helyszínen! Összegződött bennem a némaság és a tánc. A vers itt különös akusztikával zengett. A Fekete-piros megemelt bennünket, egészen a tagadás tagadásáig, mint életcélig. Hol vagy már többségi Kolozsvár, ki írja a Te drámadat Sándor? Fáj az éjszakai hidegben, hogy koporsó lett a kincses múlt. És nem akarom elfogadni, hogy ez lesz a megváltó jászolunk! A teljes pusztulásba kell betakaróznunk és búcsút inteni Nagy Lajos országának, Mátyás terüj-honának és Horthy visszaszerzett nyoszolyájának? Elment az idő. Nagyon hideg lett ott, a Mátyás-ház tövében. Haza kellene menni, hazavinni még megmaradó feleinket. Látjátok, mivé lettünk?

Kányádi azt mondatja Janussal: Mestrében meg sem állunk! Tudtam, meg fogok állni hamarosan Mestrében is, csak az kicsit arrébb van, legalább 1200 kilométernyire. De nincs ember, ki azt mondatná velem: Szamosújváron ne álljunk meg! Megállunk, mert a magyar sors és irodalom, a szabadságharc és irodalma oda vonzott Kallós Zoli bátyámhoz, Wass Albert otthonához. Betyár leszármazott másként nem is tehetne! Már csak néhány kilométerre vagyunk Széktől is. Aztán vissza Sándorhoz.

Egy fekete kedden piros arccal, zenész kollégámmal, Szabó Violával, Kányádi- és Sütő-előadásokat tartottunk a Marosvásárhelyi Színházban. A délelőtti műsorunk végén a rendőrség emberei megjelentek a színházban, és azt mondták: nem javasolják az esti előadás megtartását, mert testi épségünket nem tudják garantálni, hiszen a városban rendkívüli állapot vette kezdetét.

Kirohantam a térre, és akkor megláttam a nyitott teherautón botokkal, villákkal hadonászó fémfogas fasiszták örült ábrázatát, és megértettem: nem csak az előadás marad ma itt el, hanem valami más is megszakadt, eltört Erdély fővárosában... És mondogatni kezdtem a *Könyvjelző* című versed, Sándor, amit az újfasizmus ellen írtál: ... *van amikor a megmaradtra vadásznak mint a ritka vadra...*

Mikor írom ezt a visszaemlékezést, a *Madármarasztaló* verseskötetéből kiesik egy összehajtott újság, az *Igazság* napilap 1988. június 19-i száma, hátoldalán egy budapesti hír: *az 1956-os esemény idején aktív ellenséges elemek tüntetést rendeztek Budapest központjában. Szocialistaellenes jelszavakkal megpróbálták befolyásolni a*

350-400 főből álló csoportot. Bevitték a rendőrségre Rácz Sándort, Demszky Gábort és más budapesti lakosokat. Átfut rajtam, hogy kedvesem is ott tüntetett akkor, s most felolvasom neki a Sándor által elrejtett újságcikket. 30 éve történt...

3 évtizede, mint amikor megállunk a szocreál épület előtt a Fötér sarkában. Szorongva belépek vele a súlyos kommunista idők jeleit hordozó emeletes épületbe, s ő már mondja, miért hozott ide: *30 évet töltöttem itt a Napsugár szerkesztőségben. Elővesz egy könyvet, dedikálja, és én megértem, ez a kezdet, de mi lesz a vég? – Neked vagy fiadnak dedikáljam? – kérdi, s én mondom, Szilárd fiamnak, és ő már írja finom vonalvezetéssel: ...1987. július 11-én. Ez a Madármarasztaló – versek kicsiknek és nagyoknak* kötet története.

De mi lesz a vége, hol zárjuk ezt a városi korzót? Ő felajánlja, hogy bemutatja a várost, nem turistamarasztaló szinten, hanem kicsit a mélyrétegeket is érintve. Elfogadom, és ahogyan beszél, átérzem, hogy arcra égett maszkok között Díszletváros Kolozsvár. A néző és a díszlet egy helyen van, a mozgó közönség maga választja meg a színhelyet tereken, utcákon, parkokban és termekben. Ez a befelé forgatós táncjáték adta az izgalmat. Folytonos versengés az idővel és a megszerzés örömeivel. Mert a megszerzés a lényeg, mint az élet minden más területén. És ami lényeg: ha befizettél a játékra, minden további nézelődés ingyen van. Ne nézz hátra, és ne nézd a büfét sem, mennyi egy kávé és egy pohár sör. Csak add oda magad a forgatagnak és sodródj, mert ezt szereted.

Egy nagy maszkban vagyunk, szűk és túlzásúfolt helyszínek díszletében. Mindig változó szcenikában. És Sándor sodor egyre mélyebbre az ismeretlen bugyranak rejtekeibe, templomokba, keresztre feszített idők ismereteibe vitt, Benczédi Sanyi bácsihoz, majd a szerkesztőségekbe, Király Lacihoz, Bágyoni Szabó Pistához, majd ki a térre, ahol megtréfál Mátyás király szobrának lovával, hogy melyik lábát emeli a paripa. Jön az igazmondó király háza...

Mára maradjon a végére a Házsongárd, mert alkonyodik – mondja. Csend a sírok között. Először az U parcella 480-as sírjánál, Reményik Sándornál időzünk, ő fejből mondja az istenes verseket, majd a nagy színészek során vezet végig, Kovács Gyula, Szentgyörgyi István, Poor Lili, Angi Béla, Csóka József, Ambrus Vilmos sírkövét mutatja, legendatöredékeit mondja róluk, majd Kriza János költő, unitárius püspök sírjára emeli tekintetét. Kisvártatva megáll Szilágyi Domokos sírkövével, s csak annyit kérdez: hitted volna, hogy csak 38 évet élt? És Dsida... Nézd, itt a kőkripta, rajta a felirat, ami mutatja, hogy csak 31 évet élt. És én még élek! Minden előre el van döntve? – Mi a vers, Sándor? – kérdezem tőle. Ő porba ír valamit, és így válaszol: A vers az, amit mondani kell! Ezt tanultam meg egy kisdiaiktól, amit azzal egészítenék még ki: amit énekelni lehet. – Vissza kell menjünk a homéroszi időkbe, amikor a verseket mondták és énekeltek? – kérdezek vissza. – Valahogy úgy! Jött Gutenberg, és a vers száműzetett a könyvbe. Most az

internettel fenyegetjük, mondjuk, hogy eltűnik, de ahogyan a könyvnyomtatás is megőrzött írásokat, a mai szennyezés után is marad mondási célokra vers – válaszolja. – Mondják a költeményeidet, mert amint mondják, jó mondani! – vágok közbe. – Én is mondom, mielőtt véglegesen leírom, mert mondás közben kihull belőle a fölösleg – válaszol. – És a megzenésítés mit tesz hozzá? – kérdezem. – A megzenésítés a versben rejlő muzsikát hangosítja ki, s teszi közismertebbé. Ballasi, Tinódi mintája él ma is – válaszolja... Brassai Sámuel polihistor halmáról leszed néhány gyomot. Leül a D 380-as sírnál, s itt Szenczi Molnár Albert zoltáraival figyelmez arra, hogy: *a nyelvtudós, filozófus, zoltárköltő, egyházi író, műfordító 28 művet írt, igen termékeny alkotó volt, akinek csak nyomában lépegetek, csak töredékét írtam, amit ő, aki 1574-ben Szencen született és 1634-ben Kolozsváron lépett ki az élők sorából. Egyszerűen szólva: zseni alkotónk volt ő.* És együtt mondjuk a XXIII. Zoltárt: Az Úr énnékem őriző pásztorom, / Azért semmiben meg nem fogyatkozom, / Gyönyörű szép mezőn engemet éltet, / És szép kies folyóvízre legeltet. / Lelkemet megnyugtatja szent nevében, / És vezérel engem igaz ösvényében.

A csend hangjai ülnek közénk a Házsongárdi temető naplementéjében. Sándor feláll, maga elé néz, és nem létező bajusza alatt megszokott, soha le nem hervadó mosollyal mondja: *Püspökök, harcosok, írók, filozófusok, tanárok, bibliográfusok, építészek valamikori létét őrzik e sírok. Mondd: lehet ez épeszűség, hogy még élek?* Erre kérdelem én: nem lehetne már az életünnepség sorozat elején letenni a maszkot, hogy olcsóbban megússzuk? Sok mű-színházi próbálkozás spórolna meg ily módon milliárdokat egy értelmesebb próbálkozásnak. Dűnnyög valamit, és hazafelé tartunk...

Az igazi katarzis csak az írói esteken érezhető a maga teljességében és megismételhetetlenségében. Forgószínpadon ülve, templomban, tavon, barlangban, pincében, ahol eltűnik az éles határ szintér és a zsöllye között, s a néző egyszerre szereplőnek is érzi magát a hatalmas forgatagban. Valami olyan hatást keresett a Mester, olyat, amely mindenhol megtalálta a szereplő és a néző közti legforróbb hangulatot. Ott voltam vele Fehéregyházán, ahol az utolsó pillanatban letiltotta a román gög, hogy verseit mondjam. 1984-et írtunk akkor.

Verseivel házaltunk a kanadai és magyar közösségekben, ahol ismerték már őt korábról, hiszen személyesen is járt köztük 1984-ben egy hosszabb, észak- és dél-amerikai előadókörúton vett részt. Simon Bolívarról szóló verse (Koszorú) ekkor született.

Megrázó egyszerűséggel beszélt Vancouverben Tamási Miklós a Mesterről, akitől csak annyit kért Sándor, hogy az indiánok közé vigye el őt, mert sorsunk, mondta, hasonló az indiánokéhoz. És Miklós, ki ott várja költő testvérét a mennyek birodalmában, elvitte őt, s a rézbőrűekkel való találkozás gyöngyszemekben gurul elő a lapokról a *Vannak vidékek* ciklus közepéről.

Újabb találkozás Sándorral 30 év múlva a budai Várban, a Litea könyvesboltban...

A nagy legendagyártó és mesemondó ízes részleteket idézett gyerekkoráról, az apának soha meg nem kopó példaadásáról, arról, hogy miért írt rimes verseket, ha már énekelni nem tudott. Bepillantást engedett a Színi Akadémián töltött idejébe, s arról is szólt, hogy miért nem lett színész.

Mindezeket az életcserepeket úgy mondta Kányádi, hogy a nevetés és fájdalom könnyei egybemosták a múltat a jelen ünneplő közönségével, ahol előkerül egy merített papírlapokra három nyelven nyomtatott versgyűjteménye, s már Vincze László papírzsonglőr áll be élményeivel a mester mellé, hogy miért és meddig még Kányádi mester szolgálatában?

Soha meg nem unható művész volt, kiről azt hitte az ember, úgy szereti a Hórea utcai házat Kolozsváron, hogy sosem lesz pesti író. De már nincs ott, s itt sincs már, s azon gondolkodik ma az olvasó és a néző: lesz-e olyan krónikás, aki a minden állami díjat és még 25 kitüntetést elnyert írófejedelem fellépéseit és az ott elmondottakat lejegyzí, mint egyedi példánynak és példának eredeti hagyatékát?

És ott voltunk Egerben, ahol fát ültetett az Érsek kertben. Kányádit nem más hozta Budapestről Egerbe, mint Alexander Brody író és reklámszakember, Bródy Sándor unokája, Hunyadi Sándor unokaöccse.

A diófánál Kányádi életélményének tükörcserepeit szállította közönsége elé. Érezhetően Isten kegyelméből egy erkölcsi tartóoszlop vendégének érezte magát mindenki, egy fáradhatatlan mester műhelyében járhatott, amint ő járt az említett nagy írók, Tamási Áron, Kós Károly, Illyés Gyula műhelyében. A felettünk lakozó, a jelen elüzletiesedett világból kiszakadó, de meglévő, felettünk keringő értékekhez mentette hallgatóit a nagy mesemondó, a feledhetetlen alkotó. Tette mindezt végtelen nyitottsággal, humorral, lángoló tekintettel, lenyűgöző enciklopédikus műveltséggel. Kezében a lapáttal, s elültetett Egernek nemcsak egy fát, hanem egy erdélyi életszemléletet, a kisebbségi magyar megaláztatásnak, a kiszolgáltatottságnak belakott végtelen horizontjait, hogy figyelmeztessen mindenkori feladatainkra: nem ért véget a küzdelem.

A Mester mindenkor mosolyogva sziporkázó szöveglabirintusba vitte el a hallgatóit, hogy így ültesse be a kódokat, a múlt és a jelen szellemiségét, ránk hagyományozva a feladatot: vigyük a keresztet egy-két stáción át a megkorbácsolt Krisztusért és a meggyalázott leszakított nemzettestvérekért. Úgy fogalmazta meg ezt a szülőföld-nemzetföld szeretetet, ahogy *Simon Bolívar* című versében tette azt saját keresztcipeléséhez, mint programbeszédet.

Kányádi létrát támasztott hallgatóin keresztül a nemzet érzékeny fiaihoz, lányaihoz, hogy közelebb kerüljünk az Úrhoz és közelebb a nemzet égető gondjainak megoldásához. Eközben üzent odaára is: még várjatok angyalok kicsit, míg elkészíték néhány kutat itt, aztán visszamegyek Gyimesfelsőlokra Berszán atyához, mert ott is szomszjasak a gyerekek.

Amikor beszállt a mikrobuszba, éjjel volt már, de csak mondta, mondtuk fennhangon a verseit, mert olyan ő, mint a kiapadhatatlan kút, amelybe ha belekóstolsz, örökké szomjazol, innod kell.

A barátság nem mindenkor drámamentes, mint ahogyan a dráma sem mindenkor barátságos. Budán, ha nem is egy fél éjszakát, de néhány hosszú percet átvitakoztunk a kis jiddis fordítása okán. A vita kezdete előtt úgy éreztem, elvesztem őt amiatt, hogy behálózott ember lett és a nagy mű megírása helyett az érvényesülés kaviáros kenyerét választotta. Külföldre menekített és ott kitanított gyerekekkel és a kis jiddissel. Nem lelki csoda csevegés az sem, de könnyű futam mégis. Bátorság helyett szörfözés a hawaii hullámokon. Úgy éreztem akkor, ott a III. kerületben, mikor kiszállt a kocsimból, hogy az a bizonyos, az a nagy mű nemcsak, hogy várat magára, de soha el nem fog készülni.

Szerettem volna, ha nem lenne igazam, de tudom, hogy sajnos igazam lett, mert a hálózat így kívánta, akarta és véghezvitte. Hogy csak nem gondoljátok?! Ne hogy már a nagygalambfalvi székelly írja meg korunk krónikáját!...

Így lett a jászolok: gyászolok. Csak egy betű. Csak egy kicsi botlás, és láss csodát! Nincs kitoró öröm, nincs fekete-piros, csak fekete. Fekete, fekete, a fene megegye!

Kányádi létrát támasztott a mennybe gyermekkorában, s egyszerre volt Betlehem falánál, a Sínai-hegy lábánál, és Mózesztől tanult olvasni (Bartos Józseftől).

Ő volt az, aki felkerekedett és elment a pápához, hiszen mint gyermekkorában 5 liter petróleumhoz vásárolt jogot, most pedig a létrán való felmászáshoz: közelebb az Úrhoz!

Szavait szomjazó emberek itták minden esten. De a szomjúság nem szűnik Kányádi közelében, erősen nem szűnik.

Sokáig éltesen a Teremtő téged, Mester! Mestrében is, meg hazafelé jövet Janus Pannoniusszal! – mondtam akkor, amikor csak terveztem, hogy végre a nyomaiban járva ellátogatok oda, hol ez a vers született. Ellátogattam.

Mestre kapujában megkondult bennem az *Elmennek a harangok* című verse:

*Mikor Janus elhagyta Páduát, s az elkísérő jóbarátok is,
akiknek útközben még egy-egy epigrammát rögtönzött
búcsúzóul, mikor a jóbarátok is nagy ölelkezések s egy-
két kulacs Valpolicello után könnyes szemmel
visszafordultak, mikor már porfelhő fődte el őket s a
város fölött szelíden kéklő hegyeket is, kengyelben
állva sokáig s hosszan nézett még vissza Janus, áldást
osztón emelte a még mindig kulacsot tartó kezét és
in nomine Domini megáldotta ifjúsága városát. ...*

Mestrében nem álltak meg Janus lovai. De Mestrében meg kell állni, ezáltal megállítani a király óráját, aki minden idők legnagyobb országává növesztette Magyarországot a XIV. század elején. Nagy Lajos hadiútján járva Mestrében meg kell állni. A térdre kényszerített kényes falaknál. Padova elővárosában meg kellene állítani Kányádi óráját is, hol felerősödnek szavai. Mert eljöttek a harangok érte...

Kedves Sándor! Álljunk meg! Hallgatunk, hogy utolsó szó jogán mit kívánsz még elmondani! – Azt, hogy én még nem állítottam magamról soha, hogy költő vagyok. Ha unokáitok, dédunokáitok Érdemesnek tartanak valamit kézbe venni, amit írtam, akkor elmondhatják: igazi költővel találkoztak őseim. Addig higgyétek, hogy az vagyok, de ti kételkedjétek is, mert az Úristenen kívül mindenki kételkedni kell, mert csak a jóhiszemű kételkedés viszi előre a világot. Csak a költő halála után derül ki, hogy az volt-e, amit élete alatt hittek, s olykor maga is annak hitte magát. Ha olvasnak és elismernek később is, ez lesz az igazi kitüntetésem, ha lesz egy ilyen. A többi, a 33 díjam, kitüntetésem mind szép és megtisztelő, örül neki az ember, de ez ne vezessen félre senkit.

Sokszor hangoztattam: én már megírtam a záró verset, az utolsó Kányádi-költeményt. Megírtam mindent, tehát megtettem, amit megkövetelt a haza.

És kedvesen mosolygott hozzá.

Mondják: pótolható mindenki. Mondják: jön majd valaki más! Nem jön, nem lehetséges. Vannak pótolhatatlanok. Hervai Gizella írta: *Az ének öröm lesz megint, mint arcod érintése arcomon. És akkor majd szavaink válaszolni tudnak egymásnak, mint bőrünk és idegeink. De addig úgy tapogatóznak egymás felé gondolataink, mint a vakok, és te mindig arra válaszolsz nekem, amit valaki más kérdezt tőled.* Hányszor mondtam verseit, házaltam velük huszonéves suhanc, mert belőlem nőttek ki, mint Szilágyi Domokos versei is, értem születtek, helyettem írták, helyettük mondtam és mondom: Mozart, Bartók, Számvetés...

Némi öröm a boldogtalanság kapujában, hogy sok csirkefogót sikerült túlélnie. Rossz filozófia? Lehet. De kit érdekel, ha megtörténhetett gonosz ellenlábás kis- és nagy csirkefogók, bábok, bábmozgatók, maszkok virtuóz világában! És ezért az Úr is megbocsát. Kányádi nem valami hasonlót énekel meg a fekete-piros enciklikában, ebben a magyar-széki imában? A szíkiiben? Fekete-pirosban, csütörtök vasárnap délután, amikor kimenős a lány...? De igen, nagyon hasonlót énekel meg.

Gősi Vali

Felköltöztek a szavak a mennybe*– *Versmontázs Kányádi Sándor emlékének, a költő verseiből* –

„Fölparittyázta az égre magát a pacsirta.
Dugja fejét a sok-sok pipevirág:
Ó, add meg, tavaszom, Tavasz-világom,
keserű szívem szép igazát.

Végzem, mit az idő rám mér,
végzem, ha kell százszorozva!
Hinni kell csak, s följutunk mi,
föl a fényes csillagokba!

Így tűnődtem, még mindig állva,
s borsódzó háttal ültem végül
apám mellé a gerendára.

... éjjel az erdőn, félelmemben,
hol sírtam, hol meg énekeltem.
S mindez úgy tűnik – most, hogy emlékszem –,
mintha egy tisztás szélén mennék

Sehol egy tenyérszál kékség
Se ciripelés, se csipogás,
hallgat minden kis muzsikás.
Csak a szél, csak a szél,
egyedül ő zenél.
Ág se moccanhat nélküle,
minden kis hang az ő műve...

Elfogyott a hold. Riadtan fut az őz,
gyapjasul magánya.
Harmattá lett, csillaggá lett,
temetőben sírhalom lett.
Átfutott a halálkapun
könnyedén, akár egy gyermek,
mint aki tán nem is sejtí,
mennyire fáj, mikor elmegy.

Jót húzott a forrásból,
s útnak indult a pásztor.
Útközben sorra elköszönt
a hegyektől s a fáktól.

...harmat leszek, harmat e csillagon,
hogy fényemtől is fényesebbnek
lássák a földet a
szomszédos égitestek.

S ha elszólít a Nap,
nyugodt lélekkel mondják:
tócsákkal nem szövetkezett,
liliomok fürödtek benne,
úgy tűnt el, amint érkezett...

* A montázs Kányádi Sándor emlékére készült, a költő – számomra legkedvesebb, alább felsorolt – verseiből: *Könyörgés tavasszal, Tűnődés csillagok alatt, Udvarunkon öreg gerenda...*, *Gyermekkor, Lapulnak a lehullt lombok, Novemberi szél, Őszi elégia, Asztalos István balladája, Forrás és a pásztor, Harmat a csillagon, Ahogy, Téli alkony, Aztán, Zelk Zoltán meghalt, Hosszú eső, Valaki jár a fák hegyén.*

ahogy az isten észrevétlen
beléd épül minthogyha volna
ahogy te is valamiképpen
vagy a ház és annak lakója
ahogy az erek mint a húrok
aztán csak száll elszáll a lélek
vagy sortűz nyomán tova surrog
rajban akár a seregélyek...

Nyírfák közé zuhant a nap.
Vereslik a nyírfa kérge.
Szájuk szélét nyalogató
farkasok gyűlnek a vérre.
lassan az árnyak nőni kezdnek
fehéren mint valami nyírfák
végéhez közelít a kezdet
ahogy azt már régen megírták

felköltöztek a szavak
a mennybe
csönd van
csak az úr léptei
kongnak az űrben

Milyen magányos
lehet most a Nap
odafönn,
a fölöttünk ringó hullámokon.

valaki jár a fák hegyén
vajon amikor zuhanok
meggyújt-e akkor még az én
tüzemnél egy új csillagot...?"

Lőrincz József

Búcsúzás

Július hetedikén utolsó útjára kísértük nagy költönket, Kányádi Sándort. Ha temetés szép lehet, akkor ez szép volt. Végtelen sorban áradt a székelyruhás és gyászba öltözött kegyeletadók, végtisztességtevők tömege a nagygalambfalvi református templom felé, ahol a szavak vándorköszörűsét búcsúztatták e földi világtól. Sokan, nagyon sokan fontosnak tartották, hogy ott legyenek a búcsúzásnál, oly nagy számban, hogy legalább egy falunyi ember szorult a templomkertbe, ahol kihangosítás, kivetítő által lehettünk együtt a templomban lévőkkel. Amíg az istentisztelet tartott, egyfolytában zuhogott az eső, kiadás, égzengés nélküli, csendes nyári zápor, mintha csak azt az áldásos bőséget akarta volna érzékelteni, amit Sándor bácsi életében nekünk jelentett. Esővel búcsúzott a természet nagy fiától, akit felkent, hogy szóljon nevében az emberek nyelvén. Az istentiszteleten a búcsúztatók emlékeket idéztek fel a Költővel kapcsolatosan, mintegy beindítva a végtelen emlékezés folyamatát. Mert aki földi létében emberi kötelességeinek bőven eleget tett, és kapott is rá elég időt, azt az emberek nyugodt szívvel engedik el, helyet adva az emlékezésnek.

Énekeltük a zuhogó esőben a *Tebened bíztunkot*, a kilencvenedik zsoltárt, amelyre hajdan a költő oly csodás költeményt írt a céltudatos és tragikus emberi létről. Énekeltünk, akik a falakon kívül rekedtünk, talán még lelkesebben, mint a bentiek. Egy fehér blúzós asszony bőrig ázott, de ott állt, kitarotán, most már ernyő alatt, mintha a mai napra ezt a feladatot rótták volna ki rá az égiek. Két ernyő ortalma alatt ott hallgatta a kihangosított istentiszteletet, belenyugodva a megváltoztathatatlanba a három költőbarát is: Király László, Ferenczes István, Farkas Árpád. Az esernyő dacára magam is jól eláztam. Elállt az eső, vége lett az istentiszteletnek. Ömlött a templomból a nép. Egyszerű emberek öltöztették a lelküket ünneplőbe erre az alkalomra, államfő is tisztének tartotta, hogy itt legyen, mert megérdemli azt az Érdem.

A gyászmenet a szülői ház kertje végéig kísérte az immár néhait, útközben a Kaláka együttes játszott a költő megzenésített verseiből, mintha csak a Titanicon muzsikálnának. Ahova ősi szokás szerint a szülők is temetődtek hajdan, ott várt a gödör, amit nem lehet elkerülni. Kegyeletadók, tisztességtevők jutottak szóhoz, felzengett a helyi kórus ajkán a *Feljebb emeljétek, feljebb*, miközben a szülőföld göröngyei halmot alkottak. Koszorú- és virághegy jelezte immár a helyet, ahol a földben, most már örökre, a hamvveder nyugszik a költő poraival. Az idő kiderült, s ahogy felnéztünk a szülői ház kertje végében a lombok közt az égre, az volt a benyomásunk, hogy most már tényleg valaki jár a fák hegyén. Zubogva hullt a fény a gyümölcsüket érlelő fákra, és bizonyosra vettük, hogy itt kegyeleti emlékhely lesz majd, ahova még sokan elzarándokolnak Költőnk eszméivel feltöltekezni, verseivel, melyeket mindenkire igyekszik eljuttatni – égi Pegazuson.

Szekeres Mária

egy győzelem születése

hol járnak a kiszáradt mezők
oroszlánfogak metsző harapása –
lélekgyilkok – a kísértés halálos fegyvere
száraz csontok körül motoznak belül
de az éterben titkos imák fényei
csendes diadallal áradnak szét
elme síkok között suhan a szél
az arc még néma nem beszél s
a tekintet mélyén kiszáradt
mezők fölött elárad az éteri fény
minden egybeolvad majd szétválík
néma és mozdulatlan a kútmély
megnyílik Feléd Uram s áradsz
áradsz mint gyengéd szél
s az éteri ragyogásban születik meg
a vigasz... szereteted győzelmes lobogása
mert Te VAGY mindenekben mindenek
fölött a sejtek közötti csöndben
kitárt karunkban s lelkünk megnyíló szövetén

Időnként

Időnként enged a szorítás, időnként felcsillan a Fény.
Időnként belém mar az emberi, az agónia.
de örökké ott a Fényed minden szenvedés mélyén,
és Kereszted árnya napjaimon. mert így emberi,
s érthetetlen isteni szerelmed átvezet az éjszakák
igaz mélyein s a nappalok fényes útvesztőin is.

szétszabdalt idő

nagybőjt van és hó hull.
az Ég sűrű titokban lélegzik belém.
minden Idő ide tornyosul,
arcom makacs földi vádakban ázik.
az Idő által szabdalt csöndben
véreznek a glóriák. gyermeki emlékek
menedéke irgalmadért kiált.

Seléndy Balázs

Mondod

(Balázs Tibornak)

Mondod,
 lehet, hogy már megírtam
 megírni valómat, de
 téves nyelvet választottam, vagy
 téves nyelv választott engem-
 mindegy, szerinted a lényeg az, hogy
 amit írtam mind csak csíra,
 most jött el az idő,
 hogy belőlük virág,
 vagy búza legyen.

De késő...Szó sincs róla, mondod,
 egy kis késésre, húsz, harminc, negyven évre
 nem adunk. Neki kell állnom, be kell fejeznem,
 ha már elkezdtem, de ezegyszer, mondod, lubickoljak
 abban a nyelvben, amelybe születtem. Elfelejtettem,
 akarnám mondani, de hangod felcsattan:
 dehogy, nem felejtettél semmit, dolgozni kell,
 le kell merülni a sóbányába, ahol a szavak
 a sós izzadsággal természetesen keverednek,
 izzadj, munkálj, erre vagy teremtve

és

légy hálás, hogy van valamid. Nézz körül,
 milyen szegény a világ...

A végén vagyok...Tevedés! kiáltasz rám,
 semminek sincs soha vége, az élet szava
 kezdet
 és
 mozgás,

a hömpölygő, sötét vizek felett

hangzik az első szó:

LEGYEN!

Radnai István

Utolsó elvonás

(reflexó Seléndy Balázs versére)

az élet kortalan mint a milliárdok
 minden nappal egy nullával gazdagabb
 mire a szám margótól margóig betölti a sort
 az értékek hullanak a nullák maradnak

ahogy a gerinced tengelye hajol
 már nem gyermeked sem unokád fölé
 csak lábad alatt a földet
 rájössz életed botlás

a szinuszok olykor kövérek
 szíved órája másfelet üt
 hiába gyorsul te lemaradsz
 máskor szinte megáll mint te a sarkon

az élet kortalan csak te haladsz a korral
 a kor fáj beléd vág a történelem szikéje

Ajánlás

Seléndy Balázsnak

nehéz a bőrönd akár magad
 melléje feküdnél pihenj pusztá a kő
 életed zsák nyomja válladat
 egyvágányú vasút lassan halad erő

már benne sincs nem sietteted
 számócára erdei málnára gondolsz
 emlékként fájdalomhegyeket
 őriz int minden lépésedet megfontold

tópart a célnál tavirózsa
 és kertész aki átveszi kincseidet
 új élet új ember új sorsa
 érvényét veszti az idő feledheted

Delír kisasszony illata

„*hogy miért kell folyton megválni valamitől
s a csöndet miért nővi be reménnyel az idő,*
(*Oláh András: úgysem lehet*)

repkény az idő fenyőkönnybe zárva
maradunk fenn hisz foglyul ejtett
rab vagyok az anyag foglya
szekrény sarkában poros gondolat
a világgal annyi dolga
megszámolni este a sarkokat

az álomból a holdfényre kilépek
minden kék csillagragyogás
miközben prédikálnak a népnek
feltűzik gyűlölt csillagát

(a szomjas magyar ha talpon áll is
egyensúlya sörhab virtuális)

Estétől reggelig

az angyal érte jött
átjön a szobámba
lehervad a nyár
mielőtt kibomlott volna

minden levél a zöld
szobából a máriakékbe
mennyei kékbe
vitte az angyal

leltár maradt utána
mi nem történt vele
mi történhetett volna
minden hisz nem is élt

gyere velem szólt az angyal
a mennyei kékbe öltözött

Kaiser László

Búcsú Kapui Ágotától

Kegyetlenül nehéz feladatot kapott a barát, a kortárs, a kiadó: le kell írnom, hogy Kapui Ágota nincs többé. S közben gondolni arra, hogyan távozott közülünk hatvanhárom éves korában, hogyan döntött az Ég és a Sors: egy végzetszerű hiba, egy szörnyű autóbaleset június 19-én, s percek alatt egy más dimenzióba került az Élet. És mindeközben a felfoghatatlan rögzítése és az elmondhatatlan szomorúság közepette gondolni kell arra is – és ettől talán könnyebb a búcsú –, hogy a szónak leghumánusabb értelmében s esztétikailag az egyértelműségben: teljes élet, teljes költészet emléke és valósága van bennünk; bennünk, akik ismertük, szerettük, olvastuk Kapui Ágotát. Mélység és kedvesség, szeretet és pontosság, kötelességtudat és nemes gesztusok, hitek és odafigyelések: költészet és élet az ő esetében talán egybefonódott, mert szigorú mércéje volt, elsősorban önmagához, ahhoz a valakihez, akit annyian, de annyian szerettek, nem véletlenül. Nem a gyász mondatja velem, tényleg így van: semmi rossz érzésem s emlékem nincs vele kapcsolatban, s bár mint mindannyian, nyilván ő is gyarló ember volt, úgy vélem, akik ismerték, hasonlóképpen gondolkodnak rá.

Pedig nem volt könnyű élete, sőt pokolian nehéz. Kezdek, újakezdek, ott-honteremtések. Én az 1980-as években ismertem meg őt sepsiszentgyörgyi látogatáskor, akkor találkoztam verseivel is. Tudtunk egymásról később is, tudtam, hogy irodalmi pályája nem bontakozhatott ki kellően az akkori Romániában, hogy Magyarországra jött, s itthonra és otthonra lelt Dabason. És egyszer csak visszatalált, visszatért a költészethez is. Pontosabban fogalmazva: a költő mindig költő marad, akkor is költő, ha nem ír. Kapui Ágotában hosszabb nem író költői lét után hihetetlen bőségben és minőségben szakadtak föl a versek, gyöngyöző sorokban írt magáról, szabadságról, démonokról és belső békéről, életről, halálról. Az a költő, aki – Farkas Árpád előszóiban írott szép szavaival – korán „szerelembe esett a Verssel”, szerelmesen ontotta magából újra a gyönyörű költeményeket. S én örülök, hogy barátként, kortársként újra egymásra leltünk, és kiadóként két remek kötetét jelentettük meg, *A másik oldalt* 2015-ben, *A lélek szárnyacsapásait* 2017-ben, ehhez egyébként Czegő Zoltán írt bevezető sorokat. És nem véletlen, hogy az olvasók és az irodalmi élet nyomban fölfigyelt erre a nagy ívű, hiteles költészetre, az őszinte hangra, a versek szépségére. Ezek a művek a komoly tehetségű költői megformáláson túl az ember és a lélek olyan mélységeire irányították az értelmet és szívet, amelyek az ízig-vérig művészre jellemzők. Tragikusság és fenség, szorongás és harmónia, szenvedés és öröm – képekben, ritmusokban, rímekben és nem rímekben, hihetetlenül hatásosan. Kapui Ágota költészete a ma emberének a

hiteles érték, és az őszinte érzés utáni sóvárgására és vágyára adott megfogalmazott megfogalmazhatatlant.

Ami történt vele, halála: tragédia. És tragédia azért is, mert nagyon teljes s amennyire lehetséges harmonikus életet élt – végre. Rendeződtek körülötte a dolgok, költészete, irodalmi munkássága kiteljesedett, készült – bocsánat a szóért – békés, alkotó idősebb korra, korszakra. Nem adatott meg neki az, ami járt volna. És járt volna a magyar irodalomnak is, nem beszélve fiairól, szeretteiről, barátairól, határon innen és túl. Nem tudjuk a választ, ne is keressük, hogy miért nem. Én biztos nem keresem. Én Kapui Ágota mosolyára gondolok, s mindarra, amit adott. Emberként, magyarként, asszonyként, anyaként, költőként.

Pődör György

Nagy fuga süket fülekre

*Válaszvers Radnai Istvánnak
a Finálé című versére – Beethovennel*

a fináléra a gyöngye test süket
mindent hall a legyőzhetetlen lélek
a hang hiánya itt csak apró tünet
opuson már nem változtatnak tények

ki öröknek alkot annak nincs szünet
a bédúr kvartett a káoszból éled
a szörnyetegnek áldoznak fel szüzet
agyban csodát improvizál a kéreg

a nézőtérnek immár végleg háttal
óriássá nő a feszülő árnyék
már valahol az Istenénél szárnyal

az idő nagy cédéjére majd ráég
érteni jön- e kor melynek van füle
vagy marad a vele mégis nélküle

Vakvágány a végtelenbe

Az égi pályaudvart betemették
a forgalomból kivont galaxisok.
Itt-ott tekergett bennük némi festék,
fogyó fényként nyelték hatalmas sirok.

Egyszemélyes pullmanfülkék az esték,
képernyőn szűrődik egy-egy halk
szitok:

– Dezsavű ,de csak a jegyet keresték,
a kalauznak már semmi nem titok.

Emlékek futnak, a film is megszakad.
Kopogás, majd egy hang szól, hogy
– Nem szabad!

Az idő a semmi jegyén hagy lyukat.

Nincs már Orion, hol nagy kutya ugat,
sem állítható kar, meleg vagy hideg,
Teremtőt játszik egy tétova ideg.

Csontos Márta

Ellenpólusok Reményik Sándor versbeszédében

Hát így is kell mindig lennie:
Fölül az egyik, s a másik alul?
Hatalmi kérdés emberek között,
S a hatalomban az egyik elvadul?
(Korszerűtlen versek, 7. Egymás
mellett soha?)

Valami furcsa összehangolódás,
Valami ritka rend –
Széthúzó erők erős egyensúlya,
Mély belső bizonyosság idebent –
Bizonyosság arról, hogy élni jó,
Szenvedni elkerülhetetlen[...]
(Korszerűtlen versek, 10, Béke)

Avándormotívumokhálójában az ellenpólusok alkalmazása a traumafeldolgozás fontos eszköze Reményik költészetében, hiszen az élet alaptörvénye az ellenpólusok állandó, kölcsönös egymásra hatása. Főként a *Két fény között*, a *Romon virág*, a *Magasfeszültség* és az *Egészen* című kötetekben jellemző sorozatos megjelenésük a bennük lévő biografikus én és lírai én megvalósíthatatlanságának szemléltetésére. Reményik attitűdjében ez a magatartás a külső és belső szabadság együttthatójának kettősségében jelenik meg. A külső kényszer, az adott társadalmi-politikai helyzetben kialakult hatalmi pozíció miatt azt jelentette számára, hogy az egyén nem teheti szabadon azt, amit akar, a belső szabadság azonban mint felelős önrendelkezés van jelen, a transzcendentális reflexió elvezet bennünket az énhez, az ész eredendő szintéziséhez, a morális elkötelezettség a priori megnyilvánulásához.¹

Valójában a személy és a magára vállalt szerep között antagonisztikusnak látszó ellentétek között keresi az egyensúlyt, azonban ez a törekvése mindvégig utópia marad. Az öntraumatizáció során „az ember megszokja a szenvedést, még ha tiltakozik is ellene. Egyesek sajátos depressziós hangulatba esnek [...] mintha nem

¹ Vö.: KANT Immanuel, *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése, A gyakorlati ész kritikája, Az erkölcsök metafizikája* (ford., BERÉNYI Gábor) Gondolat Kiadó, Budapest, 1991. 530–534.

tudnák nélkülözni a szenvedést, vagy mintha eltűnne belőlük a cselekvő erő, melyet a szenvedés hívott elő belőlük”²

Bináris párok sokasága található a reményiki versszövetben főként a trianoni eseményeket követően született alkotásokban; elsősorban a fény és sötét ellenpólusában, amely analóg a fent és lent ellentéppárral, valamint a vár és a rom, a mennyország és a pokol, a tűz és a víz egymást feltételező oppozícióiban.

A feszültségteremtés és feloldódás, az elbukás és a felemelkedés dichotómiája meghatározza Reményik egész versvilágát.

Azt akarom, hogy a lelkembe láss,
Mélyen, egészen, úgy, mint soha még,[...]

Ó, mert én minden percben elbukom,
És minden percben fölemelkedem.
Azt akarom, hogy a lelkembe láss,
És lásd, hogy az a fölemelkedés
Sokszor keserűbb, mint az elbukás.³

A vonzás és a taszítás kettősségében, az erdélyi magyarság nehéz sorsát átélve, a pusztulás a reménytelenség, a száműzetés érzését mindannyiszor szembeállítja a végső elszántság moráljával, ezt tudja mindannyiszor kiemelni az „atlantisi” mélyből. A világ teljességét azonban csak transzcendentális szférában tudja megérteni, ugyanis az emberi psziché struktúrái a tudattalanban archetípusok, szimbólumok, álmok formájában jelentkeznek. Ezek pedig, Reményik küldetés-tudatának ismeretében, mint motívumrendszerek, kinyilatkoztatás jellegűek, a tehetetlenség érzésén túl a távlatok megnyílásának lehetőségét is tükrözik, s a kettősség szorításában pozitív és negatív értékhozzárendeléssel a versbeszélő önmagát egyidejűleg bűnösneként is, mintegy eleve elrendeléseként elfogadja.

És ne lehessen enyém senki se.
És legyen mégis a mindenkié,
És legyen enyém az egész világ.

Ó árvasággá szűkült végtelen!
Ó végtelenné tágult árvaság!⁴

² TOURNIER, Paul, *Személy szerep*, Harmat Kiadó, Budapest, 1998, 44.

³ REMÉNYIK Sándor, *Vallomás és előljáró beszéd = A műhelyből, Összes versei I.*, i. m. 189.

⁴ *Uo. Predestináció*, 269.

A kortárs lírában jelen lévő motívumrendszerek összehasonlító elemzése tárthatja csak fel azon karakterisztikus jegyek összességét, „melyek révén egy irodalomszegmens egyértelműen felismerhetővé, könnyen behatárolhatóvá válik”⁵, ugyanis „az irodalmi beszédmódok recepcióban eltérő volta olyan jegyekkel párosult, melyek akaratlanul is a földrajzi térszerkezetek felőli homogén elgondolások és poétikai jegyek felőli *irodalmi egység* heterogén álláspontját ütköztették”⁶.

A versekben megjelenő ellenpólusok a fény és a sötétség, a Lét és a Semmi metafizikai összefüggéseiben nyerik el a lírai én versbeli szituációját meghatározó jelentését. A fent és lent kettőssége ugyanazt reprezentálja mint a fény-sötét „párkapcsolata”. A sötét és a lent a káosz, a tudatlanság, a halál, s az ezzel analóg mozdulatlanság és tehetetlenség tükrözője, míg a fény és a fent apotropaikus (fény és víz felé törő), reménykedő, távlatokat nyitó jelenléte válik egyértelművé a sorok között. A *Két fény között* soraiban Reményik ellenpólusai az önérték-megerősítés és az önértékvesztés megosztottságának csapdájába kényszerítik a költőt, s ez a versben a bizonytalanság felé billenti a mérleg serpenyőjét. „Hát én, hát én világítok vajjon? – [...] / Se fárosz nem lettem, se fénybogár./ A parton állok két fény közt, sötétben”⁷.

Reményik világban való létét egyrészt meghatározza a történetiség, „motivációs horizontja” a világ számára való befogadhatóságának eredményeként folyamatosan változik, amit predestinál „saját-időiségű végessége”⁸.

Mint az előző versből is kiolvasható, Reményik minden, egymást feltételező opozíció megjelenítésében egyidejűleg kutatásának alanya és tárgya is, önmagát vizsgálja úgy mint egyes ember és úgy mint egy történelmi közösség tagja, hogy eljusson a kirkegaardi bizonytalanságig, mely számára az önértéktudat és önértékvesztés kettőssége.

Vagy egy nagy mű, – vagy egy nagy szenvedély.
Vagy égő nyár, – vagy gyémántfényű tél.

Vagy az Úristen, – vagy az emberek.
Vagy a kolostor, – vagy a fészek-meleg.

⁵ BOKA László, *Egyszólamú kánon, Tanulmányok és kritikák*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2012. 62.

⁶ Uo. 63.

⁷ REMÉNYIK Sándor, *Két fény között = A tenger álmai, Összes versei II.*, i. m. 7.

⁸ Heidegger Martin, *Lét és idő* (ford. VAJDA Mihály) ANGYALOSI Gergely, BACSÓ Béla, KARDOS András, OROSZ István, 2. jav. kiad., Osiris, Budapest, 2004, 266. A heideggeri szorongás és végesség tudata nyilvánvalóan örökös aggodalommal tölti el az embert, ezért az aggodalom lehet romboló, de teremtő erőként is működhet, és a léttől soha el nem választható, mert egyenes arányosságban van az egzisztencia alapvető bizonytalanságával.

Vagy a csúcsok nagy, edző hidege,
Vagy egy asszony simogató keze.

Vagy fent, vagy lent, élön, halálra-váltan,
Jaj, csak ne felemásan, felemásan!⁹

Az ellenpólusok végigkísérik Reményik egész költészetét. Már az *Egy eszme indul* verseiben is megjelennek a bináris opozíciók, s mindannyiszor a fény és sötét kontrasztjának szinonimájaként a teremtés és a pusztítás, a remény és reménytelenség, az építés és a rombolás kettősségének gyötrelmét szólaltatják meg. A *Míg állt a várban* ezzel a versépítéssel nemzetének erejét szuperlatívuszokban jeleníti meg, mert „míg állt a vár: ó könnyű volt beszélni”. A második versszak a külső és belső körülmények okozta tragikumát nemzethalál-hangulatot áraszt, fájdalmas katasztrófizmussal szemléli a romot, mely „A földdel egyenlővé tétetett”¹⁰.

Nem véletlenül utal itt Cassandra alakjára a görög mitológiából, hiszen személyében a cselekvőképtelenség, a tehetetlenség alakja rajzolódik ki, melyet az ellenpólusok csak fokoznak. A vers lezárása a veszteség ellenére sem közvetíti a reménytelenség érzését, mert valahol győzni fog majd a létjobbító humanitás, mely kimondatlanul is hordozza a megmaradás képességét.

Míg álltál? értetlenül néztelek,
Most rádismelve nézlek, réveteg
S imádlak romjaidban, – nemzetem!¹¹

Az idézett sorok egyértelműen bizonyítják, hogy „az ember történelmi termék, de nem azért, mert ilyen vagy olyan ruhát hord, ilyen vagy olyan szokásának hódol, hanem azért, mert mindez annak a sokkal mélyebb ténynek a következménye, hogy az ember történelmileg érti meg saját létét”¹².

A neurotikusan szorongó költő ellenpólusai igazolják, hogy nem képes felülről, kellő objektivitással szemlélni a tényeket, énjét átszövi a misztikum, szüksége van a szakrális térre, Isten segítő szerepére, hogy cselekvőképessége hiányában legyen honnan a megoldást várni, legyen aki tudja „egyensúlyozni bűnök tonnasúlyát”. [...] Én jót akartam – s minden rosszra vált...”¹³

⁹ *Vagy-vagy = Romon virág, Összes versei II.*, 148.

¹⁰ REMÉNYIK Sándor, *Míg állt a vár = Romon virág*, i. m. 244.

¹¹ Uo. 245.

¹² NYÍRI Tamás, *A filozófiai gondolkodás fejlődése = Az idő és a történelmiség*, Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, az 1973-as kötet negyedik bővített kiadása, Budapest 429.

¹³ *Míg állt a vár = Romon virág*, i. m. 248.

Ezt az alapvető kettősséget tárja fel Rónay László egy munkájában is, hiszen Reményik egész költői attitűdjét Isten, mint segítő és menedékkadó, illetőleg az elkötelezett, a nehézségekkel megbirkózni kívánó küldetésvállaló költő „együttműködése” határozza meg.¹⁴

„... a szakralitást átszővi az erdélyi protestáns hagyomány, melynek lényeges eleme a másokért vállalt áldozat.[...] Tanító és megtartó jellegét ideáljaiból veszi, ezek között Istennek kiemelt a szerepe.[...] Krisztus szenvedő arcába belelátatja az erdélyi magyarság szenvedéseit”.¹⁵

Több versben halmozottan jelennek meg az ellenpólusok, mintegy erősítve a lírai én helyzetének bizonytalanságát, a tehetetlenségből fakadó elfogadást. Sokszor már a cím sem véletlen, hiszen *Charon* az alvilág hajósa, vele már csak egy felé vezet az út. Itt azonban az ellenpólusok nem állnak oppozícióban, inkább egymást erősítik a megmásíthatatlan elfogadásában. A versben „Barátságban él az ég a tengerrel”, az előre-hátra mozgások szelíd szimbiózisba lendülnek, a metafizikai összefüggésében „összefolyik élet és halál”.¹⁶

A lehetőség elmulasztásának megfogalmazásához a fény-éjszaka kettőse az étellel való nagy találkozás elmulasztását szimbolizálja. A sorokban a hangulatot negatív értékhozárrendelés egészíti ki, a fényt itt uralja a sötét, a világosságot csak „kis-ablaknyi fény” vagy „haldokló lámpavilág” szemlélteti.

Lehajtom a fejem.
Ez már nem félelem.
Ez már az Ámen halk mozdulata:
Az irgalmatlan léptű idegen
Hadd jöjjön hát. –
Oltson el minden kis-ablaknyi fényt,
Csalóka fényt, –
Tegye teljessé ezt az éjszakát.¹⁷

A vele együtt élő harmónia és diszharmonia örök paradoxonját Reményik is érzi, önnön töredék voltát ezért úgy állítja be a nagy egészbe, hogy Isten mint segítőtárs lehetővé tegye végigjátszani szerepét.

¹⁴ Vö. RÓNAY László, *Isten nem halt meg = A huszadik századi magyar spirituális líra*, Szent István Társulat, Budapest, 2002. 51.

¹⁵ Uo. 51.

¹⁶ Vö., *Charon = Két fény között*, *Összes versei II.*, 13.

¹⁷ Uo. *Jön... i. m.* 59.

Nekem úgy fáj a sok-sok szakadék,
Az ellentétek iszonyú világa...[...]
Feloldanám egy nagy harmóniába:
Ami itt disszonáns hang és töredék,
Feloldanám egy nagy, nyugodt Egészbe.¹⁸

Reményik önnön magasságai és mélységei között vergődve ritkán érezheti az egyensúlyi állapotot, ezért folyamatosan szembesül saját felelősségre vonásának problémájával. Ő az a költő, aki személyiségének és az atipikus korban vállalt szerepének minden anomáliáját a legmélyebben átéli. Az ellenpólusok között kiegyenlítődesre törekedve szorongása és elkeseredettsége halmozza benne az indulatokat. Léte örök harc bizonyosság és bizonytalanság között, helytállás-allegóriáiban nem tud amorális dimenzióba helyezkedni, nem tudja önmagát könnyedén feloldozni, de nem akar istenfélelmével sem igazán azonosulni, így minden esetben egyedül marad önmaga szorongáshatalmának foglyaként. A 'szalmaszál' és a 'világot kormányzó hadipálca'; a 'szépség' és a 'torz arcon álca' ennek a kettősségnek a bizonytalanságát hordozza. „Adj hát egy szalmaszálat legalább/ Világ, – s hitesd el, hogy acélból van! [...] S a szépség nemcsak torz arcon álca”.¹⁹

Értékhozárrendelés jellemzi Reményik verseit a *Két fény között* kötetében. A természeti kellékek ismét fokozott jelentőséget kapnak. A fény-sötét, magas-mély, élet-halál dichotómiája mozdulatlanúságba szintetizálódik.

Most lent vagyunk a tenger fenekén,
Én meg a csillag, a csillag meg én:
Ketten együtt, egy halva született,
Elsüllyedt költemény.²⁰

¹⁸ *Szkepszis = Romon virág, Összes versei I*, 252.

¹⁹ REMÉNYIK Sándor, *Sóvárgás bizonyosság után = Egy eszme indul, Összes versei I*, i. m. 252. Nagyon Igaz Láng Gusztáv megállapítása Kuncz Aladár *Fekete kolostorjának* méltatásában, mely szerint a szerző a lét abszurditását megjelenítve, azzal egyidőben annak feltárására is kísérletet tesz, hogy „benne van a többség „jobbjaival” létesített emberi kapcsolat igénye”.[...] benne van a jóságkultuszban az úgynevezett kisebbségi humánus társadalmi kérdésektől elszakadó általánossága és a transzszilvanizmus osztályfölöttiség elve”. LÁNG Gusztáv, *Élet és utópia, A Kuncz-életmű kérdései (Kivándorló irodalom)*, i. m. 69.

²⁰ Uo, *Elsüllyedt költemény = Két fény között, Összes versei II.*, 10. Az ellenpólusok szerepe dominál az „*Elefántcsonttorony*” 1931-ben című versben is, ahol észak és dél együttélése fejezi ki az összetartozás utáni vágyat, de utal önnön szerepére is, melyben nem találja alkalmasnak személyét minden könny felszárítására, a közösségért vállalt feladatot a szubjektív én megjelenése akadályozza. A felsorolás rendje a záró sorokban egyértelműen ennek bizonyítéka. „Kie vagyok? / – Hiába nekem szegzett fegyverek –; / Először Istené, / Aztán önmagamé, / Aztán a tietek”. Reznált belenyugvással vall a *Minden jól van* című versben, ahol elfogadja az ellenpólusok

A fény, mint a mindenhatóság szimbóluma majd mégis felülkerekedik a *Visszanyert fényben*. Nem véletlen, hiszen élete egyik mértékadó barátjának, Járosi Andor lelkésznek ajánlja ezt a verset, s az a keresztény tradícióhoz legerősebben kötődő motívum, amikor a fény, a transzcendencia megjelenésének, a teofániának a kísérőjelensége. A versben a már jól ismert fenyő és szikla motívum is jelen van. A 'sötét fenyves' a háború borzalmaira utal, a megjelenő fény azonban mégis erőt ad, ez jelenti a versben a pozitív értékhözrendelést.

Sötét a fenyves, sötét a világ
És háború van s ó, annyian félnek!
Uram, bűnömül ne vedd – én nem félek.
Bízom, hiszek, s fényem táncoltatom –

Ó visszanyert Fény – Ó Lámpa – Ó Lélek!²¹

A fény mint negatív környezetben megjelenő tisztaság jelentkezik Ady *Költözés Átok-városból* című versében, ahol a költő a „fény-ember”, akit kézen fog a halál, s más vidékre költözteti, mert „Itt nem lehet szépet álmodni, – mondja Ady – Itt nincs könnyes, nagy szerelem”²²

Pilinszky az édeni állapotot felidézve a 'világ világosságának' jelenlétét kíséri végig, ahol a sötét fák között vágyódik arra, hogy „visszafogadja az ősi rend”, a szépség olyan módon „ahogy az igazság el-nem rejtettségeként van jelen”²³

Látja Isten, hogy állok a napon,
Látja árnyam kövön és kerítésen
Lélekzet nélkül látja állani
árnyékomat a levegőtlen présben.²⁴

szükségességét, úgy mint a teremtő erőhöz szükséges eszközöket. „Vallom veled, hogy nem hiába élek./ Vallom, hogy irgalom és kegyetlenség / És áldás és átok” (i. m. 15.) Az 1936-ban írt *Szeretnélek mellenragadni...* soraiban az emberiség szenvedéstörténete jelenik meg az Ábel-Káin ellenpólusok szembeállításával, ahol a halál lesz az egyedüli úr, mikor „Az utolsó Ábel és az utolsó Káin / egyetlen utolsó rettenetes baltacsapással/ egymást ütök agyon”. (i. m. II. 274.)

²¹ *Visszanyert fény = Magasfeszültség, Összes versei II.*, i. m. 286.

²² ADY Endre, *Költözés Átok-városból, Ady Endre összes versei*, i. m. 28. Ugyanez a fénymotívum megjelenik még a *Vízió a lápon* című versben is, ahol a „szürke, silány, szegény világ „fölé emelkedve reménykedik a fényes reggel eljövételében, melynek ő a teremtője: „Vagyok fény-ember ködbe bújva,/ Vagyok veszteglő akarát, / Vagyok a láplakók csodája, / Ki fényre termett s itt marad...” (i. m. 50.)

²³ HEIDEGGER, Martin, *A műalkotás eredete*, ford. BACSÓ Béla, Európa Kiadó, Budapest, 1988, 89.

²⁴ PILINSZKY János, *Apokrif, Kráter (összegyűjtött és új versek)*, i. m. 66.

A fény mint a transzcendencia megjelenítője a *Magasfeszültség* verseiben is domináns, s az ellenpólusok között a már jól ismert vándormotívumokkal is találkozhatunk. A „verspillangó” fény felé, kék egekbe emelkedése újra meg újra szembeállítja emberi mivoltának jelentéktelenségével. Ilyen módon úgy tekint verseire, mint idegenekre, s ez az attitűd az idegenség hatalmi képzeiteiben a Reményik-líra kettősségének hordozója.²⁵

Ez a magatartás az idézett versben a költőnek, mint teremtőnek a leértékelését, teremtményétől való távolságát jelképezi; a távolságtartás mögöttesében azonban ott van továbbra is az az erő, mely küldetéstudatát teremtményein keresztül szituálja. „Össze ne tévesszetelek véle:/ Ó immáron a napsugáré...Én maradok a föld poráé...[...] És mégis jó, hogy háza voltam, / Egy darabig eszköze, őre...”²⁶

Az alkotás szépségét és az alkotás teremtő erejét a Károli Gáspárnak szentelt *A fordító* című versben is racionalizálja, az alkotás erejét adománynak tekinti, melynek birtokában az emberi lény a magára vállalt létforma abszolút értékhozójává válik. Az ellenpólusoknak itt is szerepet ad; a „felhők üstöke” és a „tenger feneké” között tágítja a teret. Meghódíthat eget-földet, de ebben a szétválasztásban ott rejtőzik az egység megteremtésének lehetősége, s miként Heidegger írja: „A lét eszméje egyaránt átfogja az „ontikust” és a „történetit”. Ez az *eszme* az, aminek generikusan differenciálhatónak kell lennie”²⁷

Az ellenpólusokra építkező verstechnika lebilincselően expresszív a *Korszerűtlen versek* elégikus hangvételű darabjaiban, melyek egyértelműen és visszavonhatatlanul a „költészet és a nemzet szakrális dokumentumai”²⁸

Az összegző-visszatekintő, értéktartó és értékvesztő, 10 részből álló versfüzér magatartás és életstratégia felvonultatása, tapasztalatokból és élményekből kikristályosodott életbölcesség, melyben a költő a keresztény szellemiség égisze alatt a magyar és román nép közötti megbékélést, az együttműködés megvalósítását sürgette.

Önmagához, a világhoz és Erdélyhez fűződő kapcsolatának megéneklése vonul végig a sorokon, melyeket egy egész nemzedék közérzete hat át. E sorokat olvasva Kosztolányi Reményiket az 'utolsó walesi énekesként' jellemzi, aki valóban, népe egész sorsát megéneklé ebben a végső számvetésben, melyet minden részletében átítat a transzszilván ideológia, hiszen az „erdélyi gondolatban” látta megvalósulni a hagyomány és korszerűség kettőssében megteremthető életminőséget.

Az *Üres kardhüvely szól* a versfüzér előfutáraként azt a lemondó szomorúságot sűríti, mely önmaga átadásának és elvesztésének reprezentációja. A kard önértékének, versei hatalmának jelképeként jelentkezik, a hüvely egyrészt a test gyengesé-

²⁵ Vö. BALÁZS Tibor, *A romániai magyar létköltészet története 1919–1989*, i. m. 119.

²⁶ REMÉNYIK Sándor, *Össze ne tévesszetelek véle = Magasfeszültség, Összes versei II.*, i. m. 263.

²⁷ HEIDEGGER Martin, *Lét és idő*, i. m. 462.

²⁸ POMOGÁTS Béla, *Korszerű versek*, Helikon Kiadó, 2012, jan.12, 10.

ge, másrésről a cselekvőképtelenség kelléke. A kard magaslatok felé visz minden embert és magyart, ő azonban hátramarad a „beteg test törvényei szerint”.

Mert íme megüresítettem megint-
Hogy ne legyenek egyéb,
Mint hüvely, melyből kiröppent a kard – [...]

Körülhordoztassék a kard,
S része legyen minden diadalban,
Mely égfelé visz embert és magyart.²⁹

A *Korszerűtlen versek* első része még tele van önváddal, kiszolgáltatott személyként készít számadást lírai monológ formájában, hiszen maradt „Lobogni nem tud / Magyar zászlódarab”.³⁰ Már nincs itt a pozitív értékhozzárendelés, amit egy 1919-ben írt versben a világoosság „tűszúrásnyi Lángjával” és a „Végtelen remény” képzetével foglalt szavakba.³¹

A *Korszerűtlen versek* második részében a háború „milliófejű szörnyetege” építette meg az új rendet, ahol a Spártát idéző új világban minden érték „Odakerül a szikla tetejére, / S letaszítják a szikla tetejéről”. A külső és belső erők ellentétsai között vergődve folyamatosan önmagáról is alkot ítéletet, elmarasztalja magát narrátori pozíciója miatt, ott megkérdőjelezi önnön helyének létjogosultságát.

Nincs helyem itt
Ki hallgatja
Egy korszerűtlen és beteg,
Hanyatló költő végső rímeit?
Aki se munkás, se nem katona.[...]

S csupán az árva rímmel
Néha még ma is
Furcsa, bolondos varázslatot mível.³²

²⁹ REMÉNYIK Sándor, *Üres kardhüvely szó = Egészen, Összes versei II., i. m.* 406–408.

³⁰ *Uo. Korszerűtlen versek, Nagy áron = Egészen, i. m.* 408.

³¹ *Uo. A tárnában = Egészen, i. m.* 334. Érdekes, hogy ez a vers az 1942-ben megjelent *Egészen* kötetében olvasható a *Himnusz a csúcson* című ciklusban javarészt 1918–1922 között írt versek kerültek be, majd a *Hirt viszek* és az *Egészen* ciklusban főként az 1938–1941 közötti versek olvashatók. A kötet rendezésében szerepet játszott lehetőségek és lehetetlen, remény és reménytelenség szenvedéstörténete kronológiájának végigvezetése.

³² *Uo.* 411.

Ellenpontosító bipolaritással a külső és belső erők együttállásával fokozza a bizonytalanságot, a kilátástalanságot, miközben tiltakozását is kifejezi egy emberségesebb jövő megteremtési képtelensége miatt. A lírai én vádbeszéd, Erdély sorsának dilemmájával szinte Ady hangját idézi. „Mert Istent is hadúrrá tette / Az örült emberi képzelet”, s a nemzetek közötti véres játékban már nem lehet emberként megmaradni az embertelenségben. Reményik a „háborús évek újbarbársága, a humánumtól idegen korszellem ellenében vallotta magát korszerűtlennek, korából kimaradónak. [...] soraiban „nem a pózzá merevedett honfibu vagy a nemzeti elfogultság szólal meg.[...] a világ értékvesztése, maga az embertelenség fáj neki”.³³

A veszteség 'listázása' rövid szóisméltelésekkel fokozza a kettősségre épített egyéni és kollektív szenvedéstörténet motívumait. A lírai ének szüksége van öngazolásra is. „Látták, hogy gyöngye, s gyáva vagyok én. / De gyávaságból, s gyöngeségből / Csodára, erő lesz és költemény.[...] Én is, én is hősi halott vagyok...Másképp nem bírtam volna ki / Az évtizedes tehetlenséget”.³⁴

A beszélő hatodik részben ismét gyermekkorát idézi, édesanyja szavait, melyek szintén ellenpólusokra építve teremtenek feszültséget (jó hazafi, rossz katona, nagy bűn, kis erény). A büntudat az utolsósorban mégis feloldódik, hiszen költszete a maga számára nemcsak önkifejezés, hanem feladat és szerep, versei az adott helyzetben a bátortás, a túlélés eszközei egy új életstratégia megteremtéséhez. „engem külön szolgálatra hívtak be / Az, aki poétának alkotott”.³⁵

Ellenpólusok sokasága fokozza a feszültséget az *Egymás mellett soha?* részében. A lendületes, mozgalmas sorokban Petőfi „föltámadott tengere” jelenik meg a fölül-alul hatalmi harcában, amit még tovább erősít az elnyomó-elnyomott, ölni – halni antagonisztikus ellentéte.

A *Mi a magyar?* a transzszilván ideológiából megformált magatartásforma megerősítése, költői szabadságába integrált identitástudata. „Mert magyarok lesznek Magyarország nélkül, / Mert az országnál mélyebb a magyarság, / Mert test az ország és lélek a nép.[...] Országokat lehet szétदारabolni: / Nem lehet legyilkolni lelkeket!”³⁶

A kilencedik rész idilli életképpel indít. Már visszavonultak a nagy indulatok, Isten házában fel lehet emelkedni a mélypontról, a templom a megmaradás jelképeként nyugalmas áraszt, így az ellenpólusok itt nem feszültségfokozók, inkább a kínokból kikristályosodó enyhülés, a megmaradás megerősítőiként vannak jelen. Reményik megjelenített Isten-élménye közelít a *Magunkba le* befejező so-

³³ GRÓH Gáspár, *Reményik Sándor 110 éve*, Magyar Szemle, 20. évf., 9–10 sz.

³⁴ REMÉNYIK Sándor, *Uo.* 414.

³⁵ *Uo.* 416.

³⁶ *Uo.* 418.

rainak mélypszichológiájához. Személyiség és szerep vizsgálatában valósul meg egy sajátos magatartásforma. „...[...] a lírai ének a megszólított közösséghez való viszonya sajátos önmeghatározást tesz lehetővé: egyrészt fennáll közöttük egyfajta ellentét, ami egyrészt a népből kiemelkedő, istenek szavát és akaratát hirdető vátesz retorikailag kimunkált, egyszerre zord, kíméletlen és ünnepélyes tónusú beszédében nyilvánul meg, másrészt monológiájában tetten érhető a közösséggel való együttérzés és az összetartozás megteremtésének gesztusa is”.³⁷

A kollektív traumatapasztalat és a személyes fájdalom együttérző ragaszkodásá magasodik az utolsó részben. Vörösmarty „itt élned, halnod kell” elkötelezett figyelemztetését halljuk ki a sorok között. El kell fogadnia az elkerülhetetlen szenvedést, a megnyugvás titka pedig a belső csend, melyből egyenes út vezet a békéhez.

Valami furcsa összehangolódás,
Valami ritka rend –
Széthúzó erők erős egyensúlya,
Mély, belső bizonyosság idebent –
Bizonyosság, hogy élni jó,
Szenvedni elkerülhetetlen.³⁸

A megőrzött értékekhez pedig hozzá kell adni azt a többletet, amit összmagyarnak nevezünk, hangsúlyozza Láng Gusztáv, mert úgy véli, a különbözőségek összessége is hozzájárul a magyarság arcélének kialakításához, nemcsak a hasonlóságok.³⁹

³⁷ BARANYI Norbert, „*Én csak széthulló önmagamtól félek*”, *Személyiség és szerep Reményik Sándor költői önértelmezésében* („*Szirt a habok közt*” – *Tanulmányok Imre László 70. születésnapjára*, szerk., GÖRÖMBEI András, Unikornis Kiadó, Budapest, 2014, 457.)

³⁸ *Korszerűtlen versek, i. m.* 420.

³⁹ Vö. LÁNG Gusztáv, *Tiltakozó szomorúság, Esszék, tanulmányok*, Savaria University Press, Szombathely, 2015, 258.

*Kriegel Zsófia**

megengedő szerkezet

nevetni kell, nevetni minden
és a hasunkat fogni,
ahogy átgázolunk az életen
mert nevetni ér, nevetni mindezen
hogy milyen okos vagy
vagy, hogy én azt képzelem
hogy milyen messzire elér már a két kezem
hogy két szendvics közt
milyen választékosan étkezem

mert nevetni jó, nevetni rajtatok
és várni a találka percét,
míg utánad kajtatok
nevetni szabad, nevetni nagyobb
műveltebben, szebben, nálam jobban,
a filozófiailag szofisztikált alteregódon
nevetni fennhangon, szinte fület bántó módon

mert nevetni kell, és ez nem megengedő szerkezet
ez szintiszta kell, mert ez más nem lehet
ez külső parancs és belső készítés is egyben
ez csilingelő reflex a belső füledben
ez egyensúlyt ad az amúgy ingatag kötélén,
ettől a grafiton erő fut át a ceruzád hegyében
és nem kételkedsz már annyit a magad erejében
és nem tétlenkedsz már, amikor lehetne
valahogy téged is átállít erre a kötelező keretre
ami nem kívülről szabályoz, belülről vezet
ami felpörgeti lassan az életkedvedet
hogy a zene ritmusára lépsz, és nem felhergel a dallam
inkább megtalálsz a nyugalmat fesztelen-magadban

* Válogatás az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Babeş–Bolyai Egyetem nemzetközi hallgatói irodalmi pályázatából

és ruganyos lépteid közben azt veszed észre
 hogy máshogy gondolsz már erre az egészre
 pedig nem lettél bölcsebb, és sokkal boldogabb sem
 csak addig hitegetted magad, míg én is elhittem
 nevetni kell, nevetni minden rosszon,
 nem hagyni, hogy az érzés lassan elrohasszon
 nevetni kell, mert lesz még pár rész, amit kezelni nem lehet
 de nevetve könnyebb átvészelni még pár hetet
 vagy hónapot, több szerencsével éveket
 nevetni kell, de nem úgy, hogy nekem te kívülről engeded.

Kun Ágnes Katedrálisod

szépre terveztem
 kapuját nyitod
 résnyre hagytam
 nem egyszerű betérni
 e templom csak tenyérnyi
 de ékes tenyere
 bora s kenyere
 a mindnek

megszépült látomások jönnek
 és édes íze van a könnynek
 nem az ajkak vénáim lüktetik
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi
Kisangyal, ideje lenne aludni –
 hallom anyám egykori hangján
miserere nobis
 no biz'
 – mondták otthon gyakran –
 ki elmégy innen
 könnyen mebuggyan
 s nem lesz uramisten
 csak otthontalan
 hogy mi tört én tudom
 mi tört te letudod
 arcom picasso-festménnyé tört
 már el sem képzelem
 mert lelkemből el nem tűnt
 az a félelem

Holtan-halkan
 voltam bajban
 tejben-vajban
 fűrosztóttél
 belelőktél – nem fúltam meg
 tisztességgel elvezettél
 megmentettél
 szűnj meg szánj meg

ezüstös lágyan lehulló baldachinod
 a késő-őszi fáradt égbolt mása
 mézédese lényedet csak sugallni tudja
 képmásod szelíd pillantása

letűnt idők már ezek
 ősi kezek
 tartottál – tartottak
 templomod ékes e tornak
 megfelelek – meg – megy tovább

Meggyet bontok a kertben
 hallgatom a kakas szonátáját
 eltűnődök hol is kezdjem
 nézem a fecskék táncát
 te meg bent ülsz
dona eis requiem
 hagyom az érzés vigyen
 templomodba holtan-halkan
 bent ülsz érzem egy fotelban
 hinni hinni folyton hiszem
 kincsem csak egy kőszerszám
dona eis requiem
sempiternam

Fedák Anita

A babázó bábozó

A gnómra az ungvári Korzón sétálva az egyik kirakatban figyelt fel a férfi. Magában csak szatócsofoltnak elkeresztelt üzletben az óriásgombolyagok mögül egy kedves, játékos figura mosolygott rá. Valami furcsa volt ebben a kissé torzra sikerült toprongyos babában. Valami élő. Nem a pillantása, de még a mosolyra húzódo szája s a mimikája sem ragadta meg annyira a figyelmét. Inkább a kezével tett apró mozdulatban volt valami egészen „emberi”.

– Elnézést, eladó az a baba a kirakatban? – tette fel a kérdést a kilépő idős hölgynek, aki egy seprűvel a kezében próbálta ide-oda seperni a bejárati lábtörlőről az odatapadt sármaradványokat. Az eladónő a kirakati üvegre mutató keze irányát és pillantásának követését próbálta elkapni.

– De furcsa. Ott a sok gyönyörű kelme, és magát meg a bábu érdekli? Egyébként ön a második ember, aki meg akarja venni ma azt a bohócot – fejét csóválva nézett rá méltatlankodva a nő. – Sajnálom, nem eladó. Ő a kabalánk. Amióta kitettük az áruk közé, a bevételünk a duplájára nőtt. Szinte vonzza a vásárlókat. Pedig Olgának olyan idétlenre sikerült most.

– Olga a készítője? – kutakodott tovább a baba „származását” kiderítendő. – Ne-tán azt is meg tudná mondani, hol találom?

– Hogyne. Olga Faber a neve. A helyi rádió és televízió dekorátőre. A bábszínház „színeszeinek” megálmodója, ahogy emlegetni szokta magát. De mellékkeresetként szívesen vállal ilyesmit is: kirakatbabákat készít. Sőt, ha jó kedvében találja, még magát is megfigurázza.

Utóbbi mondata kicsit sejtelemesen, ugyanakkor ironikusan hangzott, így a férfi nem is tudta hirtelen hová tegye az egyéniségére szabott értelmező kézi szótárában. Megköszönve a kapott információt még egy utolsó pillantást vetett a kirakatra. Hirtelen olyan érzése támadt, hogy a bábu arca és kézmozdulata annyira harmóniában van, hogy a körülötte lévő portékák szinte kelletik magukat: vegyél meg, neked én kellek! Ennyi lenne a titok? Nem, gondolta. Ennek utána kell járnia. Végül is újságíró, talán jó tárca is lehet belőle a hétfégi irodalmi oldalon. De hol keresse a nőt? A színházban vagy valamelyik stúdióban?

Olga egy fiatalkori baklövése miatt soha nem élhette át az anyaság érzését. Talán ezért is döntött úgy, hogy a képzőművészeti akadémia befejezése után egy bábszínházi kurzust is elvégez. Ismerőse szólta, hogy egy kisvárosban díszlettervezői állást hirdetnek a helyi bábszínházban. Nevét megváltoztatta, és azonnal kapott a lehetőségen. Távol a múlttól elfelejti majd elveszített gyermekének fájdalmas emlékeit. És éli majd a magányos nők színtelen életét.

Olga nem szerette, ha a keze alól kikerült babákat játékszerként kezelik. A figurák

nagy részét tulajdonképpen nem gyerekeknek készítette. Pontosabban vannak nekik szánt darabok is, de a többség valamiért más, inkább komoly felnőtteknek való...

Otthonát szerette műhelyként definiálni. Az oda belépő idegennek az az érzése támadt, mintha a kis művészi alkotások gazdája naponta „játszana velük”. Ez így is volt. Egy-egy fáradt napja után Olga levette a konok igazgató és lusta kolléga figuráit, odaültette a konyhaasztal székére, és kiadta rájuk minden dühét, amit a való életben, sajnos, nem tehetett meg. Szerencséjére a babák nem tudtak visszavágni, így a nőnek maradt az elégtétel, hogy „akkor most jól kiosztotta a főnökét és a szemtelen kolléganőjét is”. Azonban a rejtély, amely körülvette valójában a babáit, az Olga titka maradt. Pontosabban a talány csak addig a pillanatig volt misztérium, míg egy magas, elegáns férfi át nem lépte a nő küszöbét. Zsurnaliszta az egyik helyi lapnál, így mutatkozott be. Interjút akar készíteni vele, a különleges művésszel. Ezt mondta. Olga nem kérdezett. Ráhagyta. Behívta a nappaliba a férfit, és helyet kínálta.

– Embertípusokat is megmintáz? – tette fel az első kérdést, amelyből nem derült ki, hogy ez már a riporthoz tartozik, vagy csak a pusztán emberi kíváncsiság hozta ki belőle.

– Kedvenc témám a történelmi és irodalmi személyiségek megformálása – válaszolta Olga. Ha már így belevág a közepébe, ő is mellőzheti az udvarias bevezetőket. Meg sem fordulva, hirtelen felnyúlt a jobb oldali szekrény polcára. A férfi a kézmozdulatát követte. XIV. Lajos parádézott ott Napóleon és I. Péter mellett. A nő azonban egy közöttük szerényen meglapuló, kopaszodó, kistermetű férfi babát vett le.

– Felismeri? Nem? Pedig jelentős szerepe volt a magyar történelemben. Konkrétan az ungvári vár történetében. Ő az utolsó Drugeth gróf. 1689. május 26-án 38 éves korában, számtalan palotáinak egyikében, a Báthory Erzsébetről elhíresült csejtei várban, teljesen váratlanul meghalt Drugeth Vendel gróf, címzetes ungi főispán. És vele a Drugeth család közel ötszáz éves családfája férfiágon teljesen kihalt. A források szerint megmérgezték. Mikor a róla készült bábút formáztam, azt próbáltam az arcán megörökíteni, hogy átérzte-e a felelősséget, hogy nem nemzett utódot. Hogy bármikor bekövetkező halálával egy történelmi magyar család halálra lett ítélve – a lámpafény felé tartva a figurát kissé igazított az akkori kornak megfelelő ruházatán.

– Bevallom, a könyvekből ismert személyek babaként másként hatnak rám – folytatta Olga, és a férfi barna szemei közé fúrta fürkész tekintetét. Folytatva a hangos töprengést a jóképű beszélgetőtársa szemébe nézett, és az sem kerülte el a figyelmét, hogy míg beszélt, a férfi minden apró pillarezdülésnél sóhajtott egy aprót. – Azért, mert amikor az arcukat készítem, elsősorban arra törekszem, hogy egy-egy jellegzetes kifejezést is kiemeljek a személyiségükből. Ez itt a gögös uralkodó, a felfuvalkodott és úrhatnám városi polgár, a pöffeszkedő török szultán, a szemérmetlen párizsi kurtizán... – és sorba mutatja a polcokon a babákat. – Ez a dölyfös, ez a pökhendi, ez a becstelen, ez az önhitt, ez az önelégült, ez a kevély, ez a hiú A kis hercegből. Általában könnyen megválnak egy-egy műveimtől, de volt olyan is, amely készítés közben nagyon a szívemhez nőtt. Ez a középkorban élt orosz gróf figurája, tőle eddig még nem tudtam meg-

válni. Milyen furcsa, mintha hasonlítana egy picit magára – a hirtelen feltörő apró kis kacagása szinte körbefonta és beragyogta a polcokon gunnyasztó sok élettelen bábút. Az idegen nem sejtette, hogy a baba szorosán köthető Olga múltjához. Az akadémián az a moszkvai magas orosz volt a nagy szerelem. És ez a baba, ha már szimbolikusan is, Olga gyermeke volt. Az eltitkolt gyermeke, aki soha nem élvezhette az igazi anyaság melegét, hiszen Olga döntése után... meg kellett halnia.

– Minden kornak megvolt és megvan a jellegzetes figurája. Akinek emberi tartása, becsülete, hazájához való hűsége példakép maradt az utókornak. Vagy mindezeknek a hiányában vált az utókor számára halhatatlanná. De miért? Én ezeket az emberi értékeket akartam megformálni: ha úgy tetszik, a babákban „életre” kelteni – folytatta a nő, immár komolyan, miközben egy szép arcú parasztlány ruháját simította végig. A férfi azonnal felismerte a vonásokból, mennyire hasonlít készítőjére, az „anyjára”.

Utóbbi mozdulata közben Olga elárulta a férfinak, hogy ő egyben fodrász, varrónő, csizmadia és masamód is. Minden általa készített figura öltözékét egyedül tervezi és készíti. Egy baba megformálása általában napokig is eltarthat, magyarázza. A megfelelő ruhák megvarrása a munkaigényesebb, teszi hozzá.

– Előfordult, hogy az egyik kosztümfelsőmet áldoztam fel a babaruha miatt, de az ilyesmi számomra soha nem okozott gondot. A figura jelleméhez éppen az a szín és anyag illet, nekem meg lett egy új mellényem – mosolyodik el.

– Senki sem meri megmondani a másíknak nyíltan, hogy milyen hazug, önző, hűtlen vagy becsstelen ember. Vagy mennyire bátor, önzetlen, segítőkész és empatikus, hiszen azt különbözően értékelheti a másik fél. De egy történelmi figura bábujába bújtatva az illető jellemét, sok minden átértékelhető. Ha Nagy Péter cár arcvonásaiban magát ismeri fel, kit érdekel, hogy zsarnok és kegyetlen uralkodó volt. Ha azonban kicsit jobban odafigyelne, mást is meglátna a baba arcán, a tartásán, a beállított mozdulatán.

Ekkor ugrott be a férfinak, hogy mi valójában a titok, ami körüllegi a bábkészítő babáit. Hirtelen bevillant a kirakati gnóm figurája. Így rá is kérdezett:

– Olga, maga olyan babát is készít, ami a ma élő emberek belső értékeit hordozzák magukon? Engem, például, kinek a figurájába bújtatna a mostani beszélgetésünk után?

Olga válasza csak egy sejtelmes mosoly volt, és szótlánul odanyújtotta a férfinak a hosszú ideig féltett orosz gróf bábuját.

– Tudja, van egy lányom. Egyedül nevelem már 10 éve, mióta az édesanyja meghalt – mondta váratlanul a férfi. – Gondolja, hogy örülne egy fiú babának?

– Nem tudom, de ha gondolja, akkor készítek majd neki sok szép különleges babát – mondta Olga, és amit már évek óta nem tett: elpirult.

Amikor az újságíró hazafelé tartott zsebében a különös bábuval, a gondolatok egymás után cikáztak a fejében. De azt már biztosan tudta, hogy Olga személyében megtalálta végre azt a nőt, akit immár tíz éve keresett édesanyjának. Boglárkának. Az ő babájának. A kislányának.

György Alida

Varratnyomok

Három napja ment el,
azóta véded magad az esőtől,
nehogy elfelejtse a szagodat,
úgy hagyta a kóccokat is a hajadban,
hogy láthassa majd:
érintetlen maradtál.

Tegnap azon gondolkodtál,
hogyan kell meztelen fotót készíteni,
mert biztosra akartál menni,
visszatér,
de a kiscicák mindig megzavartak,
mert akkorára nőttek,
mint a diófa a ház előtt
és féltetni kellett tőlük a csecsemőket,
akik nem látták az éles karmokat,
csak a szőrszagú dorombolást.

Sosem köhögitek fel a szőrcomókat,
nem mertek kiejteni a szátokon semmit,
csak nézitek a test emlékezetét,
ahol a simogatások nem,
csak az ütések hagytak nyomot.
Ő szívesebben viseli a varratok helyét,
mint a köztetek levő szakadást.

Kispál Dániel

Töredékek egy halottról (III/1.)

1

„Karcúsítjuk árainkat!” Ezzel a szlogenel fogadta vendégeit a város új bisztrója. Egy vegetáriánus hely, ahol alkoholt és később persze húst is felszolgáltak. Néhány hét alatt sikerült tönkretenniük az amúgy sem sikeres konkurenciát. Apám álmát.

Az általános iskolát kezdtem, mikor apám megunta a kisparaszti életet. Bikát és teheneket vettünk. Bővítettük az istállót. Ekkoriban halt meg nagyapám. Nagyanyám nem bírta az egyedülét. Könnyű volt őt meggyőzni, hogy költözzön hozzánk. A házukat eladták. Az örökös apám lett. Egyetlen gyermekük.

Mielőtt az állattartás gyakorlata a mindennapjaink részévé vált volna, apám feladta. „Majd a holnapi naptól teljes erőbedobással.” Mondta néhány sör után még a legelején. Anyám az első nap hajnalán hosszan tekintett apám szemébe. Az szédült volt a korán keléstől. Ide-oda mászkált a házban. Csak a makacssággal tartotta vissza, hogy össze ne zuhanjon a konyhakövön. Büszkesége nem lehetett. A büszkeség egyedül anyám kiváltsága volt, vele szemben nem állt meg senki megsemmisülés vagy tartós veszteségek nélkül. Másodpercek óta bámulta apámat, aki úgy foszlott szét a tekintetében, mint egy felmosóröngy. Majd anyám rámosolygott apámra, és néhány hónapig vállalta a munka nagy részét. Az állatok végül vágóhídra kerültek.

Innen származott a kis falatozó tőkéje, ami már az első évben sem termelt nyereséget. Ha egy kisvárosi étkezőben nem kínálsz alkoholt az étel mellé, megbuktál.

Apám gyakran mondogatta, hogy nem mocskoljuk be a helyet. Aztán mintha ez a rögzisméjévé vált volna. Mielőtt belépett a falatozó ajtaján, minden alkalommal megállt a küszöbön, és csak nézte a termet. A pult kopottas volt. A falak szárazak, szinte kiáltoztak a festékért. Az asztalok billegtek az egyenetlen padlón, a székekben fityegő szálkák minden héten áldozatot követeltek. De apám csak állt ott némán és békésen. Néha még mintha mormolt is volna magában valamit, mint az öregasszonyok a templomkapuban, de valószínűleg csak képzelődtem. Csak látomás volt. Ahogy a napi két-három embernél több vendég is csak az lehetett. Mindenestre néhány évig kihúztuk.

Tizennégy évesen apám sörözni vitt.

2

„Szobánk falai repedeznek. Sarkaiban pókok tanyáznak, hálóiakat szövik. Mikor végeznek, mozdulatlanok. Várnak. Macskák bújnak meg a sötétben a szekrények

alatt. Tyúkok kezdik ki a szőnyeget. Disznók rőfögése tölti meg étellel a nappalokat. Egy korcs járörözik az ágy körül. Nekünk pedig minden nap ki kell simítanunk a lepedő gyűrődéseit. Egyik oldalunkról a másikra fordulni. Kinyitni és becsukni a szemünket. Pontosan akkor, amikor kell. És a repedések majd részleteket mutatnak a világból. A pókháló organikus egésszé formál mindent. Macskahúgy csípős bűzéből szűrjük ki az oxigént. Tyúkok kotkodálása, disznók rőfögése adja meg napjaink ritmusát, és az ágy körül caplató korcs vigyáz ránk, hogy el ne felejtjük, itt a helyünk. Ez a szeretet.”

Apám a repedezett, poros földre köp. Ledönti maradék sörét. Hajába túr. Sosem láttam még ilyennek. Sosem hallottam még tőle hasonló szavakat. Amilyenek csak a könyvekben vannak leírva.

Nem mondom neki semmit. Arcom rezzentelen. Pár perces csönd áll be közöttünk. A nap egyre magasabban jár az égen. Átöleli, megrágja és kiköpi a várost. Dunsztos, párás hőség telepedik rá az utcákra. Apám hunyorog, nem bírja az erős fényt. „Még a szart is kirohasztja belőlünk” – mondja, majd feláll, és hoz egy újabb kört.

Amikor visszafelé jön, és kilép az ajtón, észrevétlenül végigmérem. Mégis olyan, mint mindig. Ugyanaz a farmer, ugyanaz a póló, ugyanaz a testtartás. Anyám veszekszik vele, mert folyton egyféle ruhát hord. Apám nyugtatja. „Lehet, de az mindig ki van mosva.” Sosem büdös, mint a hajléktalanok vagy a cigányok. „Lehet valaki ápolt attól, ha egyféléte hord.” De anyám nem nyugszik bele. A ruhászekrény elé állítja apámat. Szemlét tart. Inget, pólót, nadrágot mutat. Apám nem figyel. Illetve csak úgy tesz, mintha figyelne. Anyám tudja ezt, de nem törődik vele. Apámmal lehetetlen vásárolni. Órákig válogat, felpróbál, válogat, megint felpróbál, nézi, hogy van-e valamilyen hiba a ruhán. A varratoknál, a cipzárnál, a gomboknál. Bizalmatlan. Amikor kiválasztja a megfelelőt, még tesz néhány kört a boltban, aztán hazamegy. „Most nem volt kedvem hozzá” – mondja otthon anyámnak, aki másnap visszazavarja a ruhaboltba. Akkor megveszi, és mindig azt hordja. A régiből meg idővel munkásruha lesz.

Jön ki apám az ajtón, hunyorog, lehorgasztja a fejét, emlékezetből közlekedik. Teste feloldódik a tompa hőségben, ruhája magába szívja az izzadságot. Anyám megint mosni fog az este. Ugyanaz a ruhát, mint tegnap.

Apám mindig ugyanolyan. Ettől függetlenül nyugtalan vagyok, ahogy közeledik. Valami idegenség sugárzik a ruhája alól. Mindig rám kacsint, amikor megjön valahonnan, amikor leülünk a vacsorához, amikor észreveszek egy üres sörösüveget a házban. Amikor cinkosok vagyunk. Most nem kacsint, még csak nem is mosolyog. Leül és nézi a hamust az asztalon. Mély lélegzetet vesz sokszor egymás után. Felkészül. Nem akarom, hogy beszéljen.

„Az olyan ember marad meg legtovább, aki nem akar nagyot méríteni. Nincsen

elhívva, de képes jókat enni. Várja az alkalmakat, de tartja a mértéket. Aki minden nap megiszik egy-két pohárral, és ehhez igazítja a tevékenységeit. Kiskanállal eszi a levest. Kis kortyokat szürcsöl. Mindig csak egy kicsit.”

3

Van az életben egy pillanat. Minden ember számára egyszer jön el. Ilyenkor az istenek elfordítják a fejüket, és a világ tökéletes szerkesztettsége megbonthatóvá válik a halandó számára. Komoly változásokra nincsen esély, de hozzátehet, elvehet, átalakíthat egy apró, szinte észrevehetetlen dolgot. Apámmal ez akkor történt meg, ott a helyi kocsmá kinti placcán, sörözés közben. Ez a szóáradat volt az, ami belőle jött. Igaz, bőven több volt, mint egy pillanat. Talán az istenek szerették apámat. Vagy egyszerűen csak unták már nézni. Bár valószínűleg az előbbi. Ki ne szerette volna apámat? Mind szerettük. Csak mindenki a maga módján, és senki sem tudott erről, amíg köztünk volt.

Ha apámra gondolok, csak részletek villannak fel előttem, azok is homályosak. Olykor kitisztul egy-egy darabjuk. Még most is megdöbbenek azon, hogy valami, amit határtalanul egyszerűnek hittem, amiről biztos tudást sejtettem, az végtelesen árnyalt és körülményes. Még mindig zavarónak találok, ha ilyen történik, mert egy ismeretlen állapotba kerülök, idegen érzések és gondolatok környékeznek meg. Félek tőlük. Akkor kezdődött ez a félelem, akkor éreztem elsőként a mélyről jövő változást, azt, hogy valamilyen irányba el kell mozdulni, és nincsen visszaút ahhoz az énhez, amellyel tűrhető viszonyt ápoltam, szóval abban a pillanatban történt mindez, amikor elolvastam az egyik versét.

Herédi Rebeka Nap és lámpa

tejszerű köd zuhant rá a városra
tejszerű, fehér lében úszol, mint születésed pillanatában.
az utcákon való haladás nehézkes, mert az ég sárga lámpáját lekapcsolták.
az ember azonban találékony,
régóta tudjuk: az eszköz a legjobb társa,
ötödik végtagként működik,
képes az önteremtésre.
így hát az ember létrehozta saját, személyre szabott,
szobánként elhelyezett napját
amiből –az eredetivel ellentétben –
többet is el tud helyezni egy szobában:
több naprendszerű bolygó.

az ember megteremtette a nap képmását
és minden szobába beköltöztette.
árammal felkapcsolod, és amikor nem akarod, hogy égjen,
lekapcsolod.

Úgy álltál ott...

úgy álltál ott, mint a templom ajtajából
arrébb állított hajléktalan temetés közben.
vártad a tapsot, a jelzést, hogy mehatsz.
mi mást várnál?
életed eddigi része csak volt:
egy vonal az életed,
a biztos pont a születésed, csomóban gyűlt össze az elején.
mert ugye valamikor el kell kezdeni.
hosszú, végtelenített vonalba futsz bele.
egy egyenest húzol magad után minden egyes lépteddél,
és rakódik rá a súly, mígnem elviselhetetlenné válik
a hátad mögött.
nem roskadsz össze. megállsz.
felnézel, és azt képzeled, már van sírod,
amin a kötőjel jelzi a következő biztosat,
hogy egyszer úgy kell arrébb állnod az életből,
mint mikor a hajléktalannak kellett a templom kapujából.

Vass Márton
Költözés

Te vagy az ágy,
én a párna rajta,
ő belém fojtja arcát,
de benned maradva.
Így futott ki, mint a lárma,
nyitva maradt a kamra,
onnan menekült át,
egy késért a konyhába,
ott ült, mint kirakatfény,
tegnap is csak ránk várva,
s majd, mint unott Prométheuszt,
ruhástól láncoltam a kádba.
Vizes lépte alatt a nappali padló,
dombbá vált, míg ő a tüzet,
elültette, mert van kandalló.
a fotel előtt térdelve törölte,
illatod, s DNS mintád onnan,
hol idegesen izzadtál utoljára le;
a házban igazából mindenhol.
Majd felfalta a hűtő tartalmát,
még a puffasztott rizsedet is,
ami jól magába szívta
leheletünk dús páratartalmát.
A szobából elvitte a kedvenc tollad,
nekem azt, amit a legjobban utáltam;
most ezután, mégis mit utáljak annyira?
Átkergettem a házon, adjon vissza mindent,
a fejemből is hiányzik már valami, hát
inkább leültünk ketten a toalett fedélre
s emlékezni kezdtem, de már egészen másra,
te nem jöttél aznap, de helyetted,
itt volt a változás
és beköltözött
a lakásba.

Krajnyák Ádám
Az égszilánkárus

Kabátokat hozott a szél, végiglentek a házsoron, míg meg nem állapodtak itt, a kertben. A mellékházba valami öreg költözött be, azt mondja égszilánkárus, hibbant lehet. Először a lakrészt kell rendbe tennünk, így megegyeztünk vele, hogy addig ott maradhat. Az évekig száradt tapéta és a napégette linóleum kéregszerűen borította be a ház minden zegzugát. Alig kotyogtak a csövek a falban, pedig emlékszem, régen aludni sem lehetett tőlük. Lassan melegedtek át. Első éjjel sokat beszélgettünk a feleségemmel, még az öreg is bekéredzkedett nosztalgizálni; nem ismertük ugyan egymást, de errefelé nem igazán különböztek az emlékek. Beszélgettünk egészen hajnalig. Kakas híján egy háromujjú cigány járta végig a falut minden reggel valami rozzant hegedűvel – igaz járt az éjjel is, de akkor huhogva, mint ferdén bagoly a kőriságon. Már hallottuk, ahogy húzza, nyekergeti az utca végén, félbeszakítva ezzel az öreg egyik különös történetét: „Bocsásd meg Úr, hogy kései órán, ha nem is a hidegtől, de már rég nem volt alkalom, mikor legutóbb szóltam, közönnel fogadtak, s én balga, kabátokért. Hét tavaszt vártam erre is. Itt ülök a mellékházban azóta, hogy a hentes lánya átszokott a domboldalba hempergőzni titkos férfiakkal. Istenem, a Julika keblei. Nekünk még az anyjával jutott ugyanez. A féleszű férje meg csak azt nem porciózta ki, pedig micsoda jövedelem származhatott volna belőle. Emlékszem közkincs volt, s ha látom a közértben, úgy fest, még az ma is. Ezek az asszonyok töltötték meg titkokkal a falut, a világ pedig lassan vált misztikussá, ahogy az emberek látni kezdték egymás titkait. Vagy a magukét mindenben, azt nem tudom. De add Isten, hogy ez mindig így legyen, mert e nélkül nem lehetne jószág vagy igazság a földön, s nagy tisztánlátásunkban megszűnnénk.” Az öreg utolsó mondataiban már átitta hangját az asztali bor – s valami repedt hegedű kíséretével azokat imaként mormolta el.

Verebek húzták a napot fölfelé, majd póznákra ültek délben. A feleségemmel fél-napi munka után nehezen húzódtunk fel a cseresznyefára, ott ebédeltünk meg. A magokat pedánsan a szomszédba köptük. Kintebb nyári verőfény dicsérte a szelőt húsnek, nyugodtnak az árnyat, majd két ág közt átszűrten az asszonyi lábon tűnt elő – mint szépség – a csillogás. Ekkor elnyűtt posztókabátban – alatta mérgeesen feszülő atléta – szakállas úr lépett elő a mellékház ajtaján. Legyint, majd heveny karkörzéssel átsétál a házon, ki az utcára, el valahová. „Ki volt ez?” Jól tudtam, hogy ki volt, meg is mondtam, „a Csillagász”. De azt nem tudtam, hogy mi járatban erre, pedig csak az én kertemen, házamon nyalábolt át. Az öreg, mintha csak a felmerülő kérdésre érkezett volna válaszul, a fa tövébe ült, kezében valami odvas, zöld pipával, s kezdte: „a Csillagász... de bizonyára úgy ismeri, mint akire

még apja idejében aggatták ezt a nevet gúnyból, mert nappal alig, inkább éjjelente búvik csak elő, s akkor is utcai lámpákra mászni, izzókról a bogarat hajkurászni el. Aki olyannyira különc, hogy inkább bolond volna. Ványadt testét ágyába temetve, ágyát egy üvegtetejű házban rejtegetve él, valahol a Hór-patak partján, kint az erdőben. Így ismeri bizonyára. Nos, nekem jó barátom, s való igaz, ráismerek én is e szóbeszédből, de híja van annak és fontos tévedései.” Hangját eresztve a pipába torkolt, s egy darabig csak hallgatott, hátha kijavítjuk.

Barna felhők gyűltek a füstjelekre, alattuk őzek ittak a pataknál; egy nagyobb bak figyelte őket, kinek az agancsán egy gerlepár lakott. A hátsó szomszédunk galambász, övéi lehettek, de annyit kiabáltak át a szomszédok a madarak meg a termés miatt, köztük mi is, mert máskülönben a mi cseresznyénket is ők eszik, hogy jobbnak látták, ha költöznek, gondolom. Most vihar jön, mégis nyugton ülnek. Mi azért szedelődzködni kezdtünk. Az öreg már bóbiskolt, a nejem úgy rázta föl – arcának redői, mint dunyhán, ha megvetik, simultak el, mikor ébredt – rosszat álmodhatott, zavartan kelt. Azzal bevittük és leültettük a komódnál, ott aztán mindent elmesélt:

„Még csak barázdák meg vetések voltak itt, mikor az első ház épült. Amolyan tátikás vályog, benne nagyhasú úgy meg nagyhasú férfi a feleségével. Csakhamar született is egy lányuk. Akkortájt a világ: két utca ferdén, a hullámozó földek hordalékaként odavetve, s metszetnél a ház, melyben családjával élt. Nem volt min ocsúdni, a lány gyorsan nőtt. Szőke tincsei, mint a kalászkok, beitták a földek illatát, hogy körötte csak úgy legyeskedtek a férfiak. Aztán le is telepedtek mind egy szálig, egyre több ház tűnt elő az oldalon, közel a miénkhez. Egyik kérő sem tágított. Akkor ismertem meg a Csillagászt is, mikor még a lányomnak udvarolt vagy csapta a szelet, ahogy tetszik. De később a lány tovább nőtt. Kinőtte a házat, az utcát, majd a földeket, mígnem már úgy tűnt, hogy a világ megy összébb, s nem ő az, aki nő. Tenyerében tartva figyelte azt, míg, mint porszem, kóricált, majd zsebébe tette, hol el nem tűnhetett. Akkor már ott voltam, ott az első ház előtt, s láttam én is a csillagokban kabátja réseit, a holdban egy, s a napban egy lyukat zsebén. Aztán láttam önt Asszonyom, fénylő bőrét és hullámozó kebleit, miközben lökdösött. Majd felsegített, bekísért és leültetett ide, hogy elmeséljem a Csillagász bolondságát és az álmomat, hogy a lányom a felesége volt.” Erre hegedűszó harsant, a madarak úgy dobták le magukat az ágról, mint ősszel a levél, a nejem könnyezett, én meg nem értettem semmit. Valamit titkolhat az öreg, gondoltam, hogy nem mondja, mit csináltak. Mire hozzáfűzte: „keddenként ultizunk”, és azal otthagytott.

Tóth Gergely

A második vágány mellett

Egy utam haza a Takta-közön át
vezetett, mint Agamemnón a szép,
de a halálnak szánt Iphigeneiát,
egy súlyos döntés áldozataként.

A kocsinkban terhes, nyárszagú lég.
Egy mezőnyárádi lány emeli
rám mogyoróbarna tekintetét
s a vonatot, mint a témát tereli.

Cigánysor, rét és vasútállomás
itt csupán horizontális rétegek.
sokszor látunk batuló anyukát,
ki Pestre szakadt földinknek integet.

Láttad ezt már, tudod mit ír a sorsod:
Elszakadnál de foglyul ejtett Borsod.

Hubai Gábor

Milyen szép

Február lett és nehéz erről bármit.
 Az utcakőre hull egy szakadt filmplakát,
 egy könnyülelkű nőre volna jó így várni
 s nem törődni azzal, hogy hazudja át
 a kócos kis estétől izzadt éjszakánkat,
 csak gyönyörködni benne és elmondani: Szép.
 Elfeledni mellette, hogy cimborám a bánat,
 s kicsit annak lenni, ami nem lehetnék.
 Egy idegen lakásból kiszurranni reggel,
 gyűrött, foltos ingben, félig józanul.
 Hazafelé másra nézni cinkos tekintettel,
 egészen addig, míg bele nem pirul.
 Kávéra meghívni és csábítgatni őt,
 de nem átverni vagy megbántani, tényleg,
 csak érezni, hogy milyen szép a délelőtt,
 csak érezni, hogy *milyen szép az, hogy élek.*

szégyenérzet nélkül

megjött a tél a depresszáns szerekekkel,
 szívem egy fals ritmusra hangolódik,
 megszokás lett minden áldott reggel,
 és nem jutok el *magamtól a jóig.*
 napjaim csupán olcsó tévedések,
 kettétört keresztek, kimustrált szavak:
 nyakamat már szorítják a kések,
 nyelvem alatt rozsda és salak.
 most kellene talán megbotlani végül,
 elvarrni a szálat, nem kezdeni mást,
 belátni mi voltam – szégyenérzet nélkül –
 Isten ráncos tenyerén egy véraláfutás.

Holló József

A lélek árján*... a hetvenéves Fecske Csabához*

Te tudod a titkot – mit csak oly kevesen:
 hogy a leírt szó hatalma az égig felérhet
 s a versek kínmámoros önkívületén
 ki lehet mondani – az *Igazat, a Szépet!*

Zsibonghat körötted az üresedő világ,
 a tiszta gondolatnak a durvaság nem árthat.
 Te így viszed magaddal azt, mit sorsod adott:
 tehetséget, sikert, nyugót, betegágyat.

Az élet már csak ilyen: kegyes és kegyetlen.
 Hol szakadt göncöt, hol ünneplőt ad rád.
 Van, aki irigyel. S van, ki rajong érted –
 mert érti az őszinte, emberhangú lírát.

A múlt őriző érték! A jövő meg reménység;
 hogy tovább szelídíted a gorombuló létet.
 A múlás tékozolhat, de Te fáklyaként lobogsz.
 Hát írd, amíg a líra csonkig el nem éget!

Tudom, az önfeloldás sebez, de bekötni is képes.
 Ez a sorsa annak, ki a mély-magast feszgeti!
 Ki a lélek árján úsztatja álmait
 és az elszökő időt a versein pereli,

hogy kimondhassa mindazt, mit a szívében cipel
 míg az öröklétből egy darabkát átölel.

Bozók Ferenc

Régi barátságok temetője

Régi barátságok
temetőkertjében járok
rég s sírkövek közt,
elmosódott, mohos nevek közt
botorkálok.

(Bár a halott én vagyok.)

Egyszer talán még összefutok veled
vaksors vagy gondviselés (ki miben hisz)
szeszélye vagy szándéka szerint.

Zavartan köszönünk talán, mondunk valami köznapit,
vagy úgy teszünk, mintha nem láttuk volna meg egymást.

Lesütöm szemem, hogy ne kelljen fogadnom
a nemköszönésed.

De titokban hálát adok

a „mennyei temetőgondnoknak”,

hogy voltam, hogy voltál.

Lehettem és lehettél.

Krisztus tenyere

Az idő mégsem gyógyít be minden sebet.
M megbocsátunk, de nem tűnnek el a hegek.
Feltámadt Krisztus: tenyerét mutogatta,
mikor a hitetlen Tamás tapogatta
tapinthatóan megmaradtak a sebek.

Októberi dal

(A Kis kece lányom dallamára)

Álljatok körbe
óvni a lángot,
hadd melegítse
át a világot.

Őrizd, őrizd magyar testvér
azt a tüzet,
ki tudja, hogy mikor látunk
megint ilyet.

Szerte sötétség
dől a világból,
csak Magyarország
örtüze lángol.

Rakd meg, rakd meg magyar testvér
azt a tüzet,
ki tudja, hogy mikor látunk
megint ilyet.

Fogd meg a zászlót,
tartsd a magosba,
mert ha elejted
medve tapossa.

Lobogj, lobogj magyar zászló
úgy mint régen,
Szabadságunk büszkén hirdesd
fenn az égen.

Zászlónk pirosra
vérzi a rabság,
így születik meg
tán a szabadság.

Lobogj, lobogj magyar zászló
úgy mint régen,
Szabadságunk büszkén hirdesd
fenn az égen.

Antal Attila

A diktatúra – indián szemmel

Szőcs Géza: Csingacsguk látogatása a világosi villamosági üzletben

I. Bevezető

1. „A háború sorsa Görgein fordul meg. Engedje meg, hogy neki és családjának felajánljak nyugdíjként százezer rubelt vagy tízezer cservonyecet. Így felséged megszabadul a háborútól, amelyet ígérete szerint végig kell vívnia, és amelyet abba nem hagyhat, különben félév múlva Kamenyec-Podolszktól a Visztuláig harcolnia kellene.”

(Paskievics herceg levele Miklós cárhoz 1849. július 24-én)

„Fentebb idéztük Paskievics javaslatát, hogy vásárolják meg Görgeit. A cár az ajánlatot el is fogadta. A közölt okmányban említett jutalmat Görgeinek Klagenfurtba való elutazása előtt adták át.

(R. A. Averbuch: A cári intervenció az 1848–49-i magyar forradalom ellen vívott harcban.

Moszkva, Állami Társadalmi-gazdasági Kiadó, 1935. 175.o.)

Averbuch állítását egyéb források tényszerűen nem erősítik meg.

2. „Világos (Siria) 5000 lakosú település. 1458-ban Mátyás király a világosi várba záratta nagybátyját, Szilágyi Mihályt. A vár udvarában fedett vermek voltak, ebben tartották a foglyokat.”

„A volt Bohus-kastélyban – ma Ion Slavici-emlékmúzeum – írta alá Görgey a kapitulációt. 1849. augusztus 13-án Világos mellett tette le a fegyvert a magyar forradalmi hadsereg.”

(Mátyás Vilmos: Utazások Erdélyben. Budapest, 1977. 136. o.)

3. „Csaknem meztelen testén fehér és fekete harci színek látszottak. Haja le volt borotváltva, csak egy varkocs maradt a feje búbján.”

(J. F. Cooper: Az utolsó mohikán. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 23. o.)

II. CSINGACSGUK A VILÁGOSI ELEKTROMOS-BOLTBAN

A világosi elektromos boltba
egy téli délután
belép egy indián
Csingacsguk vagyok, így szól
majdnem akcentus nélkül
egy téli délután.

Vállán konfekciós zakó,
skótkockás, itt-ott már fakó.

Nézi a transzparenszeket.

KENYÉRPÍRÍTÓ KAPHATÓ

és

JÖVŐNK: VILÁGOS

és

A VILLANYÉGŐ KIFOGYOTT

meg

VILÁGOS TÖBB MINT SZIMBÓLUM
neve is mutatja
TÖRTÉNELMÜNK HAJNALÁT JELZI

és ugyanaz tömörebben:

VERECKÉNÉL ALKONYUL
VILÁGOSNÁL VIRRAD

Télen, ebéd után
Unamisz fia, a Nagy Kígyó,
Csingacsguk áthajol a pulton,
a sápadtarchoz Csingacsguk így szól:

*Van-e még vasalójuk? És ellenállás
van még?*

Attól függ
az ellenállás ára
így válaszol az üzletfelelős
hogyan soros-e
vagy párhuzamos. Ha soros,
az első ellenállás végét a másodiknak a
kezdetével,
a második végét a harmadik kezdetével
kötjük össze
és így tovább. Az eredő ellenállás
annyi, mint az egyes ellenállások összege:

Párhuzamos kapcsolásnál viszont
valamennyi ellenállás kezdetét egy-egy
közös
csomópontba kötik össze. Az eredő
ellenállás
az egyes ellenállások fordított értékei
összegének
fordított értékével egyenlő:

$$R = \frac{1}{\sum_{i=1}^n \frac{1}{R_i}}$$

De kapható még lépcsős
vagyis változtatható ellenállás
vagy ha söntölni óhajtana...
– Nem, dehogyis.
– Meg lesz elégedve, Csing Csak Csuk úr.
Az indián végül varrógépet és
ellenállásszekrényt

vásárolt,
hána alatt ezzel a két eszközzel
lépett ki az alföldi alkonyatba,
lábán a magány mokaszinjával.

Vidám napok a rezervátumban
– morfondírozott –
sej, hajdanvolt fiatakorom.
A világosi büfé előtt
kamaszok és vénemberek szóltak utána:

egy cservonyec nem a világ
két cservonyec nem a világ
tízezer cservonyec nem a világ
lökjél be velünk
egy kis tüzes vizet gyere Csingó

Az 1970-es évek közepétől a kommunista román hatalom diszkriminatív, nyíltan magyarellenes intézkedéseinek következtében mind gyakrabban kapott hangot az erdélyi magyar irodalomban a romániai magyarság sorsával, jövőjével kapcsolatos veszélyérzet. Ennek egyik jeleként számos műben jutott szerephez az indián–erdélyi magyar sorspárhuzam. Ha csak a költészetet tekintjük is, a példákat hosszan sorolhatnánk. Íme, néhány a legjellemzőbbek közül. Szemlér Ferenc *Tudod, az indiánok* című verse (*Fegyveres felhők*, 1977) egy tűzföldi indián törzs utolsó tagjának halála kapcsán úgy festi a bennszülöttek eltűnésének, beolvadásának folyamatát, hogy csupán sejteti a sorspárhuzam lehetőségét. Kányádi Sándor *Sörény és koponya* (1989) című kötetében többféle módon is felvillan a sorsrokonosság. A valóságos úti élmények szülte *Dél keresztje* ciklus több darabja felidézti az indián sorsot, s összekapcsolja azt a messziről érkezett látogatóéval. *A farkas és a bárány* című szonett az ismert tanítómese ürügyén szól kisép, törzsi sorsról, az *Indián ének* panaszából pedig kihallik a távoli magyar kisebbség fájdalma is. Ferencz István egyik gyerekverskötetete már a címével utal a sorsazonosságra (*Indián a Hargitán*, 1989). A példák sorában ott a helye Szöcs Géza két „indiános” versének, az *Indián szavak a rádióban* és a *Csingacsguk látogatása a világosi vilámlamossági üzletben* címűeknek.¹

Mindkét költemény az 1989-ben Magyarországon megjelent *A sirálybőr cipő* című kötetben látott napvilágot. A költő a nyolcvanas évek közepén elhagyni kényszerült Romániát, a versgyűjteményt mégis az erdélyi nyomasztó élmények szülte versek uralják. A nyolcvanas évekkel az erdélyi magyarság életének legkilátástalanabb periódusa vette kezdetét. A hatalom abszurd világot teremtett, mely-

¹ A sajátos konnotációjú indián téma a reményeket hamar kioltó romániai rendszerváltozás után sem tűnt el az erdélyi magyar költészetből. Kovács András Ferenc indiánokat (is) megidéző versciklusa (*Jack Cole dalai*) közül jó néhány pl. a kilencvenes években született, köztük az erőteljesen áthallásos Death Valley Blues is.

ben természetesnek számított a besúgás, a lehallgatás, a fizikai terror. A közeli jövő a kisebbségi magyarság szétszóródásával, megsemmisülésével fenyegetett.

A költemény már a címével is irodalmi előképek sorát hívja elő az olvasó emlékezetéből. Montesquieu *Perzsa levelek* című művét például, melyben a külső nézőpont alkalmazása ad lehetőséget a társadalom hibáinak humoros-szatirikus bírálatára, vagy Voltaire *A vadember* című pamfletjét, melyben egy huron indián képviseli e külső látószöveget, ki egyben a „nemes vadember” egyik első reprezentánsa is az újkori európai irodalomban. (A civilizációtól meg nem rontott „nemes vadember” motívuma, ideálképe aztán majd Cooper s Karl May révén lesz igazán népszerűvé a XIX. században.)

A Csingacsguk látogatása... két részből áll, mindkettő külön (al)címet is kapott. (I. Bevezető; II. Csingacsguk a világosi elektromos boltban).

A *Bevezető* idézeteket tartalmaz. Az 1-es számmal jelölt rész két idézete Görgey Artúr oroszok általi lefizetéséről ad hírt, bár a hozzájuk fűzött megjegyzés révén nyitva marad a kérdés, bizonyosan áruló volt-e a szabadságharc magyar főparancsnoka. (A közöltek az igent valószínűsítik.)² A 2. számmal jelölt egy-

² Úgy véljük, a magyar honvédhadsereg egykori parancsnoka emlékének tartozunk annyival, hogy a versben róla elmondottakhoz hozzáfűzzük a következőket. ANTALL József egy 1968-ban írt (ám csak a halála után megjelent) tanulmányában megemlékezik arról, hogy Görgey, mielőtt száműzetése helyére, Klagenfurtba vitték volna, az útra kölcsönt kért Paskievicstől, ám ennek jó részét elosztotta bajtársai között. A száműzetése idején kapott kegydíjról pedig ugyanitt így ír Antall: „Ausztiai száműzetésében igyekezett álláshoz jutni. Egykori tanára, Redtenbacher igyekezett segíteni, hogy alkalmazzák, mint vegyész. A rendőrség azonban akadályokat gördített a képességeinek és tehetségének megfelelő polgári állásban történő alkalmazása elé. Feleségének és egyre szaporodó családjának eltartása egyre fokozta anyagi gondjait. Vagyona utolsó részét is eladta, így kénytelen volt élni azzal a lehetőséggel, hogy az osztrák államkincstártól kérjen kegydíjat. Furcsa módon még ma is elhangzanak megjegyzések, amelyek ezért elmarasztalják Görgeyt. Miután vagyona nem volt, megfelelő álláshoz nem tudott jutni, valamiből élnie kellett. De történetien is annak a kornak a szokásait utólagos ítélettel elmarasztalni. Egy hadifogolyról ma többé-kevésbé gondoskodnak. Görgeynek azonban magának kellett magáról gondoskodnia...” Egy évszázados per – A Görgey-kérdés tegnap és ma. Orvostörténeti Közlemények (Comm. Hist. Artis Med.) 158–165. (1997–1998.), 17–36. Lásd továbbá GECSE Géza: *Állam és nemzet a rendszerváltás után* című könyvének online változatát, melyben a Tolcsvay Klubban magyar történelmi eseményekről, problémákról megemlékező vitaestek szövegeinek szerkesztett változatai is helyet kaptak. *A magyar hazaárulások története a XIX. századtól napjainkig* című beszélgetésben Hermann Róbert a Görgey-ügyről így nyilatkozott: „Amikor Görgei letette a fegyvert, akkor a Kossuth-bankó, amiben a fizetését kapta, az teljesen értékét veszítette. A hadikasszában volt némi osztrák bankjegy, amit nagyjából szétosztott a tisztikar, illetve a közlegények között, sőt, a beérkező államkincstárból ugyanennek a követelésnek a kielégítésére utasította a volt pénzügyminisztert, Duschek Ferencet. Amikor Görgei Nagyváradon az orosz fogságába kerül, akkor Paskievics tábornagy, az orosz fővezér megkérdezi tőle, hogy van-e pénze, mire Görgei azt mondja, hogy már bizony szétosztogatta a tisztjei között. Erre Paskievics adott neki 2000 félimperial orosz aranyat, amit Görgei nem akart elfogadni. Paskievics erre azt

ség ugyancsak két idézete a partiumi Világos községhez fűződő történelmi eseményekre utal. Mind a XV. századi eset – Mátyás király fogságba vetette az őt trónhoz segítő, ám aztán ellene szervezkedő nagybátyját –, mind az 1848–49-es szabadságharcot lezáró fegyverletétel az árulás gyanúja által övezett, vitatott epizódja történelmünknek. E hozzá kapcsolódó események révén Világos nem pusztán helységnev, hanem az egy táboron belüli meghasonlás, az árulás, a vereség szimbóluma is. A 3. egység idézete a költemény címében megnevezett indiánt mutatja be. J. F. Cooper regényének említése a kevésbé tájékozott olvasók számára is egyértelművé teszi, hogy a regény címszereplőjéről van szó, kihez így a pusztulás, kihalás képzete társul.

A költemény második része a címében megjelölt abszurd eseményről számol be. Az indián látogatásának ideje nincs pontosan meghatározva. A tél és a dél után megjelölés szürke, barátságtalan hétköznapot idéz. Csingacsguk nem úgy néz ki, ahogy az első rész idézete festi, kifakult konfekciós zakója hely- és koridéz, ahogy szimbolikusan a diktatúra homályára utal A VILLANYÉGŐ KIFOGYOTT transzparens is.

A vers a továbbiakban keserű szellemességgel és iróniával használja ki a *világos* szó többféle jelentésében rejlő lehetőséget, majd hasonlóan jár el az *ellenállás* szóval is. A hatást (s egyben a bizonytalanságérzetet) növeli, hogy a szövegben a konnotáció olykor megszakad, a többletjelentéssel bíró kifejezések közé (mellé) szimbolikus jelentést nem hordozó szövegrészek kerülnek. A transzparensok közül ilyen a KENYÉRPIRÍTÓ KAPHATÓ, az indiánnak az eladóhoz intézett két kérdése közül pedig az első: „Van-e még vasalójuk?”

Az „És ellenállás van-e még?” kérdésre adott válaszában az üzletfelelős az ellenállásról mint az áramerősség szabályozását szolgáló szerkezetéről értekezik, eszébe se jut (vagy úgy tesz, mintha eszébe se jutna) a szó másik jelentése. Az ellenállások fajtáit taglaló hosszú, fontoskodó előadása egyben el is tereli az olvasó figyelmét az értelmezés egyéb lehetőségéről, s ezáltal elhomályosítja a történet elbeszélőjének szándékát. Csingacsguk vásárlása az elbizonytalanítás már alkalmazott eljárását idézi: a két tárgy közül az egyik „jelentéses”, a másik nem.

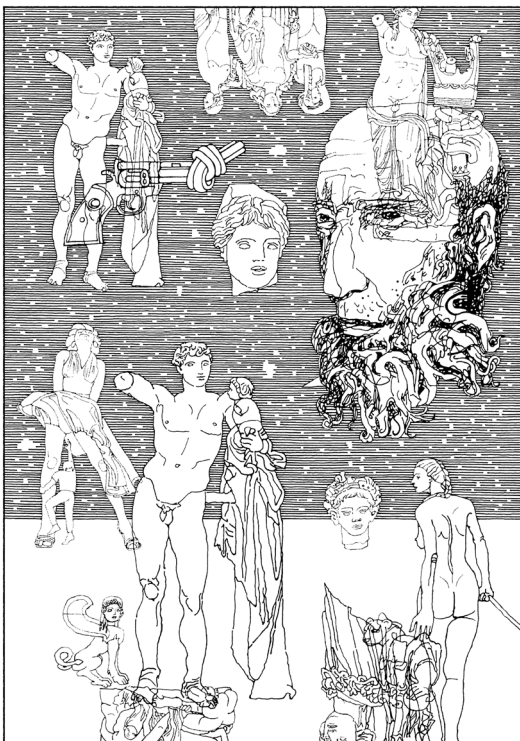
Miután a címszereplő értetlenségbe (vagy óvatos elhárításba) ütközött a bolt-

mondta neki, tekintse baráti kölcsönnek, majd valamikor vissza fogja adni. Görgei ezt a pénzt is szétosztogatta a tisztjei között, akik hasonló anyagi helyzetben voltak, és amikor Paskievics ezt megtudta, akkor megint adott neki 2000 orosz félimperialt. Görgeit ezután az osztrákok augusztus végén nagy kerülővel a Felvidéken, illetve Galícián, Morvaországon keresztül elszállították Bécsbe, majd pedig a karintiai Klagenfurtba, ahol hosszú időn keresztül ebből a 2000 félimperial aranyból volt kénytelen élni. Annál is inkább, mert ott volt a felesége, és lassan megszülettek a gyermekei is.” www.gecse.eu/allam.html (A letöltés ideje: 2018. 02. 15.) (A honvédtábornok nevének írásmódja máig vitatott. Egyes kutatók a Görgey-alak mellett teszik le a voksot, mások a Görgei-alakot használják. Munkánkban tiszteletben tartottuk az egyes szerzők írásmódját.)

ban – az üzletvezető a nevét se jegyezte meg jól –, magányosan lép ki a jövőtlenséget idéző alkonyatba. Morfondírozásával arra céloz, hogy az erdélyi kisebbségi léthelyzetnél még a rezervátumi létezés is elviselhetőbb.

A költemény a büfé előtt üldögélő helybeliek felhívásával zárul: pálinkázásra invitálják az indiánt. Csingacsuk nevét ők sem ejtik helyesen (nem tudatosul bennük sem, kivel van dolguk, személye mire utal), viselkedésük pedig nemhogy ellenállást nem ígér, de még emberi tartásra sem enged következtetni. Ez utóbbi hiányának valószínűségét erősítik a helyiek cservonyec(ek)re vonatkozó megjegyzései. Az idegen hatalom pénzmenének emlegetése visszautal a Görgeyre vonatkozó verskezdő idézetekre, s így az árulás lekicsinyléseként is felfogható.

A költemény teremtette világban az indián látogató gondolkodik, viselkedik normálisan, míg a meglátogatottak közösségét az alkohol s a gyanakvás légköre mételyezi. Szócs Géza verse illúziótlan képet ad az 1980-as évek romániai diktatúrájának hétköznapi, vidéki valóságáról. E nyomasztó világ jelenségei közül is arra a szomorú tényre hívja fel elsősorban a figyelmet, hogy a hosszan tartó, a kisebbségi magyarságot különösen sújtó diktatórikus viszonyok közepette az erdélyi magyarság „hozzáromlik” lassan a rendszerhez, morális tartását veszti.

Baka Györgyi

A lélek keresztútján

Esterházy János emlékére

A félreállítottak, üldözöttek
szívdobogásának hangja volt
az övé, szelíden, kitartóan,
kifinomult érzékenységgel
küzdött a felvidéki magyar
kisebbség jogaiért.

Kitépték nemes, hűséges,
hittel teli élete harmóniájából,
a nyitrai várhegy fény-zöldjéből,
szabadságától megfosztották,
mégsem hagyta el a rábízottakat.

*Az igazság útját választottam.
Parancsolataidhoz ragaszkodom.*

Szovjet börtönökben,
eltetvesedve, sebekkel tele,
gyötrések, zsarolások,
tíz éves munkatábor szilánkos
ideje alatt szervezete legyengült,
fűtetlen barakkokban, csupasz
deszkapriccsen feküdt magas
lázban, patkányok között,
éhségben, csonttá és bőrre
aszalódva. A ki nem mondható
iszonyat égette száját.

*A mélységből kiáltok hozzád,
Istenem, hallgass meg engem!*

Türelemmel viselte fogságát,
sugárzott belőle a lelkierő,
mint egy jó apa, segítette,
erősítette fiatal rabtársait,
szétozgatva a rájuk
szövődő félelem-ködöt.
Szenvedését népéért való
vezeklésként viselte.

*A Te üdvösségedben van az én lelkem,
és a Te igéidben remélek.*

Miként a gyertya, fénné égette
magát a 7832-es fogoly.
Hazatérve gyorsan elhaltak
a benne éledő remény-csírák
a koholt vádak alapján hozott,
ellenszavazat nélküli halálos ítélet
súlya alatt. Hiába fogadta *szíviütöten*
a magyarság az ítéletet,
tehetetlennek bizonyultak.

*Nem vagyunk az éjszakáé,
sem a sötétségé.
Szabadíts meg minket, Uram!*

Az életfogytiglanra változtatott
ítélet után újra börtönök,
magánzárkák jéghideg poklában
töretett meg a teste, sorsa mégis
a lélekszabadság csodája lett!

Hiába borították be széthasított,
kifordított arcú nappalok, ő
a tört lombok ezüstjében kápolnát
látott, feje fölfelé fordult, válla, nyaka
megfeszült, úgy vágyott egész lényével
a magasba törő kupola csúcsába,
a fénylobogású Szentlélek-madár
szárnycsapásainak sodrába!

Már semmi sem törhette
az anyagba, visszavonhatatlanul
átadta magát küldetésének,
szolgálójaként a világosságnak.

A mírovi börtön rettenetében
a foglyok kenyerek apró morzsáiból
Krisztus arcát formázták meg,
a megváltás gondolatot
beleálmodva a kovászba.

*Boldogok, akik háborúságot
sz szenvednek az Igazságért,
mert övék a mennyeknek országa.*

1958. március 8-án meghalt
az egyik legártatlanabb vértanú –
keresztthordozó, testét
tömegsírba dobták, törések,
repedések borította, véres
testek ölelték egymást
a határtalan csönd takarója alatt.

Utolsó kívánsága, hogy megszentelt
földben nyugodjék, most teljesült,
fölepült a lélek-kápolna, létéért
hálát adva zengnek a harangok.

Pünkösdi szél

A pünkösdi szél
úgy kering bennem,
miként a lepkék
szárnya verdes,
leheletnél lágyabb
röpte lángot vet
ereimben

gyöngéd érintésekkel,
szelíden biztat,
suttog hangtalan,
áradó világossága
a határoeltságot
feloldja szüntelen

átfúj testemen
tisztító sodrása:
szabadságom öröme
és ostorcsapása,
percről percre
eleven létre ölel.

Örök jelenlétben

Paulisz Boldizsárnak

Isten simogató keze alatt
enyhül fájdalmad. Hajnalodik.

Belső tisztaságod átragyogja
sz szenvedésed. Imádkozol.

Törékeny testedben tüzes
tetteket érlelt a Lélek. Hálát adsz.

Rejtező életed kibomlott,
sorsod betelt, mosolyod árad.

Magasra szállsz a becsületesség,
önzetlen szolgálat szárnyaival.

Sodró szeretet-áram köt össze
az Úr végtelen, ölelő csendjével.

Kaiser László

A fekete emberek*Irodalmi forgatókönyv**1956 emlékének*

Szereplők:

Anya
 Kisfiú – kisfia
 Házfelügyelő
 Férfi (narrátor)
 Nő a házból
 Fegyveres férfi
 Főnök – fekete ember
 Fekete ember 1.
 Fekete ember 2.
 Hegedülő ember
 Harmonikás
 Felnőttek és gyerekek a házból

Régi pesti bérház udvara, körfolyosók, ajtók, ablakok, le a földszintre, a nagy udvar, onnan alulról a gangok. Az utolsó emeleten negyvenes férfi (narrátor) áll, nekítámaszkodva a folyosó korlátjának, fölnez a cseréptető fölött az égbe, majd megszólal. Késő délután van.

FÉRFI (narrátor): A kapualj, a ház jellegzetes szaga, különösen nyáron. Ma is ezt érzem, ha hazajövök anyámhoz. Most, hogy együtt néztük a tévében az újratemetést, láttuk az ünneplő tömeget, a sok-sok embert, eszembe jutottak azok a bizonyos fekete emberek. Apám már rég nem volt velünk, ketten éltünk anyámmal nagy szegénységben és nagy szeretetben. Mekkora esemény volt, amikor hozták szeptemberben a tüzelőt lovas kocsival azok a bizonyos mogorva, fekete emberek. Félttem tőlük. Emlékszem, hogy rám ripakodtak, igen, néhány héttel október 23-a előtt volt...

FŐCÍM: A FEKETE EMBEREK

A férfi lenéz az udvarra, ott már 1956 szeptember végén vagyunk. A ház udvarába szegényes öltözetű idősebb férfi érkezik hegedűvel, megáll közepén, majd hegedülni kezdi a Kossuth-nótát.

Az emeleten, ahol a férfi állt, nyílik a lakás ajtaja, kilép az anya (harmincas, értelmiségi kinézetű hölgy), mellette az 5-6 év körüli kisfia. A kisfiú kezében egy darab fémpénz és egy kis újságpapír, a papírba csomagolja a pénzt. A ház folyosóin több lakó és gyerek tűnik föl, a muzsikára jöttek ki, van, aki szintén készül a pénzzel, papírdarabkával.

ANYA Dobjad bátran! Nincs olyan kevés, amennyiből ne tudnánk adni!

A kisfiú kihajolva dobja le a pénzt, mások is, a hegedűs abbahagyja a zenélést, szedi össze a pénzes csomagocskákat. Indul kifelé az udvarról, ekkor érkezik a tüzelőt szállító lovas kocsi, két ló, három ember a bakon, kocsin zsákok és mérleg. A lovas kocsi beáll a pincéhez közel, az emberek leszállnak, a hegedűs közben kimegy az udvarról az utcára.

FŐNÖK Tüzelő, tüzelő!

A gangon levő lakók visszahúzódnak a lakásukba. Az anya és kisfia sietve indul lefelé, ahogy végigmennek a folyosón a lépcsőn irányába, az anya megszólal:

ANYA Siessünk, tudod, milyenek ezek a fekete emberek.

KISFIÚ Valaki mondta a házban, hogy börtönben is lehettek. Igaz, mami?

ANYA Nem tudom, sokan kerültek börtönbe, sokfajta ember.

FŐNÖK hangja: Tüzelő, itt vagyunk!

ANYA leszól a korlátot át: Megyünk, megyünk!

Megfogja a fiú kezét, befordulnak a lépcsőházba.

Udvar. A két ló békésen álldogál, hátukra durva pokróc terítve, szájuk elé a nyakukra erősítve zsák, abból abrakolnak.

A fekete emberek már munkában vannak. A főnök fönn a szekéren méri a zsákokat, számol, a másik kettő a zsák száját megfogva a hátán viszi le azokat a pincébe, ebből annyit látunk, hogy eltűnnek a pincelejártnál, illetve előjönnek a pincéből. Koszosak az emberek, izzadtak, rosszkedvűek, krákognak, néha köpnek egyet, fojtottan káromkodnak olykor. Az anya ott áll a méréseknél, a szekér végén, ordít róla a bizalmatlanság (attól fél, hogy becsapják: vagy a zsákba kerülhetett kevesebb tüzelő és mérésnél ügyeskedik a főnök, netán a zsákok számolásánál). Néha közelebb hajol a mérleghez. A főnök rámordul, furcsa mosollyal mondja:

FŐNÖK Nem csapom be, fiatalasszony!

A kisfiú közben elmegy anyja mellől, a lovakhoz megy, megbabonázottan nézi őket oldalról, előbb messziről, aztán araszolva közeleg hozzájuk. Az egyik ló prüsszöl egyet, a főnök odapillant, begurul, úgy üvölti:

FŐNÖK Jobb, ha elmész onnan, nem az anyuci szoknyája mellett vagy ám! Tűnés!

A fiú megriad, könny szökik a szemébe, az anyjához menekül, aki nem szól, nem mer szólni semmit. A fiú megfogja anyja kezét, aztán odasimul az asszonyhoz. Nézik egy kicsit a zsákok szállítását, a gyerek nehezen nyugszik meg. Az anya odahajol gyerekéhez, súgja:

ANYA Fekete a lelke is ezeknek a fekete embereknek.

És már végeztek is azok a munkával, nem volt olyan sok zsák. A főnök határozott mozdulattal int az anyának:

FŐNÖK Végeztünk. Na, jöjjön, itt írja alá! Vagy ha akarja, előbb utána számolhat a pincében.

Az asszony nem szól semmit, szó nélkül aláírja. A főnök nézi, rágyújt, a másik két fekete ember is. Az asszony valami köszönésfélét mormog, aztán kezében a pinceajtó lakatkulcsával elindul a fiával. Ahogy mennek, ennyit mond:

ANYA Bezárjuk jól a pinceajtót, aztán hazamegyünk, és jó nagyot bújunk, ahogy szoktunk.

És elindulnak a pince felé, elmennek a házfelügyelő-lakás előtt, ott áll a zord tekintetű, nem túlságosan szimpatikus kinézetű, középkorú házfelügyelő.

FÉRFI (narrátor) Ezt a szeptemberi találkozást a fekete emberekkel nem tudom elfelejteni. De az októbert még annyira sem.

1956-os dokumentumok néhány villanásra, néhány kép erejéig. Fekete-fehérben.

FÉRFI (narrátor) Persze nem sokat értettem én azokból a napokból. Éreztem a feszültséget, a felfordulást, figyeltem a felnőttek beszédére, de nem sokra mentem ezzel. Emlékszem Nagy Imre nevére meg Kádárt emlegették, volt, aki azt mondta, hogy börtönben a helye, volt, aki úgy emlegette, hogy Kádár majd rendet csinál. De a nagy házban béke volt. Anyámmal még többet bújtunk össze esténként, sokat voltunk a lakásban. Egyetlen nagyon éles emlékem van, még a legelső napokból, amikor jött a tangóharmonikás.

Az udvar 56 októberében, 23-a után. Egy tangóharmonikás érkezik, s játszani kezd, közben énekel.

HARMONIKÁS Munkások vagyunk mi, nincsen szabadságunk,

mert szerencse helyett gyász borult reánk,

Sebaj, sebaj, éljen a munkás éljen a jog,

éljen a munkás társadalom.

Letörjük a szarvát annak a nagyúrnak,

hogy ne parancsoljon a szegény munkásnak.

Sebaj, sebaj, éljen a munkás, éljen a jog,

éljen a munkás társadalom.

Néhány papírba csomagolt pénz hullik fentről, többen lejönnek az udvarra. Im már lakók az udvaron, felnőttek, gyerekek vegyesen, köztük a házfelügyelő és egy fegyveres férfi.

NŐ A HÁZBÓL Hol van az zászló, így nem hagyhatjuk!

Mozdulatot tesz a kezében levő ollóval.

FEGYVERES FÉRFI Alig van már a városban régi zászló.

ANYA Hozzátok már, hozza valaki!

HÁZFELÜGYELŐ Hozom, kérem, nálam van.

A harmonikás folyamatosan játszik, a házfelügyelő előhossa a lépcsőház raktárából a rákosista zászlót, átnyújtja az anyának.

HÁZFELÜGYELŐ Ez a zászló a házé! Meg az országé. Jól gondolják meg, mit csinálnak.

FEGYVERES FÉRFI Nagyon is tudjuk, hogy mit kell csinálni!

ANYA Fogjad meg, fiam!

A kislány megfogja zászlót, tartja a nyelénél. A nő kivágja a zászló közepét, az anya a lyukon átnézve a gyerekeire mosolyog, aki visszamosolyog.

NŐ A HÁZBÓL És most tüzzük ki! – átveszi a gyerektől a zászlót.

ANYA Létrát!

A házfelügyelő gyorsan létrát hoz. A kis csoport, a végén kullogó házfelügyelővel kimegy az utcára. A harmonikás összeszedi a pénzt, majd követi őket. Mire kiér, látja, hogy a létra tetején áll a házmaster, és beleteszi a tartóba a zászlót.

Boldog arcok, kivéve a házfelügyelőjét. A zászló lobog, fújja a szél. Hirtelen minden elsötétül, hosszas sötét.

Rövid dokumentum: az 1957. május 1-jei felvonulás a Hősök terén. Fekete-fehérben.

FÉRFI (narrátor) És persze élni kell. És enni kell. És fűteni kell, ha jön a tél. Mert jött 57-ben is. S jöttek előtte a fekete emberek, mi meg jobban féltünk tőlük, mint korábban.

Az udvar, ugyanúgy, mint egy évvel ezelőtt. Ami változás: nincs ló, nincs lovas kocsi, korabeli teherutóval jöttek a fekete emberek. Anya és gyermeke ugyanúgy összesimulva figyeli a munkát. Láthatóan a vége felé járnak a fekete emberek. Már csak egy-két zsák volt hátra. Aztán azok sem. Cigarettazás. A főnök int, az asszony megy aláírni.

FŐNÖK Na, végeztünk mára is meg télire is!

Harsányan nevet a saját viccén. Még tart a nevetés, amikor valami artikulátlan üvöltés, rikácsolás hallatszik a házmasterlakás felől. Nyílik az ajtó a földszinten, imbolyogva, részegen közeledik a házfelügyelő az asszony és gyermeke felé.

HÁZFELÜGYELŐ Mindent hallottam tegnap este. Mindent, amikor a koszladt szemetüket vittem. Azt hiszi, nem hallatszott ki a lakásból?

ANYA Na de, kérem...

HÁZFELÜGYELŐ Hogy én proli? És hogy ez prolivircsaft...

ANYA Még egyszer kérem...

HÁZFELÜGYELŐ Ne kérjen és ne udvariaskodjon, amit hallottam, azt hallottam. Meg láttam is tavaly. Zászlólyukasztó ribanc maga is... Azt hiszi, megúsza. Aki így beszél rólam... Rólam!

ANYA Legalább a fiam miatt...

HÁZFELÜGYELŐ Azt hiszi, hogy kell maguknak télire tüzelő. Azt hiszi! Hát nem. Minek. Úgy elvitetem magát, hogy attól kódul. Hogy én proli? Én? Ezt me-részelte mondani!

Megindul az asszony felé, tántorogva, de határozottan.

HÁZFELÜGYELŐ Hogy én proli? Én?

Az asszony a gyerekével együtt hátrálni kezd.

HÁZFELÜGYELŐ Véged van, a börtönben rohadsz meg! Jobban jártál volna, ha te is elmész, mint az a fegyveres gazember a házból.

FŐNÖK Ácsi!

A házfelügyelő megáll, bambán bámul maga elé. A három fekete ember körülve-szi, izmos kezek ragadják meg, az udvar falához lökik. Az egyik megfogja a részeg piszkos kabátját, megrázza a rémült alakot.

FEKETE EMBER 1. A pofádat befogod, világos?

FEKETE EMBER 2. Nem csak most, hanem jó sokáig!

A házfelügyelő arcába fújják a füstöt, nyugodtan, lassan. A cigarettát kiszívják, eldobják, eltapossák, nagy-nagy türelemmel.

A házfelügyelő nem mozdul. Rémülten néz, arcán apró cseppekben izzadság.

FŐNÖK Tisztázzunk valamit. Most szépen hazatakarodsz, prolikám. Hazatakarodsz, és eszedbe sem jut ezt az asszonyt bántani. Nem szólsz senkinek róla, mert mi nem felejtünk. Ha megtudjuk, hogy feljelentetted, neked véged. Sokat járunk ezen a környéken, megkeresünk, ha patkánykodsz.

A főnök a lakása felé löki a házfelügyelőt, aki rémülten szaporázza lépteit.

FEKETE EMBER 1. Dászvidányijá! – És köp egyet.

FEKETE EMBER 2. Bizony dászvidányijá! – És ő is köp.

Az asszony és gyerek szótlanul figyel mindent, meg sem mernek mozdulni. Amikor a házfelügyelő eltűnik az udvarról, az asszony a fekete emberek felé for-dul, szeretett volna köszönetet mondani, de képtelen, mert szemét előntik a köny-nyek, s rázza a zokogás.

KISFIÚ Mami, mi a baj, mami, mi a baj?

Az asszony nem tudja abbahagyni a sírást, magához szorítja gyermekét. Aztán amikor a könnyei ködfüggönyén a teherautó felé néz, azt látja, hogy a fekete emberek újra dolgoznak. Mintha még nem vitték volna le a mélybe a tüzelőt, újra menetelnek a zsákokkal a pincébe, néhányat még levisznek, ráadásként. Gyorsan végeznek, az-tán intenek az asszonnak, beszállnak a teherautóba s elhajtanak, kifordulnak a ház nagy kapuján. Nem lehet hozzájuk szólni, nem lehet köszönetet mondani.

Anya és gyermeke lemegy a pincébe bezárni a pinceajtót. Lassan szürkül, gyűjt-ják a lámpákat a lakásokban, fénylik egy-egy ablak. Az asszony és gyermeke följön a pincéből, mennek a lépcsőház felé...

Sötétedik, bejön az udvarra a harmonikás, odamegy a lakásából közben előme-részkedett házfelügyelőhöz. A harmonikás lassan játszani, majd énekelni kezd:

HARMONIKÁS Sose hallok olyan gyönyörű nótaszót,
amilyet sihedernyi koromban.

A szívembe nyilall ez a bús régi dal,
kicsordulnak a könnyeim nyomban.

Hej, te bunkócska, te drága,
hej, te eleven fa gircses, görcsös ága,
te drága, segíts most.

A házfelügyelő előbb halkan, aztán egyre erősebben énekel vele.

A házban, a lakásokban egyre jobban kapcsolják föl a villanyt, világosodnak az ablakok.

A harmonikás és a házfelügyelő abbahagyja az éneklést. Az egyik ablakon be-látunk az udvari lakásba, az asztalon a néprádió a szünetjelet, vagyis a Kossuth-nótát adja. Hosszasan.

Majd a rádió mellett a falon családi fotók. A hatvanas évek konszolidált polgá-rainak, kisembereinek fotói.

A szünetjel felerősödik, aztán megszakad.

*Bagi István***FELKAV-
ARSZ POÉTIKA...**

Önkínzó Ikarosz...

Napsugár bódulat
szirénhang szédületfejem körül kérészek
szavak fullánkos falkájalám milyen jól mulat
melléknév igévelnáasztáncba vidd őket
délibáb dallamahalánték taktusra
kavarogj hajnalighalljam a szívetek
ritmusa mit dobollássam amint rímes lábak
rakoncátlan táncasorokba szelidül
pontosan szépen megya karmester buzgalom
csillapulhat végretávolban alattam
hangtalan halad a Földnem kellenek már
méhviaszos tollakkedvem varázsos szőnyeg
szivárvány emeli az égbe.**Képmutató képviselő Lejtmenet**Kontinens országai küldik
egyezkedni fiaik,
nem hinnéd, hogy némelyikük
torz lelkében mi lakik.Tisztos küldött örül, mikor
övéinek sikert arat –
milyen ember, aki saját
hazájára dobál sarat?
Manneken Pis 400 éve
néz a kerek világra –
halandók közt ő sem lelt még
soha ilyen silányra,
mélységesen szégyenkezik:
van, ki túlad unokáin,
testvéreit árulja el,
beteg lelkű, undok Káin.Képmutató képviselő,
nem neked való hely Brüsszel,
ítél majd a történelem,
sötét süllyesztőben tűnsz el.A lejtmenet
komám az lejtmenet
kapaszkodhatsz bokorba
rögbe
fölfelé indulni nem lehet
a csúszda tied
lett örökbe.
Rajta megállni sem lehet
még nem találták fel
a rejtjelet
amit homlokodra tűzve
kitarthatnál délcegen.
És már nem villan rád
kacér
tűzbe hozó tekintet –
hogya rövid legyenek
beintett jóformán
már minden neked
de rá se hederíts
ha jót akarsz magadnak
egy szót se arról
hogya dagadnak tagjaid
és ha egy ifjú titán
örömét netán abban leli
hogya ádáz csatába
kezd veled
mert szerinte
Galilei tétele
ahogya van úgy téves
a vitán túl kell
lépned simán
ellenérved
tedd a jégre komám
maradj humán orrvérzésig –
no és életvidám
akár egy húszéves.

Bakacsi Ernő

Pali bácsi

Sajnos, már sok temetésen voltam. Mennek a rokonok, a szomszédok, a jó barátok, a kollégák, akiket elkísértem utolsó útjukra. Persze a temetésen való részvétel – normális körülmények között – életkorfüggő. Ez a természet rendje. Mondom, sok temetésen voltam már, de ilyenén még nem. Ezen a temetésen nem sírt senki. Ez ott nem is, csak most, hazafelé bandukolva jutott eszembe, most eszméltem rá. Azt gondolhatja a kedves olvasó, hogy az elhunytat bizonyára utálták, úgy tessék-lássék módra ment el néhány rokon, mert mégiscsak ez az illő. Éppen fordítva van. Pali bácsi temetésén sokan voltak, és mindenki szerette őt. Úgy gondolom, több oka van ennek a nem mindennapi temetési megnyilvánulásnak. Először is – ahogy mondani szokták – Pali bácsi szép kort élte meg, kilencvennyolc éves korában ragadta el a halál. Ennél többet az ember nem nagyon várhat, felkészülhetett rá a család. De az igazi ok szerintem nem ez volt. Pali bácsi nagyon vallásos ember volt, és minden családtagja az. Náluk a halál megjelenése ilyen korban nem tragédia, az élet természetes velejárója, amikor az ember átmegy egy másik életbe, egy ismeretlen dimenzióba, ahol az Isten és a mennyország várja. Miért kellene ezért sírni? És ha a család nem sírt, akkor miért sírjon egy jó barát, egy ismerős?

Pali bácsi Pista barátom édesapja volt. Közel harminc éve ismertem meg, akkor kötözött a fiához. Meghalt a felesége, és úgy gondolta a család, hogy jobb lesz így. Nem lesz egyedül. Pista falun lakik, nagy kertes házban, jutott egy szoba a papának is. Az évek folyamán sokat beszélgettünk, szívesen tettem ezt, mert az öreg jó humorú, intelligens ember volt. Ismételtel meg kellett állapítanom, hogy az intelligencia nem iskolai végzettség kérdése. A tanulás sokat számít, tudást adhat, de az intelligenciára születni kell. Pali bácsinak hat elemije volt, mégis csodálatosan eligazodott a világ dolgaiban, megkapóan jó észrevételei voltak. Az ő gyerekkorában, hogy valaki inas lehessen, hat elemi kellett, legtöbb kiváló mesterembernek nem is volt ennél több. Jó szakember volt maga is, persze a háború után ő is szövetkezetben építette a szocializmust. Erről ritkán beszélt, de néha kibukott belőle a keserűség, az önálló vállalkozási vágy, az elvesztett kis üzlete utáni bánkódás, a lehetetlenné tett érvényesülés lehetősége. Ritkán beszélt a háborúról is, de ha belejött, ömlött belőle a szó. Minden katonaviselt emberben a háború mély nyomot hagy, amiről aztán szívesen beszél, netán, erről a témáról, nehezen lehet belőle kihúzni néhány szót is.

Négy-öt éve is van már annak a beszélgetésnek. Erre volt dolgom, gondoltam meg nézem Pali bácsit. A kapun benyitva észrevettem, hogy a kertben kényelmes karosszékében üldögél az öreg. Kellemes meleg ellenére dereka plédbe csavarva, lába sámlin nyugodott. Tudtam, hogy az idősek több meleget igényelnek, azért a pléd meglepett, mert nekem még ingben is melegem volt. Pontosan nem ismertem a korát, de annyit tudtam, hogy már kilencven körül jár, és csodálkoztam a memóriáján, mert Pali

bácsi emlékezete kitűnően működött. Arcát a napsugarak felé fordította, feje kissé félrebillenve, szeme lehunyva. Elaludt, nem zavarom, hadd pihenjen – gondoltam – és megfordultam, hogy távozzak.

- Pityu még nincs itthon, ha őt keresed – szólalt meg váratlanul.
- Tudom, de én Pali bácsihoz jöttem. Úgy véltem, alszik, ezért akartam elmenni. Nem akarom zavarni.
- Nem zavarsz, dehogyan zavarsz, elgondolkodtam egy kicsit. Gyere, ülj ide a sámlira, de arra a tuskóra is letelepedhetsz, ha elég kényelmes neked.
- Aztán min tetszett gondolkodni, ha nem illetlen ez a kérdés?
- Egy öregembernek már sok minden eszébe jut. Butaság is jócskán, amin aztán elrágódik, mérgeződik, vagy somolyog. Hát min gondolkodna? A múlton. Jövője már nincs, csak a múlt jut eszébe, néha a világ dolga, de az már hidegen hagyja. Az már nem az ő problémája.
- Ezt úgy értem, hogy Pali bácsit már egyáltalán nem érdekli a jövő? Hogyan alakul az emberiség sorsa, merre fejlődik a világ, a technika?
- A magam részéről nem egészen van így, de úgy vélem a legtöbb öreget, akik már csak a halálra gondolnak, nem. Ha néha eszükbe jut ilyesmi, nem izgatja őket, közömbösek a téma iránt. Én azért ennél kíváncsibb vagyok. Sok dolog van, aminek szeretném tudni a végkimenetelét, megérni a fejleményeket, hogy az unokáim generációja miként oldja meg ezeket. Ezek persze nem egy kis ország problémái, világot érintő kérdések, éppen ezért izgalmasak. Tudom, hogy ez illúzió, de gondolkodni, morfondírozni lehet rajta. Látod, néha ilyen butaságokon töri az agyát egy vénember.
- Ez azt jelenti, ha folyamatnak tekintjük a kíváncsiságot, hogy Pali bácsi örökké szeretne élni, mert mindig újabb és újabb problémák merülnek fel, azaz mindig volt és lesz megoldandó kérdés az emberiség előtt.
- Logikus, amit mondasz, de nem így gondoltam. Nem szeretnék én örökké élni, dehogyan szeretnék. Egyébként a másik világban, ha úgy él tovább a lélek, ahogyan elképzelem, ez megvalósul. Tudom, hogy ez furcsán hangzik, és ez tényleg a képzelődés kategóriájába tartozik, de én hiszek benne. A földöntúli élet, a lélek továbbélése számomra nem kérdés. Ebben biztos vagyok, csak a milyenségét nem tudom, ez teszi izgalmassá a várakozást. Ne nézz rám ilyen furcsán, hiszen ez az igazság, ez a tény.
- Az izgalmassá szó cseng különösen, így ezt még senkitől sem hallottam.
- Mert erről nem beszélnek, szégyellősek az emberek. Ha gondolsz az elmúlásra, márpedig erre mindenki gondol, akkor tudod, hogy az bekövetkezik. Nem kell ezt várni, örülni neki, de hogy izgalmas lépés az ember életében, ha öntudatodnál vagy, ha nem, az kétségtelen. A vallásos ember, az istenhívő nyilván másképpen éli meg ezt a gondolatsort, mint az ateista, vagy ingadozó.
- Tudom, hogy Pali bácsi istenhívő, akkor maga könnyebben éli meg ezt a gondolatot, de ne beszéljünk erről, messze van ez még.
- Remélem, hogy neked még messze van, de nekem már nem. A morfondírozásról

jött ez szóba, de ne gondold, hogy felesleges erről beszélni. Az ember miről beszél? Az életéről, a halálról, a küzdelmeiről, örömeiről, szóval magáról az életről. A halál pedig az élet velejárója. Azt mondtad, hogy a vallásos ember másképpen fogadja az elmúlás gondolatát. Valószínűleg így van, de itt van egy nagyon fontos dolog. Legalábbis szerintem, ahogy én gondolom. Ugyanis sokan összetévesztik a templomba járást, a vallásosságot az Istenhittel. Márpedig a kettő között nagy a különbség! Én ugyan rendszeresen járok templomba, még pap barátaim is vannak, de jó katolikus lehet az is, aki nem vagy néha megy misére. Sok embernek a papokkal van baja, nem ért velük valamiben egyet, legtöbbször az életmódjukban talál kivetnivalót, ezért nem megy templomba. De minek is beszélek erről, nem érdekel ez téged.

– Engem minden érdekel, amit Pali bácsi mond. Szeretek beszélgetni az idős emberekkel, nagy tapasztalatuk van, és néha olyan életbölcösséget lehet hallani az egyszerű emberektől is, amitől szinte tátva marad a szám. Min tetszett most mélázni, ha ismételtel megkérdezhetem?

– Eszembe jutott a háború, a háborús évek. Az imént a papságot említettem, most jut eszembe, hogy ezzel kapcsolatban is van háborús élményem.

– Van időm, szívesen hallgatom, ha beavat engem is az emlékeibe.

– Nevezdük Jánosnak, a vezeték nevét nem mondom. Nem él már, két éve hunyt el. Már pap volt, amikor megismertem. Kiderült, hogy a háborúban egy ezredben szolgáltunk, csak másik században. 1943 januárjában a doni áttöréskor ő is átélte a borzalmakat. Olyan pergőtűzbe került, amelyből az élve kijutás szinte lehetetlennek tűnt. Az emberei szinte mind elesetek, és ő úgy fohászkozott az Istenhez, ha megmenekül, papnak tanul, hogy Istent szolgálhassa. Megmenekült, és betartotta a szavát. Nőtlen volt még. Elvégezte a teológiát, pappá szentelték. Ezt már én mondom, de minek? Az ilyen papok csak a hívők hitét ingatják meg, csak ártanak. Köztudomású volt, hogy János atya nem veti meg a női nemet. És ami engem felháborított, az volt, hogy tudomásomra jutott: a barátja felesége is a szeretői közé tartozott. Ez nálam megbecsülhetetlen bűn. Tudod, fiatal koromban én sem voltam szent ember, de a barátaim feleségei ilyen értelemben soha eszembe sem jutottak. Létezik önbecsülés, és vannak tabuk. A becsületes, pláne istenhívő embernek ezt éreznie kell. De erről elég is ennyi. A háború megváltoztathatja az embert. Talán én is akkor lettem igazából istenhívő. Vallásosnak neveltek engem, rendszeresen jártam a templomba, misére is, de a hitem, az Istennel történő találkozás a háború alatt következett be. Én nem hiszem, én tudom, hogy van Isten, van őrangyal.

– Az őrangyal, ez nagyon érdekes. Honnan lehet ezt tudni? Miért biztos ebben Pali bácsi?

– Ha alaposan végig gondold az életedet, ha aprólékosan vizsgálod a veled történeteket, akkor néhány dolgot nem értesz. Nem tudod, hogy adott pillanatban miért cselekedtél úgy. És rájössz, hogy az volt a jó, a helyes lépés. Ha másként teszel, rosszul jársz, esetleg az életedbe kerül. Ezt az őrangyal cselekedte helyetted. Velem több ilyen

megmagyarázhatatlan dolog történt. Nemcsak a háborúban, máskor is. Előfordul, hogy hangot hallasz, miközben nincs a közeledben senki sem, és nem a saját hangodat. Ilyet másoktól is hallottam. Egyet elmondok. Nagynéném férje részt vett az első világháborúban. Lovas küldönc volt. Megbízást kapott, hogy egy hadifoglyot kíséren a parancsnokságra, ahol majd kihallgatják. Ő lóháton ült, a fogolynak a ló előtt néhány lépésre kellett mennie. Ez a regula, ezt írja elő a szabályzat. De ezt az előírást nem vette elég komolyan, megengedte, hogy a fogoly a ló mellett gyalogoljon. Egy alkalmasnak vélt pillanatban a fogoly katona elkapta a lábát, hogy lerántsa a lóról. Ez nem sikerült neki, Józsi bácsi – így hívták a nagynéném férjét – kirántotta a kardját, és már csapott is vele, amikor egy hangot hallott: Ne bánts, te vagy a hibás! Így aztán az ellenséges katona egy jó hátbavágással megúszta a szökési kalandját. Józsi bácsi állította, hogy határozottan hallotta a parancsoló hangot. Mi gondolsz, ki szólalt meg? A lelke, a lelkiismerete, az őrangyala? No, de tudod te ezeket, és különben sem vagyok hittérítő.

– Ezek már vallásfilozófiai kérdések, de azt mondta az imént Pali bácsi, hogy a háború hozzásegítette istenhitének a megerősítésében. Gondolom, komoly oka van ennek. Elmondaná neked? De ha nem akarja, sebeket tép fel, megértem a hallgatását.

– Nincs ebben semmi rendkívüli. Te a fiam barátja vagy, neked szívesen beszélek róla, ha tényleg érdekel.

– Megköszöném. Mindig érdekelték a háborús történetek. Az ilyen beszélgetésekből, visszaemlékezésekből lehet igazából megtudni, hogy mi történt a fronton, nem a történelemkönyvekből.

Pali bácsi egy kis szünetet tartott. Talán azon gondolkodott, hogyan kezdjen bele, vagy mit mondjon. Már azt hittem, meggondolta magát, amikor megszólalt.

– Végigszenvedtem én a háború minden szakaszát, borzalmát. Szolgáltam megszállt területen rendfenntartóként, aztán a fronton és átéltem a hadifogság borzalmait, de itt vagyok, hazasegített az Isten. Rengeteg élményem van, kettőt megemlítek, melyeket fontosnak érzek. Úgy gondolom, ezek erősítették meg a hitemet.

– Megszállt területen járőröztünk, amikor teljesen váratlanul ránk lóttek a partizánok. Erdős hegyoldalból tüzeltek géppisztollyal. A társaim fák mögött kerestek fedezéket, nekem csak arra volt lehetőségem, hogy az árokba vessem magam. Én voltam a járőr utolsó tagja, nem volt már időm a fák mögé kapaszkodnom. Ezt is ösztönösen cselekedtem, de jól döntöttem. Ez nem is jó kifejezés erre, hiszen nem gondolkodtam én akkor, csak bevágtam magam az árokba. És ez volt a szerencsém, megmentett az őrangyalom, legalábbis később így gondoltam. Ugyanis a partizánok csak engem lóttek, engem láttak, a társaimat nem. De az árok megmentett. Olyan volt a kilövési szög, hogy engem nem találhattak el. A becsapódó golyók néhány centire felettem az árok partjába fúródtak. Persze lapultam az árok fenekén, ahogyan csak tudtam. Nem törődtem a gazzal, a mocsokkal, a sárral, bebújtam volna az egerlyukba is, miközben kúsztam előre. Ha az árok egy kicsivel sekélyebb, biztos hogy ott maradok. A szívem

a torkomban dobogott, mert tudtam, ha a partizánok lejönnek, vagy fentebb húzódnak, ahol már jobb a belátási szög, akkor nekem végem. Istenhez fohászkodtam, hogy mentsen meg. Nem tettem semmilyen fogadalmat, időm sem volt erre. Társaim közben felocsúdtak, és viszonozták a tüzet, mire a partizánok eltűntek, és kimászhattam szorongatott helyzetemből. Nyilván nem voltak sokan ők sem.

– Néhány nap múlva egy másik járőr elfogott egy partizánt. Miután a parancsnokságon kihallgatták, azt mondja a százados, hogy vigyem ki az erdő szélére, és lőjem agyon.

Itt Pali bácsi elhallgatott, kicsit kivárt, aztán, mintha csak hangosan gondolkodna, folytatta.

– Nem lehet mindig megérteni az ember cselekedeteit, a lélek parancsait. Az ember ragaszkodik az élethez, élni akar még akkor is, amikor ez nagyon nehéz, és szenvedésekkel jár. Később, a nagy januári visszavonuláskor, de a fogságban is többször nagyon közel álltam a halálhoz, majdnem feladtam, de az ösztönöm, az akaraterőm vagy az őrangyalom mindig megmentett. Pedig olyan közelinek, oly hízogónek tűnt a halál. Minek szenvedjek tovább? Ha most még ki is bírom, egy óra múlva vagy holnap úgyis meghalok. Ilyen gondolatok jártak az ember eszébe, de nem adta fel. Legegyszerűbb példa erre a visszavonulás. Térdig érő hóban és húzfokos hidegben vánszorogtunk visszafelé. Az alvatlanság, a fáradtság a második napon már szinte elviselhetetlen volt, pedig nekünk még szerencsénk is volt, mert voltak lovaink és szánkóink. Az ételmezt, lőszert, fegyvert a szánkókra raktuk, mi csak botorkáltunk a szán után. Ugye el tudod képzelni? Az arcunkra húzott sálra fagyott a leheletünk, minden lépést fájdalom kísért. Mégis mentünk, valami vitt előre. Aki feladta, aki a szánkóra ült, hogy rövid ideig, néhány percig pihenjen, mind megfagyott. Ezt azért említem meg, mert a mai napig nem értem, pedig sokat gondolkodtam már ezen, hogy akkor miért cselekedtem úgy. Ugyanis azt mondtam a századosnak, hogy nem lövöm agyon a partizánt. Ezt válaszoltam, akit a partizánok néhány nappal korábban majdnem megöltek. És az a fickó tényleg partizán volt, tehát tévedésről szó sem lehetett. Háborúban, adott helyzetben nincs kegyelem, az orvtámadókat mindenütt kivégzik. Megtagadtam a parancsot, pedig talán nekem volt a legkevesebb okom erre. A százados úr azt felelte, ha nem lövöm agyon, ha megtagadom a parancsot, engem is lelövet. Lövessen, válaszoltam szinte kihívóan. Nem tudom, hová fajult volna ez a nem éppen katonás párbeszéd, mi lett volna a sorsom, ha az egyik szakaszbeli bajtársam közbe nem szól.

– Bízsa csak rám, százados úr, majd elintézem én ezt a szemetet! Nem kell itt golyó, kár erre pazarolni egy töltényt.

A százados jóváhagyta a cimbora jelentkezését, velem nem törődött. A bajtársam pedig fogott egy kocsilőcsöt, és az erdő szélén szétcsapta a partizán fejét. Azóta sem értem, nem tudom, mi volt velem, de én akkor olyan lelkiállapotban voltam, hogy tényleg hagytam volna magamat lelövetni.

Pataki István

avató

a jövőnek
s a ringó szembejövőnek
a legszebb üzenet:
időtlen kapszulámat
beléhelyezem

az első ősmagyar hozsanna*

selyembárány selyembárány
mintha csak a napot látnánk

selyembárány selyembárány
nem fog átok sem az ármány

selyembárány selyembárány
minden magyar téged áld már

téged dicsér téged imád
üdvözítő selyembárány

* *A napimádó, szeretett vallású ősmagyarok szertartás végén bal kezüket szívükre téve, jobb kezükkel selyembárányt simogatva énekelték, elűzve a gonosz szellemeket.*

A gyula és alvezérei eskütételkor zengték egy selyembárány prémből készült zászló előtt. Bizton állíthatjuk: ősmagyarjaink selyembárány-hitűek voltak, s az első hittérítőket legalább annyira üldözték, mint az őskeresztényeket.

A Selyemút eredetileg a selyembárányok útja volt, melyen a felbecsülhetetlen értékű élő kincsek vonultak erős had kíséretében.

A selyembárányok nyála elixírnek számított, prémje értékesebb volt a nyérc, nyuszt, ezüstróka és egyéb északi szörmeéknél. Fekvőhelyként, takaróként teljesen regenerálta a vitézeket a másnapi csata előtt. Vánkosként garantálta az azonnali feltámadást: míg más népek fiai ásítózva nyújtózkodtak, az ősmagyarok egyből kipattantak a sírből, és indulhattak selyembárány nézőbe.

gyógymód fogfájásra

– a költő bizonyítja, hogy az ősi népi gyógyászat híve

kezes selyembárányt
addig puszilgatni
míg nem nyála cseppen
hej az fog csak hatni

záfogakra sűrű
göndör gyapjas dukál
a metszőfogakra
ritkább hosszú szálkás

nyelvcsücsökre véve
a cseppenő nyálat
szuvas fog odvában
gyógyírré így válhat

szedjen szuvasítót
ha nincs lyukas foga
de a selyembárányt
sohase mulassza

csak arra vigyázni
másképp nem lesz hatás
minden fogra jusson
egy-egy selyembárány

végül meghálálni
többször ismételve
jó selyembáránynak
hadd múljék az éhe

(A leghatásosabb (egyben legjobb ízű) az ébredés után nyert, a vezérszárlól lecseppenő. Az izzadtságból származó kis mennyiségű sónak a megkönnyebbülés utáni folyadékából maradó elenyésző savanykának és csípősségnek köszönhetően – nem émelygős. A később felfogott, kakastaréjjal kivont is kiváló minőségű. Első sorban szívizom erősítő, de lelki nyavalyákra is gyógyhatású.)

fordulj felém

esett éjszaka
elmarad a szokásos kerti munka
minek caflatni
sárban lucsokban
bokáig térdig
fordulj felém angyal
míg borong odakinn
verjük verjük a lucskot
idebenn
combközépig

nyaralásom

dehogy megyek én tengerre
égető napra perzselő homokra
sziklás meredélyre
bokaficamító vízmosásba
rónán botorkálni kákában sásban
utazva forró bádogskatulyában

ám nem kallódhatok
apátlan anyátlan
mint utcagyerek az utcabálban
nejem elfoglalt
nem ér rá szüntelen
törődni velem –
örömet hát máshol osztom
(ő meg el lesz hideg kosztom)
odamegyek hol varázslatok várnak:
beiratkozom egy nyári óvodába
babusgatnak majd
óvó nők féltő dadák
szófogadó leszek
betartom a házirendet
minden házszabályt
(ha kell felmondom a házi áldást)
lobbanok de nem gyufázom

minden mászhatón
vigyázva mászom
kedvenc játékom selyembárányom
azzal egész nap elvagyok
(egyetlen rossz szokásom
másnak nem adom)
mindig lefekszem
ha mondják
s ha nem is szólnak
a vízszintesnek tudom a módját
a dédelgetést
a cirógatást
a birizgélést
a ringatást
az üdvös ringást
mielőtt jönne az álom
a dajkálóknak ígérem
mindig meghálalom

(üzenet)
kedves menyétderekúak
nyaralásom alatt
ápolni nem megyek
felügyelettel minek

óda

ó áldott emlők
 dúsak karcsúk gömbölyűk
 felsejlők türemlők
 feszesen kibomlók
 ívelők rezgők
 és ti is ti lötyyedtek
 nyúzbáltak csüngők
 egykoron tündöklők
 megannyi stáció
 ó az átkos gravitáció

(a leggyönyörűbb
 jóláné volt
 felleg mögül bukkanó
 két telehold
 nyelventől megremegett
 eltelni nem tudtam vele
 s átjárt a csoda
 mint véget nem érő ének
 érintése a legszebb bimbójú esztikének
 előbb áhítva néztem
 majd számban
 a két szürke eper íze
 indította nyelvem
 köldök felett
 a mennyei léphez
 lilla két búrája
 bevilágította éjem
 létem hallelujája
 és a gyógyító múzsa
 két almája az egyetlen fajta
 melynek zamatos volt kocsánya)

áldottak legyetek
 áldottak között
 éltető mellek
 gyönyör kapuin kilincsek
 lelkeim emelők
 mind mind üdvözítők

Kis Pál István

A kentaur és az emberasszony

– Nem vártam vendéget – néz rám a válla felett a barlang ajtajával bíbelődő
 Pholosz –, még jó, hogy ügető patáid előre jelezték jöttödet, így volt elég időm, hogy
 bezárjam a barlang ajtaját.

– Már láttam a közös hordót százszor is – bosszankodom igyekezetén –, mért
 kell azt elzárni előlem?

– Mert egyedül vagy – mordul rám bosszúságomat látva –, akárhányszor is lát-
 tad, mindig csak akkor, amikor a duhaj isten, Dionüszosz kíséretében portyára
 induló kentaurtársaid veled voltak.

– Ahogy azt teremtő majd nemző őseink Zeusz és Kentauroszt meghagyták...

– hogy a kiszáradt olajfák tövébe szőlőt kell ültetnünk – fűzi hozzá sötét tekin-
 tettel –, a rájuk felfutó futó vesszők termését együtt kell leszednünk, patáinkkal az
 óriás vadkanok bőrébe taposnunk, majd azt egyetlen farönkből faragott hordóba
 szűrniük...

– és Pholosznak kell a közös bort kezelni, őrizni, – folytatom helyette az ősi in-
 telmet –, ügyelve arra, hogy csak együtt ihassunk belőle...

– mert csak így tartja fajunkat össze – int csendre, hogy a legvégső szó csak az
 övé legyen –, nehogy idő előtt beteljesedjék rajtunk az átok.

– Az átok – fűzöm azért hozzá –, hogy kipusztulunk egy szálíg a föld színéről!

– Minden faj kihal végül – kapja el rólam a tekintetét.

– Tudom, de magunkformájú asszonyokat se Zeusz se Kentauroszt nem hagyott
 ránk, így kétszeres a mi halandóságunk.

– A portyákról nem raboltál magadnak szüzet?

– De, igen. mert kancák helyett emberasszony felé tévelygő vágyam egyszer,
 de csak egyszer, engem is esztelen rablóvá tett. Úgy érzem, szégyellnem kéne érte
 magam, mert az a gyönyörű teremtés félt és irtózott tőlem, ha közeledtem hozzá,
 minden ízében reszketett, s én, tudva hogy magzata tőlem sehogy nem foganhat,
 inkább hazaengedtem.

– Ha elengedted, nem szeretted, s talán ezért élsz még, mert az a végzeted lett
 volna.

– Nem tudom, igazán miről beszélés... egyetlen örömöm az volt, hogy birtokol-
 tam!

– Az emberek valami különös vonzalom okán szeretik birtokolni egymást – néz
 mélyen a szemembe –, ezt nevezik szerelemnek. Mi ezt nem érezzük, s ha tévely-
 géseink során mégis megérint valami hasonló, könnyen törbe csalnak bennünket a
 ránk vadászó emberférjfiak.

– Mint a Peirithoosz udvarában történtek óta a lapiták, Heraklésszal az élükön.

Régóta sejtem már, hogy az általad őrzött bor, vagy a hozzá fűződő szokásunk a mi közös átkunk. Én már nem akartam se szüzet, se asszonyt rabolni, mértékkel ittam hát, és nem követtem Eurütosz örült példáját, mégis harcolnom, majd menekül-nöm kellett. Bujdosva, és egyáltalán nem a közös bor szagának engedve jöttem.

- Mondjad hát – fordul felém érdeklődéssel –, mi hozott a Pelion hegyre?
- A tanácsodat szeretném...
- Az enyémet – csodálkozik rám –, Khiron vagy Szilénusz bölcsebb!
- De nem értenek a borhoz...
- Aha! – teszi kezét bizalmatlanul a fonott szíjövén függő lakat kulcsára – mégis a bor miatt jöttél!
- Igen, de nem a kentaurok bora miatt.
- Pedig én csak ahhoz értem – teszi karba kezeit –, kóstoltam már itt-ott másfajta borokat is, de dolgom nem volt velük soha – tekintetét elfordítva rólam, mintha újra a messzi távot keresné. – Na, ki vele, mit vársz tőlem?
- Azon az elátkozott napon egy legyőzött lapita vitéztől zsákmányoltam – kanyarítom le hátamról a kettős nyeregtarisznyát –, csak itthon néztem meg, mi van benne.

Mindössze egy futó pillantást vet rá a válla fölött, aztán újra a távolba mered. Azt hiszem, Lapithánia völgyeit és távoli síkját fürkészi, meg az onnan leselkedő veszélyt. Én se tudom megállni, hogy néha oda ne kapjak a tekintetemmel.

- Nem tűnik borostömlőnek – mosolyodik el a saját észrevételén.
- Pedig az is van benne – kezdem kirakosgatni a tartalmát a barlang előtti ál-dozó kőasztalra –, itt vannak mindjárt ezek az írott tekercsek. Khiron megtanított olvasni, a nyelvüket is, a betűiket is ismerem, de valahogy mégsem értem őket. Szépek, hangosan olvasva nagyon érdekesnek hangzanak, mégse tudom elképzelni miért hordozta magával, az írószerszámokkal együtt.
- Ezek versek, még hozzá szerelmes versek – veszi kezébe egyenként az egymásba tekert lapokat. – Arról a különös vonzalomról szólnak, amely összeköti az ember-férfit és asszonyát. Úgy tudom, szívesen mondanak vagy dalolnak egymásnak ilyen szövegeket. Ezzel fokozzák fel az együttlét örömét. Akitől hozzád került, költő vagy zenész lehetett.
- Inkább az utóbbi, mert van itt egy hangszer is. Hiába próbáltam megszólal-tatni, hangokat adott, de azoknak nem volt dallama.
- Pedig, ha Khiron volt a mestered, nyilván zenélni is megtanított. De ez mind nem számít, ha nincs hozzá dallamírás vagy a tehetség, a bennük megszólaló ér-zésre való képesség hiányzik belőled.
- Vannak még itt olajok, fűszerek, tisztálkodó eszközök, néhány tengeri kagyló, de a legérdekesebb ez a tömlő, gondolom, borral van tele. Ezt akartam neked meg-mutatni.

Vége közelebb jön, kezébe veszi a tömlőt, gondosan elolvassa a ráírt, valószínű-

leg varázsigéket, majd lecsavarja róla az ónkupakot, hogy óvatosan beleszagoljon. Hosszan, szemét lecsukva figyel, így tesz az ugyancsak körültekintő kóstolás után is. Az arca nem árul el semmit, hiába lesem.

- Igen, jól gondoltad, ez bor. Egészen más, mint a mienk, illata nem a rét gyö-nyörősége, íze nem a zöld füvek aromája, tüze nem a vulkánoké, nem a mének vágójára, a kancákra való rohanásra ingerel.
- Hanem?
- Illata a fűszereké, mellyel az emberasszonyok kívánatossá teszik magukat, íze, az emberek által kedvelt és termelt gyümölcsöké, hevít, de nem perzsel, zenére s ölelő táncra ingerel. A tömlőre írt igék valamiféle szerelmi bájitalra utalnak. Ne-kem, ha nem is kellemetlen, mindenestől idegen.
- Te nem innád meg?
- Nem, én nem, s neked se tanácsolom. Mi nem érzünk szerelmet, csak féktelen, az ösztönös vágyat. Mi adni nem akarunk, csak kapni. Ittunk már a lapiták, az árkádiaiak és a szatüroszok borából, minket mindegyik az élvezeteink kiélésére sarkallt.
- Talán, mert rendre a saját borunk szokása szerint mértéktelenül, féktelen ál-latiassággal ittuk az emberek borát.
- Talán – hagyja rám elgondolkodva –, bár, ahogy elnéztem, van köztük, aki tud hozzánk hasonlatos is lenni.
- De én ezt így, magában szeretném meginni, az ő mértékük és szokásuk szerint.
- Szerintem, ne tedd! Mesterei vagyunk a hangszerüknek, de másként és más-fajta dalokat éneklünk, harcra és gyógyításra tanítjuk őket, mégis félelmes vadnak tartanak bennünket. Mi nem érezzük, amit ők, a boruk valami ismeretlen világba, egy másik létezésbe csábít bennünket. Ismeretlen veszélyt érzek, mi lesz, ha mint egy bűvös varázsital megfoszt kentaur mivoltodtól, testedet gyengévé, lelkedet sé-rülékennyé teszi?
- Testem erejével a lelkemé most sem ér fel.
- Mindannyian szeretnénk más lenni, mint amik vagyunk, ki bikává, ki orosz-lánná vagy valami misztikus vaddá lenne, ha tehetné.. Szerintem te rossz felé, az emberlétre vágyakozol.
- Kedvetlenül rakosgatom zsákmányomat a kettőstarisznijába, az írásokat gon-dosan összetekerve, a kithara húrjait, csak úgy próbaként végigpengetve, a bort, az illatszereket szép sorban. A tengeri kagylók dolgán akaratlanul is elmélázok, mielőtt visszateszem a többi után?
- Borívó kehelyként használják azokat, főleg az ingyencek – követi tekintetemet Pholosz – láhattál ilyet a lakomáikon. A kupa helyett ilyenből inni, a lapiták kö-zött, kifinomultságra vall. A nagy gonddal szűrt boraikat, különlegesnek szánt al-kalmakon isszák ebből.

– Valahogy, ki tudja, miért, más tanácsot reméltem tőled – fordulok a hazafelé vezető ösvényre. – Az égiek legyenek veled!

– A sziklaszoros után a meredeket válaszd – szól utánam még búcsút intve –, a szelídebben lankás völgy végén az a tisztás már a lapiták földje.

Hiába a figyelmeztetés, a válaszütnál a lankás völgy felé fordulok, valami azt súgja, hogy ahol a veszély, ott vár rám a nekem kínáló csoda. Soha többé nem akarok visszatérni a régi alomra. A vadlovak kancái helyett valami vagy valaki másra vágyok: egy társra, akihez szólhatok, aki néha megsimogat, becéz, aki azt a vonzalmat érzi irántam, amit egymás iránt az emberek. Nem találkoztam szűzzel vagy emberasszonnyal, aki iránt hasonlót éreztem volna, mégis hiányzik, talán ha lenne köztük, aki képes ilyesmit érezni irántam, akkor talán én is... A holdfény megcsillan a kis zuhatagon, amikor a tisztásra érek. A tenyérsíri tó és a belőle továbbsiető patak mentén hatalmas fűzek hajladoznak. Valamivel távolabb gránátalmacserjés és birsalmaliget keretezi, mögöttük körben sziklás hegyoldalak. A fű kövér és magas, egészen a szügyömig ér, egy nemrégiben kidőlt még zöldellő fűz, mintha csak épp heverészne benne. Teljességében is beszédes a csend, csak a vízcsobogást, az éjjeli madarakat és a lombok nesztét hallani. Megszűnt bennem a szorongás, mintha ez a tisztás maga az oly régen várt békesség misztikus helye volna. Leteszem a dárdát, az íjat, a tegezt, hátamról a kettős tarisznyát általvetem a fűzfa törzsén. Mint mindig, ha zúgót vagy kristályvizű tavat látok, a fürdés az első gondolatom. Igazán nem tudom, mit szeretnék lemosni magamról, talán ezt az egész, az istenek bűne miatt viselt kentauróságomat, de ha az nem megy, legalább magam bűnétől vágyok tiszta lenni. Belegázolok a tóba, oda ahol a zuhatag beléereszkedik, élvezem, ahogy csapkodva veri hátamat, frissít az áldott víz, lehűti forrongó vérem, eloszlatja leheletem rossz gőzeit. Amikor újra a partra lépek, az alkonyi szellő s a fűzek lombja törölget le szelíd gonddal.

Előhalászok a tarisznyából két kagylót, óvatosan, az elfekvő fűz törzsén alkalmas helyet keresve, a tömlőből bort töltök kelyhükbe. Hátrálok pár lépést, mint a vadász, amikor csalit tesz ki a vadnak. Nem tudom, honnan és kit várok, csak azt érzem, hogy ma este lesz e borra hamarosan társam is. Sok lapita asszonyra néztem már állati vágyakozással, tudni fogom, ha mégis eljön, de vajon tudom-e majd a rátörni kész indulatot magamban szelíd vonzalommal lágyítani? Elhiszi-e majd, hogy nem erőszakra állítottam a csapdát, ki tudom-e majd az istenek átkát ez egyszer játszani?

Behúzódok a fekvő fa ágai közé, onnan figyelem a környezet minden rezdülését. Hamarosan utolér a bor áradó illata. Remegő cimpáim isszák az olajok s fűszerek, az ánizs, a menta, a méz és a szesám megejtő illatát. Mit is mondott Pholos? A lapita asszonyok ezeket öltik magukra, amikor a vonzalmukat viszonzó férfit várják. Micsoda igazságtalanság, hogy én eddig csak a félelem, a rettegés savanyú

szagát érezhettem rajtuk. Mit kéne tennem, hogy elhiggye, érzem az illatát, és a remélt vonzalommal várom a jöttét? Talán zenélnem, dalolnom kéne a bor illatához. Hol az a khitara, hadd próbálom elénekelni neki, amit érzek és gondolok erről a még soha meg nem élt varázslatról.

Újra és megint csak felhorgadok,
patáimhoz koccannak fogaim,
és ez a szédült buzdulás,
ez a kibomló sörény
már vértüzet lobog
szép, szelíd öled
völgyre zárt dombjain.
Ágyékom a felajzott méneké,
s míg a hús, a vér sarába tévedek,
hiába, hogy a vágy, a szó az emberé;
asszonyálmod megtépett rongyain
az a gyönyörrel ziháló szörnnyeteg,
mindig és megint ... csak én leszek!

De nem, nem, én nem ezt akarnám énekelni, ezzel csak újra és megint elriasztom. Én elátkozott énekeink inkább hallgass, ne légy állat voltom árulója. Hosszan dobol fülemben a vérem, percekbe telik, mire eljut agyamig a szellők s a lombok édes suhogása.

Hallom a földet, a patát, a dobogást,
bőrömmön árad a bizsergő remegés,
tudja már a test az érkezőt,
a sörényt, a tajtékot,
a vér tüzet, ha lobban.
Szégyen engedni talán,
de édes a vágy, az ölelés...
Merthogy az ősbűn az anyagé,
belőle gyúratott viszontölelésem,
és ha a Teremtő rendelt így együvé,
bár asszonyként más urat álmodtam,
légy hát ölelő ágyasom az anyaglétezésben,
légy kedves, jó szörnny... uram és cselédem!

Tréfálnak velem érzékeim! Ilyen választ nem adhat dalomra emberasszony. Ha

csak nem része az emberférfinek is a kentaur szenvedély, ha csak nem az általam nem ismert vonzalom az, mely azt becéző öleléssé szelídíti. De nem, ez csapda, ahogy Pholos megjósolta, elveszejt, de oly jó hallgatni, oly jó dallal felelni rá!

*...de ha a fájó,
vagy a diadalt szertekiáltó
újabb és újabb énekért
patám, mint emberujj,
a kitharahúrhoz ért,
akkor leszel-e, lapita kedves,
végső embervoltom élő tanúsága!*

Már mintha az egész mindenség válaszolna, dúdolnak a fák, a bokrok, a füvek, s zsongásból hallom a hozzám szóló szelíd asszonyhangot.

*...lesz még hogy egyszer
ember-szép szemmel,
nézel rám megint és újra,
és dalt szülve pendül
az emberszív húrja,
hogy lapitha módra lenni a kedves,
dőlhessek veled, dallal vetett ágyra.*

Várom még, bizonyosan mulandó e káprázat. De nem, az idő telik, és itt áll előttem lebbenő szellőfátylában az emberasszony, felém nyújtja kagylómat a borral, a magáét ajkához emelve, és gyönyörű, fűszeres olajjal illatos, boros ajkával, szelíden ölelő testével kínálja szomjas ajkamnak az alma, a szőlő, a mézédés füge, a pikáns narancs és citrom varázsos ízeit. Aztán, hogy ledőlünk a csillagos baldachinég alá, a kövér fű selyme cirógatja összeolvadt testünk, nem bajlódunk a kagylókkal, zihálva ragadjuk újra és újra magunkhoz a borostömlőt. Leírni, mi történik, még nincs elegendő, és megfelelő fogalmam, s igém. Bűbáj, csoda vagy épp csak szerelem, mindegy, de jó; úgy ringunk álomba hullva, mint két önfeledten játszó embergyerek.

...

A reggeli nap nyitja csukja ólompilláimat. Mire feleszmélek, már tudom a bajt. Lapita férfiak állnak lesben körbe, s vonják, húzzák erővel az értem síró asszonyt. Közelebb nem jönnek látva, hogy nem félek, de szívemnek dárdát, s nyilat szegeznek. Hogy ki vagyok, elárulja levetett kentaurbőröm, nincs más, meg kell, hogy öljenek, de, lám, bénítja őket a döbbenet. Félelmem után bánatom is elszállt, és

milyen furcsa, szabad s boldog vagyok. Hogy a földiek után azt is megdöbbsentsem, harsány kacajjal az égiekhez fordulok:

Kronosz, Zeusz, s mind ti bűnös halhatatlanok, átkotok létemmel, ím, megtöretve! Ott azok a lapita nyilak és dárdák, mint kentaurt, megölni elkéstek, merthogy én már hús-vér ember vagyok!!!

Epilógus:

Az Emberasszony döbbsenten áll a szobaajtóban. Azt mondja, az előbb még békésen szundikáltam, és derűsen mosolyogtam, mint aki szépet álmodik. Most meg ez a kiabálás... Mi történt? Mégsem volt olyan szép az az álom? De, szép volt, nagyon szép volt, nyugtatom meg, őt is, magamat is, amit hallottál, az egy mitológikus diadalüvöltés volt. Mellém ül a díványra, a kisasztalról felveszi a megkezdett borosüveget, Vesztergombi Cabernet sauvignon, csettint egyet, aztán tölt a maga poharába is. Miféle győzelem van benne? Hallani szeretné, én meg újabb diadalt remélve továbbmesélem.

*Bartal Klára***Tavaszi dal**

Fázott a lélek, didergett árván
 Tegnap télben tavaszra várván.
 S hirtelen ébredt – nézd a bolondot-
 Bimbó az ágon, s mára kibomlott.
 Méhecske döng a kéklő virágon –
 Színe az égé, illata álom.
 Rebben egy pille, szárnya kibontva:
 Nap sugarában úszó vitorla.
 Hullatja szirmát rózsák királya,
 Liliom borzong korai lázba'.
 Akácok, bodzák fürdenek fényben,
 Izzik a vágy a május szívében.

Vasi tavaszelő

Már tőzike virít szelíd lankáidon,
 Vasi táj. Édes szavú vend nénikék
 Mosolya melegít, hízik a barka
 S új dalt tanulgat, lám, a nyitnikék.
 Őzgida surran a tilalmasi erdőn,
 Villantja kacéran fehér foltjait,
 A vén Rábához igyekszik a Pinka
 S valami pajzán dolgot álmodik.

Nyári rege

Margaréta, szarkaláb,
 Nyújtózik a nyírfaág.
 Árokparton a papsajt
 Férjhez menni most akart.

Hogy érte jött június,
 Lángra lobbant a tövis.
 Cini-cini, hegedű,
 Piros bánat keserű.

Igéző

Hold Anya, sirass el,
 Víz Anya, csitíts el,
 Föld Anya, fogadj be
 Teremtő méhedbe!
 Nap Apám, melegíts,
 Kő Apám, áthevits,
 Köpenyed borítsd rám,
 Le ne hűts, szél Apám!
 Éjféli Nap nyugta
 Hold Anyát ringatja –
 Kegyesen pillants rám,
 Nyár fia, Szent Iván!

Tavaszelőn

Viharfelhők járnak
 Odafönn az égen,
 Szép napunkat keresgetjük
 Jaj, de nagyon régen.

Hosszú volt a telünk,
 Mint egy nehéz álom,
 Meleg fényre ébredését
 Oly' nehezen várom.

Esik eső, szél fúj,
 Talán meg is árad –
 Óvja Isten zord időktől
 Elárvult hazánkat!

*Marcsók Vilma***Genius loci**

Hunyorogva nézett a szép magas fiúra, mert a Napba lehet nézni, de rá nem.
 – Az Adrián veszek egy halászházat, átalakítom, és nyáron ott alkotok.
 A nő emlékezett, amikor még Abbázia volt az óhajtott város. Pontosan emlékezett
 arra a helyre is, ahol ezt hangosan megfogalmazta. Abbázia valamikori ismert
 egyéniségének a tengerre nyíló egzotikus szépségű kertje előtt mondta ki először
 dédelgetett álmát.

Nem értette, hogy miért ragaszkodik a fiú ennyire a tengerhez. Síkvidék a ho-
 nuk, ott vannak családi gyökereik, s neki az alkotói nyugalmat mégis a szilaj ten-
 ger átmeneti csendessége hozná.

Csakhamar a fiú megtalálta a keresett helyet. Kacsaringós, a szárazföldre hosz-
 szan benyúló öböl szinte elnéptelenedett városkáját, Dobrotát. Magyarul Jóság(ot).

A nő évekig töprengett még azon, miért is kellhet neki ennyire a tenger. Hogy
 lehet a fiatal férfi életének a része?

Aztán rájött. Napokig kacagott. Boldog volt. Hiszen a fiú mégis tengeri gyer-
 mek. Onnan hozta haza a szíve alatt egyetlen megfogant magzatát. Nászúton
 voltak Korcsula szigetén. Ketten mentek, hárman jöttek.

Így pecsételődött meg az alföldinek hitt gyermek sorsa. Nemcsak a tenger vonz-
 za, hanem a Távol-Kelet is, ahol több évig tanított. Mi köze Korcsulának Távol-
 Kelethez? Nem sok, csak annyi, hogy hiteles állítások szerint ott született Marco
 Polo, a távol-keleti nagy utazó.

Íme, a bizonyság: a hely szelleme nagy úr.

Kései szerelem

A nagy festőt most szerettem meg igazán, pedig hű kísérője volt egész életemnek.
 Először nem is vettem észre. Később meg már érkezéssel nagyon zavart. Jött, és
 nem is vártam. Itt volt, én meg küldtem volna: menjen. Amikor távozott, örültem.

Igyekezett kedvembe járni. Sohasem érkezett üres kézzel. Életem legnagyobb
 ajándékait hozta.

Ismertem, mégis mindig meglepett. Elviselhetetlennek tűnő nyugtalan termé-
 szete, fel-feltörő szélsőségei mára izgalmas, kedvelt meglepetések.

Festőm csak kedvenc színeimmel dolgozik. Festőm nem ismeri a pihenést. Fes-
 tőm állandóan alkot. Folyamatosan változóak képei.

Gondomat viseli. Nyugalmam óvja. Naponta átrendezi a virágoskertem. Asztalomra a legédesebb gyümölcsöket teszi. Lábam elé szórja aranyait.

Festöm hú, festöm a legönzletlenebb adakozó.

Igaz, évtizedekre volt szükség, hogy megszeressem. De most már nem tudok nélküle élni. Ki is ő, melyik is ő? Ismeritek! Ő az... ősz.

Örökség

Kincseimnél vagyok Budapesten, de már indulóban haza. Haza Nagybecskerekre, ahol nincsenek a Drágáim. Nimród mélyen alszik, Csenge ébrednek. Annyit szeretetet akartam volna átadni még, amit lelkemben, minden sejtemben hordok, de az idő mindig kevés. Az idő könyörtelen a mi esetünkben.

Csenge rám néz, édes hangján mondja: nagy!

Magam sem tudom miért, gyermekkorom imájába kezdek.

– Szívem első gondolata hozzád száll fel Istenem...

Unokámból kitör a csodálkozás:

– Ezt mondjuk minden reggel az iskolában! Te ezt honnan tudod nagy!

– Ómamámtól tanultam – válaszoltam.

– A dédimtől?

– Nem! A te ükmamádtól, Kicsim. És mondom tovább:

– ...te őriztél meg az éjjel, maradj ma is énvelem...

Isten az ima perceiben összehozta családunk 7 nemzedékét. Együtt volt a múlt, jelen, jövő. Árvay Anna (nagymamám), Mohaupt Magda (édesanyám), én, Szűts Zoltán (a fiam), fiam lánya Csenge és Csenge leendő gyermeke, aki majd egyszer világra jövön, s aki majd felnőttként szintén szülő lesz, Csengém meg nagy, s akkor egy reggelen ő fogja majd unokája kezét, és együtt mondják:

– Szívem első gondolata hozzád száll fel Istenem...

Tovább adja az örökséget.

Olivér

Hozzámért. Hozzáértem. Az első találkozás nem váltotta be a te reményeidet. Nekem akkor még elvárásaim sem voltak. A kíváncsiságom sarkallt. Kissé eltávolodtam. Néztam. Vártam.

Nem tetszik? – kérdezted.

Hisz még csupán ismerkedünk – gondoltam, de kiábrándulást érezve hangodban, gyorsan azt válaszoltam

– Tetszik.

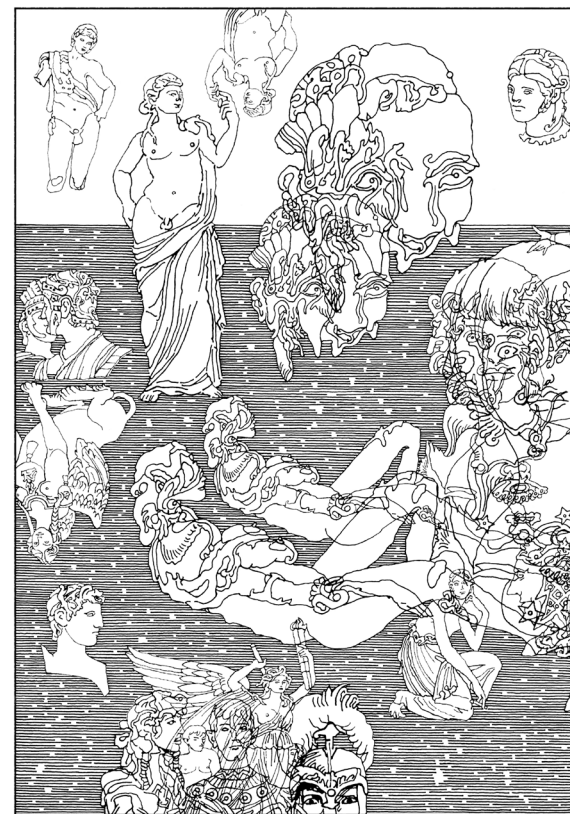
– De grimasz volt az arcodon! – vetted ellent.

Nem rosszálló grimasz, akartam mondani, s rád pillantottam, s az ifjú, tapasztalatlan lányok szemérmével elkaptam tekintem, s mélyet szippantottam az illatból. Az illat ragadja meg az embert először és igazán. Egyértelmű lesz, hogy tetszik vagy sem.

Szemem sarkából most én figyeltelek téged, amikor riadtan láttam, hogy még nézel. Zavarom szertefoszlatta az illatot. Az ismerkedés, közeledés itt zátonyra futott. Újabb kísérlet.

Becsuktam a szemem. Áadtam magam teljesen. Az illat meg a simogatás egyszerre bődített.

Mielőtt ajkammal ismét érintetem volna, tudtam: szeretem. O, igen. Szeretem Irsai Olivért, a bort.

Sólyom Sándor

Képeslap helyett

Gábornak, Egerbe

Tó fölött furcsa fények villóznak.
Fenek felől sötét fellegek
a szeleket lovagolva érkeznek.
Hullámok zúdulnak egymás után
a partot riasztva, de megtörnek
a mólón s a parti köveken.
Menekül a hattyú had
s velük mi is, a partlakók.
A zápor hideg függönyt támaszt
s mi szorongunk egy sátorban.
Az üveg körbejár s mire a bor elfogy,
Gyenes felett viháncol már a zápor.

Az esőcseppekben felragyog a nap,
szivárványa átölel és hívogat;
az elemek szépséges játékát,
az egyedít csak a Tó partján
élvezheted, mint Egry, a festő,
ki ettől lett az,
mert a Tó annak alkotta Őt.

Szakolczay Lajos

Sárkány Győző: Bálványok bukása

500 éves a reformáció, 50 rajz – 50 gondolat

A reformáció 500. évfordulójára Sárkány Győző különleges együtttest készített. A grafikusművész *gondolkodó* vendégeket kért meg – volt közöttük festőművész, pszichiáter, püspök, művészettörténész, újságíró, biztonság szakértő, múzeumigazgató, történész, fotográfus, filmrendező, könyvtárigazgató –, hogy képsorozatához illeszkészék hozzá az ünneppel kapcsolatos meglátásaikat. A kiállítás, a *Bálványok bukása / 50 kép – 50 gondolat* címmel a múlt évben a Gaál Imre Galériában volt látható. A nagyméretű albumot lapozgatva, így lett a tárlat örök érvényűvé, hihetetlen az a bőség, amely a képanyagot és az írásos anyagot jellemzi.

Balog Zoltán bevezetőjében úgy véli, hogy a „megújulás lendületével” indult reformáció az élet más területein is (földrajzi fölfedezések, könyvnyomtatás, a tudomány és művészet megújulása, a nemzeti nyelv emancipációja) gyökeres változásokkal járt együtt. Sőt, „belső, személyes újjászületést is hozott: a lényegét mégsem az ember teljesítményében látta, hanem abban, amit Isten tesz az emberrel”. Az emberi erőforrások minisztere Ady Endrét idézve jellemzi a sorozatot: „tüzes székéreként villannak fel előttünk Sárkány Győző grafikái”. S tovább fűzve a kijelölő gesztust, pontosít is: „A *Bálványok bukása* kozmikus képek sorozata a történelem fordulópontjairól – bálványok létrejöttéről és megsemmisüléséről, a történelem folytonos változásáról”.

Miképp látják, a grafikai sorozat indítólökésével, a meghívottak a reformáció, valamint a képegyüttes szerepét és értékét? Íme, egy-két válasz! Aknay János (festőművész): „Az ő hite (mármint Luther Mártoné), szavainak súlya és igazsága mindig a tiszta örök forrásból merített”. Baán László (múzeumigazgató): „Németh László írta Károli-ról, hogy 'szívós ember' volt, aki 'magyarul akarta hallani és hallatni Istent”. Bagdy Emőke (pszichológus): „Ezek a grafikák megnyitják és végtelenítik az időt, az emberi küzdelem apoteózisai”. Batta András (zenetörténész): „Letűnt bálványok lebegnek körülöttünk. Valamikor magunk alkottuk őket, és nap mint nap keletkeznek újak. Az ok és a cél nélküli káosz mindig benne volt a világban”. Bogárdi Szabó István (református püspök): „Mit tehet az ember, akit Isten a maga képmására teremtett? Ha isteni jóságban él, tükre az Alkotó dicsőségének”. Drozsnik István (képzőművész): „Vonalhálók, vonaltáncok, vonalgubancok, vonalharcolok, vonallabirintusok, kispantolt vonalkötegek között haladok lejjebb, feljebb, beljebb a kép közepébe. Időutazáson veszek részt, vonalhúrokon játszik velem az idő”. Lovas Ilona (textilművész): „A Biblia és az emberiség nagy spirituális tanítói évezredek óta ismételtetik, hogy minden jó forrása a szeretet”. Prutkay Péter (grafikus): „Grafikáin az ősi vallásokat: a távol-keleti,

a mezopotámiai, az egyiptomi és a görög-római politeizmust a jelenben értelmezi át”: Wehner Tibor: „S a forma, a totalitás örökre elveszett ideája idején, csak a kollázs, az összetört Egész szétszóródott, megmaradt részeinek összegyűjtési, összeillesztési kísérlete lehet”.

A grafikai univerzum milyenségét, létrejöttének indítóokát s filozofikumát, az őskáosz tegnapi és mai szerepét, Sárkány különleges időutazását Szeifert Judit értelmezi. A művészettörténész *Bálványok tündöklése és bukása* című tanulmánya, amelyben sziporkázik az elme, a könyv legnagyobb értéke. Az elemző abból indul ki, hogy a grafikusművészt az apokalipszis mint téma mindig is foglalkoztatta. Ünnepi sorozatának így szolgált alapul a *János jelenései* és a *Dániel könyve*. Ez utóbbit tekintve fontos kérdés, hogy „miként pusztulnak el az elátkozott, hitetlen világbirodalmak”. „A történelemmel való kapcsolat és az álomszerű megjelenítés kapcsolódási pontot jelez *Dániel könyve* és Sárkány Győző jelenlegi rajzai között.” Az álomszerű forgatag, montázsszerűen, az őskáoszra utal.

Ám ez a káosz, mi tesszük hozzá, attól félelmetes, hogy a rendezetlen-rendezett időjáték folytán a klasszikus szépség látványnak sem utolsó megjelenítői – többek között a gyönyörű görög-római szobrok – azokkal a modern kori „gólemekkel” keverednek, izgatják föl a *tetszik – nem tetszik* valóságot (ilyen például John Seward Johnson alkotása, a szexszimbólumnak is tekinthető chicagói Marilyn Monroe-szobor), amelyek valaminő eltorzult konzumlét hírvivői. Hogy bálvány és bálvány, tegnap (ideértve az ókort is) és ma között milyen kapcsolódási pontok vannak, a megdicsőülés és elbukás, a rejtett és világra tárt, sokszor vérrel-vassal kivívott „hatalmi” öröm, a születés és megújulás, a szimbólumértékű megvallás és valaminek az elhallgatás-letagadása minő életérzési „forradalmat” gerjeszt, a külső és a belső küzdelem káosza (a világ, a szabadság, a személyiség megmaradása-fönntartása a tét) kit és mit feszít a golgotai keresztre, a fájdalom és félelem útkockáit az égi ösvényről lehordva a földre, aligha tudhatni. Ha nem volna olyan enciklopédikus érzelm-karakter szótár, történelmi példázatba burkolt, a küzdés ezer formáját és alfaját a *valló-vallató* vonalrács ábráinak a rendszerébe (hogy világolják!) beépítő enciklopédia, mint a Sárkány Győzőé, csak kevésbé ismernénk – „bálvány-ismeret” ide vagy oda – a körülöttünk zajló és az őseink körül zajlott világ részecskéiből részecskébe épített dolgait. A foszlány küzdelmét a csaknem megvalósíthatatlan teljesség ellen.

Ezért is volt igaza Wehnernek, amikor az összeillesztési kísérletekben (kollázs) látja az elveszejtett totalitást, a széttört Egész valamiképpen restaurálásának a módját. Az ötven nagyméretű (100 × 70 cm-es) grafika és a sorozattal ábrázolt, a jelenből a szürrealitásba és a szürrealitásból a *kopogóan* szürke jelenbe fordult világ hű tükre az önki-fejezést beteljesítő próbának. Szobrokból tollrajzzal kivonni a plasztikai megjelenítés, a testtömeg súlyának a báját, méghozzá úgy, hogy a vonalháló szerkezeti villódzása lássék, ehhez kell csak igazán bravúr.

Mi élteti a rajzokat? Az egy alakban több alak, a való és a fejtetőre állított figurák kontrasztja, a hol felül, hol alul világító fehér papír libikókája, a halovány rajzi figurális háttérre erős kontúrral s nemkülönben nagytással rávitt, jobbára a felület más részén kisebb méretben lévő fej, test formáját ismétlő „bálvány” (lehet egy szép nő, egy megfáradt harcos vagy a vonalháló kuszaságában leledző káosz) kiemelése.

Arcok, szobrok, torzók, szfinxek, emberi és állati figurák, mítoszi és mesebeli lények találkoznak álomalakokkal, a saját lelkéből leledző rajzi invenció által teremtett lényekkel. Fantáziaszült világ? Az álomvalóság kiterjesztése, gyakorta több alakzat összevonásával, történelmi és mai szimbólumokkal. A jelenig ér a vonulat. Ebben a sorban – Szeifert Judit bőven ír róla – az időszámítás előtti I. századból való *Laokoón-szoborcsoport* és a Prima Porta-beli *Augustus* római császár szobra együtt menetel (több rajzon, más-más környezetben is föltűnik) Ferenczy István jól ismert klasszicista plasztikájával (*Pásztorlányka – A szép mesterségek kezdete*) vagy Stróbl Alajos *Perseusával*. S a *Méloszi Aphrodité – Méloszi Vénusz* mellett a már említett Marilyn Monroe-szobor (*Forever Marilyn*) éppúgy ott van, mint Carl Fredrik Reuterswårdnak a New York-i ENSZ-palota előtt álló, csomóra kötött, csavart csőrű bronz pisztolya (*Non-Violence*). Nem beszélve a több grafikán is hangsúlyos szerepet kapó, a meztelen testek gúláját képező tizennégy méter magas, több mint száz alakot magában foglaló oslói „emberhegyről”, a norvég Gustav Vigeland alkotásáról (*Monolit*).

Sárkány hol lebegteti, hol fejre állítja, hol dinamikai hangsúllyal ábrázolja – a lét törvényeihez igazodva, ám álomszerű megidézéssel – *hőseit*. A töredékekből összeálló vizualitás saját nyelven (rajzi bravúrral) szólal meg a lapokon. „A rajzok, akár a művészet maga, hagyomány és haladás fonálát sodorják egybe és szövik bele az idő végtelen szövetébe” – írja Szeifert Judit.

Az idő Sárkánynál időutazás is, gyors változások, az egymással való szembeszegülések kora. Az *öngyilkos Gallus* (más, „modernebb” források szerint: *Gall vezér és felesége öngyilkossága*, i. e. 230 körül) kisebb-nagyobb méretben több lapon is szerepel, mint ahogyan Lüszipposz *Pihenő Héraklésze* is fontos tengely: erős kontúrral a vonalháló, egyfajta koordináta-rendszer origója. A csomóra kötött csövű revolver grafikai képe ugyancsak több rajzon fölbukkan, de talán legfélelmetesebb az a kompozíció, amelyen a valamely szfinx által meghúzott ravasszal Praxitelész (?) szobra, a *Hermész a gyermek Dionüszossal* (i. e. I. század közepe) áll szemben. Az ókor a fegyverek fényes táncát még ma is ünneplő (pénzt hoz a házhoz!) jelennel. Apokalipszis? A végtelen vég sárkányi fájdalommal-humorral megjelenített kezdete.

A grafikusművész szakmai életútját bemutató tanulmányt – alapos munka – azon művészettörténész, D. Udvary Ildikó írta, aki egyben a Gaál Imre Galériában tavaly megrendezett kiállítás kurátora volt.

Soha rosszabb albumot, mint a *Bálványok bukása*. (2017)

Farkas Gábor

Nem tudok

Hiába a hideg versbe szótt félelem,
őriznek fénytelen csillagok bástyái.

Hiába az erőddé emelt értelem,
nem tudok számodra idegenné lenni.

Térvesztés

a tér szűk
egyre szűkebb

az érintések is hanyagabbak

magam vagyok ha magadra hagylak

magam vagyok, ha magadra hagylak

Azúr

tested szín illat
hangokba hímzett színek
rügysző tánca

illatod nyárba
mártott azúr kimonó
hulló szirmokkal

Rímre hanyatló

Versem
néhány kósza szó,
rímre hanyatló
őszes hajcsomó.

De Te
bennem áradó
szép végtelenség,
s jelenthet a kéz

kulcsot, reményt,
vagy összefonódó,
egymást akaró

bizonyosságot.

Bérczessy Lajos

Pályaudvari „anziksz”

(A szerző *Tattersall* című készülő regényének részlete)

/W. E-nek szerető- emlékezettel/

1944. év forró, zivataros nyara volt, július.

A fölbolydult, megszállt ország keservesen nyögte a háborút, a megszállást, a bombázásokat.

Nemes-Büky András vonata lassan húzott be a Budapest József Város Személypályaudvarra.

A fiatalember hátizsákkal, kofferral, kézitáskával izzadva sietett végig a Fiumei úton. A Lóvászár utca felé igyekezett, s egy hátsó kapun a *Tattersall* „Személy bejáró” feliratú ajtaja mögött tűnt el.

Jól ismerte a járást az új istállók felé.

Hosszú évekig járt ide, s az unoka-nagybátyjánál különálló komfortos szobaszállása volt. Ennek fejében besegített a főlovász úr teendőihez. Jeles rang volt ez, s kötelesség. A lovak, az istállók felügyelete, az ellátmányok, gondozások szervezése.

A bátyó (Szeredi Mihály) – csak így nevezte – nagy szeretettel fogadta. Megölelték egymást.

– Régen írtál. Talán jól ment a sorod?

– Talán.

– Ez nem hangzik valami vidáman. Esetleg egy lány van a dologban...

– Miért kérdi, hiszen tudja.

– Tudom. Eszter kisasszony. Nem hallottam róla, csak nénédnél kérdezett felőled Zsófia baronessz a barátnője.

Mintha fölviszonyozták volna Andrást a hallottak. Izgatott lett.

– Átmennék a pályaudvarra..

– Jó, jó. Csak kapjál be pár falatot, rendezkedj el. A mai időkben nagyon kell vigyázni. Mióta itt vannak a germánok, sűrűek az igazoltatások. Papírjaid rendben vannak?

– Eddig még rendben voltak.

Átöltözött, könnyű porköpenyt vett föl és afféle siltes keki sapkát, ami a meleg ellenére kissé furcsa öltözéknek tűnt.

A pályaudvaron meglepő kép tárult elé. A külső vágányon tehervagonok sorakoztak és hosszú kettes sorban nők, férfiak haladtak lassú menetben ritkás kato-

nai fedezet mellett. Közelebb érve látta: az öltözkük kopottas volt, batyu, táska a kezükben, bal mellükön féltényérnyi hatágú sárga csillag.

Megállt. Mellette egy beszédkáros kinézetű ember mintegy kéréstlen magyarázat-ként mondta:

– Deportálják a szerencsétlen zsidókat.

András valami furcsát érzett a mellében, mintha egy óriási mágnes taszította volna – elindult.

Ment a szomorú menet mellett, és egyszer csak egy kék csíkos kendőt pillantott meg. Nem. Ez nem lehet! Közelebb érve szinte önkéntelenül mondta: Eszter. A nő hátranézett. Igen. Ő volt.

Innentől kezdve az események, mint egy filmen úgy játszódtak le.

A sorfalat strázsáló katonák unottan álltak jó ötven lépés távolságra egymástól. Jobb vállukon puskaszíjon lógott a dióverő.

Előre ment határozott léptekkel, és a következő ór mellé közvetlenül közelre odaállt, és szinte suttogva, de parancsoló hangon mondta:

– A köpenyem alatt ott a bowi kés – és a nyomaték kedvéért a katona oldalához szorította.

A felső zsebébe beleteszek száz pengőt. Ezért elfordítja balra a fejét, és elszámol lassan ötvenig. Ha nem teszi, keresztülszúrom, és hanyatt lököm. A létszámot darabra és nem név szerint ellenőrzik majd. Észre sem veszik.

Nagy volt a kockázat. Odalépett Eszterhez, belekarolt.

– Zsófit is – mondta szinte könyörgő hangon.

A két hölgygel a karján elindultak kicsit lépdelő tempóban a legközelebbi kijárat ajtóhoz.

András egy erőteljes mozdulattal letépte a sárga csillagokat, és rájuk parancsolt:

– A kendőt vegyétek a nyakatokba, sálként, nevetgéljétek!

Megállt és belső zsebéből cigarettatárcát vett elő.

– Gyújtsatok rá!

A kijáratnál nem várt esemény történt. Egy elhagyott újságosbódé mellett posztoló fiatal karszalagos ór eléjük állt:

– Igazolványokat kérem!

A frissen szabadultak szinte sóbálvánnyá váltak. Mindez csak egy pillanat műve volt. András egy pokoli erős jobbkezes ökölcsapással gyomorszájon vágta az egyenruhást, majd egy jól irányzott tenyérélütéssel elkábította. Belökte a bódé mellé.

– Gyertek, álljatok körbe, takarjatok!

Fölkapta a puskát, befedte a bódé alá, és kissé meghajlította a csövet, letette az elalélt ember mellé. Belső zsebéből kis fémpalackot vett elő, lecsavarta a kupakját, és a katona arcához locsolt belőle. Jó erős pálinka volt benne.

Porköpenyét levette és kifordította. Egy sárga színű, piros galléros ruhadarab lett belőle.

– No, most már menjünk, mert hamarosan razzia lesz!

Zavarodottságukat tettetett vidámsággal leplezve átsétáltak a Verseny utca felé.

*

András szorongása nem szűnt meg. Minél hamarabb biztonságos helyre kellett menniük.

Gizi, igen, hozzá. A Verseny utca neves volt alkalmi fizetett légyottokról. Itt „lakott” Gizi, régi ismerőse. Megmentette életét egy kocsmai verekedéskor, s azóta, mint régi barátok találkoztak, beszélgettek. András szomszéd falujabeli árva lány volt, aki kiváltotta a „bárcát”, működési engedéllyel üzte a hányatott ’szerelmi’ ipart.

A lakások csőszerű szobákból álltak, függönnyel elválasztott ’konyha’, rezsó, ágy, asztal két székek mosdótál, falikút, szekrény fért meg a szűkös helyen. Közös WC a kinti folyosó fordulójában volt.

A második emeletre igyekeztek.

Kopogás, majd a *szabad* – után besiettek. A bentlévő fiatal nő éppen hagymát pucolt, valami ételfélét akart összeütni.

– Gizi segítened kell, de gyorsan – hadarta a fiatalember.

El kell tűnnünk, iratok kellenek.

– Nem könnyű kérés a mai világban, de megoldjuk – tette hozzá, és kinyitotta a kétszárnyú ablakot, hogy jöjjön be friss levegő. Fényképek kellenek. Holnap délután a nagybátyádnál találkozunk, addigra összeszedem a dokumentumokat és preparáljuk.

Ekkor váratlan esemény történt, kopogás, köszönés nélkül berontott a szobába egy pocakos, fújtató, fekete ruhás ember, nyilas karszalaggal, és számonkérően harsogta a lánynak:

– Hát itt vagy, te ribanc! Ez meg a bikád, mi? Na, majd adok én neked különórát! Engem meg bolondítasz! – mindezt, szinte egyszuszra mondta.

András intett a két lánynak, hogy üljenek le az ágyra.

– Na, te szépfiú most aztán megkapod a magadét! – harsogta.

Hátrált az ajtóig, hogy majd nekifutásból szinte fölöklemi az ellenfélnek vélt férfit. Igen, ismert mozdulatsor volt a tatamiról villant át Andrásnak a gondolat.

Szembeugrott a rohamozónak, és hanyatt gördülve, lábát a hasához kitémasztva fölhasználta a lendülő testet és megemelte. Olyannyira, hogy kirepült az ablakon.

Hatalmas csattanással zuhant kockakőre.

Mindez szinte egy pillanat műve volt.

Fölpattant, kinézett az ablakon, és gyorsan mondta:

– Gizi, te nagyon elkezdesz zokogni. Elmondod a kijövő rendőröknek, hogy ön-

gyilkos lett a kliensed, mert nem akartál vele menni. Nem kell sokat beszélni, csak sírni, sírni.

Megszorította a lány kezét, és a hátsó lépcsőn sebesen leosontak.

A lépcsőfordulóban egy szekrényben lakott Lajó, a viceházmester mindenese, a fedél nélküli. Jól ismerte Andrást.

- Ááá, főhadnagy úr – mondta lelkesen, kissé raccsolva. De jó látni magát!
- Te nem láttál senkit! Érted? Itt van ez pénz, tedd el és óvatosan váltsd föl!
- Értem én, kérem, hogyne érteném. Hiszen egész hajnal óta itt kucorgok – tette hozzá hamiskásan.

Szűk Balázs

A cigány hold – Egy cella képei (Malgot István, 2001)

Zsoltár-ballada két cigány és egy magyar asszonyért

A cigányság 1956-os forradalomban való részvételéről igen keveset tudunk. Számarányuk 5-8% lehetett a budapesti harcokban, de vidéken (Kiskunmajsa, Nyíregyháza, Kecskemét) is aktívan jelen voltak: oláh, magyar és zenés cigányok vegyesen.¹ Zömmel fiatal férfi segéd- és szakmunkások közül kerültek ki, de volt közöttük vándorköszörűs, gimnazista diákvezér, művész, színházi világosító és bátor nő is (Hrozova Erzsébet, Szabó Ilonka 'Kócos'/'Kócoska'). A cigány forradalmárok a szegényebb rétegekből származtak: Budapesten főleg a Vágóhid utcában, az Aszódi utcában, a Mária Valéria telepen és a ferencvárosi Dzsumbuj környékén laktak.

Szenvedélyes alakítói, teremtői a 13 történelmi napnak: volt, aki rakodómunkásként *élelmiszert szállított* a pesti kórházakba (Kóté Sörös József, 'Holi'); vagy a Déryné Színház munkástanácsának elnökhelyetteseként *tüntetést szervezett*, röp-lapokat terjesztett, s harcolt a Szirmai csoportban (Fátyol István); mások *fegyveresen ellenálltak* a szovjetekkel szemben a Corvin közben (a festő Dilinkó Gábor 'Bizsu' és élettársa, egy hat fős felkelőcsapat parancsnoka, Szabó Ilonka); s számtalan *harcos „született”* a semmiből a Vajdahunyad utcában (Kóté Sörös József), a Thököly utcai csoport részeként (Csányi Sándor), a Tűzoltó utcában (a 15 éves Fehér Nándor, Horváth Aladár, Kuti László), a Berzenczey utcában a Göndör-csoportban (Falusi János parancsnokhelyettes), a Práter utcában (Kisnémeth László, Horváth Károly, Radics József, Damu János), a Váci úton (Narancs, Cigány, Kóró), a Ferencvárosban (Való Mátyás), Csepelen a pártház megtámadásában (Sztojka László). Soroksáron tették le utoljára a fegyvert a túlnyomórészt roma fiatalok (Strausz Károly, Sztojka László)². Hasonlóan lázadtak a „sorstalanok” Kecskeméten a Cigányvárosban, amelyet tankok taroltak le és MÍG-15-ös vadászbombázók géppuskáztak október 27-én.³ A mélyszegény családban született Cziffra György cigányzenész Bartók zongorahangversenyt adott október 22-én az Erkel Színház-

¹ 56-os programok az operában Magyar Állami Operaház programfüzet, 2016, 13.o. Cigányok az 1956-os forradalomban wikipedia.hu. utolsó letöltés 2016. 03. 01

² latoszogblog-hu/blog/1956-cigany-hosei

³ index.hu/tudomany.tortenelem, 2012/10/27/repulokrol-geppuskaztak-a-kecskemeti-ciganyovarost

ban, mely után a közönség a Himnuszt énekelve kitódult az utcára s leszedte, letépte a magyar zászlón kívüli hatalmi jelképeket, zászlókat.⁴

Sorsuk rövidre szabott, tünékeny élet vagy hosszú szenvedés volt: *lelőtték* 18 évesen a szentgotthárdi szanatóriumból menekülve (Dandos Gyula) vagy 4 hónapos terhességként harcokban (Szabó Ilonka); *kivégezték* (Kótvé Sörös József, Csányi Sándor és társai, Kolompár János, Kolompár Mátyás), ill. 2-től 14 évig vagy életfogytig terjedő *börtönre ítélték* őket (Fehér Nándor, Damu János, Radics József, Való Mátyás 'Csoki', Dilinkó Gábor, Fátyol István, Sztojka Péter, Sztojka Vince, Sztojka László, Hrozova Erzsébet, Strausz Károly); esetleg *büntetésük ismeretlen* volt (Kisnémeth László 'Cigány Laci', Horváth Károly); Cziffra György feleségével Párizsba *disszidált*; többen *külföldre menekültek* ('Narancs', 'Cigány', 'Kóró', Falusi János), de az itt maradt cigány zenészek *működési engedélyüket is elveszthették* a bizonyított részvétel miatt.

A cigányság filmes emlékezete nagyon halovány: kevés dokumentumfilm (Ordódy György: *Mindent a hazáért – Corvin köz I–II–III, 1992; Tényi István: Nagyítéletések, 2005; Matúz Gábor–Siklós Beatrix: Hóhér, vigyázz!, 2008*), néhány játékfilm hosszabb-rövidebb részlete ismert (Kósa Ferenc: *Tízezer nap, 1967; Makk Károly: Magyar rekviem, 1990; Szomjas György: A Nap utcai fiúk, 2006*), de csak egyetlen egy költői rövidjátékfilm *Malgot István: A cigány hold – egy cella képei (2001)* teszi főszerepbe őket, ráadásul egyszerre két fiatal lányt/asszonyt állítva fókuszba (Balogh Mária=Mimo, Lakatos Kriszta=Kismadár).

Malgot István (1941–) elsősorban szobrász, „a modern mitológiákat alkot a modern kor anyagiból” s közben „a premodern hitvilág tudatalattiját” szabadítja fel.⁵ Két nagyméretű fából faragott, színezett szobra (*Cigány Krisztus, Cigánykirálynő*) is a cigány lét sorstalan szépségét szimbolizálja. *A cigány hold* című filmjében ez a két téma újból és újból megjelenik: Krisztus egy festményen és egy tükörben elmosódó férfi arcképében, a Cigánykirálynő pedig nem más, mint a deszkára festő, s a képek által a múltba visszaereszkedő, lassan gyógyuló főhősnő, a gyermektelen Mimo, illetve a cellában többször feltűnő fiatal énekesnő/Kismadár valódi lelke. A cigány tematika két évig működő cigányszínházának (Holdvilág Kamaraszínház) darabjaiban is jelen volt, s ekkor született meg *A cigány hold* színpadi változata. Belőle hamarosan kisregényt írt (2001), majd filmet forgatott (2001). Míg a színpadi mű érdekes látványkísérlet, és a film is egy következetlen, sok elemre széteső filmköltemény, addig a kisregény a gyengédséget és brutalitást ötvöző remekmű. Lajtai Kadocsa Klára szerint a kivételes mű a „lírai mélységet, a nagy ölelésű epikai művek horizontját és a grafika lényegre törését ötvözi.”⁶

⁴ Cziffra 1956, Operakonzert kísérőfüzet, 2016, 2. o.

⁵ malgot.istvan.port.hu. utolsó letöltés 2016. 03. 01.

⁶ www.muveszetek.hu /napsziget/okt-716.htm.

A filmes elbeszélés logikátlanul váltakozó kerete szerint egy idős cigány festőnő/narrátor/Mimo költő barátjával, Janóval beszélgetve idézi fel szörnű fiatalkori emlékeit: etnikus jegyekben gazdag gyerekkorát és 1957 iszonyú tavaszát. A drámai alaphelyzetben három asszony szenvedéstörténete bontakozik ki: 1956 leve-rése után egy cellába kerül a fiatal, a torna tanára (Gézabácsi) által megerőszkolt gyerekgyilkos cigány lány (Mimo); a fehér nyomozó szeretőjét féltékenységből megölő roma bárénekesnő (Kismadár) és a tanárnő, Tóth Vilma (káder származása ellenére röplapterjesztéssel és a szovjetekkel való titkos tárgyalással részt vett a forradalomban, férjét a hatalom pribékjei kilökték az ablakon). A narrátor a kis cigánylány, akit a vallatók/”irodisták” a megfigyelő szerepébe kényszerítettek. Rajzoltatják a közös cellában történekről, mivel egy pedofil erőszak és ebből fogant gyermeke megölése okozta sokk miatt képtelen beszélni. Az énekesnőnek úgyszintén szabadulást ígérnek, ha „téglaként” sikerül a tanárnő közelébe férkőznie, és információkat kicsalni tőle a forradalomban játszott szerepéről. Az alja embernek nézett két cigány lánnyal nem tárgyalnak, verik, itatják és megerőszkolják őket, besúgó szerepet szánnak nekik. Egy korabeli börtönversben (*A kis cigány balladája*, Vác, 1957, rendőrségi fogda) is hasonlóról olvashatunk: „A kis cigányt úgy ütötték, hogy köpjön,…” de nem köpött. S hogy kiutat nem látott:/a kis cigányt mi vágtuk le a rácsról.”⁷ Makk Károly *Magyar rekviem* című filmjében is hasonló a cigány férfi sorsa (meztelenre vetkőztetik, bekenik mocsokkal, jég hideg vízzel locsolják).

A könyv és az erősen ráépülő film is a tabusértő lázadások (vállalt homoszexualitás és forradalmi szabadság) és az ezek ellen irányuló agressziók (állandó ivás, kínzások, pedofília, hivatalos megtűrt nemi erőszak, akasztás) kettősségére épül. A film sokszor durva képei a szabadság és a szabadság elfojtásának örök konfliktusát aktualizálja a szisztematikus fizikai és mentális megtorlás első hónapjaiban. Ezt a kettős konfliktust a film a narráció három felé, három „síkra” osztásával próbálja minél érzékibb módon értelmezni.

Az *első sík* keretként a jelenből a múltba merülés (aknák-kút, víztükörben és a fali tükörben megjelenő fiatalkori arckép („Távolodom. Nyirkos mélységek felett lebegek /.../ Döggút, bomló emlékek kútja. Negyven évnire távolodom. A kút mélyén rothadó, sötét tavasz.”).⁸ Később jelzés nélkül többször újból visszatér a jelen filozofikus monológjaiba. A festőnő és költő társa erőltetetten, motiválatlanul elmélkednek 1956-ról, az árulásról és a hatalom természetéről egy romos, ajtó nélküli házban („Öreg vagyok, képeket festek, a szobám könyvekkel van tele. Költő barátaimmal beszélgetek. /.../ A csend a kegyelem pillanata /.../ mindannyian,

⁷ Cigányok az 56-os forradalomban, wikipedia.hu. Utolsó letöltés 2016. 03. 01.

⁸ Malgot István: *A cigány hold*, Kláris Kiadó–Pont Kiadó, 2006. 8. o.

akár a hold... Elárultuk a forradalmat... leköpdöstük kamaszkorunkat... keringőt jártunk a gyilkosokkal... /.../ – A templom a világmindenség modellje... mondja a költő barátom. –A cella... mondom én. /.../ ...hatalmuk van, de szabadságuk, az nincs nekik... /.../ Isten időnként átvérzi a történelem szövetét... A történelem időnként átvérzi Istent:...”⁹

A *második sík* azt a nagyon gazdag etnikus-néprajzi életanyagot hivatott pótolni, amely a regényben rendkívül árnyaltan, egyedi módon még jelen van (az ördög félrevezetése más néven nevezéssel: Mária helyett Mimo; kövérség; az első vizeletben mosakodás tisztító mágiája; romano kris; lányszöktetés; a büntelen gyermeklány módszeres „betörése”: hajlevágás, a láb eltörése, utcára küldés; a lány eladása két jó ló árért; a kis menyasszony gyöngyökbe öltöztetése és megkoronázása; lakodalmi cigányétel: paprikástyúk, bokolyi; a Kismadár által énekelt autentikus lassú, szerelmes cigány dalok sorai; a lányt-nőt megnevező pejoratív szavak; Kismadár hangja krisztusszög; enyvfőzés; mosás a patakban; előítélet:” fekete... nem isten gyermeke”, fekete kokas, girhes fekete cigánymacska, csokoládé szín, füstös arc–mészfehér arc, csipkerózsika; cigány holocaust; Mimo festményén a cigány nő fő metaforája a növényi ikon: „alul lavórnyi vörös pipacs... közepén koromfekete ördögök”).¹⁰ A filmben azonban csak a képi illusztrációk hol giccses (Mimo arcára ráúszik a pipacsvirág, pipacsmezőn sétál, fiatal lány énekel a börtönben, férfias-ritmikus cigány zenét hallunk Mimo megerőszkolásokor), hol ál-realista szintjére süllyednek (a Örökön/Sepsiszentgyörgyön kutatási anyagként rögzített jelenbeli dokumentumanyag kontextus nélküli beemelése: táncolás, lovgálás az úton, sötét-zsúfolt szobabelsők, szép leányarcok). A fiatal cigány lány ártatlan-boldog emlékképei egybemosódnak a börtönben átélt sorsszerű megaláztatásokkal, tehát a „cigány áldozati lét” ábrázolása metaforikus jelentéssel bír. A” dokumentarista módon rögzített, ám az elbeszélésbe stilizáltan épített képsorok egy szubjektív elbeszélői tudat kivetítéseként, mintegy idézőjelben ékelődnek a történetbe.”¹¹

A *harmadik sík* az önmagában is megálló, közönségességgel kacéerkodó és szexuálisan fojtogató légkörű lineáris történés: Mimo, mint Ágnes asszony örök álmatlanságban, az örület határán nappal vagy éjjel mossa cellája, a folyosó és az iroda köveit. A két részeg irodista (Főhadnagy/Muresán és társa) hamarosan azonban két feladatot kényszerít rá, miután az éjszakai „pofaviziten” meghágja és majdnem megfullasztja őt egy vödör vízben: mindent rajzoljon le, amire emlékszik, és azt is, ami vele és társaival történik az új cellában. Így a három cellatárs

⁹ Malgot, i. m. 15., 39., 66., 69., 74., 120.

¹⁰ Malgot, i. m. 76., 111.

¹¹ Pócsik Andrea: *A romák ábrázolása a magyar játékfilmekben* besz.leo.c.3.hu/03/11/10pocsik.htm

történetét párhuzamosan (egymásba szerelmesedő felnőtt nők, Mimo szeretetet kuncsorgása az anyát játszó elégedettektől) Mimo egyszerre naiv és szimbolikus gyerekrajzai kísérik és értelmezik (Gézabácsi óriás fallosszal „kivalagozza a rossz kislányt”; az akasztott romnyi-Kismadár lábánál Mimo a vizes ronggyal; Vilma és Krisztina egymásba fonódó álló teste, mint szentjánosbogarak foszforeszkálnak, éjszakára angyallá válnak; a tank-vasszekér páncélbakján Muresán, körülötte a vasutasok hullája, a gránátok előtt fehér ingben a Tanárnő, testével védi a forradalom árnyékát).

A *cigány hold* valójában árulások története: „Az írástudók... akár a hold... elmerülnek az olajszapban... látnak, de nem beszélnek. Mit ér a hold... hiába jár mézben, koromban... ha már nem akar fényeskedni.”¹²

Az *irodisták* elárulják családjukat, mert a nappali-éjszakai, profi hidegséggel vagy vodkamámorban elkövetett erőszakot az akasztásért remegő szadista szolga (Pirinyó) vagy a 3 cellarab ellen hazaviszik az ártatlanságba („Hazamennek a gyerekeikhez... hazamennek és velük megy a vér... és éjszaka... igen... sikít a vér... ordít... jajong... és sikítanak a gyerekeik. /.../ És simogatják a gyerekeiket azzal a kézzel, ami kinyitja másnap az ablakot a zuhanáshoz.”)¹³ A *hatalom* elárulja saját alattvalóit, az eszmékben feltétlen majd kétségbeejtően hívóket („Én nem verhetem szét a pofáját, mert nagykutya volt az édespapa /.../” – Kibaszott árulók... kiengedik... A rohadtak kiengedik. A nagykutya.”)¹⁴ A *kintiek* (kollaboráló társadalom) elárulják a *bentiek* (a várakozó cellaközösség) a túlélés és felejtés reményében („A Tanárnőnek vannak kint barátai... politikusok... írók... mind áruló... érted köcsög. Mind áruló. /.../ Csak Törvényesen Főhadnagy úr... kedélyeskednek... e löbb-utóbb megszólal ő... kedélyeskednek... hisz csak megtévedt... kedélyeskednek.”)¹⁵ A *bentiek* elárulják egymást és a minden felülemelkedő szeretetet. Kismadár végül „köhög”, hogy életbe maradjon, de a szerelemben önzetlenül átadott információ már hiábavaló, nem védi meg („– Október... a tanárnő férje... az oroszok... a Vilma volt a tolmács... tanárnő... oroszul ment a tárgyalás... aláírták a jegyzőkönyveket... átállnak a forradalomhoz... A férje meghalt... elrejtették a jegyzőkönyveket... fontos aláírások... Első kerület... Tárnok utca 12... a szenespince... faajtó van a szénrakás mögött...”)¹⁶

Vilma mivel Krisztina szerelmes pillanat után feltárja, hogy ő jelenteni fog róla, a szerelem nevében elvárja Kismadár júdasi áldozatát, de ő nem maradna a cella örök fogja, nem tanult abból, hogy a férje érte halt meg. Elfogadja apja mentő-

¹² Malgot: *A cigány hold*, 2006. 66.

¹³ Malgot, i. m. 75.

¹⁴ Malgot, i. m. 87., 111.

¹⁵ Malgot, i. m. 87.

¹⁶ Malgot, i. m. 112.

akcióját, aminek már a döntés pillanatában ára van. Mintegy lelki ellensúlyként a férjétől maradt karikagyűrűt jegyajándékként, Mimo közvetítésével, ráhagyománnyozza az őt feltétel nélkül szerető Kismadárra („Meg kell lennie... mondja Vilma... meg kell lennie... akarom. /– És akkor veled...akkor mi lesz?! – Velem másképp van... mindennek nyoma marad... amit velem tesznek, annak nyoma marad... ha megölnek is nyoma marad... te meg csak vérfolt vagy a kezükön... lemossák, senki se látja.”).¹⁷

Muresán és Prinyó elárulja Kismadárt, mert másféle szabadságot hazudnak neki, a véglegest, a visszahozhatatlant, hivatkozva a tanúk előtt, hogy irodistát lőtt le, tehát a halálos ítélet igazi okát (a hatalom semmibe nézve elárulja a meggyőződéses irodistákat is) nem kell bevallani. Miután Pirinyó kopaszra borotválja Kismadárt, két ór odacipeli az iroda rácsos ablakán átvett kötéltől, a hurokba beemelik, majd leszorítják; még egy ideig vergődik a test, mialatt ők vodkát isznak („– Szabad leszel, mondja Muresán. /.../ Szemet szemért... viháncol Pirinyó... nem játszunk törvénytörést.”).¹⁸

Egyedül Mimonak van esélye árulás nélkül túlélni a történelmi kataklizmát, bár a börtönből való menekülés után egy másik börtönbe, a rabkórház idegostályára juttatják, örök temetőbe, elpusztítani. Mégis felépül, visszakerülve a cigány telepre az övéihez, az örök szépségre és igazságra éhes gyerekek nagy öröme. A kegyelem megérkezik, mert festő lesz, aki újból és újból az emlékezés kútjába merülve, gyermektelenül is hűséges marad a tiltott szerelemhez és az elhallgatott '56-hoz.

¹⁷ Malgot, i. m. 106.

¹⁸ Malgot, i. m.112–114.

Drotleff Zoltán

A fák hegyén...

A fák hegyén suhan egy gondolat,
némán, mint a kialvó alkonyat,
ahogy halkán siklik a gondola
Velencében, a csillagok alatt.

Most szétterül az erdő rejtekén,
még maradni magányban, csendesén,
meglesni a rengeteg remekén,
hogyan szivárog át a végtelen...

A méh szorgalmában megtalálni,
a madár zeng-e örök dallamot,
a fű, fa meséjét reklamálni:
ki vet halálba különös magot? –

Igen, egy kódot, mely minden felett,
s a Szeretet, Életnek nevezett! –

Vers vagyok...

Istenem! Ha zene volnék!
Határokon átívelnék,
minden szívre rátalálnék...
Ám sajnós csupán vers vagyok,
aki csak magyarul ragyog!
Idegen földön meghalok...

Egy kis filozófia

Az időnek végtelen keresztútján
egy parányi porszemet sodor a szél.
Eme látomás korlátlan áramán
lebegek én is, aki e Földön él!

Én csöpp, s a végtelen mégis ugyanaz –
Hiszen mindkettőnkben ott rejlik Isten...
Akár élő, vagy legyen holt anyag az,
csupán egy pontba is belefér minden! –

Noha Isten határtalan valóban,
a kis pont, pedig kiterjedéstelen,
mégis ott a Nagy egy pici atomban,

bár mindkettő korlátlan a teljesben...
A mindenség benne rejlik egy pontban,
ám a teljesség ott ragyog Istenben! –

Szintek

Atom, szilárd alap,
ebből épül a csillag,
molekula-halmaz
éledő létet ringat...

A lepke az élet,
ha rászáll a virágra...
Az ember a lélek,
ha vigyáz e világra!

Isten a mindenség,
az építő értelem,
az átfogó egység,
a pont, és a végtelen...

Mészáros József

Béla

Béla egész életében költözött és költözött.

A nyolcvanas években még annyit keresett, mint egy orvosprofesszor. Ma már ez senkit sem érdekel, erre csak ő emlékszik.

Testvérével együtt az anyja eldobta őket. Bátyját a Szlávy utcai javítóintézetbe, őt pedig a kőszegi gyermekotthonba adta be. Béla mindig jó gyerek volt. Példáan betartotta a házirendet a gyermekotthonokban, a kollégiumokban, de leginkább a katonaságnál. A szabályzatok szerinti megfelelés egész életét elkísérte. A katonaságnál a többiek helyett mindig elvitte a balhét. Csak annyi hátrány érte, hogy ráragasztották a Méla Béla gúnynévet. Ezt sem bánta, csak hogy szeressék.

A lányok óvó néniként dédelgették. Hazaadta a fizetését, nem ivott, nem nőtt, csak nagy belső fegyellemmel dolgozott és dolgozott. Ha megunták vagy elfogyott a pénze, akkor túladtak rajta, mint egy használt ruhán. Mire összeszedte magát, addigra újra kihalászta magának egy lány vagy asszony. Három nőnek csinált öt gyereket, mindig kijárta a szükséglakásokat, felújította ezeket a szoba-konyhákat. Az ifjú anyukák hamarosan rájöttek, hogy gyermekét egyedül nevelő anyaként nagyobb az állami támogatás. Béla megint csomagolt. Ötven százalékos férfi lett, keresetének felét elvitte a gyerektartás.

Bélát betegségek sorozata döntötte le. Táppénzen tengődött, elmaradt a gyerektartásokkal.

Pécel és Isaszeg között párhuzamos völgyek és dombhátak húzódnak. Ezeken a zömében kopár területeken szétszórta víkendházak épültek, az egyikbe költözhetett ideiglenesen Béla. Megengedte neki Magdi, az utolsó kapcsolata. Nem szélnek eresztette, hanem az örökölt kalyibába. A beteg férfi táppénzét azzal egészítette ki, hogy reggel elindult a vasúti talpfákon gyalogolva Isaszegről Pécelre, majd vissza. A vonatok ablakán kidobott üvegeket gyűjtötte össze. Tejre, kenyérré elég volt.

Magdinál lejárt a türelmi idő, Béla viszont nem akarta utolsó mentsvárát elhagyni. Ennek ellenére az idézésre fegyelmezetten megjelent. A végrehajtót és az ügyfeleket pult választotta el egymástól, amire egy tizenhét éves fiatalember támaszkodott, mellette állt Béla. A végrehajtó döbbenetesen nézett a két férfire, de azok ügyet sem vetettek egymásra.

- Ismerik egymást?
- Nem!
- Nem!
- Béla! – bemutatom a fiát.

– Fiatalember... – de tovább nem folytatta.

A gyerek ránézett az apjára és azt mondta:

– Te szemétláda! Miért nem fizeted a gyerektartást? – feltépte az ajtót és elrohant.

A karácsony előtti napokra vállalta Béla, hogy átadja Magdinak a hajlékot. A helyszíni eljárásan volt asszonya is megjelent.

A végrehajtó megállt a faház előtt.

Béla kilépett, és megadóan várta sorsát.

Magdi remegni kezdett, mindent felejtve indult Béla felé. Átölelte a csontsovány férfit, és a karjai között tartva elindult vele a vasútállomás felé.

Lisztóczy László

„Dsida Jenő, az angyali költő”

*Megnyitó beszéd a 39. Kaláka Fesztivál keretében
megrendezett egri kiállításon*

Kedves Vendégeink!

Ötödikes, hatodikos kisdíjak lehettem, amikor kezembe került az *Erdélyi Helikon* íróinak 1934-ben megjelent antológiája. Ebben az antológiában talákoztam először Dsida Jenő nevével, fényképével és *Kóborló délután kedves kutyámmal* című lírai riportjával. Visszavonhatatlanul magával ragadott a műből sugárzó életöröm és létszeretet. *Őszintén megdicsérik az egész világot* című fejezete ezzel a sorral kezdődik és végződik: „Szép e világ, gyönyörű e világ és nincs hiba benne.” Szavait, melyekkel hexameterbe foglalt egy banálisnak tűnő, mégis kézenfekvő igazságot, Tinti kutyájának címezte. „*Tedd a világot orvossággá / és add be az emberfiának!*” – fogalmazta meg költői hitvallását, egyik legfontosabb üzenetét *Tóparti könyörgés* című versében.

Kevés olyan örömtudó, napragyogású, életteli költői pályát ismerünk, amilyen az övé. Assisi Szent Ferenc-i megragadottsággal és lényegességélménnyel szemlélte a világot, melynek szépségében és tökéletességében Istent érte tetten. Szenvedélyesen hitt az egyszerű, nemes és tiszta érzelmek boldogító erejében, a lét mítoszi fényt sugárzó méltóságában. Az életöröm képességét is Isten ajándékának, a Hozzá vezető út lépcsőfokának, a Vele való találkozás, az imádkozás egyik formájának tekintette.

A *Kóborló délután kedves kutyámmal* említett részletében kivételes szakértelemmel taglalja és tények végeláthatatlan sorával illusztrálja az öt érzék, a színek, az illatok, a tapintás, az ízek és a hangok gyönyöreit (Csoóri Sándor „az öt érzék költője”-nek nevezte őt), majd így összegzi tapasztalatait:

*Szép dolog élni, kutyuskám. Szembe haladni a széllel,
ázni, ha bús zivatar vág, megszáradni, ha nap süt,
szánon siklani, míg a pihék csillogva csapongnak
s vattacsomóként ülnek vállamon és a fenyőkön.
Nagyszerű elcsavarogni, bolyongani, menni örökké,
így lézengeni, mint most, gondtalanul füttyörészve,
így ballagni, kutyástul, erős nagy örömmel a szívben,
s mondani himnikusan: Csodaszép, csodaszép ez az élet,
semmi se múlja felül...*

Súlyos, veleszületett, akkor még gyógyíthatatlan szívbetegségben szenvedett, tudta, hogy fiatalon fog meghalni. A halál fénytörésében lelta meg az élethez vezető zseniális utat. Az elmúlás fenyegető közelsége fokozta mitikus méretűvé létszeretetét, észrevetve és fölragyogtatta a hétköznapok legparányibb és legtünékenyebb, mások által észre sem vett szépségeit, csendes csodáit is. Vallotta a régi keresztény bölcsességet, hogy Isten a legkisebbekben a legnagyobb, minél kisebb köreibbe hatolunk a létezés egyetemese hálózatának, annál inkább megnő a termő rejtelmek övezete. A rövidre szabott lét gyötrelmét, a mennyiségi veszteséget a minőséggel, az élmények intenzitásával és gazdagságával ellensúlyozta. A világ felé szélesre tárt karjaiban egyesült az első és az utolsó ölelés gesztusa. Épp érzés- és gondolatvilágának ebből a hatványozottságából, kivételes izzású átélő képességéből fakadnak költészetének legvonzóbb értékei.

Az egyik legfeltűnőbb sajátossága verseinek a halál megszelídítése, a halál-eu-femizmusok kimeríthetetlen gazdagsága, sokszínűsége. Párját ritkító szómágiával foglalta egységbe szépségeszményét és haláltudatát. Miként Szent Ferenc, a testi halált is testvérenek tekintette. Széppé varázsolta a szörnyűt, hogy könnyebben tudjon szembenézni vele. Egész lényét áthatotta a lélek halhatatlanságában, az isteni igazságszolgáltatás irgalmában hívó ember sírig tartó reménysége, békéje és derűje. A lehető legszebb halálnemet álmodta meg magának, melynek az erdélyi hegyek szépsége és a szerelmi mámor szolgál fedezékéül.

Így dudolok az uccán... című versében az erdő idillikus birodalmába vágyakozik a modern civilizáció, a nagyváros sivár és nyomasztó közegéből, ott még a halál sem félelmetes:

*Nem bújt el senki jobban,
nem hal meg senki szebben.
Úgy hull rám az örök csend,
úgy száll, keringve lebben,
ahogyan, míg a lombot
lágyszél fuvalma rázza,
kis ájult gyík fölé
hull a levelek száza.*

*Szívemből kék virágot
sarjasztok kedvesen:
hadd bukkanjon reá
sétáló kedvesem,
ki két napig pirosra
dörzsölte szép szemét,
mivelhogy béke lettem,
boldog por és szemét.*

Szőkevények a fák közt című versét így zárja:

*Pislogó, piros rőzsetűznél, végtelen erdőn, halk
dalok közt, lassan lépkedő angyalok közt
simulok hozzád a lágy mohára... Zsongó gallyak
közt, angyalok közt
készülünk a kedves halálra.*

Az idézett sorok nemcsak azt a jelentést sugallják, hogy minden pillanat közelebb visz minket a halálhoz, és isteni ajándék, ha életünket örömben, szeretetben tölthetjük. A franciák a férfi és a nő szerelmi egyesülésének a csúcspontját „kis halál”-nak becézik. Ez a jelentés még tovább növeli a verszárlat katartikus hatását. Az erotika utánazhatatlanul, „dsidásan” finom, a szemelvény valamennyi szavát, a szerelmi idill minden mozzanatát a gyöngédség és az ártatlanság atmoszférája hatja át, melyet a tapintatos, „lassan lépkedő” angyalok jelenléte eleve szentesít.

Az angyalokkal egyébként is intim kapcsolatban állt, verseiben szinte észrevétlenül természetességgel fonódik egymásba a föld és az Ég. A *Jámbor beszéd magamról* című például így végződik:

*Rezeda volt szívem,
citera, virág-dal.
Bálokon táncoltam
huncut leánykákkal.*

*Éjjel a szobámban
angyalok motoztak
és takaróm alatt
meg-megcsiklandoztak.*

Egyik utolsó, befejezetlenül maradt verséből, a *Tíz parancsolatból* a tizediket idézem, mely mintegy összefoglalja öröm- és szeretetközpontú költői világképét:

Felebarátod ökre, háza
után kívánságod ne légyen:
ilyen szegénységekre vágnyi
nagy szegénység és csúnya szégyen.
Orrodba édes illatot gyűjts,
szivedbe békét és mosolygást,
szemedbe fényt, hogy az utolsó

napon is tudj örülni folyvást
s eképpen szólj csak és ne mondj mást:
köszönöm, hogy tápláltatok,
hús, alma, búza, lencse, borsó!
Amint jó volt hozzám a bölcső,
tudom, hogy jó lesz a koporsó.
Ki most lefekszik, nem kívánta,
hogy földje legyen, háza, ökre,
de amit látott, gyönyörű volt
és véle marad mindörökre.
És övé marad mindörökre.

Ennek az angyali költőnek, aki a világot orvossággá formálta, állít emléket ez a kiállítás. Sok kuriózumot, ritkaságot, érdekességet is kínál az érdeklődőknek. Az egyik tabló fölidézi Dsida Jenő 1934. március 4-i egri vendégszereplésének emlékét is. Egy másik betekintést nyújt az 1997. július 24-én Egerben megalakult Dsida Jenő Baráti Kör életébe.

Elismerés és hála illeti mindazokat, akik tevékeny szerepet játszottak a kiállítás létrejöttében. A Kaláka együttesnek, Rosta Katalinnak a kezdeményezésért, a Bródy Sándor Könyvtár munkatársainak, mindenekelőtt Kelemenné Csuhay Zsuzsának és Szécsényi Orsolyának a gondos összeállításért, a Garamond Kft.-nek az igényes esztétikai megoldásokért. Köszönöm Ungvári P. Tamásnak a szép szavakat, és szívem minden melegével köszöntöm a Misztrál együttest, mely megzenésített verseivel igen sokat tett a Dsida-életmű népszerűsítéséért.

A kiállítást megnyitom.

(Elhangzott 2018. június 29-én a egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban)

Csatáné Bartha Irénke

Ellobognak sorra az álmok

Ellobognak sorra az álmok,
mint kandallóban a fahasábok,

hogy izzik, duruzsol a láng,
aztán egyszer csak nincs tovább...

De melege még itt lebeg,
átjárja didergő lelkedet,

és betakar, cirógat, becéz,
mígnem egyszer a végére ér...

S hogy tovatűnt, elhinni nehéz,
oly jólesik a rá emlékezés...

Októberi faszor

(Kolozsvári emlék)

Hamuszürke kóbor októberek
fellegei – csapzott kutyafalkák –
magányos utakon tekeregnek

s a régi faszoron át
pajkos szellő zilálja szét
illatos hajfürtök emlékét
szavak... szavak...

– kóbor lelkek
szomorú cellatársai –

a hajdani boldog
madárcsivitelő kedvből
októberi fázós hallgatásba

menekülnek
s a hosszú faszoron át

nem fordul vissza már...
az a fényes tekintetű barát...

Nyár volt, kaptára édes kincsekkel teli,
most hullnak, fogynak tündöklő kincsei,
Múlik a szépség, az idő nem vár,
a régi fényeknek árnyéka sincs már...?

H. Barbócz Ildikó

Utazás előtt és után

Mottó: „A szív mindig utazik, akkor is, ha a láb és a fej marad. A szív folyton új világra vágyik.”
(Krisztián)

Előtte

Az idén nagyon készültem a nyaralásra, valósággal ki voltam éhezve rá, különösen a tengerre, pedig tavaly is találkoztam vele. Az játszhatott szerepet, hogy már ismerős táj, tenger melléké várt, mégis új megvilágításban. A varázserejű várakozás közepett az indulás előtt kinyitottam a naplóm.

Ez az új mottó sokat motoszkál a fejemben mostanság, s azon kapom magam, hogy az emlékeimben utazom, csapongok, bolyongok a legkülönfélébb helyeken. Állok a tűzhelynél, de gondolatban Rimini utcáin sétálok. Locsolom a virágokat, de előttem San Marino magasa, megcsap a frissítő, ózondús levegője. Barátnőmmel a névnapi köszöntőn Sperlongát idézzük, ahová szeptemberben indul a csoport, de oda most nem jutunk el. Aztán Caprin beülünk egy taxiba Anacapri felé. Egy kis hidegfront után fellélegezve bújok elő a lesötétített szobából, és hetek után (!) keresem a napot. Kellemes érzés a vállamat melengetni, az arcomat felé fordítani. Könyveket emelek le a polcra, és az Adriai-tenger vidékéről, ott született gondolatokat kezdtem olvasni, pl. Senko Karuza *Szigetlakók* című művét Vis szigetéről. Újra, sokadszorra Kövécs Tamás úti esszéjét: *Autóval az Adrián*. Milyen érdekes: 1988-ban Budva még Jugoszlávia része volt, 2011-ben pedig mint Montenegró területként volt csábító a számunkra. A fotóiról rögtön felismertem a helyszíneket, ott is termettem egy pillanat alatt az óvárosban, és lenyűgözve figyeltem, fényképeztem a tenger erőteljes, magas hullámhegyeit a várfalnak csapódva. Emlékszem, egy este fedeztük föl, és utána már mesevárosként élt bennünk tovább. A közeli Mogren-fokról nem is beszélve, amely a világ számomra legszebb partvidékei közé tartozik.

A szépirodalom és az úti rajzok után természetesen kezembe kívánkoznak a térképek Horvátországról, a már bejárt városokról, és meglódul a fantáziám. A spliti kikötőben hajóra szállok, és három órai hullámszórás után Vis szigetén kötök ki. Ez a legdélebbi és legtávolabbi sziget a szárazföldtől. A turisták csak most kezdik felfedezni, eddig jobbára elzárt terület volt. Gondolatban a nyugati fokhoz stoppolok, ismervén a helyi közlekedési viszonyokat. Ott bizonyára vár egy világítótorony is, onnan nézvést enyém a legmélyebb csönd és a legsúlyosabb magány. Egy időben a Kornáti-szigetvilágba vágytam, de változnak az idők és az úti célok. Az idén jó, ha eljutunk

Ciovo túloldalára, egykori (2001-es) izgalmas, fantasztikus barangolásunk, fügeszüret és tengeri fürdőzéseink helyszínére.

A számban most egy kora reggeli, megérkezés utáni cappuccino íze Zadarban, egy éppen kinyitó büfében a tengerparton. A távolabbi múltból a cavallinói világoszöld mentafagy, amely soha-nem-látott újdonság volt akkoriban, és még lírával fizettünk. Akkortájt fedeztük föl az olasz gasztronómiában a pizzát, amely azóta szinte hétköznapi étellé vált. Délnél előbb ott nem gyújtották be a kemencét.

Horvátországban – ahová most készülünk – legszívesebben az Isztriát járom. Már volt szerencsém négyszer arra utazni, és a társas buszok jóvoltából, amelyek minden ponton leteszik a nyaralókat, keresztül-kasul bebolyongani a félszigetet, az Ucka-alagúton át a fennsíkokig, aztán dombrol le, völgyeken át, végig a tengerparton (Jadranska magistrale). A Marco Polo úti könyvből megragadtam egy részlet: „A hullámok a szikrázó napsütésben gyémántként csillognak. Amint a kabócák végre álomba ciripelik magukat, rázendít éji dalára a pacsirta, és hangtalan portyára indul a szentjánosbogár. Elragadóan szép darabkája ez a természetnek, amely a mézszínű, nehéz „Prosek” bor nélkül is megrészegít.”

Lassan megkezdődik a visszaszámlálás, még egy hét van az indulásig, de egyre jobban vágyom az Adria kékeszöldjé, a mély kéket a magas sótartalommal, az izgalmas, ráérős kavicsgyűjtést, a sós szélben a tenger illatát. Idézeteket írok kis cédulákra az utazással kapcsolatban. Úgy tervezem, minden nap reggelén, amikor már kellőképpen felocsúdtunk, és álmos szemmel a tengert is megsimogattuk, kihúzzunk egyet, elolvassuk, gyönyörködünk benne. Minden napra egy mese helyett – minden napra egy mottó. A gondolatokat Márai Sándortól, Hamvas Bélától, Senko Karuzától, Paulo Coelho-tól és Michael Onfray-tól válogattam. Ez utóbbinak *Az utazás elmélete* című erősen filozofikus alkotását kétszer is átböngésztem. Romhányi Török Gábor ismertetője szerint a „könyv témája az utazás mint az ember létezési módja, vagyis az utazás „metafizikája”. Retorikailag komponált értekező próza, vérbeli költői remekmű.” Most mégsem ebből a munkából idézek, hanem Hamvas Bélának a gondolatával azonosulok: „Úgy kellene utazni, ahogy a tűz terjed, s elemészteni azt, amin az ember átment, és ne maradjon más, mint rom és hamu... Vagy otthon maradni, s még az ablakon se nézni ki.”

Megerősítem: szeretek visszajárni helyekre, mert otthonosságot, állandóságot sugároznak. Az utazás régi cserepeire megkeresem és rárakom az új cserepeket, amelyek bizonyára pontosan, harmonikusan illeszkednek majd.

Utána

Teljességgel felső fokon lehetne szólni a nyaralás minden napjáról, pillanatáról, részletéről. Megkaptunk mindent, amit Közép-Dalmácia ezen partvidéke nyújtani tudott. Mindenekelőtt a káprázatosan kék tengert, amely a nap minden szakában velünk volt,

s élményt adott. Hideg borzongását a napfelkeltében, vízszintesen szétterülő ezüst palástját a reggeli fényben, soha nem lankadó dinamizmusát, tobzódását a kék és a zöld festői árnyalataiban s arany hídjait az alkonyati órákban. Volt részünk sokszor a tenger ringatásában, hánykolódásában a szálloda és Trogir között a csónakban, de bárkának is nevezhetnénk, amely vízitaxiként járta az útját reggeltől késő éjszakáig. A Fish-piknikre már nagyobb járművel utaztunk, felfértünk a hajóra hatvanan is. A Trogir és Split közötti 23 km-es utat busszal tettük meg, abban reménykedve, hogy a kastélyokat is láthatjuk az öböl partján sorakozva, de a beharangozott nevezetességek-ből még véletlenül sem láttunk egyet sem. Helyette a külváros lerobbant épületeit, a nem üzemelő cementgyárat, a vastraverzeket, a rengeteg szemetet, az elhanyagoltságot követhettük szemünkkel a busz ablakából. E két utóbbi tényező egyébként jellemző volt arra a vidékre. Nem akarok országot írni, mert biztos, nem lenne igaz, mégis lehangoló volt a látvány. A Split mögött magasodó hegyvonulat – a Dinári-hegység tenger felé csúszó sziklás tömbjei – az óváros képével és a tengerrel Montenegrot juttatta az eszembe, csak ott ezek közelebb húzódtak egymáshoz. Az utak itt is a hegy derekába vágva kanyarogtak, a szálloda 6. emeleti teraszáról hármat is nyomon követhettünk. A harmadik a tetőn szinte a csillagos mezőben futott.

Aztán ott voltak a tengeri fürdőzések! A legnagyobb élmény: közvetlen találkozás a tengerrel. Az elsónél éreztem: mintha kicseréltek volna. De a többi is leírhatatlan. A sós víz felemelt, elernyesztett, hagytam, hadd ringasson kedvére. A kis öbölben, cseperésző esőben kellemes, langyos áramlatok érkeztek, máskor szabályos hullámokkal úsztunk szembe vele. Ezt csak az tudja megérteni, aki hasonlóképpen viseltetik és érez a tenger iránt. A tengeri papucs védte a lábat, a kisebb-nagyobb köveken botorkált be az ember fürdeni. Az átlátszó víz homályában tárult fel igazán a tengerfenék. A titok felfedezését én meghagytam a bűvároknak és a bűvárkodó, szemüveges gyerekeknek. Láthatóan nagy élvezettel hasaltak a víz felszínén, olykor kincseket emelve a magasba. Én a szememet följebb emeltem, hogy körbefoghassam a bójásort, a hegyeket, a vranjicai templomtoronyt, amely világítótornyoként emelkedett ki az apartmanok közül. Esti séták, hajókázások alkalmával nekünk is támpontul szolgált.

Éltük tehát augusztus második felében a turisták beprogramozott napjait, a klasszikus napirendet követve: szállás a hotelben félpanzióval, tengeröbölre néző tágas terasszal, ahonnan kora reggeltől az éjszakáig nyomon követhettük a hajóforgalmat, a felhők vonulását, a szélirányt a hullámredők alapján, és természetesen a tengert, melynek látványától nehezen tudtunk minden nap szabadulni. Pár nap múlva óra sem kellett, mégis tudtuk az időpontokat, mert ugyanabban az órában futottak ki a kirándulóhajók, ugyanabban az időben dohogott el a komp Drvenik Veli felé. Személy szerint mindig ott könyököltem képzeletben a fedélzeten, mert tudtam, egy hosszúvás, csön-des öbölben köt ki a hajó, ahol szinte megállt az élet. Afféle menedékhely ez évszázadok óta, a falvak lakói ide húzódtak vissza, valahányszor ellenség támadt rájuk. Az útikönyv

szerint 1,7 km-re fekszik ez a sziget a szárazföldtől, sűrű erdők borítják, és a mediterrán növényzet minden fajtája megtalálható itt. A lakosok száma egyre kevesebb, manapság kb. 100 fő. Az itt maradt öregek már nemigen tudnak gazdálkodni, szőlőt művelni. Kérdéses, a természetes vegetáció mikor vesz birtokba mindent. Sok év távlatából is igaz ez a szigetre. Hajbókoló, narancssárga gránátalmafára emlékszem, fügetalp kakuszra a romok között, egy halász csónakjában késhegyre tűzött apró halakat falatozott, a legtöbb kőház behúzott zsalugáterekkel állt a délutáni verőfényben. Ég és föld a kis sziget és Trogir vagy Split nyugsgó élete a pálmafák alatt, amikor is a sikátorok sétáló emberekkel és kiülő, csalogató, telt házas éttermekkel zsúfoltak. Könyveket olvasva és el-elkapván egy-egy pillanatot, nem olyan mesés ám itt az élet, ahogy mi, turisták abban a néhány napban láttuk. Nem éltük át a mindennapi küzdelmüket egy percre sem, nem voltunk részesei az életüknek. De hát nyaralni mentünk, napozni és fürödni a mediterrán tengerparton, behabzsolni minden jót és különlegeset a kék ég alatt, mely ott hatalmas darabban borul az ember feje fölé. Látni és belefeledkezni a határtalanságba úszás közben, egy szikla tetején állva vagy a hajó korlátjának dülve, elmerülni a végtelen látóhatárba, mely mély lélegzetvételekkel önkéntelenül is felszakítja és kiűzi a felhalmozódott feszültséget, és a szabadság érzetét kelti. A tüdő megtelik tengeri sóssal, s a dalmát partok illata a lélek gyógyszere lesz. A hétköznapiakat itthon folytatjuk tovább, a horvát szigetlakók jellemző életéről pedig kedvünk szerint olvashatunk megkapó részleteket többek között a már említett Senko Karuza könyvéből, bármikor leemelhetjük a polcra, s így bármikor vissza is térhetünk gondolatban az Adriai-tenger partvidékére, a Mediterrániumba.

Különben is – választott mottóm szerint – „a szív mindig utazik, akkor is, ha a láb és a fej marad”. Nemcsak új, ismeretlen világ felé, hanem a már felfedezett, kedvessé vált, akár többször is bebarangolt tájak, városok, öblök, szigetek, hegyek felé. Vannak vidékek, amelyek erősen, megbabonázottan vonzzák az embert, tudattalanul is felszínre tör a vágy, hogy kiválasszuk magunknak vérmérsékletünknek megfelelően a nekünk kedves földrajzi helyet a világban. Számomra ez a hely Olaszország. Igen, Olaszország, szintén a Mediterránium része. Ez már számtalanszor bejárt terület, mégis oda vágyik minduntalan a szív. Ez egy olyan hely, mely „lelkünkben él, akkor ezt nem is annyira megtaláljuk, mint inkább újra rátalálunk. Minden utazás célját egy elmosódott, távoli emlék fátyla fedi, és minden utazás e fátylat lebbenti föl”. (Michael Onfray)

Balajthy Ferenc

Aranycsapat

A jövő labdát kergetőinek is

Már az égben van a teljes Magyar Aranycsapat: (Grosics, Buzánszky, Lóránt, Lantos, Bozsik, Zakariás, Budai II, Kocsis, Hidegkuti, Puskás, Czibor) egymásba karolva a döntő felé halad. A meccset újra játsszuk fiúk! Az Isten veletek! Ott, magasan, fent, most legyőzzük a németeket!

Angolok az ütközetben tizenhárom gólt kaptak, Sapkát, kalapot emeltek a tizenegy magyarnak. A stadionban zengett, zúgott a viharos vastaps, Még egyszer születnél, ilyen akkor sem kapsz! A meccset újra játsszuk fiúk: veletek az Isten, Ilyen csata még nem volt, nem lesz s nincsen!

Arany kupánkba, majd ha aranyló bort öntünk, Gyere hát közénk, foglalj helyet itt közöttünk! Nézz az egyre fakuló, mégis elszánt arcokra, Emlékezz a verejtékkal vívott régi harcokra! A meccset újra játsszuk fiúk! Áldott nevetek! Az örök időben győztetek – Hát Isten veletek!

Hubert Ildikó

Alberto Mondadori: A harag és szeretet éneke Magyarorszáért

Véletlenül kerültem Alberto Mondadori *A harag és szeretet éneke Magyarorszáért* című kötetének a római Magyar Akadémián tartott könyvbemutatójára ez év januárjában. Csodálkozva hallgattam a megszólalókat (Szócs Gézá, a Magyar PEN Club elnökét, a kötet kiadóját és a műfordító-költőt, Szkárósi Endrét) a címben megadott könyv témájáról: ugyanis olyan 1956-ról szóló verset jelentettek meg Alberto Mondadori olasz szerzőtől – Sárközy Péter professzor (Universita di Roma, La Sapienza) kísérő tanulmányával, – amelyről a hazai közönség nem sokat hallhatott, még az évforduló kapcsán sem, jóllehet valamennyire mindig köztudott volt, hogy 1956-nak igen nagy olasz irodalma van.¹ A könyvbemutató olasz közreműködője dr. Francesca Bernardini professzor (Universita di Roma, La Sapienza) előadásában ugyancsak utalt erre.

Sárközy Péternek nemcsak azt köszönhetjük, hogy felfedezte a magyar szakemberekkel a művet, hanem azt is, hogy kitűnő tanulmányával segítette annak történelmi, irodalmi beágyazottságának megértését is. Idézem őt: „Mondadori poémája 1959-ben jelent meg olaszul. Én többször is megemlítettem 56-tal foglalkozó olasz tanulmányaimban, az RSU-ban és gyűjteményes kötetekben. 2006-ban a Szegedi és a Bolognai egyetemmel rendeztünk közösen egy nagy konferenciát Rómában és Bolognában (Sólyom László meghívásával 2006. november 7-én), melynek aktáit a bolognaiak pénzén az Akadémiai Kiadó jelentette meg egy kétnyelvű tanulmánykötetben.² Ebben jelent meg az én írásom is két változatban.³”

Mondadorinak az ötvenhatos eseményekről írt verse annyira meglepett, megérintett és egyben meg is ijesztett, hogy ismét elsüllyedhet a feledésben, hogy felvállalva a nyelvismeret hiánya miatti rosszallást, csak a magyar nyelvű fordítás szövegére támaszkodva hívom fel a téma iránt érdeklődők figyelmét a címben megnevezett kötetre.

Alberto Mondadori (1914–1976) a legnagyobb olasz kiadóvállalat alapítójának a fia, maga is ismert publicista, az első világháború idején többek közt magyar-

¹ Sárközy Péter kötetben található tanulmányának lábjegyzeteiben pontos utalásokat, forrásokat kaphatunk minderről. In: Alberto Mondadori, *A harag és szeretet éneke Magyarorszáért*, Magyar PEN Club, Bp., 2017, 107-138

² Ripensando a Budapest 50 anni dopo. Budapest 1956 – olasz tanulmányok és visszaemlékezések. a cura di Gian Paolo Brizzi, Pál József, Fabio Martelli. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 400.

³ Sárközy Péter a kötettel kapcsolatos kérdéseimre írt tájékoztató leveléből idéztem.

országi haditudósító, filmes szakember,⁴ akit mélyen megrendített a vérbe fojtott magyar forradalom. Mint a baloldali értelmiséghez tartozó, ettől kezdve hevesen bírálta a sztálinista kommunizmust, a párt akkori irányvonalát. Versében tizenegy éneken át dolgozta fel a szabadság elbukásáért érzett gyászát, haragját, és szólította meg az élő és holt költőket/vagy írásaikban írtakat az elnyomott magyar nép melletti kiállásért (Szergej Jeszenyint, Alexander Blokot, Vlagyimir Majakovszkijt, Paul Eluard-t, Louis Aragont, Bertolt Brechtet, Pablo Nerudát stb.), eddigi nézeteik korrigálásáért. Eszméiket szembesítette a valósággal, ahol a Hruscsov, Kádár és társaik által erőszakkal és vérell képviselt „rendet” megvalósították: „Éhség és elnyomás láncai // csörögnek Tallintól Varsóig, // Rosztovtól Prágáig, // Budapesttől Kijevig, // Szófiától Urálig, // Szibériától Bukarestig. // Hol vagytok, Engels és Marx?” – tette fel a kérdést.

Hét éneken át (ő adta ezt a műfajmegjelölést fejezeteinek) hömpölyög felfokozott haragja, s történéseibe beleszővi a magyar városok, helyszínek sorát (Csepel, Miskolc, Jászberény, Dunapentele, Pécs, Tatabánya, Budapest: Margit-sziget, Parlament, Gellérthegy stb.), ahol az ÁVH okozta rettenet hatásával is találkozhatott. „A halál Pécsen bőven learatta. // Tatabánya kihalt, // mint Salgótarján, // az austriaiakhoz hasonlón // a bányászok sötéten, leverten, // félelmetesen elégetik a sírokon // magukban önmagukat. // Szeretlek benneteket // magyar vidékek.” S ez utóbbi nem frázis nála, mert gyönyörű természeti képekkel, táj adta szépséggel oldja a félelemben dermedő ország csendjét: „Vad és idilli Fejér, // a nyugodt tölgyeké, és oly teres, // kinek tűnékeny remegést adott // a Balaton, // a könnybe és haragba fordult // szökevények // a te bozótjaidba, // ösvényeidre // taposták gyászukat.”

Mondadorinak érzékletes és megragadó költői képei vannak a gyász mélységeire (Elszöktek a méhek // a Tiszáról, // lármás örvényekben szelve át // a levegőt: // Pannonia immár méhkasokat zsongani nem hall // a könnyekkel tisztára mosott // ég alatt”), finom megfigyeléseivel, vendégszövegeivel szakrális magasságokba emeli Magyarországot hősieségét: „Mozdulatlan békés alkonyat – // csak eltévedt párák lengenek, // s maradnak // kicsit // a réteken – amint a nappal // az éjbe tűnik át. ... Budapest pedig elfeledetten fekszik. // Ám öntudatos halotti // arcát // a bilbaoi és // mauthauseni // és katiini, // a fosse ardeatinei // arcokkal együtt // nyomorúságos leveretéséből // az emberi méltóságba // emeli újra majd // az Idő.” A nyolcadik énektől a befejező részig a személyes gyász hangja felerősödik.

Az olasz költő mindegyik énekének beszédes fejezetcímet adott (például: I. Preludium, IV. A kiáltvány, VII. Monológ Krisztusért, IX. Lelkifurdalás stb.), miközben a zene is sokszor ott „hallatszik” olykor disszonanciaként a versben, vagy

⁴ A *Pál utcai fiúk* filmváltozatát Mario Monicellivel forgatta 1935-ben.

leénekelhető, lejátszható formában a beillesztett kottalapokon szinte az adott pillanat érzelmi helyzetjelentéseként. (Például: VI. A halál és a fagy: „A rádió-krónika után, //mint feledtető árnyat, // szüntelen követem // Bartók Béla két zongorára és // ütőökre írt szonátáját. ... A golyószórók // a néptelen horizonton // xilofont és cselesztát // játszanak: // hason fekve a vörös Dunánál // az ember a parton. // Csodálkozó szemek, // a bozót kegyesen elrejt, // amit egy nap // ez az arc // felismer majd.”)

A forradalom leverése után egy évvel keletkezett mű különös szerkezetű, költői lírába oltott történelmi beszámoló, Mondadori bátor érzékenységének is a megnyilvánulása – magának ugyancsak végig kellett gondolnia, mennyire tud azonosulni az 1956-os eseményekre reagálás ismeretében a „kommunista párt hivatalos álláspontjával, mely egészen a hatvanas évek elejéig „ellenforradalomnak” ítélte a magyarországi népfelkelést, és elfogadta annak véres megtorlását.”⁵ S az olasz szerző e poémájában egyértelmű választ adott.

(Magyar PEN Club, Budapest, 2017)

⁵ Sárközy i. m., 107

Bertha Zoltán

Lírai jelképek misztériuma

Spannraft Marcellina: Költészet és szakralitás

Spannraft Marcellina úttörő jellegű tanulmánykötete nagy nyereség mai irodalom- és általában egész kultúratudományunk számára. Jelentős hozzájárulás annak a költészet- és művészi szövegértelmezői szemléletmódnak a kibontakoztatásához, amely a magyar népi kulturális és magasművészeti vershagyomány szerves összefüggéseit és teljes értékvilágát termékenyen és gazdagon komplex szempontrendszerek alkalmazásával, mozgósításával igyekszik megközelíteni, bizonyos vonatkozásokat – főként újabb, modern líránk meghatározó áramlatainak szakrális dimenzióit, spirituális jelentéstartományait – pedig alaposan és összetetten részletezve feltárni. Hatalmas líratörténeti ismeretanyag birtokában, elsősorban klasszikus és huszadik századi költőink életművében való ihletett elmélyedés eredményeként világít rá a szerző olyan – sokszor meglepő újszerűséggel, sőt revelációszerűen felmutatott – gondolati, hangulati, metafizikai sajátosságokra, amelyek valóban csak az ilyenfajta tudományközi, interdiszciplináris vizsgálódás számára nyílnak meg, és válnak beszédessé. Gondosan, gazdagon dokumentált (magyar és külföldi szakmunkákat egyaránt feldolgozó) szakirodalmi körütekintésről tanúskodó nyelvészeti, folklorisztikai, egyetemes vallás- és mítoszelméleti, mitopoétikai, motívum-, metafora- és szimbólumelméleti, jel-, jelentés- és kommunikációtani (szemiotikai, etnopszichológiai, historikus pszicholingvisztikai vagy akár kognitív esztétikai) szempontok sokaságával bővíti rendkívül sikeresen és felismertető, meggyőző erőteljességgel azokat a lírai szövegelemző stratégiákat, amelyek valóban ezeknek a tágasabb szemléleti horizontoknak a bevonására szorulnak, hogy autentikusabb értékelését legyenek képesek biztosítani a transzcendentális vététesű és sugárzású magyar keresztény, nemzeti, bölcséleti sorsirodalmi tradíció reprezentatív alkotásainak, remekíróinak és remekműveinek. Ez a tanulmánygyűjtemény szakszerűségről és lélelemelő értékérzékenységről egyszerre tanúskodik.

A finom szövegértés és a perspektivikus összefüggésteremtés műveletei együttesen szinte egyfajta kézikönyvvé mélyítik és terebélyesítik a kötet egészét – egyben megőrizve a gondolatébresztő tömörség és a kristályossá érlelt precizitás követelményét is. Szép és hajlékony, szemléletes és élvezetes esszényelve organikusán illeszkedik a lényegre törő művészettudományos meglátások, megfogalmazások veretességéhez. A koncentráltan argumentált, tézisszerű következtetéseket minden esetben bőséges példatár – egymást követő és egymást erősítő versidézetek sokszínű szövete – támogatja meg, és teszi elevenné, bizonyító hatásúvá. Külön erénye a modern magyar költésztörténet mértékadó vonulatait (de a szerves mitológikus előzményként is számon tartható régi

és népköltészeti thesaurus, meg az egyházi, liturgikus, vallásos népénekkincs sűrűjét) végigpásztázó látásmódnak, hogy a napjainkban kevesebb figyelemre méltatott nagy klasszikusaink közül is komoly és szenzitív vizsgálódással nyúl például Juhász Gyula lírájához, szakralizáló szó- és jelképeihez, mítoszi sugárzású trópusaihoz, éterizáló hangvételéhez.

Magával ragadó erudícióval és példaszzerű okfejtésekkel térképezi föl a szerző egyes archaikus gyökerű, archetipikus holdudvarú képzetformák, képi és fogalmi struktúrák és alakzatok megjelenésmódozatainak analógiáit, párhuzamait és különbözőségeit számtalan magyar költő paradigmaticus vagy éppen kevésbé ismert verseiben. A mitologikus mélyszerkezettel összefüggő szemantikai és konnotatív jelenségek alapos számbavétele önmagában izgalmas felderítő munka sikere – s egyenesen alapvető és nélkülözhetetlen szakirodalommá avathatják ezeket a lucidus és invenciózus eszmefuttatásokat. Elsősorban azokat, amelyek a mitikus gondolkodásmód duális tapasztalati és episztémológiai, bináris oppozíciókra épülő vagy azokból kifejlő szimbolikus látomásosságát (egyszerre racionális és szuprarácionális-titokzatos lényegi karakterét) helyezik előtérbe: például a hajnal és az alkony, a világosság és a sötétség, a Nap és az Út (napút és életút), a felemelkedés és az elmerülés (mélység és magasság, ég és föld, fent és lent, Nap és Hold) univerzális világmérföldjező motívumláncokra és kozmikus képzeleti csomópontjaira fókuszálva főként modern klasszikusaink lírai alkotásaiban. Az artistikusan telített metaforikus beszédmód legváltozatosabb mintái kerülnek elő Csokonaitól, Berzsenyitől, Batsányitól, Kölcseytől, Vörösmartytól, Petőfitől, Aranytól, Vajdától Adyig, Babitsig, Kosztolányiig, Reményikig, Tóth Árpádig, József Attiláig, Pilinszkyig, Weöresig, Nagy Gáspárig és tovább (s rápillantással még olyan kortárs költőinkre is, akiket igazán keveset szoktak emlegetni az utóbbi időkben, mint például a debreceni Boda István, a bükkaljai Cseh Károly vagy a kecskeméti Turai Kamil). Élet és halál, lineáris és ciklikus idő, rész és egész, szentség és profanitás, emberség és istenség, transzcendencia és immanencia viszonyának legvégső nyelvi-költői-filozófiai kérdései vetődnek itt fel – ahogy a kötet előszava is exponálja –, s ezzel együtt még a több ezer éves magyar kultúra keleti ősvallások és nyugati kereszténység hatalmas kultúrkörzetei között is valamifajta különleges szintézist, boltozatot teremtő értékvezetei is megmutatkoznak. Például az archaikus, apokrif, népi Mária-énekek és litániák egész szellemi birodalmában, amelyben keresztény evangéliumi esztétikum és ősi-örök esztétikai religiozitás határtalan szépségei egységesülnek és rétegződnek. Természeti képek, jelenségek (égbolt, hajnali, ragyogó csillag, „az igazság napjának hajnala”), virágmetaforák („Isten kertjének legszebb lilioma”, „titkos értelmű rózsza”), emberi relációk (anya, királynő, az „örök Atya szeplőtelen leánya”, Szentlélek Isten jegyese, mátkája), épületek (torony, templom), tárgyi elemek (korona, trónus) rajzolatai színesítik a Szűz Mária-kultusz jellegzetes líratörténeti darabjait – amint itt részletesen ki is bomlanak –, s ékesítik például a *Loretói litániát*, amely Tamási Áron *Szűzmáriás királyfi* című

(székely pogány-keresztény eszmei szinkretizmusból fakadó, költői hevületű) regényében is hangsúlyosan felidéződik. A lélek (mint lélegzet, lehelet, élet, ember, madár, láng, tűz) metaforaalkzatai szintén akkurátus tanulmányban vetülnek elénk – mintegy folytatva is Freud, Jung vagy az ősi magyarok hitvilágát is kutató Lükő Gábor, Diószegi Vilmos, Hoppál Mihály, Jankovics Marcell megfigyeléseinek sorát az archaikus lélekfogalomról, a kettős és többes lélekhitről, az ősvallású magyarság samanisztikus lélekfelfogásáról, majd következnek a költőről mint spirituális közvetítőről, a szent művészet (ars sacra) egyfajta alázatát és ráhagyatkozást megszemélyesítő mediátoráról – az imádságos ihletettségben élő alkotóról – szóló elméleti megfontolások megalapozta fejtegetések: köztük a kimondhatatlant is kimondó Pilinszkyről, a biblikus parafrázisokat és utalásokat sajátos szövegvariációkon és mély értelmű szójátékokon keresztül megcsillogtató Kovács András Ferencről (aki szerint „Írás vagyunk”, s „Kezdetben volt a sírás”), s aztán az angyali szelidségű és erkölcsi tisztaságú poeta angelicus Nagy Gáspárról. Inspiratív, gondolatébresztő észrevételek járulnak hozzá eddigi Pilinszky-ismerteinkhez is, amikor a szerző a szakrális cselekvésbeszéd, térérzékelés (térpoétika), testtartás-ábrázolás (tekintet, figyelem, ölelés, sírás, zokogás, megkapaszkodásvág) legkülönbözőbb mozzanatait sorakoztatja a versek hallatlanul evokatív, sokjelentésű képzetartományait bejárva és átvizsgálva. S felelevenítve a költő vallomásaiból, hogy: „Talán a legszembeütőbb legállandóbb jele a költői alkatnak az örök figyelem, a lankadatlan, ugrásra kész éberség. Költőnek lenni föltétlenül kimerítő és emésztő állapot”; „Az író nem személyiség, csak médium, közvetítő. Jézus-eszmény: örök közvetítő.” *A jászol és az utolsó szalmaszál (Evangéliumi szimbólumok Nagy Gáspár költészetében)* című esszé pedig a költő kivételes erejű evangéliumi szóhasználatának és formanyelvének a rendkívül érdekes és hiteles értelmezése. „A versírás kegyelem”, „Isten hatalmas költeménye / a teremtett Világ”, vallotta Nagy Gáspár, s halhatatlan költeményében, hogy „a remény sohasem meghaló, / ha minden utolsó szalmaszál / ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!”

És mondhatni unikális jelentőségű az a fejezete a kötetnek, amely a távol-keleti kultúrákról (benne a japán növény-, virág- és teakultúráról) szól: a meditatív keletiség jellemzőiről és nyugati, keresztény transzformációiról, például a magyar haikuköltészetéről (s részint összehasonlító, komparatív nyelv- és műfordítás-tudományi szakértelemmel). Kultúra és szóképlet, hagyomány és újítás, szemlélődés és megvilágosodás: mindezt olyan hozzáértő frissességgel fejti fel a szakíró (persze a nyelvi kifejezőskultúrák nagy perspektívájú nemzetközi kontextusába ágyazva), hogy például a haikuról szóló részletek alighanem a magyar szakirodalom legfontosabb ilyen tárgyú darabjai közé fognak tartozni.

(Károli Gáspár *Református Egyetem, L' Harmattan Kiadó, Budapest, 2016*)

Sz. Tóth Gyula

Gondolatokat terelő

Csejtei Dezső: Filozófia a mindennapokban. Gondolatok emberről, világról, Istenről

A szerzőtől kaptam a könyvet, a *Magyar Nemzet*ben megjelent publikációit tartalmazza. Örömmel fogadtam. Már a címe is csábító. A Zsolnai-programban széles diszciplínabázissal dolgoztunk, nemcsak háttérként, beépültek a tananyagokba, például kitüntetetten a filozófia. Zsolnai József nagy hangsúlyt helyezett erre, mert a filozofikus gondolkodás hiánycikk az iskolában, a tanárképzésben, de a társadalom mindennapjaiban is. Ami „társadalmiságunk” kárára van. Az írások ismerősek voltak. Az újság előfizetője voltam, aztán... váltottam. Addig a Magazin nagy olvasmányom volt, kutatási anyagok lelőhelye. Így szerzőnk írásai is. Jó szokás szerint címléírást végeztem. Emlékszem, a szellemiség velem volt, a tételek, adatok beépültek munkámba, jó néhányszor hivatkoztam is rájuk. A könyv forgatása közben, a dátumok alapján visszalapoztam dokumentációmban: régre rúg apró, időszakos, de tartalmas levelezésünk, 2012-től datálódik. Tehát, jól éreztem a szellemi kötődést. Még a vonatkozó, az őt citáló írásaimra is felhívtam figyelmét. Talán csak ez a legutóbbi maradt ki: *Körbölöndözők*. (Oláh András: április bolondjai. *Agria*, 2017/3. 265–269.) Így nem csodálható, hogy a 12. Tanári noteszkönyvben (miként az előzőekben) felfogásunk több ponton találkozunk. Még ismerősök is akadnak. (Például a kötetben felbukkanó Csizmadia Ervin, aki 1985-ben, kezdő újságíró korában velem is készített interjút franciaországi tanári tapasztalataimról – lám, mire vitte azóta. Csejtei halálával gondol vissza Körmeny Zsuzsannára, aki a kulturális rovat vezetőjeként nemcsak „a minőségi újságírás szakmai fogásait, elvárásait érvényesítette, hanem a legapróbb részletekre, stílus-elemekre is gondot fordított”. (Érdekes, de talán nem meglepő, Körmeny Zsuzsannát én is nagyra értékelem, rövid levélváltásunk is volt annak idején...))

Csejtei Dezsővel személyesen nem találkoztam. Rendkívül sokat dolgozik, hispanista, Ortega y Gasset munkásságának alapos ismerője, akinek nézetei minden bizonnyal Németh Lászlóra is hatással voltak. Csejteit többször megidéztük, éppen Ködöböcz Gábor *Szépen magyarul, szépen emberül* című munkája kapcsán. (Lásd Partium, 2014. ősz, 60–66.) „A lételmélet felé. Ködöböcz Gábor nagy erőfeszítéseket tesz a „látványcivilizáció” korában. Vargas Llosa eme című kötetének bemutatása során Csejtei Dezső emeli ki e feladat szükségességét, éppen a »modern ember lepusztulási folyamatában«. (Lásd *Magyar Nemzet*, 2014. július 10., 8.) Mert az ilyen akciók adhatnak célt és értelmet az emberi létezésnek, a »frivol mulattatás idején«. Ködöböcz a heideggeri összeszedettséggel igyekszik megteremteni az egyén számára a lehetősé-

get, hogy ne adja fel személyiségének utolsó elemeit is. (A Ködöböcz-mű megközelítésére haszonnal alkalmazhatók a filozófiatörténész értelmezési paradigmái. Csejtei Dezső nagymesteri fokon műveli a transzformációs pedagógiát, külön érdeme, hogy egyáltalán vállalkozik ilyesmire.)” Lám, gondolathajók találkozása.

De élmény az újraolvasás, egyben felfedezés, megerősítés. Íme, az új könyv: mindig aktuális témák esszéje, és egészen frissek, 2011-től 2016-ig sorjáznak, 56 darab, már megjelentek, újratöltve. A tárgyalt problémák mintegy száz éve keletkeztek, azóta csak terebélyesedtek, fertőző oldalágakat eresztettek. Témákat nem emlegetünk, itt körülöttünk sístergő gondolatok vonulnak fel, koppanós esőcseppeként hullnak ránk, s mint feketén gomolygó „felhők úsznak tova”. És a gazdag névmutató! Parádés munka. Egy mezei újságírónak, politológusnak is becsületére válna – a mennyiség. Itt azonban a filozófia történetét kutató, elemző, értelmező tudósról van szó, aki tanítja is. Elképesztő termés, nagyszerű teremtő tevékenység. A tudomány számára is, a mindennapok embere számára is. Mert a professzor úgy tartja, hogy az ember gondolkodó lény. Nem minden filozófus gondolja így, van, aki a filozófiát, noha kizárólagos tudománynak tartja, zártan kezeli, belterjesnek veszi, filozófusok írnak filozófusoknak. Csejtei Dezső nyit, „felrepszteni kívánja a művilég is gerjesztett burkot”, kipróbálja magát az esszé műfajában, ahol több lehetősége nyílik a gondolati szabadságra. Remélve, hogy a filozófiába másokat is beavat. Erről a kitűnő *Bevezető sorokban* vall. Meg másról is. Gondolkodásmétódusa is feltárul: a „mindennapi aktualitást szélesebb összefüggésbe, tágabb perspektívába” helyezi. Mert az embert nagyra tartja, de korunk problémáiban, a súlyos konfliktusokban segíteni kell őt a „történeti érzék és gondolkodásmód kiművelésében”. Pedig egyszerű: a gyerek megszületik, a világra jön. Meglátja a Napot, de mit sem tud róla. Hát kérdezzet. Eleinte mondanak neki valamit, aztán leintik, arra kényszerítik, hogy fogadja el a felnőttek válaszait. A gyermek a filozófia alapját kezdi, a folytatásról, a műveléséről lebeszéli. Még a filozófusok is (különösen a társadalomtudósok), de a nem filozofikus látásmóddal tanító pedagógusok is. Löttek a gondolkodásmód kiművelésének. Az ember bolyongani kezd, megpróbálja felfedezni a világot, benne megtalálni önmagát. Ez vagy sikerül, vagy nem. (A filozófia tanítását Zsolnai József vitte be pedagógiaprogramjába.)

Csejtei Dezső „szellemi kalandnak” tételezi a tanult értelmiségi tevékenységét. (Sartre vonatkozó tétele itt helyén való.) De e kaland során, hogy ne maradjon látványos (olykor trükköző mutatvány), stratégiát épít. Ezt rögtön nyilvánvalóvá teszi a bevezetőben. Rendszere van, melyben, az itt szereplő közvetítő esszék mellett, dominánsan vonulnak fel nagy munkái, filozófiatörténeti művei. Például az *Oswald Spengler élete és filozófiája* című könyv, amely feleségével és alkotótársával, Juhász Anikóval közös alkotás. Csejtei Dezsőnek stílusa van. Kiválóan ír, ért a szépíráshoz, a szövegalkotáshoz. Élvezetes nyelven szól „nehéz” (elvonat?) témákról. Világosan, pontosan, logikusan mozgatja tudását, műveltsége segít ebben. A műveltséggel párosuló hatal-

mas tudás tömör szintézisben jelenik meg. Vezeti olvasóját. Nem kinyilatkoztat, nem értékítéletekkel kezd (mint több szaktársa), lépésről lépésre viszi a gondolatokat, ám szelíd következetességgel. Meggyőz. A kalandra vállalkozó olvasó elhiszi, amit olvas. Újat tanul, a régít felfrissítve teszi magáévá a fejezeteket. Úgy érzi, meg van becsülve, és nem kioktatva-leteremtve magas polcra. Nem vagdalkozik. Értő tudóstársai ha vállalkoznak a vonalvezetésre, ha nem, ab ovo elutasító, ellenséges attitűddel veszik az anyagot, még addigi álláspontjukat is felülvizsgálhatják. (Különösen a társadalom mindentudói.) Csejtei nem párbajozni kíván, becsületes gondolatterelő. És nem a kizárólagos „igazságot” vindikálja magának, tisztelve a nagy elődöket, az emberiség javára gondolkodókat, megművelve értékes és időálló műveiket, világosságot gyűjt. Nem titkolja, hogy az eluralkodó világcivilizáció zubogó áradatában és áradásában félti az embert. A nemzeti konzervatív látásmódot és értékrendet képviseli és kívánja érvényesíteni.

Ez az esszékötet számomra megnyugtató támasz. Mint értékközvetítő pedagógus több diszciplínabázisra törekedve megismerni „kényszerültem” Egedy Gergely történész konzervatív eszmerendszert közvetítő munkáit, Balázs Géza, Pomozi Péter, Pusztay János szélesre nyitó, tartalmas nyelvművelő tevékenységét, Kődöböcz Gábor átfogó irodalomművelését, Bertha Zoltán hihetetlen precizitással végzett, elkötelezett feltáró munkáját, Fűzfa Balázs irodalomtanítási programját, Michalkó Gábor turizmológiáját, ha csak bepillantással is Martonyi János jogtudósi bázison vitt külpolitikai munkáit, és idevéve a *Búvópatak* szöveg-kép filozofikus egységbe szövő harmóniáját... Sorolhatnám a neveket, noteszkönyveimben megtalálhatók, érdemben. Ők is nyitottan, rendszerszerűen kezelik a műveltségterületet, mely hivatásukká lett. Azzá tették. (Mert előfordul, hogy az irodalomtörténészek is a szakma számára írnak, magas tudományos nyelvelméletekkel operálva a vájtfülűekhez szólnak, ítéskednek, „gerjesztik a burkot”. A képzőművészek, művelődéstörténészek írásait, mint például Szakolczay Lajosét, élmény olvasni, mert a „nyelvnek romantikája” van, mint írtam, lásd *Agria*, 2016/3. ősz, 217–220.)

Rendkívül aktuálisak a felvonultatott esszék. Különösen akkor, amikor állandóan a megújulásról, a „modernitásról” szól a beszéd. Csejtei a korszerű konzervativizmusra teszi a hangsúlyt. „A korszerű konzervativizmus sarokpontját kell képeznie a nemzethez, illetve az Európához fűződő helyes viszonyoknak. A XX. század modernitása talán e téren avult el leginkább, s vált leginkább érdemessé arra, hogy meghaladják”. És kijelenti: „fordult a világ: a jelenlegi Európában a múlt században kiteljesedő modernitás vált a továbblépés, a haladás kerékkötőjévé, az igazi korszerűség akadályává. Napjainkban már a régi, múlt századi értelemben vett haladás meghaladására lenne szükség”. Mindezt már a folyamat jegyében, a mából = *Esőcsepp a tovaúszó felhőben*. (Magyar Idők, 2018. május 18.)

Érdeemes alapos odafigyeléssel követni Csejtei Dezső gondolatvezetését. Rájöhe-

tünk, hogyan lehet a régi szép és nemes eszméket transzformálni a mára. Ha csak lelkesen felelgetjük a fényes felvilágosodást, és nem illesztjük a mai folyamatokba, éppen a modernitást akasztjuk meg.

Szóval, a tárgyalt könyv szellemi védművem erős bástyája lesz. A kedves dedikáció növeli a jókedvet, utalás Szegedre: „... hajdani hallgatótársamnak a régi JATÉ-n...” Nagy Géza, a „Gondolkodó”, egykori tanárunk örömmel venné Mátyóki úti lakásában, lám, mivé lettek a tanítványok. Mert a tanítványok sorsát mindig nagyon fontosnak tartotta. Rá is emlékezünk.

(Attraktor Kiadó, Gödöllő – Máriabesnyő, 2016)

Lisztóczy László

Bozók Ferenc: Nagyvilági esszék

Bozók Ferenc izzó tehetséggel megáldott, a konvenciókkal, a látszatokkal, az előítéletekkel bátran szembeszegülő, az igazat és a szépet a kiválasztottak hitével és nyugtalanságával kereső ember. Szemlélteti ezt eddigi pályafutása is, mely meglepő, rejtélyes fordulatoktól sem mentes.

Gyöngyösön született 1973. október 8-án. Bölcsőjét a Mátra déli lankáitól átölelt faluban, Domoszlón ringatták. Ott végezte az általános iskolát is, a gimnáziumot pedig szülővárosában. Érettségi után egy éven át az egri Hittudományi Főiskola hallgatója volt, majd átiratkozott az Eszterházy Károly Főiskolára, ott szerzett magyar–történelem szakos tanári diplomát 2000-ben. Négy esztendőn át a palóc hagyományairól, Jessze oltáráról, Nekcsei Dömötörről és Patai Józsefről elhíresült Gyöngyöspatán tanított. Ekkor támadt föl szívében újra és immár visszavonhatatlanul a vágy, hogy Isten legengedelmesebb és leghűségesebb szolgái közé szegődik: piarista szerzetesnek jelentkezett. A pályamódosítás révén nem vált hűtlenné eredeti hivatásához sem, irodalmi ambícióihoz pedig termékeny közegre talált abban a szerzetesi közösségben, amely többek között Sík Sándorral és Jelenits Istvánnal ajándékozta meg az újabb magyar irodalmat. Ma a mosonmagyaróvári piarista gimnázium tanára.

Sorsválasztását a krisztusi tanok titokzatos és fölemelő paradoxonjai vezérelték: akkor találsz meg önmagad, ha elveszíted, a fölmagasztalás az alázat jutalma, az utolsó helyről törhetsz az élre, boldogságodat szenvedéssel válthatod meg. Nem a „fecsegő felszín”, hanem a „hallgató mély” vonzotta, az anyag helyett a szellem, a test helyett a lélek, a véges helyett a végtelen parancsát követte. Mint Hemingway öreg halásza, csónakját ő is az ellenkező irányba fordította, mint a többiek, mert úgy érezte, csak így találkozhat élete nagy, felkészültségét, tehetségét és erejét minden alku és kompromisszum nélkül próbára tevő lehetőségével. *Egy jámbor henyélő balladája* című versében Villon álarcát ölti magára, s nem csekély ironiával nyugalmáért, léhaságáért kér bocsánatot az éjszakák kéj- és a nappalok pénzsóváraitól: távol állnak tőle a modern társadalom minden rendű és rangú percmemberkéi, egyikükhöz sem kíván hasonlítani.

Nemcsak versei, hanem esszéi is eredeti látásmódról és magas fokú szellemi nyitottságról tanúskodnak. Ezt a két műfajt a *Tükörkrisztus* című – most bemutatandó kötetében is föllapozható –, fölényes tárgyismeretről tanúskodó tanulmányában egymásba fűzi: az ősi eredetű toposz, a tükör jelentésárnyalatait a saját költeményeivel is illusztrálja. Záró mondataiban megnevezi azt a varázslatos tükröt, mely makulátlan szépségében ragyogtatja föl az ő arcát is és mindenkiét, aki rászzegezi sóvárgó tekintetét: „A keresztény szimbolikában a tükörbéli arcnak, melybe szívesen

szeretnénk belenézni, hasonlítani kell egy Krisztus-ikonra. Kempis Tamás szerint a keresztényeknek nem csupán követniük kell Krisztust, hanem utánozniuk is. Az *Imitatio Christi* nem azt jelenti, hogy Krisztus követése, hanem azt, hogy Krisztus utánzása. Így lesz a tükör: Krisztus. Tükörkrisztus.”

Új – immár tizenkettedik – kötetét *Nagyvilági esszék* (Esszék, tanulmányok a világirodalomból) címen tette közzé a százhalombattai Üveghegy Kiadó az idei Ünnepeki Könyvhét alkalmából. A cím arra (is) utal, hogy az írások többsége a *Nagyvilág* hasábjain látott napvilágot. A tanulmánygyűjteményt szép és megindító gesztussal a főszerkesztő, Fázsy Anikó emlékének ajánlotta, akinek a halálakor, 2016-ban megszűnt és máig betöltetlen űrt hagyott maga után a legjelentősebb hazai világirodalmi folyóirat.

Elsősorban a keresztény gyökerű és eszmeiségű irodalom kérdései foglalkoztatják, annak fogalmát próbálja újraértelmezni, érvényességi körét kitérítetni, megszabadítani az erkölcsi szempont egyoldalú és túlzó alkalmazásától. A kötet előszavában azt vallja, hogy szerzetes mivoltának szakrális, spirituális inspirációi mellett magyartanári tájékozottsága is megszabja választásait és ítéleteit, tudja, hogy az irodalmi alkotások elemzésében az esztétikai szempont az elsődleges és a mérvadó. Adynál, a legszebb magyar istenes versek alkotójánál olvastam, hogy őt nem a tételes vallásosság „tejszagú misztériumai” nyugözik le. Ezt Bozók Ferenc is elmondhatja magáról (bár az idézett jelzős szerkezetet természetesen ő hivatásánál fogva és meggyőződése szerint sem vállalhatja).

Különös érdeklődés és rokonszenv fűzi a modern francia irodalom szakrális vonulatához, melynek elődei közé sorolja Baudelaire-t, Verlaine-t és Rimbaud-t, akik tévelygéseikben is a megtérés, a bűnbánat szószólói. Ebben az összeállításban Baudelaire-ről két, Verlaine-ről és Rimbaud-ról egy-egy tanulmány olvasható. Nemcsak az idézett triász modern, nagyvárosi nyugtalansága, abszurditásélménye és tragikus sorsa ragadta meg, hanem *Francis Jammes népies vallásossága*, könnyes egyszerűsége, megragadottsága és naiv bája is, akinek a költői attitűdjéhez Dsida Jenő áll a legközelebb a magyar lírában. A vonzások és választások igen széles skáláján mozog otthonosan.

Azokra a régi korokra hivatkozik, amelyek még nem szakították el egymástól a szakrális és a profán irodalmat és művészetet. Legfőbb ideája ennek a hajdanvolt egységnek az újjáteremtése. A „katolikus irodalom” definiálását is a XX. századi (v)álságjelenségek sorába iktatja.

Pörbe száll a részvétlenséggel és a szürkéséggel, a rokon lelkekhez, a misztikus hajlamúakhoz, az „ingmelles” társadalomból kiteszítettakhoz, a szabálytalan és sebzett életűekhez, a szenvedőkhöz, a nagy magányosokhoz vonzódik igazán. A világirodalom kiválóságai közül például az Isten nélküli lét reménytelenségével viaskodó orosz Dosztojevszkijről és „a Sátán árnyékában” didergő francia Bernanosról érteke-

zik. Szerinte „a vallási közönyből, langyosságból vagy akár a megmerevedett tradicionális vallásosságból” hosszabb az út „az igazi, tiszta vallásosságba”, mint például az istenhit negatív formájából, a sátánosságból: „a nagy szentek és a nagy bűnösök gyakran közelebb állnak egymáshoz, mint a langyos, középszerű, »se nem jó, se nem rossz lelkek«. A nyárspolgárok látszatkereszténységét veszélyesebbnek ítéli, mint a nyíltan vállalt ateizmust.

Élet- és irodalomszemléletét soha nem lankadó, kamaszos ámulat hatja át. Vállalja a személyesség kockázatát, sivár és racionális világunkban is ki meri nyilvánítani érzelmeit. Szenvedélyesen kutatja a magyar és a világirodalom kallódó értékeit. A kezemben tartott kötet egyik írásában például azt fejtegeti, hogy az *Üvöltő szelek* című regény világsikere túlharsogta a költő Emily Brontë érdemeit és értékeit. A tizenhét tanulmányt a *Robert Burns „italos” verseiről* és *A Columbo-hatásról* szóló értékezés foglalja keretbe. Mindkettő – pláne egy szerzetes tollából – tabut dönt, és igazi szenzációval szolgál. *A Columbo-hatás* a filmsorozat népszerű detektívének és a *Bűn és bűnhődés* című Dosztojevszkij-regény vizsgálóbírójának, Porfirij Petrovicznak a vallatási módszere között mutat ki párhuzamot.

Külön figyelmet érdemelnek a leleményes, szellemes – a szerző világirodalmi tájékozottságát és találékonyságát egyaránt szemléltető – címválasztások. *A Jeszenyin istene* és *Georg Trakl, a halál kisöccse* lényegre törő egyszerűségével és tömörségével eleve érdeklődést kelt. Egy-egy kerek évfordulóhoz kötődő alkalmi írásainak is remek, frappáns, olvasásra ösztönző címet adott. *Aki a nóból vámpírt csinált* főcímmel emlékezett meg a száz éve elhunyt August Strindbergről, *Emberszív, kutyaszív* főcímmel Jack Londonról halála centenáriuma, *Szimbolista palántázás, akmeista virágbontás* főcímmel a félszáz éve elköltözött Anna Ahmatováról.

A szerző legnagyobb, széles érdeklődésre és rokonszenvre számot tartó vállalkozása a *Kutyák a világlírásban* című esszé, melynek a példaanyaga bizonyára még gazdagodni fog, főképp a magyar irodalomból – és esetleg más műfajokból is – kiszemelt alkotásokkal. A témakör önálló kötetet érdemelne. Antológiát, bevezető tanulmányt. Közönségsikere garantált.

Aki a tanulmánygyűjteményt végiglapozza, olykor talán – mint annak idején Kazinczy Ferenc Báróczi Sándor egyik művének az olvasása közben – föl-fölsikolt a rádöbbenés, a felismerés mámorától, a szépség és a tökéletesség varázsától. Néha tán vitatkozik is a szerzővel. Unatkozni azonban egy pillanatig sem fog.

Folytathatnám a fejtegetést, de attól félek, hogy akkor méltatlanná válnék Bozók Ferenc biblikus mélységű intelméhez: „Talán újra meg kellene tanulnunk hallgatni, hogy méltók lehessünk a megszólalásra.”

(*Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2018*)

Sziki Károly

Feljegyzéstörténet sóhajokról

Lezsák Sándor: Misi, a puska és a lódenkabát

Szép lassan leeresztik a vizet, kihalászták a halakat és a témákat a költészet piacán meg a művészet oltárán. Oldalra dőlt dilettánsok szuszognak New Yorktól Budapestig, és megadják a hangnemet, amin énekelnünk kellene. Friss sütetű, egykori pártkönyves elvtársak, dilettáns kórtársak kapnak komoly állami pénzeket, és Világmagyarok Legelső Klubjában törnek darabokra a még meglévő magyar érceket, és adják áron alul.

Sok semmi mondandóval keringő költőcske, írócska nyomul a szerkesztői pulpitus felé, még fizet is, ha bedugják egyik-másik félsikerű versét a lapok rejtett zugába.

Így állunk ma, amikor több az író, mint az írólap, és több a költő, mint kottlós a tojáson...

Ez a gondolatfutam járt át, amikor másodszor nekifogtam Lezsák Sándor legújabb kötete elolvasásának, aminek *Misi, a puska és a lódenkabát* találó, igen erős elmélázásra készítő címet adta az író, amit a Dürer Nyomda nyomtatott Gyulán, és a tipográfiáját az érdeklődés felső fokára helyezte a Kissik Fényírdája. Kiadta a Kairosz Kiadó.

E bevezető rész lélektipró jelenlétével szemben áll Lezsák Sándor, aki elsárgult vagy friss, de agyongyűrt fecnikről leolvassa a feljegyzéseit, és verssé formálja azokat. Így tűnik, ez a hívó jel, amint az olvasó másodszor is feldúlja ezt a 72 oldalon előhívott 40 verset.

A költő lábujjhegyen jár, mint felette az ágakon Isten, s megy terekre, szűkszavú közösségekbe, vissza 1956 tragikus napjaiba, s miközben megszólít valakit, vagy egyedül megy tovább, megformál néhány gondolatot, versbe rendez rezzenéseket, de ezeknek mélyén ott van valami kimondatlan, lehet kimondhatatlan, de ez a csend is beszédes általa.

Nem jelzi hol, csak sejteni lehet, hogy Moldvában vagy éppen Pest belvárosában zsongnak benne az érzelemmel fűtött balladás sorok, a régóta rejtegetett apa-képek 1956-ból, vagy egy szőlőlugasból, Csaba királyfi énekével fűszerezve.

Hogy legyen mit mesélni, kezdjete el írni! – lüktet Lezsák minden időszakában, verseiben, prózáiban. Ő olyan hazafi, aki mindig szorong, ha arra gondol, hogy egy-egy félsütetű parlamenti időtöltés vagy fölösleges csevegés elvonja a figyelmet a lényegről: leírni, kiírni nem csak a kiírhatatlan történelmi tragédiát és sorskomédiát (1956-ról írt 8 vers; Bibliai félhomály), de feljegyezni minden talál-

kozás élményét, amelyben ott lapul a kibeszéletlenség és a mindhalálíg megoldhatatlanság.

Nem örömtánc, nem önfeledt ováció, hanem „forduló évre is zorduló évforduló” Lezsák 56-os emlékmontázsa sok sötét képpel, halálos idézéssel, levert-ország emlékezéssel, hősök sírjával van tele, *liúktető gyászba borult tér*-rel, *szétlőtt ablakszemek deszkakötésé*-vel, eltüntetett Erzsike tanító nénivel, a könnyek áztatta Mindszenty rádióbeszédével és mindezek felett a teljesen személyes, rejtett, de most feltárt részletekkel: az édesapával, akinek arcát keresi Lezsák fekete-fehér filmtöredékeken, és Misivel, az unokatestvérrel, ki összefogja ezt a részt hatalmas lódenkabájával, az alatta rejtett méretes puskával. A balladai hangütéssel Misit egyszerű jó ízzel a kivándorolt magyarok megtestesítőjévé formázza, aki csak átmeneti időre tűnt el, nem halt meg, s ismert mesei figuraként hazatér:

Végül a Nagy Várakozásban
történtünk mi is, barátaim,
és megérkezett a Lezsák Misi
puska nélkül egy Opel kocsin.

Magával hozta az író a szép szavak jó ízét, így készült csendben, politikai viharok árnyékában ez a kötet. Egyetlen menedék a vers most, mikor csattognak reformra emlékeztető szavak, villognak határzárak, és mellette, meg ellene: fenekedések uszulnak. Ebben a viharban hajtja a vágy, hogy veszett magányban is hazataláljanak a gondolatok, a tervek, az emlékek.

Emlékeink kútmélyéről hoz fel valamit. De jelentenek e versek másnak is valamit? Hazatalálnak versei a nyomorból is, Moldvából? Hazatalálnak a moldvai szegénység körében élő anyaországiaknál? Romok alatt nagy csend készülődik, ez a lelassult olvasásnak kis csobbanása. Angyal viszi a lelküket, érezzük sorait ízeletgetvén, de félelem vagy valamiféle remény ez?

Mulandó az örökkévalóság, melyben menedék a könyv, szavakkal adott esély a másként látásra, egyáltalán: a látás gyakorlására.

Létező echós szekerek a rövid poémák(*Közben, Nagyszentélyben, Kőhegyek, Ott a hegy mögött, Asszonyt hoztunk*) és a hosszú versek egyaránt (*Ennek a szarvasnak, Göncöl táltos szekeren*), melyek ott nyújtózkodtak már az *Attila fia, Csaba királyfi* romantikus népszínművének lapjain külön-külön fedezetben, a Királyi hírlánc vezetője, Kustály énekében (71., 93., 177., 183., 203. oldal).

Van a csodatermésnek határa, mikor egy nem várt pillanatban valaki mégis *Kinyitja a kiskaput*, a költő a verandán nagyon tömören kérdez, egy asszony fényképet hoz, és balladát mond. Aztán hallgat, mert nem akar többet mondani, mint a szokásjog megenged ott Pusztinában, sziszegve, elhallgatva a lényegét, mert Levidia ősi szárnya nem akar kiadni többet, mint azt a vendég megérdemli. Lehet,

hogy megfulladnak a mélyről jövő tudósítások, de ezt nem adják olcsón. Csak az arra érdemesek kapnak cseppeket belőle. Ilyen beavatott volt a megnyilatkozók számára Lezsák Sándor, kinek beszéltek templomról, bibliáról és Petőfiről, majd már újra a kapuban, s jön a búcsú, a *Jöjjenek el máskor is* őszinte, mély légén megszólaló kérések, majd az író integetése a kapuban ácsorgó-integető vendégszerető csángóknak, aztán hosszú csend a kocsiban, amikor előkerül a zsebkendő, meg egy papírlap, amire a költő lejegyez valamit, hogy el ne felejtse. Most itt áll balladisztikus szikárságban, de nagyon mély lírát érintve a pillanat-ikonosztáz.

Olybá tűnik, mintha visszavette volna a Moldva Kollégium vaskos, hiánypótló könyvébe (2017. Antológia Kiadó) is illő verseit a költő, de nem akarván, hogy a színes képek mellékletében feloldódjanak, inkább önálló részt töltött meg új verses kötetében. Így a csoda felnagyítva önállósult balladákban mutatja fel a természetfeletti emberi kitartást, hogy jelentést lehessen írni róluk: még vannak, és az ösztönös alázat a Mindenség és a Nyugati Haza előtt minden *napszentület* idején újra éled.

Lombosodik a vég, ez süt át néha kétkedő, gyanakodó olvasatunkon, bármennyire szépen járja is körbe a sorsokat Lezsák.

Minden ami volt, lesz? Vagy mi lesz egyáltalán?

A kötet 5 fejezetből áll, többnyire 8 és 7 verset szerkeszt össze Lezsák. S ha a számmisztika szerint közelítünk a megfejtéshez, akkor e két szám alapszorzata bizony 56. Nosztalgia és vallomás, ahogyan fogalmaz a költő:

Egyszer majd harcolok én is,
hogy éljen a magyar szabadság!
Vár engem a Lezsák Misi,
a puska és a lódenkabát.

Jókai írta: „az ég nem a csillagoknál kezdődik, hanem a fűszálak hegyén.” Lezsák a balladás hangvételű helyzetjelentéseivel biztosíték arra, hogy azt a miniatűr emberi létezést, amiről és akikről e kötetben ír, az égig emelje, és amiről lassan-lassan lemondunk: megnyisson előttük egy méltó távlatot. Ez a hiteles szó erejének értelme. Így a kötet értelme is, mely valójában egy feljegyzéstörténet sóhajokról.

(Kairosz Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018)

Bakacsi Ernő

„Itt élned, halnod kell”

Pósa Zoltán: Hűséges szökés és hűtlen visszatérés

Majdnem olyan felcsigázott hangulatban várom az évenként megrendezésre kerülő könyvnapokat, mint gyerekkoromban a karácsonyt. Akkor azért, hogy vajon mit hoz a Jézuska, most hogy kedvenc íróim, barátaim közül ki jelentkezik újabb kötettel. A feleségem ugyan figyelmeztet, vegyem már tudomásul: a lakásunk nem könyvraktár. Ezzel egyetértve az idén csak tizenkettőt vásároltam, és kaptam néhányat ajándékba is. Ez a paksaméta tartalmazta Pósa Zoltán *Hűséges szökés és hűtlen visszatérés* című könyvét is.

Pósa nem fér a bőrén. Évente újabb és újabb kötettel jelentkezik, és még milyenekkel! Itt nemcsak a művészi színvonalra gondolok, a terjedelemre is. Hatnyolcszáz oldalas könyvek. Ennek megírása jelentős napi penzumot jelent még akkor is, ha – saját bevallása szerint – van még néhány oldal megírt anyag az ágyneműtartóban. A szerző csalafinta is, mert a kötetben belül ismétli önmagát, és más műveiből is emel át szöveget. A 122. oldalon Barna Mártinak mese születésnapjára prózában megírt szöveg szóról szóra azonos az „*Egy az Isten*” című könyv Széphalom Könyvműhely 2013-as kiadásának 49–51. oldalán található versben megénekelttel. Vagy a 264. oldalon lévő szöveg megtalálható a „*Lila tricikliturgia*” 32. oldalán. Persze ez nem baj, nem hiba, hiszen az ismétlések megerősítik, kihangsúlyozzák a mondanivalót. És nem plágium. Ezt az író egy helyen ki is mondja: „Magától lopni egy írónak nem csak szabad, ez nem lopás...a sajátja.”

No, de ne a közepén kezdjük. Belelapozva a könyvbe szembetűnő a „pósás” szerkesztés, ugyanis sok a nagybetűvel, vastagbetűvel szedett kiemelés. Az író nemcsak ismétlésekkel, ily módon is hangsúlyozni akar. Ez azt is elárulja, nemcsak író, költő is. A könyv úgy indul, mintha színdarab lenne. Az író felsorolja a szereplőket, sőt néhány mondattal jellemzi is őket. Pósanál már megszokhattuk, hogy ő maga is szereplő, egy figura a műveiben. Sejthető ez, de a 21. oldalon Gáspár Ferencel ki is mondatja: Bedécs Csaba alias Pósa Zoltán.

A regény meséje röviden: Egy „Ki mit tud?” győztes zenekar legtehetségesebb tagja (Liluka) disszidál. Elvégzi a konzervatóriumot, ismert, világhírű csellóművész lesz. Dániában, Koppenhága legelőkelőbb negyedében él. Férjével jól megvannak, akit soha nem szeretett, de szült két gyereket. Lilukát a honvágy állandóan gyötri, gyerekeit is igyekszik beoltani a magyar kultúrával. A fiút nem sikerül, ő dán műszaki ember marad, de a kislánya öröklő anyja zenei tehetségét, magyarnak érzi magát, és Magyarországon akar tanítani, érvényesülni. Liluka szülei közben

meghalnak, ott van a magyarországi ház, az első siker, a haza, a régi haverokkal megélt egykori élmények emléke, és szerelme, az örök szerelme, Bedécs Csaba. Úgy dönt, negyven év után, végleg hazaköltözik. A férje nem jön vele, de nem válnak el. Látogathatják egymást, kölcsönösen tisztelik a másikat, anyagi körülményeik kitűnőek. Ez az első kötet meséje. A második kötet néhány napot ölel át. Megtudjuk lánya sorsának alakulását, valamint az elmúlt negyven év itthoni történéseit, ugyanis Liluka és Bedécs átbeszélgének egy egész éjszakát a múlttól, az egykori barátokról.

Jól megírt, jól szerkesztett könyv ez, de egy recenzióban nem a téma elemzése a legfontosabb, hanem a mondanivaló, az üzenet, az író üzenete az olvasónak, az utókornak. Ebben nagy Pósa.

Az író itt is a nála jól megszokott effektusokat használja. A cselekmény a jelenben, a múltban és az álmokban történik. Sokszor zavaros, rémálmokban, melyekből aztán mégiscsak kirajzolódik a valóság. Az olvasó mindjárt a könyv elején próbálja beazonosítani a személyeket, hiszen egyértelmű, hogy Pósa részben valóságos emberekről mintázta hőseit beépítve a cselekménybe a vizionáltakat is. Le is írja Ferdinandy György, Papp Tibor, Csontos János és mások nevét, akiket megemlít művében. Így aztán ki ne gondolna az első pillanatban Jánosi Jánosnál, Janónál, az élfogorvosként bemutatott szereplőnél Dobos Attilára? Liluka a valóságban nem biztos, hogy zenész. Lehet bármely művészeti ág képviselője, mégis eszébe jut az embernek a disszidált énekesek közül néhány. Mondjuk: Mary Zsuzsa, Késmárki Marika, a Debreczi testvérek. Aztán a homlokára üt az olvasó, mert rájön, hogy Pósa Zoltán élt az írói szabadsággal, az idősíkok szabad használatával. Mert a cselekményben a „Ki mit tud?”-győztesei a helsinki VIT-re utazhatnak. A finnországi VIT-re tényleg kiutazhattak az első „Ki mit tud?”-győztesek, de ez 1962-ben volt, a regény pedig 1976-ban indul. Nem tudom, hogy 1976-ban volt-e „Ki mit tud?” vagy „Táncdalfesztivál”, ezek voltak a legnépszerűbb zenei események. De ez nem is lényeges. A lényeg a szituáció, a helyzet, ami arra kényszeríti Lilukát és a többi szereplőt, ami történik velük. A szerző nagyon élethűen ábrázolja az eseményeket. Fontos korrajzok ezek! Milyen beszédes a zeneakadémiai felvételének a megakadályozása a „Ki mit tud?”-győzelem után Lilukánál.

Az író társadalomban él, alkot, és valami mellett állást foglal még akkor is, ha ezt tagadja, vagy nincs szándékában. Pósa ezt, mármint a politikai állásfoglalást kihangsúlyozza, ezért írta meg ezt a regényt. Ha ez a könyv nem volna művészien megfogalmazva, szerkesztve, politikai műnek lehetne tekinteni. Minden szereplő életútja politikai tükörkép, sokszor nemcsak hazai, európai kitekintéssel. A második kötetben az egymás után bemutatott szereplők – egykori zenélő társak, barátok, ivócimborák – életútja önálló elbeszélésként is kiemelhető.

Pósa Zoltán kemény ember. Nála nincs szürke, nincs átmenet. Valami vagy

fehér, vagy fekete. Pedig ő is tudja, hogy a társadalom, a Nemzet csak az egyének életvitelével, kompromisszumával élheti túl a megpróbáltatásokat. Figurái, Bedécs, Liluka és a többiek, nem alkudnak. Inkább szenvednek, meghalnak, kivárnak, hogy aztán a bekövetkezett változásokban is csalódjanak. Néhány kivétel azért nála is akad, de ezek az emberek feladták eredeti céljaikat, elszürkültek a kádári posványban a jobb anyagiak reményében.

Véleményem szerint a regénynek túl sok szereplője van. Pósa 30 ember „életképét” mutatja be. Az olvasó már nem tudja követni, hogy ki kicsoda. A szerző kevesebb szereplővel is tökéletesen tudja ábrázolni a Kádár-korszakot, az anomáliákat, a gulyáskommunizmus gerincroppantó helyzeteket. Liluka is túl szabadszájú. Ami a „*Seminoma, avagy kórház a város közepén*” című műben természetes, az itt túlzás. Bedécs alaposan fényezi magát, van önbecsülése, hiszen írószeni, építőmérnökkel illeti önmagát. De ezt olyan szimpatikusan, a szövegbe rejtve teszi, hogy nem szembetűnő, és nem lehet rossz néven venni. Nem hat dicsekvésnek, csupán megállapítás, egy tény rögzítése.

Megszokhattuk, hogy Pósa Zoltán könyveiben filozofál is. Helyzetelemzések-nél, életutak ismertetésénél gyakran él ezzel. Olyan örök igazságokat mond ki, mint: „A szellemi öngyilkoságnál nincs nagyobb bűn.” Elkeseredett, szomorú helyzetelemzést tesz Mohácstól napjainkig. Liluka meg is kérdezi: „Csabi, még mindig nem mondtad ki egyértelműen: most jobb-e Magyarországon élni, vagy 1990 előtt? A választ a második kötet 246–47. oldalán adja meg. Ezzel az öszszegzéssel, megállapítással lehet vitázni, de ez mégis egy eszmerendszer sűrített, elgondolkoztató tézise, és ez a mai korban már valami, kivezető a labirintusból.

Pósa könyvei nem könnyű olvasmányok. Nem lehet sörözgetés közben a tóparton olvasgatni, elmélyült figyelem kell hozzá. De így olvasva elgondolkoztató, izgalmas, tanulságos dolgokat él át az olvasó. Maga írja, hogy van még az ágy-neműtartóban néhány oldal megírt anyag, és – gondolom – a fejében is. A most hetvenéves írónak jó egészséget kívánva remélem, hogy kiürül az az ágy-neműtar-tó.

(*Condwell Art Bt. Kiadó, 2018.*)

Kovács Jolánka

Egy novelláskötet színskálái

Száraz Pál: A sah drágakövei

Száraz Pál *A sah drágakövei* című novelláskötetének már a borítója meglepi, sőt, meghökkenti az olvasót. Hogy kerül rubintkő egy láthatóan elcsigázott, meggyötört ló szemüregébe?

Ha az olvasó kinyitja a kötetet, és színes, fordulatos, izgalmas történetekbe csöppen, az egyik elolvasása kíváncsivá teszi arra, hogy vajon miről olvashat a következőben. Tehát ezt a könyvet nem könnyű letenni.

A kötet két ciklusra tagolódik. A *Café Velence* című ciklusban különböző tematikájú novellák alkotnak színskálát. A szerző tollából érdekes történet születik egy olyan házassági problémából, amely látszólag hétköznapi, ám sikeresen laposíthatja el vagy mérgezheti az együttélést: az egyik fél (általában a nő) rendmániája, „az ablaküvegtől a cipőtörőig” való mindenre odafigyelés, a másik fél szokásainak állandó kommentálása. Száraz Pál könnyed hangon, enyhe humorral, egyszerű stílusban mesél erről, majd következik a meglepetés: Aldo Guerriero, a novella férfinője egy szép napon egyszerűen kilép ebből az egészből (tehát így is lehet!). Persze az, hogy jól tette-e, már külön kérdés marad.

„A fuvoláért jöttem, szeretném elvinni az uram fuvoláját. Tegyük szegénykém koporsójába, ha már úgy szerette...” – mondja a következő novellában a könnyes szemű özvegy, aki egész életében azzal sanyargatta a férjét, hogy tiltotta neki a fuvolázást (ami pedig a férfi szívének csücske volt), mert az „nem méltó egy tűzoltó-parancsnokhoz”. Tulajdonképpen nevetethetnénk is a történeten, ha nem tudnánk, mennyi házasság marad fenn évtizedekig a megalkuváson, az álszentségen, az egyik félnek a másikon való dominanciáján, s mindennek a megszokásán egyensúlyozva, így hát a történet inkább elgondolkoztató.

A ciklus novelláinak helyszíne állandóan váltakozik, Európa különböző országaiban kelnek életre a történetek. Az olvasó fejében az a kérdés is megfordul, hogy vajon Száraz Pál valóban járt-e ezekben az országokban, megtapasztalva a különböző népek mentalitását, vagy olvasmányélményei és fantáziája színes produktumai ezek az írások. Fondorlatosan és könnyedén megírt, gondosan megszerkesztett kriminóvellaikat izgulhatunk végig, a szerelem és a csalódás, a lelkiismeret-furdalás érzéseinek legfinomabb árnyalatain töprenghetünk az egyik igencsak romantikus szerelmi történet olvasásakor, nem mindennapi módon férkőzhetünk a hírességek világába (és lelki világába), akik titokban egy egyszerű falucskába menekülnek levegőt venni rajongóik állandó, fojtogató táborától.

A pozitív és a negatív novellahősök többsége, a kiváló jellemrajznak köszönhetően, nemcsak a leírások által kel életre, hanem az események sodrásában is. Száraz Pál írásait az ellentétes karakterű hősök szerepeltetése teszi még lendületesebbé: a dominanciára törekvő és a személyi szabadságra vágyó, az agyafúrt és a naivan lelkiismeretes, az őszinte és a hitegető ember – és még sorolhatnánk tovább. Egyszerű, ám ugyanakkor kemény bölcsélet zárja a *Szárda* című, már legendameséhez közelítő novellát, hisz való igaz, hogy a fiatalsághoz, a különleges szépséghez itt megoldhatatlan boldogtalanság is járul, amire abban az időszakban megoldás nincs, s amitől Szárda is csak úgy szabadulhat meg, hogy az idegen öregasszonnyá változtatja. A motívumok, a tények ellentétei is hangsúlyozottak: ezek közül talán az egyik novellában égbe kiáltóan ellentétben álló piros tulipánok és a pestisjárvány ellentéte a leghatásosabb.

A ciklusból külön kiemelkedik a címadó, keleti mesének is nevezhető elbeszélés, *A sah drágakövei*. „– Két drágakő, amely dúsgazdaggá teszi tulajdonosát. Ki adja oda csillogásáért két szeme csillogását?! – teszi fel a kérdést a bölcs perzsa sah a rongyos és megbotránkozott tömegnek, miután közli velük, hogy megvakult lova szeme üregeibe szándékozik tenni a két, hatalmas vagyont érő drágakövet. A gazdagság és a szegénység relativitásának kegyetlen igazsága itt nemcsak a felbolydult tömegre van lesújtó hatással, hanem az olvasóra is.

A *Férfiás tett* című ciklusban olvasható szerelmi történetekben Száraz Pál a férfi és a nő szempontjából is próbálja megközelíteni a kaland vagy a kapcsolat, esetleg az alakuló kapcsolat lényegét. Ezek közül a *Ceruzaszív* (derűs kis történet a munkájukat felelősséggel végző főnök és a titkárnő egyszerűen kialakult szerelmi kapcsolatáról), a *Férfiás tett* (szimpatikus és egészen valós eset, ahogyan a sértett, határozott, „kemény” férfit már a megjelenésével leveszi a lábáról a nő, aki vérig sértette másfél évvel azelőtt), valamint *A nyaraló* (kiváló külső és belső jellemrajz egy fiatal párról és barátjukról, kinek közeledését a fiatal nő elutasítja; az érzések összezavarodásának, a derűs hangulat ködbe borulásának igencsak valószínű leírása) című novellák a legfrappánsabbak.

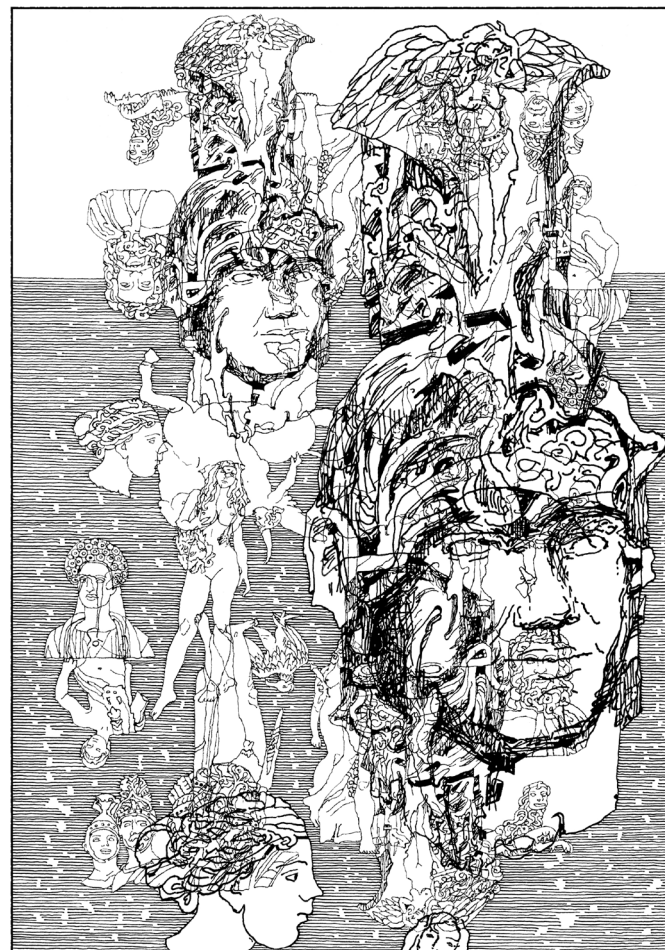
A szerkesztő munkáját dicséri, hogy ebben a ciklusban nemcsak szerelmi történetek kaptak helyet, hanem *A forgó pamlag* és a *Bársonykabát* című ötletes, élénk, humoros történetek is, valamint a a gyerekvilág-téma, ahol ismét az ellentétek párosítása az, amely életre kelti a párbeszédet, az eseményeket (a nyílt, őszinte gyerek, aki a játék varázslatos világát még valóságosnak éli meg, és a betörő, illetve a kegyetlen, csúfolódó, nagyobb gyerekek).

Száraz Pál jó emberismerő és igen jó mesélő. Klasszikus novellaíró? Olyan értelemben igen, hogy nem törekszik modernebb stílusú novellákat írni – és erre nincs is szüksége. Neki a történetek a fontosak, amelyeket gondosan megszerkesztve, lebilincselő stílusával, derűs humorával, a szereplők jellemének valószínű

kidomborításával kelt életre, és ad át az olvasónak. Olyan sikerrel, hogy azt hihetnénk, mindegyik novellahőst személyesen ismeri, sőt, az olvasónak is nagyon hamar kialakul egy olyan érzése, mintha ismerné a szereplőket, és ő maga is egészen közelről látja, érzékeli, átérzi az eseményeket.

A *sah drágakövei*-nek apró kis kövecskéit jó szívvel ajánlom olvasásra tavaszi szabadidőben, nyári délutánokon, őszi levélhullás idején, téli estéken, utazás alkalmával, vagyis bármikor: kedélyjavítónak, kellemes időtöltésnek, és nem utolsósorban, hasznos töprengés forrásának arról, hogy valójában milyenek is vagyunk mi, emberek.

(*Media Nova M – Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2017*)

Kaló Béla

„Két küszöb között a tér”

Saitos Lajos legszebb versei

Hát persze, hogy a költészet is – mint minden művészet – nyúlgátépítés a halál ellen. Hetven fölött természetesen már összegez – gereblyél – rostál az alkotó, megpróbálja saját gusztusa szerint kiválogatni a reá legjellemzőbb opusokat.

Saitos Lajos legszebb verseit lapozgatva az juthat eszünkbe, hogy költőnk első-sorban moralista; aforisztikus tömörségű, olykor szikár sorait olvasva akár Pílinzky vagy Oravecz Imre szelleműjja rémlik föl, noha a népi háttér azért felfedezhető jó néhány versében.

Ez a kötet egy élet eszenciája, minden benne lehet, ami Saitos Lajosból érdekes. Humor, dráma, élet, irónia, lét és halál, öröm – valóságlátás sokszöge. Az utolsó félidőt játsszuk, sajnos.

„mert ki testével vét lélekben vétkezik
teherként hordja ki az emberi kint
s midőn ásvány leszek újra szállok –
szállok teremtmőhöz – a szemébe vissza
s a porszemet az isteni könny fölissza.

(Por Isten szemében)

Egységes világbépe szorosán összefüggő mozaikköveit rakhatjuk össze, ha eme válogatást olvassuk. Filozofikus, világszemléleti egységet tükröző aurája alkotja éppen moralistává költőnk.

A költészet még annyira sem piac, mint az irodalom többi része – ága. Nem kelendő portéka, olyan olvasótábor, amely repesve várja a jelen lírikusait, nincs. Ezt tudomásul kell venni. Ugyanakkor azt is, hogy a magyar literatúra tájvilága még mindig a lírát tekinti elsődlegesnek, hagyományos okokból. Tehát a mai költő, aki ma összefoglal, számolhat vele, hogy csak nagyon szűk rétegeg ér el szava – hangja.

Ez azért is fontos, mert esetünkben az életmű alig több mint száz oldalon elfér. Saitos ennyit tartott fontosnak „magából”, hetvennél alig több verset. Fél évszázad megszürt, megrostált produktumát.

Emlékek, költőtársak, hangulatjelentések, nemzettudat-keresés; aforizma – maxima terjedelem kevercse olykor hosszabb opusokkal.

Életed egy nyitott könyv
mely tábláját Isten csukja be

mielőtt még egyszer átpergeti
öreg – öreg ujjaiával a lapokat
(Nyitott könyv)

A mítosz felé fordulás, az ősök, a példák keresése, a kortárs alkotók megszólítása is része ennek az ouvre-nek.

Egy tojásban lakom
tojásdad házamon
se ajtóm se ablakom
fálnak támasztom
hátam s homlokom
érezem a mézskristály
hűvösét – hagyom
(Kozmológia)

Letisztult, egyletes megszólalás a Saitos Lajosé, amely sosem akar túlmutatni fölöskégesen vállalt célján: töprengésről az élet lényegéről, folyásáról. Az elmúló időről, hiszen már se nyugalom, se csend, idő sincs; az idő a mi szervült jószágtéveszménk, objektív realitás nélkül. Életünk mágneses tere egyre szűkül, a levegő egyre fogy. Az alkotónak éppen ezt a lehetetlen viszonyt kell feldolgoznia, s hátrahagynia.

A lényeget rögtön a könyv első verse, egy minimalizált, a végsőkig lecsupaszított hatsoros „életregény” tartalmazza:

Állok a belső küszöbön.

A külső küszöbön hó
és jég virít,
letaposott rózsa

Két küszöb között a tér,
S a hajnali óra.

(Tél '71)

A triviális kifejezésmód elkerülése, a művészi élmény feszültségének fokozása (vagy az erre tett kísérlet) egyfajta mai manierizmusra utal a recenzens szerint. Szín és látás, belső feszültség, a mondanivaló tömörített redukciója, nos ez ennek az életműnek lényege és vivőereje.

(AB-ART, Pozsony, 2018)

Szepesi Zsuzsanna

Csongrád felé – most Hová lettünk?

Zakatot velem a vonat –
a Piroska. Zötykölődünk
elárvult tanyák mellett.
Az omladozó falak között
csak a szél kószál,
már egyik sem otthon –
senkinek sem kellett.

Belvíz tengerén úszik a felhő,
a fodrozó hullámon
napsugár játszik,
s ahol elapadt,
felszáradt a sár,
fehéren csillog a szik.

Fájón tolul az emlék
– gyermekkorom sok-sok nyara –,
délceg napraforgótáblák,
ringó kalászosok,
kukoricaföldek között
érkeztünk akkor haza.

Kaviccsá csiszolódva
vörös, barna, szürke erek rajtunk –
sziklából szakadva elhittük,
a tenger felé tartunk.
Más kövekhez ütődve
hagytuk kopni érdes élünk,
bíztunk – kerek világban majd
kerek szélekkel élünk.

A végtelen tenger
ringató öle helyett
vad folyamok
szaggatták meg testünk –
hiába a kerek szélek,
már csak partra sodort,
apró, lapos kövek lettünk.

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Bagi István (1937) Eger
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Baka Györgyi (1951) Érd
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bozók Ferenc (1973) Mosonmagyaróvár
Burján Emil (1947) Gyergyószentmiklós
Búzás Huba (1935) Veszprém
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Anna (1938) Győr
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Drotleff Zoltán (1940) Székesfehérvár,
Faragó Laura (1949) Budapest–Kisváros
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fedák Anita (1964) Karácsond
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Fellinger Károly (1963) Jóna
Finta Éva (1954) Sárospatak
Gál Sándor (1937) Buzita
Gősi Vali (1954) Győr
Györffi Réka (1978) Eger
György Alida (1995) Kolozsvár
Herédi Rebeka (1993) Eger
Holló József (1944) Ostoros–Eger
Hubai Gábor (1991) Miskolc
Hubert Ildikó (1949) Budapest
Iancu Laura (1978) Magyarfalu
Kaiser László (1953) Budapest
Kaló Béla (1954) Szuhogy
Káliz Sajtó József (1950) Soponya
Kányádi Sándor (1929–2018)
Kellei György (1947) Balatonfüred
Kispál Dániel (1988) Eger
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kovács Daniela (1976) Debrecen
Kovács Jolánka (1958) Muzslya
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Krajnyák Ádám (1990) Sajóbáony
Kriegel Zsófia (1991) Jászberény
Kun Ágnes (1992) Nyíregyháza
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárád
Lisztóczy László (1941) Eger
Lőrincz József (1965) Székelyudvarhely
Madarász Imre (1962) Üröm
P. Maklári Éva (1943) Székesfehérvár
Marcsók Vilma (1951) Nagybecskerek
Mészáros József (1946) Budapest
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Olasz Valéria (1956) Győr
Pataki István (1953) Bihar
Páskán-Varga Krisztina (1979) Szentendre
Pósa Zoltán (1948) Balatonföldvár
Pödör György (1948) Vasszécseny
Radnai István (1939) Budapest
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sárkány Győző (1951) Budapest
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Sebők Melinda (1979) Budapest
Seléndy Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger–Miskolc
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest–Kisváros
Szegedi Kovács György (1959) Sárszentmihály
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szepesi Zsuzsanna (1956) Pomáz
Szíki Károly (1954) Eger
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Tóth Gergely (1995) Miskolc
Turai Kamil (1952) Kecskemét
Vass Márton (1995) Marosvásárhely
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen

E számunk illusztrációi Sárkány Győző grafikusművész munkái.